

0. 412
1939. ÉV

XXIV. KÖTET. 96

A SZENT ISTVÁN
AKADÉMIA
ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

PAPP KÁROLY

FŐTITKÁR

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA

1940

1939. ÉV.

XXIV. KÖTET.

A SZENT ISTVÁN
AKADÉMIA
ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

PAPP KÁROLY

FŐTITKÁR

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA

1940.

Kiadásért felelős: Papp Károly.
Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

I. ELŐADÁSOK.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIÁNAK

1939. ÉVI DECEMBER HÓ 17-ÉN TARTOTT XXIII.
ÜNNEPI ÜLÉSE

I.

AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYKÖNYV JOGFORRÁSAIT ÖSSZEFOGLALÓ TABELLÁK.

Serédi Jusztinián bíbornok-hercegprímás elnöki megnyitó előadása.

Igen tisztelt Ünnepi Ülés!

Tekintetes Szent István Akadémia!

Néhány héttel ezelőtt a napi sajtó röviden megemlékezett arról, hogy az egyházi törvénykönyv jogforrásainak utolsó (kilencedik) kötete is megjelent. A kötet több táblázatban csoportosítja ezeket a jogforrásokat.

Méltóztassanak megengedni, hogy mai ünnepi ülésünkön általános természetű megnyitóbeszéd helyett ezzel a konkrét témával: az említett táblázatok rövid ismertetésével foglalkozhassam. A téma első pillanatra nem sokat mond és száraznak látszik. Mégis szeretném reményleni, hogy a látszat talán nem fedi a valóságot.

Tekintetes Akadémia! Bármily nagyszabású és becses is valamely gyűjteményes tudományos munka, értékéből igen sokat veszít, ha nincs az áttekintést s a tudományos és gyakorlati használhatóságot biztosító összefoglaló táblázatokkal kiegészítve.

Mikor a szentség hírében elhunyt X. *Pius* pápa Őszentsége megbízásából 1908 őszén a halhatatlan emlékü *Gasparri* bíbornok oldalán bekapcsolódtam az Egyház nagy kodifikáló munkájába, a rendes munkán felül azt a különös feladatot is kaptam, hogy a kodifikálásnak és majdan a kihirdetendő kódex pregnáns kánonjai magyarázatának megkönnyítése végett könyvtárakban és levéltárakban kiválogassam és összegyűjtsem azoknak a törvényeknek szövegét, melyek az 1900

éves Egyház sok százezer jogszabályából a kettős célra felhasználhatók. Tíz esztendő alatt kiválogattam, majd a kódextervezetekben s végül a kódex végleges jegyzetes kiadásában egyszerű utalások formájában kinyomattam a jogforrásként felhasználható régi törvényeket, szám szerint kereken 10,500-at. Ezeket aztán kerek számban 26,000 esetben használtuk fel az új törvénykönyv szerkesztésénél s ugyanannyi esetben használhatjuk a kódex illusztrálására és helyes értelmének megállapítására is. Ezekből a régi törvényekből *Codicis Juris Canonici Fontes* címen 6465-nek szövegét is hozzáférhetővé tettem, amennyiben azt 1923—1938-ig a vatikáni poliglotta nyomdában az Ap. Szentszék hivatalos kiadványában nyolc kötetben összesen CLXXXIII + 7781 nagyoktáv oldalon megjelentettem. A többi 4000 jogforrás szövegkiadása nem látszott szükségesnek, mert könnyen megtalálható a régi Corpus Juris Canonici, a trienti szent zsinat és a négy liturgikus könyv : Missale, Pontificale, Ceremoniale és Rituale kiadványaiban.

Az említett összes jogforrások mindkét kategóriáját a Fontes IX. záró kötetében különböző szempontból csoportosítva 622 hasábból álló táblázatokban foglaltam össze, hogy azok áttekintését, valamint tudományos és gyakorlati használhatóságát minél jobban biztosítsam.

Az I. táblázat előbb felsorolja az új kódexnek azt a 854 kánonját, illetőleg ezek szakaszait, amelyek nem támaszkodnak jogforrásokra ; majd hivatkozik a kódex jegyzetes kiadására, amely a többi kánonnal s azok szakaszainál utalás formájában megjelöli a szerkesztésüknél felhasznált jogforrásokat.

Már most a jogforrások nélkül szűkölködő kánonok vagy teljesen új jogot alkotnak, vagy az iratlan, de a kodifikálás idején hatályban levő jogszokásokat tételes törvényekké emelik, vagy pedig csupán egy-egy cikkely bevezetésére, valamint az anyag felosztására szolgálnak, illetve egyszerűen más kánonokra utalnak.

Mikor Jusztinián császár új törvénykönyve, a Codex repetitae lectionis elkészült, az akkori kodifikálókat Tribonianusszal az élükön sokan azzal vádolták, hogy Theodosius és a többi császár törvénykönyveit, illetőleg törvényeit szinte elseperték. Az egyházjog nagy kodifikálása idején bennünket is ostromoztak, mintha a régi Corpus Juris Canonici-t s általában a régi jogot kegyeletsértő kíméletlenséggel sutba dobtuk volna.

Ezekre a vádakra megadja a feleletet ez a táblázat, amely egyfelől azt bizonyítja, hogy az egyházi kodifikálás éppenséggel nem sepepte el a régi jogot, mert hiszen annak 10,500 jogalkotását (köztük 3000-et a régi Corpus Juris Canonici-ból) 26,000 esetben felhasználta ; de másfelől azt is mutatja, hogy a kodifikálás nemcsak rendszerbe foglalta a régi jogot, hanem időszerű újításokat is hozott : új jogot is alko-

tott, kivált a IV. könyvben, az egyházi perrendtartás terén. Az egyházjog ugyanis élő jog, amely nem irtózik az újításoktól, mikor ezekre szükség van.

A II. táblázat Szent Anacletus pápa korától (76—88?) kezdve 1917-ig (az új kódex kihirdetéséig) egyenkint felsorolja annak 10,500 jogforrását és mindegyiknél megjelöli azokat a kánonokat s azok szakaszait, amelyekben felhasználtuk őket. Ebből a táblázatból csodálattal látjuk, milyen bölcs volt a régi egyházi törvényhozás, hogy még 1900 esztendő múlva is ilyen sok használható forrást szolgáltatott a kodifikálásnak; de egyben megállapíthatjuk az egyes források jogi értékét is, mert a táblázat feltünteti, hogy melyiket hány kánon szerkesztésénél használtuk fel, vagyis melyik hány kánon megalkotására gyakorolt befolyást és jelöl meg azok értelmezésére biztos irányt. Vannak jogforrások, amelyeket csupán egy-egy esetben használtunk fel; de vannak olyanok is, amelyek 10, 20, 50, 100, sőt 100-nál több esetben is használhatók voltak, pl. XIV. Benedek pápa *Ad militantis* kezd. s 1742 márc. 30-án kelt constitúcióját 140 esetben, a trienti szent zsinatot 1000-nél több esetben használtuk fel.

Ezzel a táblázattal kapcsolatban érdekes megfigyelni, hogy a régi törvények általában rövidek és pregnánsak; viszont minél közelebb esnek korunkhoz, annál hosszabbak és szétfolyóbbak, kivált az elvi jelentőségű, tehát általános érvényű jogszabályt alkotó döntvények. Míg pl. a trienti szent zsinat utáni századokban a zsinatot magyarázó S. C. Concilii egy-egy döntvénye 10—15 írott sor: addig a XX. század óta sokszor 100—150 nyomtatott oldalt is kitesz. Mintha nekünk már nem volna meg az a fegyelmezett jogi gondolkodásunk, amely annyira jellemezte a régieket.

A III. táblázat a kódex jogforrásainak szerzőit sorolja fel, pontosan megjelölve, melyik szerzőtől mely jogforrások származnak. Ez a táblázat egyrészt mutatja, melyik szerzőnek milyen befolyása volt az egyetemes egyházjogra és az új kódexre (pl. a trienti szent zsinat, III. Ince, XIV. Benedek), másrészt nagy apológia amellet, hogy a Szentlélek Isten bizonyosan még a törvényhozásban is vezérelt Krisztus Egyházát, mert megmutatja, hogy az Egyház törvényhozásában mindent felhasznált, ami a közjó érdekében célszerűnek bizonyult. Felhasználta a Szentírást, mikor 9 esetben törvényének egész szövegét abból merítette; felhasználta és egyetemes törvénné tette 110 részleges zsinat határozatait. Az apostoli kánonokon, a 20 egyetemes zsinaton, 154 pápa konstitúcióin és 21 római szent kongregáció törvényein kívül 13 egyházatya és 24 egyházi író műveiből, 11 magánjellegű egyházi törvénygyűjteményből és 13 világi törvénygyűjteményből is merített. Ez utóbbiak között szerepelnek Jusztinián császár Institúciói, a Diges-

ták, a Codex novus és a Novellák is. Az időszámításra, az eljegyzés írásbeli formaságára, az örökbefogadásra s a vele kapcsolatos házassági akadályra, a kötelmi jogra, valamint a perrendtartásra az egyházi állam törvényein kívül a modern államok (olasz, német, spanyol) vonatkozó törvényei is befolyást gyakoroltak.

A IV. táblázat territoriális szempontból csoportosítja a jogforrásokat. Először azokat foglalja össze, amelyek az egész föld kerekességére vonatkoznak; majd sorra veszi az egyes világrészeket s ezek rég letűnt, vagy most is meglévő országait, azok tartományait végül egyházmegyéit és felsorolja a reájuk vonatkozó jogforrásokat.

Ez a táblázat egyfelől mutatja az Egyház fejének egyetemes, a világ minden helyére kiterjedő és törvényein keresztül is gyakorolt joghatóságát, másfelől pedig megbizonyítja, hogy az Egyház monarchikus kormányformája mellett is lehetővé teszi, hogy a részek befolyást gyakorolhassanak az egészre, nevezetesen annak egyetemes törvényhozására s ezt nemcsak akkor, mikor a központi hatalom a részek egyházi életében előforduló visszaélések megszüntetésére, hanem akkor is, mikor a részek okos partikuláris iratlan, vagy írott jogszabályainak általánosítására, végül, mikor a részek kérésére vagy előterjesztésére egyetemes törvényt hoz.

Ugyanez a táblázat a törvényeken keresztül élénk tárja az Egyház terjedését és vitalitását is. Terjedési irány: Kisázsia, Észak-Afrika, Dél-Európa, nevezetesen a Balkán-félsziget, Italia, Hispania, Gallia, a Britt szigetek, a Német-római birodalom, Közép- és Kelet-Európa, Közép- és Kelet-Ázsia, kivált Kelet-India, Kína stb., Észak- és Dél-Amerika, végül Óceánia. Mutatja továbbá az egyes országokban a katolikus vallás, valamint az egyházmegyéék régiségét és elevenségét; végül azok kultúrtörténetét, amennyiben feltárja e területek bajait és igényeit.

Hasonló az V. táblázat is, amely — különválasztva a latin és a keleti szertartásokat — a vonatkozó forrásokkal együtt felsorolja azokat a papi, szerzetes és világi fizikai és morális személyeket, akik, s amelyek számára az egyes források mint törvények kiadattak. Ennek a táblázatnak segítségével megállapítható, hogy a felsorolt fizikai és morális személyek mily befolyást gyakoroltak az Egyház egyetemes törvényhozására és azon keresztül az új kódexre.

Legtöbb jogforrás természetesen Italiával s az ottani fizikai és morális személyekkel kapcsolatos; utána következik Gallia, Hispania, Britania, Germania, Kína, Kelet-India, az Amerikai Egyesült Államok stb. Hazánkra egész általában 12, Erdélyre 1, az egyes magyar egyházmegyékre és apátságokra (Bakonybél 1, Esztergom 9, Fogaras 2, Győr 1, Gyulafehérvár 3, Kalocsa 3, Nyitra 2, Pannonhalma 2, Pécs 1, Rózsnyó

1, Somogyvár 1, Szepes 2, Vác 1, Veszprém 1) összesen 30, a horvátországi egyházmegyékre pedig 7 jogforrás vonatkozik. Ezek közül időrendben legyen szabad néhánynak rövid tartalmát is megjelölnöm.

III. Sándor (1159—1181.) az egész országra vonatkozóan kimondja, hogy házasesmer sem szerzetes, sem latin pap nem lehet, hacsak felesége is nem lép szerzetbe.¹

III. Lucius (1181—1185.) az esztergomi érseknek kérdésére úgy dönt, hogy a személyes tizedet ott kell fizetni, ahol a hívő a szentségekhez szokott járulni; a reális tizedet pedig ott, ahol ingatlana van.²

Ugyancsak III. Lucius az esztergomi érsekkel közli, hogy egyházi személyt még a királytól megerősített jogszokás alapján sem lehet bűnügyben világi bíróság elé idézni.³

III. Ince (1198—1200 közt) az esztergomi érseknek az egyházi kiközösítés körüli nehézségeit oldja meg.⁴

III. Honorius (1216—1227.) II. Endre király feleségét felszólítja, hogy a váradi káptalani templomot dotálnia is kell, ha felszenteltette.⁵

Ugyancsak III. Honorius 1220-ban hazánk várföldei integritásának védelmében kijelenti, hogy mivel II. Endre király koronázása alkalmából megesküdött, hogy ezeknek területi integritását megőrzi, noha később esküjével ellentétben bizonyos területeket mégis elidegenített, sőt újabb esküvel azt is ígerte, hogy ezeket vissza nem követeli: a kérdéses területeket mégis vissza kell követelnie, mert utóbbi esküje, amellyel tilos dolgot ígért, érvénytelen volt.⁶

A S. R. C. 1749 szept. 20-án elfogadja és egyetemes törvénnyé teszi gróf Zichy Ferenc győri püspök javaslatát, hogy a bérmálásnál a lelki rokonsághoz a Pontificale szerint szükséges fizikai érintés ne úgy történjék, hogy a bérmálkozó lábát bérmaszülőjének jobb lábára teszi, hanem, hogy a bérmaszülő helyezze jobb kezét a bérmálkozó jobb vállára.⁷

A S. Officium 1781 aug. 16-án a szepesi püspök kérdésére kijelenti, hogy nemkatolikust katolikus módon eltemetni nem szabad.⁸

A S. Officium 1782-ben a szepesi püspök kérésére kimondja, hogy mikor keleti szertartású ruthén pap szükségből latin szertartású szülők gyermekét kereszteli, nem szabad őt megbérmálnia.⁹

XIV. Gergely *Quas vestro* kezd. s 1841 ápr. 30-án kelt ap. levelében, valamint a bíbornok államtitkár 1858 nov. 15-én kelt instrukciójában hazánkban is figyelmezteti a híveket, hogy óvakodjanak a vegyesházasságoktól.¹⁰

¹ C. 5, X (III, 32.).

² C. 20, X (III, 30.).

³ C. 8, X (II, 1).

⁴ C. 30, 38, X (V, 39).

⁵ C. 8, X (III, 40).

⁶ C. 33, X (II, 24).

⁷ C. I. C. Fontes, N. 5789.

⁸ C. I. C. Fontes, N. 843.

⁹ C. I. C. Fontes, N. 844.

¹⁰ C. I. C. Fontes, N. 497, 645.

A Propaganda-Kongregáció 1858-ban, IX. Pius pedig *Verbis exprimere* kezd. s 1859 aug. 15-én kelt ap. levelében nálunk is sürgeti a házasság felbonthatatlanságát.¹

XIII. Leó *Quod multum* kezd. s 1886 aug. 22-én kelt körlevelében hazánkban is tiltja a vallás- és hazaellenes szocialista mozgalmakat, sürgeti a kat. iskolák felkarolását és figyelmeztet a polgári házasság végzetes következményeire.²

Ugyancsak XIII. Leó *Pastoralis officii* kezd. s 1891 szept. 12-én kelt levelében megtiltja a hazánkban elharapódzott párbajt.³

AS. Officium 1893 máj. 3-án hazánk felé kijelenti, hogy inkább keresztszülő nélkül kell keresztelni, mint nemkatolikus keresztszülő elfogadni.⁴

XIII. Leó *Constanti Hungarorum* kezd. s 1893 szept. 2-án kelt körlevelével buzdítja magyar híveit a kat. elemi és középiskolák, valamint a papnevelői intézetek felkarolására.⁵

Mivel az Egyház 1900 éves élete folyamán államok, egyházme-
gyék és különböző morális személyek keletkeztek és tűntek el, vagy az utóbbiak különböző korszakokban politikailag különböző államokhoz tartoztak: a IV. és V. táblázat adatainak könnyebb kezelése céljából a VI. táblázatban betűrendben fel vannak sorolva az említett hely- és személynevek, pontosan megjelölve annak a hasábnak számát, amelyben a vonatkozó jogforrásokkal együtt megtalálhatók.

Végül a VII. és utolsó táblázat a jogforrások tárgymutatója helyett rövid szabályt ad, amely szerint a kódex tárgymutatója segítségével könnyen megtalálható a keresett anyag. Ha ugyanis ezt a kódex tárgymutatójában megtaláltuk, akkor az ott megjelölt kánonhoz, vagy szakaszhoz tartozó jegyzetben utalás formájában megtaláljuk azokat a jogforrásokat, melyek a keresett anyagot tartalmazzák. Ezeknek a forrásoknak szövegét azután kikereshetjük a régi Corpus Juris Canonici, vagy a trienti szent zsinat kiadványaiban, illetve az előadásom elején említett négy liturgikus könyvben, vagy pedig a kódex jogforrásainak nyolc kötetes gyűjteményében.

Igy lesznek a kódex jogforrásai áttekinthetők, tudományos és gyakorlati szempontból pedig könnyen használhatók. Adja Isten, hogy ez a magyar kiadvány századokon keresztül megkönnyítse a kánonjog elméleti és gyakorlati művelőinek munkáját, előmozdítsa a keresztény jogtudományt, nemzetünknek pedig megbecsülést szerezzen.

Ezzel a kívánsággal nyitom meg ünnepi ülésünket, bocsánatot kérvén, hogy előadásom során magamról is beszéltem.

¹ C. I. C. Fontes, N. 4842, 526.

⁴ C. I. C. Fontes, N. 1163.

² C. I. C. Fontes, N. 594.

⁵ C. I. C. Fontes, N. 620.

³ C. I. C. Fontes, N. 612.

II.

JELENTÉS A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA FENN- ÁLLÁSÁNAK 24-IK ÉVÉBEN 1939-BEN TÖRTÉNT ESEMÉNYEKRŐL.

Előterjesztette : *Papp Károly* főtitkár, a Szent István Akadémia 1939 december hó 17-én tartott XXIII. ünnepi ülésén.

A) Visszapillantás Akadémiánk multjára.

Főmagasságú Bibornok-Hercegérsek Elnök Úr !

Nagyméltóságú Apostoli Nuncius Úr !

Nagyméltóságú m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr !

Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség !

Mielőtt titkári jelentésekre áttérnék, méltóztassanak megengedni, hogy röviden visszapillantsak Akadémiánk multjára, mert csak ilyen módon tudom jelentésemet érthetővé tenni.

A Szent István Akadémia hazánk legfiatalabb tudományos intézményei közé tartozik ; annyira fiatal, hogy testületünkben még az úgynevezett kicserélődési folyamat sem történt meg.

Ugyanis a statisztikusok szerint egy főiskolai tanári kar, vagy egy akadémiai testület 30—35 év alatt teljesen kicserélődik. Bár a statisztikát sokféleképen lehet forgatni, s bár a *Mors Imperator* nem mindig tartja be a rangsort, de sajnos, magunkon tapasztalhatjuk azt, hogy akik korunknál fogva a rangsor elején állunk, legfiatalabb kartársainkat már alig ismerjük, s így valóban a kicserélődés felé közeledünk.

Hála legyen a Mindenhatónak, a Szent István Akadémiában ettől a folyamattól még messze vagyunk. Ugyanis *Akadémiánk 24 éves fennállása óta* 160 tagunk hűnyt el, de alapító tagtársaink közül *50 tag még életben van.*

De nemcsak hogy életben van, hanem ezen 50 tag még ma is buzgón működik, közöttük mélyen tisztelt Másodelnökünk s mind a négy Osztályelnökünk.

Alapító tagtársaink tanúsíthatják, hogy milyen akadályokba ütközött a világháború második évében a Szent István Akadémia megalapítása.

Az *aggodalmaskodó* tudósokkal szemben boldogemlékű *Csernoch János* bíbornok-hercegrimás fővédnökünk határozott állásfoglalása döntötte el a kérdést, amikor 1915 november 29-én a Szent István-Társulat rendkívüli közgyűlésén bejelentette a *Szent István Akadémia megalakulását*. Csernoch bíbornok Akadémiánk alapítását a Gondviselés művének tekintette. Kijelentette, hogy az Egyház a katolikus tudósokat kettős tisztelettel veszi körül: a tudósoknak és a hűséges katolikusoknak járó tisztelettel. S ennek a kettős tiszteletnek babérágát helyezi mindazoknak a homlokára, akik a Szent István Akadémia tagjai lesznek.

Alapító tagjaink az elnöki méltóságra *Giesswein Sándor* pápai prelátot választották, aki az akkori idők szellemében nemcsak magas filozófiai műveltségével, de a természettudományok és a technikai vívmányok ismeretével az Akadémia vezetésére hivatott volt. Első elnökünk hazánk legszomorúbb korszakában, 1916-tól 1921-ig vezette át Akadémiánkat a kezdet nehézségein. Hogy *Giesswein Sándor* milyen népszerű férfiú volt, erre nézve a következő tényt említem. Az 1923-ik évben bekövetkezett halála után híre terjedt boldogult Elnökünk utolsó kívánságának, amely az volt, hogy *sirja fölött az andezi Krisztus-szobor kicsinyített mása* emelkedjék. Ugyanis délamerikai utazása közben felejtetetlen képet látott az Argentína és Chile határán emelkedő 10 méter magas Krisztus-szoborban, amelyet az Andok hágóján, a Csendes-Oceán fölött 4000 méter magasságban, az örök hó határán a két állam kibékülésének emlékére a szervezett munkások emeltek.

Giesswein Sándor kívánságát nem kevesebb, mint *20 magyar egyesület tette magáévá*, s ma már ott áll a Kerepesi temetőben sirja fölött a Megváltó andezi szobrának kicsinyített másolata, kezében a fölemelt kereszttel, amelyről messze csillognak az arany betűk: *Lux Mundi*.

Első elnökünk lemondása után 1921 május 7-én Akadémiánk összesége *gróf Apponyi Albertet* választotta elnökévé, aki éppen május havában töltötte be 75-ik életévét. *Gróf Apponyi Albert* azután 87 éves korában bekövetkezett haláláig viselte az elnöki méltóságot, és 12 éves elnöksége alatt mindenkor személyesen nyitotta meg és vezette ünnepi üléseinket.

Gróf Apponyi Albert elhunytá után 1933 február 24-én Akadémiánk összesége titkos szavazással egyhangúlag Főmagasságú *Bíbornok Herceg-érsek Urat* választotta a *nagy Apponyi Albert örökébe*, s azóta Akadémiánk a fejlődés újabb szakaszába jutott.

Eme rövid visszapillantás nem volna teljes, ha meg nem emlékeznék anyagi viszonyainkról. Megalakulásunk után, a világháború második és harmadik évében főuraink és főpapjaink siettek nagyobb alapítványokkal támogatni Akadémiánkat. Így *Fraknói Vilmos* Püspök-Urunk $2\frac{1}{2}$ millió koronát adományozott budapesti és bécsvárosi kötvényekben, azonkívül az *esztergomi és kalocsai káptalanok tudós kanonokjai* tettek nagyobb alapítványokat. Nem számítva az arany-, koronajáradékokat és a hadikölcsönkötvényeket — amelyek egész értéküket elveszítették —, hanem csak az ú. n. *értékálló kötvényekben tett alapítványokat*, a világháború befejezésének időpontjáig, több mint $6\frac{1}{2}$ millió koronányi értékpapír gyűlt egybe pénztárunkban.

Sajnos, hogy a $6\frac{1}{2}$ millió korona értéke 20 év alatt éppen ezredrészére csökkent, s jelenlegi összes vagyonunk 6500 pengőt tesz ki. Ezen csekély vagyonnak kamatait sem használjuk fel, s éppen e miatt Akadémiánkban az összes jutalmak kiadását szüneteltetjük.

Akadémiánkat jelenleg Főmagasságú *Bibornok-Elnök Urunk és a Nagyméltóságú m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr jóvoltából tartjuk fenn*, akik a Vallás- és Tanulmányi Alapból évenként olyan összeget bocsátanak rendelkezésünkre, amelyből *Értesítőnk*et és *szakértekezéseink* egy részét kiadhatjuk. Amidőn ezért Akadémiánk összesége nevében Főmagasságú *Biboros Hercegek Úrnak köszönetet mondok*, egyben köszönöm *Hóman Bálint* Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr Őexcellenciájának szíves érdeklődését és jóakarátát Akadémiánk ügyei iránt. — Végül köszönetet mondok *házigazdáinknak*:

1. *gróf Mailáth György* úrnak, a Szent István-Társulat elnökének ;
2. *Erdősi Károly* pápai prelátus úrnak, a Szent István-Társulat alelnökének és
3. *Takáts Ernő* pápai kamarás úrnak, a Szent István-Társulat vezérigazgatójának azért a szívességükért, hogy Akadémiánknak háj-
lékot adni és pénztárunkat kezeltetni méltóztattak.

B) Akadémiánk 1939. évi eseményei.

Akadémiánk 1939. évi eseményei között mindenekelőtt elhunyt tagjainkról emlékezzünk meg.

Elhunytak az I. osztályból:

1. *Tóth Tihamér* veszprémi megyéspüspök 51 éves korában, május 5-én, Budapesten. Megboldogult tagtársunkat mult évi ünnepi ülésünkön még körünkben tisztelhattük s köszöntöttük azzal a kívánsággal, hogy jelmondata: «Mint a tűzben égő tömjén» hozzon áldást

püspöki működésére. A Mindenható azonban másként döntött és férfikora delén magához szőlította hűséges fiát. Tóth Tihamér 1924 óta tartozott Akadémiánk tagjai sorába, s 1926-tól 1932-ig mint az I. osztály titkára működött. Május 9-én történt temetésén Akadémiánkat Pataky Arnold osztályelnök úr képviselte és megható gyászbeszédben búcsúzott buzgó tagunktól. Haláláról külön gyászjelentést adtunk ki, s erre igen sok részvétnyilatkozat érkezett, így Hóman Bálint m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úrtól, összes hazai egyetemeink tanácsától és számos tudományos társulattól.

2. *Bitter Illés*, a budapesti cistercita Szent Imre főgimnázium nyugalmazott igazgatója szeptember 26-án 71 éves korában Pécsen. A megboldogult alapító tagjaink sorába tartozott, s körünkben általános tiszteletben részesült. Holttestének pécsi beszentelésén Akadémiánkat Horváth Konstantin osztálytitkár úr képviselte, míg budapesti temetésén szeptember 30-án Viszota Gyula másodelnök úr, a megboldogult hűséges barátja és számos tagunk vett részt. Endrédy Vendel zirci Apát Úr gyászbeszédében Akadémiánk nevében is búcsúztatta.

A II. osztályból:

3. *Mohl Adolf* pápai prelátus, győri székesegyházi kanonok, gyémántmíves áldozópap április 15-én 85 éves korában Győrött. Ugyancsak legelső tagjaink sorába tartozott. A győrvidéki plébániák neves monografusát április 17-én temették a győri székesegyházból, ahonnet másnap szülőföldjére a Sopron vármegyei Lövőre szállították, amelynek temetőjében szülei mellett várja a dicsőséges feltámadást.

A III. osztályból:

4. *Badics Ferenc* nyugalmazott tankerületi főigazgató 85 éves korában július 18-án Budapesten.

Irói működésének 50 éves fordulóján 1925 február havában választotta meg Akadémiánk a III. osztály tiszteleti tagjává. Július 21-én történt temetésén Akadémiánkat Várdai Béla osztályelnök és Szinnyei Ferenc rendes tagok képviselték és Szinnyei Ferenc a Szent István Akadémia nevében is elbúcsúzott tiszteleti tagunktól.

A IV. osztályból:

5. *Marosi Arnold* cistercita rendi főgimnáziumi tanár január 22-én 66 éves korában Székesfehérváron. A fejérvármegyei őskori telepek kutatásában és a Székesfehérvári Múzeum megalapításában hervadhatatlan érdemei vannak. Tagjaink sorába 1923 óta tartozott. Temetésén Akadémiánkat Balassa Brunó tankerületi főigazgató képviselte.

Amikor részvétünket a zirci Apátságnak kifejeztük, ezt január 31-én még maga Werner Adolf zirci Apátúr köszönte meg, aki egy hét múlva, február 5-én maga is az örökkévalóságba költözött.

6. *Sigmond Elek*, a királyi József Nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetem nyilvános rendes tanára szeptember 30-án 66 éves korában Budapesten. A talajtani tudományok kitűnő tudósát Akadémiánk 1922-ben választotta tagjaink sorába és 1924-ben székfoglaló gyanánt a hazai szikesföldekről becses értekezésben számolt be. Temetésén, október 3-án, Akadémiánkat Viszota Gyula másodelnök és Wodetzky József osztályelnök urak képviselték. Gyermekei: Sigmond Lóránt cisterci rendű paptanár és Sigmond Rajmund Andor domonkos rendi szerzetes gyászolják nagynevű atyjukat.

7. Bár az elmúlt évben halt meg, mégis itt kell megemlékeznünk *Gombos Ferenc Albin* nyugalmazott középiskolai igazgatóról: a *Catalogus Fontium Historiae Hungaricae* című 3 kötetes munka szerzőjéről. Mult esztendei, 1938 december 18-i ünnepi ülésünkön, amikor nagy munkáját bemutattuk, *Gombos Ferenc Albin* már nagy beteg volt. Az ülés után Főmagasságú Bíboros Elnökünk meglátogatta s betegágyán személyesen köszönte meg a nagy munka létrehozását, amellyel Akadémiánkra dicsőséget hozott.

Gombos tagtársunk nemsokára ezután december 27-én 65 éves korában elhunyt. Temetésén Akadémiánk küldöttséggel képviseltette magát, s ravatala felett *Lukinich Imre* tagtársunk mondott búcsúbeszédet.

Mind a hét elhunyt tagunk ravatalára koszorút helyeztünk, s együttes üléseinken mindannyiuk emlékét jegyzőkönyvben örökítettük meg.

Akadémiánk új tagjai:

Eme veszteségeinkkel szemben Akadémiánk az 1939. évben 8 kiváló új taggal gyarapodott.

Rendes tagokul megválasztották:

az I. osztályba:

1. *Blazovich Jákó* pannonhalmi főmonostori alperjelt, a bölcelet és szónoklat tudós művelőjét;

a II. osztályba:

2. *Aczél Elemér* miniszteri tanácsost, az egészségügyi közigazgatási jog tudósát,

3. *Horváth Jenő* főgimnáziumi igazgatót, a történelemtudományok jeles művelőjét,

4. *Jajczay János* székesfővárosi könyvtárost, egyházművészeti kutatót,

5. *Tragor Ignác* kormányfőtanácsost, Vác városának jeles történetíróját ;

a III. osztályba:

6. *Balla Borisz* miniszteri titkárt, regényírót,

7. *Bánhegyi Jób* pannonhalmi főiskolai tanárt, a magyar irodalom-történet kiváló művelőjét ;

a IV. osztályba:

8. *Wolsky Sándor* biológust, a tihanyi kutatóintézet adjunktusát.

A megválasztott tagokat Elnök Úr Őminenciája, mint Akadémiánk fővédője, megerősítette ; s megválasztását mind a nyolc új tag elfogadta.

Új tagjainkkal együtt taglétszámunk jelenleg 5 tiszteleti, 5 külső és 192 rendes, összesen 202 tag.

A Szent István Akadémia 1939. évi ülései.

a) Az I. osztályban:

1. Felolvasó-üléseinket az I. osztály január 20-án nyitotta meg, amelyen *Horváth Konstantin* osztálytitkár: «Schwarzenberg Frigyes bíboros, prágai érsek vizitációja Zircen 1854-ben című» tanulmányát mutatta be. Megjelent a Szent István Akadémia Értesítője 1938. évi XXIII. kötetének 38—53. oldalain.

2. Ugyancsak az I. osztály március 9-én tartott ülésén *Kühár Flóris* rendes tag: «Mária-tiszteletünk a XI. és XII. században» című értekezését adta elő. Megjelent a Hittudományi és Bölcséleti Osztály Értekezéseinek III. kötete 3. számában, az 1—19. oldalakon, 1939-ben.

3. A harmadik ülésen, április 28-án *Takáts Ince* vendég olvasta fel: «Az újabb és legújabb tudományos törekvések a Szent Ferenc-rendben» című értekezését. Megjelent jelen Értesítőnk 23—38. oldalain.

4. A nyári szünet után, november 10-én *Zemplén György* vendég olvasta fel: «Prohászka és Nietzsche» című tanulmányát, amelyhez *Pataky Arnold* osztályelnök úr helyesbitő, magasan szárnyaló megjegyzéseket fűzött.

b) A II. osztályban:

5. A II. osztály január 27-i ülésén *Hermann Egyed* rendes tag: «A Veszprém egyházmegyei papság könyvkultúrája a XIX. század elején» című előadást tartott,

6. március 17-én *Gruber Miklós* vendég: «A keresztény világkép a bécsi romantikában» címen,

7. május 5-én *Horváth Jenő* rendes tag tartotta székfoglaló előadását Szent László királyról. Megjelent jelen Értesítő 39—75. oldalain,

8. november 17-én *Tragor Ignác* rendes tag zsűfolt hallgatóság előtt tartotta: «A renaissance és humanizmus Vácon» című székfoglalóját.

c) A III. osztályban:

9. február 10-én *Pitroff Pál Ödön* osztálytitkár «Balassa Bálint az újabb kutatások tükrében» címen,

10. március 31-én *Vargha Damján* rendes tag «Irodalmunk feddő énekeinek legrégebb elemei»-ről,

11. május 12-én *Kállay Miklós* rendes tag székfoglaló előadása: «Óceánföldek vándora. Vázlat Báthory István arcképéhez»,

12. október 13-án *Bán Aladár* rendes tag: «Az észtl költészet virágai» címen gyönyörű finn és észtl költeményeket mutatott be. Megjelent jelen Értesítő 86—98. oldalain,

13. november 24-én *Birkás Géza* rendes tag: A régi Magyarország egy francia tanuja: Gustav de la Tour életét és működését ismertette, majd *Finta Sándor* rendes tag «Komáromi harangszó» című elbeszélését olvasta fel.

d) A IV. osztályban:

14. február 17-én *Ábrahám Ambrus* rendes tag: A véredények beidegzéséről,

15. április 14-én *Soó Rezső* rendes tag székfoglaló előadása: Korszerű növényföldrajzi vizsgálatok a magyar Alföldön,

16. október 20-án *Horusitzky Henrik* rendes tag bemutatta Buda hidrogeológiájáról szóló nagy munkáját (ismertetése megjelent jelen Értesítő 99—109. oldalain),

17. december 1-én *Szabó Zoltán* rendes tag: «A levélállás újabb elmélete» címen bemutatta 20 éves vizsgálatainak tudományos eredményeit, majd *Deseő Dezső* rendes tag: «Vizsgálatok a C vitamin megoszlásáról háziállatainkban» című előadásában kísérleteinek eredményeiről számolt be.

e) Együttes üléseink.

18. Első együttes ülésünket február 24-én tartottuk, amelyen *Viszota Gyula* másodelnök úr XI. Pius Pápa Üszentsége és *Werner Adolf* zirci apátúr haláláról emlékezett meg,

19. április 28-án ugyancsak Másodelnök úr XII. Pius Pápa Őszentsége trónralépésének jelentőségét méltatta,

20. október 27-i együttes ülésünket időközben elhunyt tagjaink emlékezetének szenteltük,

21. december 1-i ülésünk az akadémiai ügyek tárgyalásával s a jövő évi ülések megállapításával foglalkozott,

22. mai ünnepi ülésünket beleszámítva az elmúlt polgári évben 22 ülést tartottunk.

Kiadványaink sorában megjelentek:

1. *A Szent István Akadémia Értesítője* 1938. évi XXIII. évfolyama, 1—171. oldalon, három műmelléklettel és 3 ábrával illusztrálva. Tartalmazza az 1938. évben tartott előadások szövegét s az Akadémia hivatalos ügyeit. A nagyobb értekezések kivonatai olasz, francia és német nyelven is megjelentek.

Az Értekezések közül megjelentek:

az I. osztály köréből:

2. III. köt. 3. száma: *Kühár Flóris*: Mária-tiszteletünk a XI. és XII. század hazai liturgiájában, 1—19. oldalon.

3. III. köt. 4. száma: *Radó Polikárp*: Az Úr születésének évszaka, 1—20. oldalon, német kivonattal.

4. III. köt. 5. száma: *Váradí József*: Az emberért vívott harc neveléstudományi következményei, 1—14. oldalon.

A II. osztály köréből:

5. II. kötet 6. száma: *Balanyi György*: Csehországi Boldog Ágnes (1205—1282) 1—34. oldal.

A IV. osztály köréből:

6. III. köt. 4. száma: *Kadić Ottokár*: A budavári barlangpincék földtani viszonyai. Három műmelléklettel, 1—20. oldalon, magyar és német szöveggel.

7. III. kötet 5. száma: *Hoffmann Ernő*: A látásfolyamat dualisztikus elmélete, 1 ábrával, 1—17. oldalon magyar és német szöveggel.

8. Végül az 1938—39. évre szóló *Szent István Akadémiai Almanach* I. kötete, amely 1—75. oldalon Akadémiánk alapszabályait, az alapítványok, adományok kimutatását s összes meghalt és élő tagjaink jegyzékét tartalmazza.

C) Az Akadémia tagjait ért kitüntetések.

Nehéz volna felsorolni mindazt a sok sikert, elismerést és kitüntetést, amely az év folyamán 200 tagtársunkat az egyházi, tudományos és társadalmi élet terén érte. Néhány kiemelkedőbb eseményről a következőkben számolok be.

1. Mult évi ünnepi ülésünkön köszöntöttük *gróf Teleki Pál* m. kir. titkos tanácsos úr *ő*excellenciáját azon alkalomból, hogy 1938 május 14-én a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteri állást elfoglalta.

Most újból köszöntjük, minthogy Magyarország Főméltóságú Kormányzója 1939 február 16-án *gróf Teleki Pál* *ő*excellenciáját m. kir. miniszterelnökké nevezte ki. *ő*excellenciáját, mint jeles geográfus-tudóst, 1929 óta a IV. osztály tagjai sorában tiszteljük s 1939 február 24-én tartott együttes ülésünkön Akadémiánk összesége nevében köszöntöttük. *ő*nagy-méltósága március 16-án kelt levelében *Viszota Gyula* másodelnök urat felkérte, hogy összes tagjainknak tolmácsolja köszönetét.

2. Másik örömhír ugyanazon a napon érte Akadémiánkat, amennyiben Magyarország Főméltóságú Kormányzója február 16-án *Hóman Bálint* m. kir. titkos tanácsos urat vallás- és közoktatásügyi miniszterre nevezte ki. *ő*nagy-méltósága 20 év óta tartozik tagjaink sorába és 3 éven át II. osztályunk titkári tisztségét is viselte, amiért is Akadémiánk őt 1935-ben egyhangúlag tiszteleti tagul választotta. Annál nagyobb örömmel fogadtuk azt a hírt, hogy *ő*excellenciája újból elfoglalta a kultusz-tárcát s ezért február 24-i együttes ülésünkön Akadémiánk összesége nevében köszöntöttük.

Hóman Bálint *ő*excellenciája március 4-én válaszolt üdvözlő iratunkra s a jókívánásokért Akadémiánknak köszönetet mondott.

3. Harmadik öröm azáltal érte Akadémiánkat, hogy *Glattfelder Gyula* csanádi püspök *ő*excellenciáját, II. osztályunk tiszteleti tagját a Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi kara tiszteletbeli doktorává avatta. A kitüntetést március 19-én Szegeden adta át egyetemünk küldöttsége, amely *Kecskés Pál* hittudománykari dékán úr elnöklete alatt *Trikál József* és *Pataky Arnold* tanár urakból állott.

4. *XII. Pius Pápa* *ő*szentsége július 22-én négy magyar püspököt nevezett ki. Közülük kettő Akadémiánknak rendes tagja.

Madarász István kassai megyéspüspök úr *ő*excellenciája már 1916. évi megalakulásunk óta tartozik I. osztályunk sorába s mint a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium I. ügyosztályának főnöke mindenben támogatta ügyeinket. *ő*excellenciájának augusztus 24-én a Szent István Bazilikában történt fölszentelésén Akadémiánkat

Pataky Arnold osztályelnök és Horváth Konstantin osztálytitkár urak képviselték.

5. *Czapik Gyula* veszprémi megyéspüspök úr ónagyméltósága, aki boldogult Tóth Tihámér örökébe lépett, 1925 óta tartozik tagjaink sorába. Püspökké szentelése augusztus 27-én volt az egyetemi templomban, ahol Akadémiánkat Viszota Gyula másodelnök, Pataky Arnold osztályelnök és Horváth Konstantin osztálytitkár urak képviselték.

Mind a két kinevezett Püspök Urat Akadémiánk összesége nevében köszöntöttük s működésükre ez alkalommal is a jó Isten áldását kérjük.

6. Ugyancsak írásban köszöntöttük *Székely Károly* gyémántmisés áldozópapot, a bajai cisztercita rendi főgimnázium nyugalmazott igazgatóját, aki szeptember 20-án érte meg életének 90 éves fordulóját. Székely Károly neves fizikus kezdettől fogva tagja Akadémiánk IV. osztályának.

7. Ez év február 18-án olvastuk az örömhírt, hogy Kormányzó Úr Őfőméltósága *Hülll Dezső* m. kir. József nádor-műszaki és gazdaságtudományi egyetemi ny. r. tanár úrnak a műépítészet terén szerzett kiváló érdemei elismerésül a magyar Corvin-láncot adományozta. Hüttl Dezső őméltósága 1923 óta tartozik IV. osztályunk tagjainak sorába s egyik legszorgalmasabb tagunkat érte a méltó kitüntetés.

8. Ugyanezen alkalommal Kormányzó Úr Őfőméltósága *Mécs László* premontrei kanonok, költőnek a magyar irodalom terén szerzett érdemei elismerésül a Corvin-koszorút adományozta. Mécs László királyhalmeci plébános 1928 óta tagja Akadémiánk III. osztályának.

9. *Angyal Pál* egyetemi tanár urat a tavasz folyamán két kitüntetés is érte, amennyiben egyrészt a finn köztársaság Elnöke a Fehér-rózsa rend I. osztályú érdemrendjével tüntette ki, másrészt a Magyar Jogász Egylet elnökéül választotta. Angyal Pál tanár úr őméltósága megalakulásunk óta tagja Akadémiánk II. osztályának s alapító tagtársunk kitüntetése mindannyiunk örömeire szolgált.

10. *Pintér Jenő* egyetemi tanár, királyi főigazgató úrnak május 26-án Kormányzó Úr Őfőméltósága a budapesti tankerület élén két évtizeden át teljesített kiválóan értékes szolgálatai elismerésül a Magyar Érdemrend középkeresztjét adományozta.

Pintér Jenő Akadémiánknak azon ritka tagjai közé tartozik, aki nem a Szent István-Társulat irodalmi osztályából került tagjaink sorába, hanem két hónappal később, 1916 március 15-én választás útján lépett a III. osztály tagjai közé; ami azt mutatja, hogy alapító tagjaink már fiatal korában felismerték kiváló képességeit és nemes

jellemét. *Pintér Jenő* a magyar irodalom kincses bányájának feltárásával és székesfővárosi ifjúságunk nevelésének irányításával örök betűkkel írta be nevét hazánk művelődésének történetébe. Csak azt sajnáljuk, hogy kiváló tagtársunk ez év őszén, férfikora delén, saját kérésére, nyugdíjba lépett.

11. A múlt hónapban, november 15-én olvastuk az örömhírt, hogy Kormányzó Úr Ófőméltósága *Fodor Ferenc* közgazdasági egyet. intézeti tanárt a pécsi tankerület főigazgatójává nevezte ki. Fodor tanár úr 1934 óta tartozik IV. osztályunk tagjai közé és mint gróf Teleki Pál egyik legbuzgóbb tanítványa, a jászok földrajzi tanulmányozásával szerzett érdemeket.

12. Felsorolásom hiányos lenne, ha ehelyütt meg nem emlékeznék arról az országszerte tapasztalt elismerésről, amely *Főmagasságú Bátoros Elnök Urunk* iránt az elmúlt évben is megnyilvánult.

Főmagasságú Elnökünk, aki április 23-án ünnepelte 55 éves születésnapját, június 25-én megnyitotta az *Esztergomi Nyári Egyetem* VI. tanfolyamát, amikor is hangoztatta, hogy az Egyház a tudományt eszköznek tekinti a földi és örök célok elérésére és hogy az ember ezen a földön boldogságra van teremtve. Június 27-én 1500 zarándok élén már Rómába indult, hogy hódoljon Őszentsége XII. Pius Pápa előtt, aki hazánk iránt tanusított szeretetét külsőleg is kifejezte azzal, hogy Ófőmagasságának beszédére latin, német és magyar nyelven válaszolt. Július havában visszajövet, Posthumia híres barlangtemplomában misét pontifikált a magyar zarándokok számára.

Ezzel zárom is titkári jelentésemet.

Mi szegény magyar írók és tudósok, akik földi életünk zarándokútjain annyit küzdünk és szenvedünk, mélységes hódolattal kérjük Eminenciádat, hogy továbbra is szeretettel vezessen bennünket s mi hűségesen követjük Főmagasságú Elnök Urunkat a szebb és boldogabb Magyarország feltámadásának útjára.

A HITTUDOMÁNYI ÉS BÖLCSELETI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

Magyarország legrégebb liturgikus könyve : a Szelephényi kódex.

A Szent István Akadémia 1939 december 17-én tartott XXIII. ünnepi ülésén
bemutatta Radó Polikárp rendes tag.¹

Az esztergomi érseki könyvtárban letétként őriznek egy XI. századi evangelistariumot, melyet egykori tulajdonosáról *Szelephényi-kódex*-nek nevezek el. A vásár- és ünnepnap miséknek evangéliumi perikópáit tartalmazza ez a könyv.

A *de tempore* részben néhány ó-gallikán reminiscencia található ; legfontosabb ezek közül, hogy az egyházi év ciklusa húsvétal kezdődik. A rendszer egyébként egy St. Beissel szerint a X. században elterjedt perikóparendszerhez tartozik ; de teljesen három kódex-szel azonos : a süsterni (IX. sz.), az utrechti Ansfried (IX—X. sz.) és a trieri Egbert-kódex-szel (X. sz.).

A *Sanctorale* kódexünk eredetét egészen világosan megmutatja. Bizonyos, hogy bencés szerzetesek részére készült ; mutatja ezt a bencés szentek nagy tömege : III. 21 : Sz. Benedek. — VII. 11. : Sz. Benedek frank ünnepe, a translatio évfordulója, vigiliával és oktávával. — XII. 4. : Sz. Benedek másik translatiós ünnepe, az a nap, amikor Sz. Benedek ereklyéi Monte-Cassinóból Fleury-be érkeztek. — X. 16. : Sz. Mihály «in periculo maris», a hasonlónévű normandiai bencés apátság dedicatio-s ünnepe. — I. 15. : Sz. Maurus. — II. 1. Sz. Brigida, kildare-i apátnő. — II. 10. : Sz. Skolasztika. — V. 5. : Sz. Bonifác. — VIII. 7. : Sz. Donát, Besançon püspöke, bencés apátságok alapítója. — X. 2. : Sz. Leodegár, Autun püspöke, azelőtt bencés apát. — X. 16. : Sz. Gallus. — X. 16. : Sz. Maglorius 960 óta Párisban tisztelték a St. Magloire apátságban. — XI. 7. : Sz. Willibrord. — XI. 16. : Sz. Otmár. XI. 21. : Sz. Kolumbán, Luxeuil és Bobbio alapítója. — XII. 15. : Sz.

¹ Teljes egészében megjelent a Magyar Könyvszemle 1939. LXIII. évfolyamának 352—412. oldalain.

Maximin, Micy apátja. Világos, hogy kódexünk mintapéldánya frank bencés monostor részére készült.

A frank eredetet még megdönthetlenebbül igazolják a szentek ünnepei között található frank szentek : I. 13. : Sz. Hilarius, Poitiers püspöke. — V. 31. : Sz. Petronilla. — XI. 11. és VII. 4. : Sz. Márton tours-i püspök ünnepe és translatiója. — IX. 22. : Sz. Móric és társai, az acaunumi vértanuk. — X. 1. : Sz. Remig. — X. 9. : Sz. Dénes. — X. 25. : Sz. Crispinus és Crispinianus soissons-i vértanuk. — XI. 13. : Sz. Brictius toursi püspök. — XI. 17. : Sz. Ányos Orleans püspöke. Helyi jellegű kultusza volt a következőknek : VI. 8. : Sz. Medárd, Noyon és Sz. Gildardus, Rouen püspöke. — IX. 18. : Sz. Lambrecht, kit Liègeben temettek el. — X. 21. v. 23. : Sz. Szörény (Severinus) Bordeaux, v. Köln püspöke. — három Kölnben tisztelt szent : VII. 27. : Sz. Pantaleon. — X. 10. Sz. Gereon. — X. 21. : a 11.000 szűz. Ezek szerint kódexünket Franciaország északi részében készült mintapéldányról írták.

Kódexünk azonban nem Franciaországban íródott, hanem az újonnan megtért Magyarország részére. Ezt leginkább az igazolja, hogy a legrégebb magyar liturgikus könyvek : a Kniewald Károlytól felfedezett Hahóti-kódex (1073—1092 között) és az 1192—1196 között írt Pray-kódex ünnepnaptárával egyezik kódexünk, amit tanulmányom részletes egybevetéssel igazol. A tagadhatatlan egyezés annál feltűnőbb, hogy a IX. századi corbiei Ratoldus-kódex-szel is rokonságban van kódexünk ; a Ratoldus-kódex a Pray-kódex egyik mintapéldánya volt. Ki kell még emelnünk : IV. 23. : Sz. Adalbert, a nap eredeti szentje, Sz. György pedig egy nappal későbbre kerül. — VII. 17. : Sz. Elek. — IX. 28. : Sz. Vencel ; ezek az ünnepek arra utalnak, hogy kódexünk magyar használatra készült. Sz. Adalbert az 1000 körül felszentelt esztergomi bazilika eredeti patrónusa ; Sz. Elek tiszteletét Sz. Adalbert vezette be Magyarországon, mint ezt már Kniewald megállapította ; Sz. Vencelnek, a vértanu cseh fejedelemnek ünnepe is maradék nélkül magyarítható így. — Más nyomok is arra vallanak, hogy kódexünk magyar használatra készült : VII. 13. : Sz. Margit, a római dátum VII. 20. Elég ritka frank dátum a 13-iki, Magyarországon az egész középkorban általános. — X. 26. : Sz. Demeter, nyilvánvalóan a sirmiumi vértanu, kinek ünnepe az egész nyugati Egyházban X. 8-án van. X. 26. a keleti dátum, mely az egész középkorban Magyarországon csaknem nemzeti ünnepnek számított. 1057 előtt Radó nádor Sirmiumban Száva-Szent-Demeter kolostorát alapította. — XII. 6. : Sz. Miklós püspök ünnepe érthető, mert Sz. István egy bulgár város ostroma alkalmával Sz. György és Sz. Miklós ereklyéit megszerezte, amint

Lieduinus francia származású bihari püspök 1047-ben Belgiumban elmondotta.

A tulajdonképeni magyar szentek hiánya tehát arra mutat, hogy ezeket a szenteket akkor még nem tisztelték Magyarországon. Sz. István, Sz. Imre és Sz. Gellért «felemelése» 1083-ban történt, az ugyancsak hiányzó Sz. Zoárd és Benedek zaborhegyi vértanuk kultusza pedig 1073 körül indul meg.

A Szelepchényi-kódex tehát valamivel korábbi a Hahóti-kódexnél, melynél az említett remeték már a kódex törzsében vannak, Sz. István pedig a függelékben, a votívmisék között. A kódex korát tehát 1073 előttre kell tennünk és mindenképen a XI. századba, anélkül, hogy pontosan megállapíthatnók írásának kezdő időpontját, melyet 1000 utánra kell tennünk.

Az újabb és legújabb tudományos törekvések a Szent Ferenc-rendben.

A Szent István Akadémia I. osztályának 1939 április 28-i ülésén felolvasta :
P. Takács Ince O. F. M. vendég.

Assisi Szent Ferenc rendje sohasem követelte magának a tudományosság jellegét. Magát a rendet sohasem fűtötték ilyen ambíciók vagy törekvések. Az Alapító jellemző mondása : tanto sa, quanto fa (annyit érsz, amennyit cselekszel) mindig vörösfonalként húzódik végig a szerzet tagjainak életén, akik szintén az igazi tudományt az erényes cselekedetekben vélték fölismerni. A tudomány sohasem volt előttük öncél, hanem eszköz az apostoli munkában. Jól festi idevonatkozóan Szent Ferenc egyéniségét egy francia író, P. Gratien O. F. M. Cap.¹ Ő nem a doktor és mester Jézus Krisztust akarta követni, hanem az alázatos, szegény, szerető és szenvedő Krisztust. Fiai is ehhez tartották magukat. El kell azonban ismernünk a Poverellóról, hogy emellett korának ütőerén tartotta kezét, amidőn szociális igehirdetésével orvosolni próbálta a társadalmi bajokat és olyan intézményeknek, áramlatoknak vált kiindulópontjává és rugóivá, amelyek az általános emberi közösséget megújították és felüdítették egy emberesebb és keresztényibb életszemlélettel. Francesco szellemi örökösei a franciskánusok is e fölfogás szolgálatába szegődtek, amikor korok és országok szerint a maguk hatáskörében igyekeztek a föld színét megváltoztatni. Az európai lelkiség egyik főtényezőjeként látja a rendet egy magyar író,² amidőn kijelenti : Európa népe talán a ferencesek által lesz igazán kereszténnyé.

Mivel mindent apostolsággá lehet avatni, de főkép a tudományt, a ferences szerzet így fontolta meg a tudományhoz való viszonyát : művelte a tudományt, mint az igehirdetés egyik nagy tényezőjét s mivel tovább égette a szent vágy, hogy az Egyháznak minél jobban hasznára váljék, — máris okadatolva látjuk az egyházas és keresztény bölcsélet és a teológia franciskánus létjogosultságát. Korszerűségénél

¹ P. Gratien O. M. Cap., *Historie de la fondation et de l'évolution de l'Ordre de S. François* su XXII. siècle, Paris, 1929 ; P. Gemelli, *Franciskanizmus*, 421.

² Bálint Sándor, *Népünk ünnepei*. Budapest, 1938. 20.

fogva a rend igyekezett az Egyház kulturális és tudományos törekvéseivel lépést tartani. Innét magyarázható, hogy elkönnyvelhet magának klasszikus skolasztikusokat a XIII. és XIV. századból, Halesi Sándortól egészen Occam Vilmosig, vagy Philargi Péterig (V. Sándor), sőt az egész XV. századon keresztül. Hisz ekkor születnek meg a summák és a scholasztikus filozófia különféle árnyalatainak ők a kedvenc művelői. A rend «eredményei szinte felmérhetetlenek» s Ferenc alapítása az «erkölcsi, szociális, tudományos, művészeti és szépirodalmi, főként azonban hitéleti erők gazdag kisarjadásával járt».¹ Bár a rendnek a XVI. századtól kezdve nagyon sokszor a lét és nemlét kérdéseivel kellett számolnia, amikor is az idő megakadályozta egyéb feladatai mellett a tudományosság kidomborításában, mégis századokon keresztül akadtak Wadding Lukácsai, Cozza Lőrincei, Claudius Frasseinei, Montefortinói és a mult században P. Marcellino Civezzái (aki 11 kötetben írta meg a rend misszióinak történetét) s eme küzdelmes századokban is megmaradt, a rend kebelében egész a mai napig a helyes tudományosság utáni folytonos nosztalgia. Ma a ferencrendnek 25.720 tagja van, akik a missziókban és a pasztorációs nehéz munka különféle árnyalataiban az első sorokban küzdenek a népek lelki békéjéért és az Egyház boldogabb jövőjéért. Emellett azonban a tudományok mezején — értem itt a teológia és filozófia tárgykörét — tiszteletreméltó és megbecsülendő törekvéseket mutattak. Eredményeik és nemes törekvéseik megkoronázása pedig valósággal meglepőek.

Tudományosságuk a következőkben mutatkozik meg. A franciskánus rend újabb történetében az egyházi tudományokra vonatkozólag beláthatatlanul jótékony hatást váltott ki és gyakorolt a quaracchi Szent Bonaventura-kollégium megalapítása. Ezzel az intézménnyel függ össze ugyanis jórészen a rend újabb és legújabb tudományos törekvéseinek egész sorozata és pedig nemcsak Itáliára, hanem az egész világon elterjedt szerzetre, sőt az általános Anyaszentegyházra is. Ennek a tudományos kollégiumnak a föllállítása annál jelentőségesebb, minél inkább szemléljük annak a politikai és szellemi világának zürzavaros soványságát, amelyben Quaracchi megszületett.

A Napoleontól fölidézett folytonos itáliai háborúságok, a század negyvenes éveitől kezdődő egymásután keletkezett lázongások és az Unita Italia eszméjének hajszolása mind-mind a régi mondás igazságát bizonyították: *inter arma silent Musae*, — méginkább lehetetlenné vált a tudomány művelése. A 70-es évek pápa- és egyházellenes légkörében pedig az egyházas tudomány egyenesen kihívás volt az állam

¹ Félegyházi József, A középkor Egyháza. Budapest, 1939. 492.

ellen Olaszországban. A nyugodt és békés idők tudományának is kedvezői csak nehezen akartak visszatérni az Appenin-félszigetre. A tudománynak szentélyei mindenfelé megbolygatva! A monostorok, zárdák, egyetemek, könyvtárak különösen pedig mindezek székhelye, Róma a folytonos zaklatás közben alig ért rá a szellemiekkel foglalkozni. A 70-es évek után pedig nem az egészséges és a tiszta forrásokból fakadó bölcsélet és tudás lépett érvényre, hanem a különféle mótelyező eszmék és áramlatok kergették egymást. Szinte orkászzerűen hallgattatták el az örök igazságok szolgálatában álló katolikus teológusok és filozófusok tanait. A múlt század második felében ugyanis Olaszországban is a pozitivizmus nőtt rendszerré és a tudományosságot kisajátította. Délitáliában főleg Hegel bölcsellete lett divatos; de emellett hódítottak Kantnak az elvei; voltak a platonizmusnak is képviselői és a honfitársnak, Rosmininek ontologizmusa sok olasz gondolkodót megejtett. Ezek fölött azonban elsősorban a pozitivizmus tévedései Darwin, Comte és Spencer zászlóival díszítve öltöttek magukra mármár a kizárólagosság jellegét. Utóbbiak tanait az olasz egyetemek ifjúsága szinte levegő módjára szívta magába. Roberto Ardigó és Cesare Lombroso meg a többiek atyamesterei ennek a filozófiai fölfogásnak. Majd ismét a pozitivizmussal homlokegyenest ellenkező síkon mozgó olasz idealizmusnak Benedetto Croce és Giovanni Gentile-féle eszméi ejtik bámulatba az ottani szellemeket. Kevesen voltak annyira önvizsgálók, tudomány- és bölcséletéhesek, de meg igazságkeresők is, mint P. Agostino Gemelli, a nagy ferences lélek, aki a saját szellemi kálváriáján keresztül járta végig az összes böcseleti szisztémák berkeit, míg végre — Isten kegyelmével — kikötött a medioevalizmusnak a keresztény scholasztika talaján felnőtt legszebb újabbkori révpartján, az olasz neoscholasztikánál.¹

Nem lehet tehát csodálnivaló, ha a filozófiai, zűrzavaros, tévelyekben elmerült eme megesettség és megszállottság évtizedeiben a jobb és nemesebb módszereket sürgető és az igazság után kutató szellemek között valódi felüdüléskép hatott és a tiszta hegyi forrásvíz csobogásaként csábította a szomjas lelkeket a ferences Generálisnak, P. Bernardino Dal Vago di Porto Romatinonak az az elhatározása, hogy a kedvezőtlen idő ellenére is kiadatja Szent Bonaventurának, a ferences iskola és a scholasztikai virágzás klasszikus képviselőjének műveit. Pedig XIII. Leó pápa, a magasröptű és nagyszellemű Szent Péter-utód még nem fujta meg az angyali trombitát, amely invitálja a katolikus tudósokat Szent Tamás és a középkori scholasztikus gon-

¹ Agostino Gemelli O. F. M., *Il mio contributo alla filosofia neoscolastica* 2. ediz., Milano, 1932, 11—20.

dolkodók katedrája elé, hogy rádöbbsentse a kornak összes gondolkodóit mulasztásaikra, amidőn elfelejtkeztek az «iskoláról». Quaracchi megalapításával és nemes célkitűzéseivel a ferences Generális néhány évvel még a nagy pápát is megelőzte.

Quaracchi Firezétől nem messze fekvő helység. Itt vetette meg tehát P. Dal Vago Bernardin generális (meghalt 1893; generális: 1869—89) 1877 október 10-én a Szent Bonaventuráról elnevezett kollégiumot. Célja az volt, hogy a rend különféle nemzetiségű tudós atyáit összegyűjtse és a Szeráfi Doktornak kritikai kiadású műveiről gondoskodják. Ha ez sikerül, akkor a közvetlen cél megvalósítása után a kollégiumnak föl kellett volna oszlania. Hogy ez nem történt meg, onnét magyarázható, mert a kollégium hírneve ezt egyszerűen nem engedte. Mit tett ugyanis a Szent Bonaventura kollégium? Rögtön alapítása után megkezdte Európa legnagyobb könyvtárainak felkutatását Szent Bonaventura műveinek kéziratái után. A szellemi vezérek és minden ilyen munkának követendő példái P. Fidelis a Fanna (meghalt 1881) olasz és P. Ignaz Jeiler (meghalt 1904) német ferencesek lettek. A kutatómunka annyira ment, hogy 1882-ben a quaracchi nyomda meglepte a tudós világot az első bonaventurái gyönyörű folió-kötettel, a *Commentaria in quatuor libros sententiarum* első könyvével. Így 1882 és 1902 között 11 hatalmas kötet hirdette a quaracchi atyák nagy vitalitását. P. Livarius Oligier O. F. M. szerint a bonaventurái kiadást az illetékesek megbámulták: «*tam patienter praeparata tamque sapienter producta est, ut talium laborum primum et absolutissimum exemplar a viris doctis omnis coetus sit salutata*».¹ Quaracchi megalapítása után három évre, amidőn az atyák már javában dolgoztak Európa könyvtáraiban és XIII. Leó pápa 1880-ban *Aeterni Patris* kezdetű körlevelével a kornak figyelmét Szent Tamásra és a scholasztikusokra terelte, az 1882-ben megjelent első bonaventurái hatalmas kötet fényes bizonyítékot szolgáltatott a rend részéről a pápa szózata mellett. Azért is szellemesen jegyzi meg ugyanaz a P. Oligier:² *Collegium S. Bonaventurae honorem Ordinis Minorum scientificum saeculo XIX. salvavit.*

Csak természetes, hogy a *Collegium Sancti Bonaventurae* megszűnése 1902-ben elsődleges feladata teljesítése után, egyenesen a tudomány kárára vált volna. Hogy ez ne történhessék, a rend akkori generális előljárója, P. David Fleming (1901—1903) a kollégium számára új, hatalmas és az egyetemes Egyház szempontjából is kezdeményező munkásságot jelölt meg, amidőn megbízta a tudós atyákat

¹ *Antonianum*, III. 1928. 124—25; *Acta O. F. M.*, XLVIII, 1929, 329—330.

² V. ö. *Acta O. F. M.* ugyanott 330.

Alexander Halensisnek, a Doctor irrefragabilisnek Summa Theologicája kiadásával. Ezt a tervet sok huzavona és kemény munka után részben 1924-ben teljesítette, amidőn technikailag és ha lehet, kritikailag a bonaventurái kiadásnál még tökéletesebb formában bocsátotta közre Halesi Sándor Summa Theologicájának első kötetét. Eddig három kötet látott napvilágot (1928-ban II. kötet és 1930-ban a III. kötet).

A Quaracchi Szent Bonaventura nyomda valóságos munkalázzal ontotta vállalkozásainak szebbnél-szebb gyümölcseit. Egymásután jelennek meg kiadásában a különféle könyvsorozatok. A középkor scholasztikusainak kidomborítására szolgált az 1903-ban megkezdett Bibliotheca Franciscana Scholastica Medii Aevi-sorozat. Első kötet Fr. Matthaei ab Aquasparta O. F. M. cardinalis: Quaestiones disputatae de fide et de cognitione 1903-ban jelent meg, a másik: Quaestiones disputatae selectae de Christo (1914) ugyanattól, a III. tomus Fr. Guilelmi Guarre, Fr. Joannis Duns Scoti et Petri Aureoli O. F. M.: Quaestiones disputatae de Immaculata Conceptione B. M. V. (1904); a IV—VI. kötetek pedig Bernardus Jansen S. J. kiadásában Fr. Petrus Johannis O. F. M.: Quaestiones in secundum librum sententiarum kiadása (1922, 1924, 1926); a VII. kötet Fr. Rogeri Marston O. F. M., Quaestiones disputatae, ad fidem codicum (1930); a VIII. kötet S. Bonaventurae: Collationes in Hexaemeron juxta ineditam reportationem (1930) foglalja magában.

A scholaszticizmus felújítását célozza a quaracchi atyáknak az az eljárása, hogy 1916-ban két kötetben közrebocsátották a scholasztika atyjának és a Summák alapjának Petrus Lombardusnak Libri IV. Sententiarum-át.

A kiadványoknak csak nem akart vége lenni. A középkori Ferenc-rend történetének megvilágítását célozták az Analecta Franciscana volumenjei, amelyek 1885—1935 között tíz kötetet tesznek ki. Felvonultatják ezek a hatalmas kötetek a rend középkori krónikáit és Szent Ferenc élete íróinak műveit. 1904-ben napvilágot lát Szent Ferenc műveinek kiadása, amellyel egy újabb sorozatot indítottak el Bibliotheca Franciscana Ascetica Medii Aevi, amelyből eddig 7 kötet jelent meg. Rendszeres kiadványa, amely a tudományos eszközök minden apparátusával rendelkezik, az Archivum Franciscanum Historicum évnegyedes folyóirat, amely 1908-tól fogva több mint 30 éves multtal dicsekedhetik. Nem annyira a rend hivatalos kiadványaként, hanem az egyéni tudományosság tárházából született meg az a nagy sorozat, amely a kiváló rendtörténeti tudós és a szentföldi custodia nagy fiának vállalkozása, P. Golubovich Jeromos kettős szériában ki-

adott Bibliotheca bio-bibliografica della Terra Santa e dell' Oriente Francescano tiz kötete.

Az elsorolt vállalkozások mellett mégis technikailag talán a legmerészebb az volt, amikor P. Marrani Bonaventura rendi generális 1929-ben elhatározta, hogy a világhírű Wadding Lukács Annaleseit, amelyek a folytatásokkal együtt XXV folio-kötetet tettek ki, újra kiadatja és pedig a legrövidebb időn belül. Az első ú. n. lyoni kiadás, amely magának Waddingnak a személyes műve (1625—54) VIII kötetben 1540-ig vezette a rend Annaleseit. A másik ú. n. római kiadás 1731—1886 között sorakoztatta föl köteteit XXV tomusban és 1622-ig adta a rend történetét. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az utolsó ebből a sorozatból t. i. a XXV. kötet már nem Rómában, hanem Quaracchiban látott napvilágot és pedig mivel a kötet írója P. Stanislaus Melchiorri a Cerretto időközben elhalt, bővítve és javítva a magyarországi P. Fermentzin Özséb kapisztránus kezéből került ki. Wadding mindeme kiadásai azonban annyira elfogytak, hogy a legkritkább esetben lehetett rájuk bukanni. Ha pedig úgy kellett megszerezni, hihetetlen pénzbe kerültek. P. Marrani generális beszéli el,¹ hogy az Annalesek 1 példányáért legutóbb 40.000 lírát kértek el. Wadding minden értéke mellett is, ez szinte megfizethetetlen ár volt. Igaz, P. Gemelli mondja Wadding munkájáról:² Az egyházi történelemírás újabb korában megkövetelheti a maga helyét a Bollandisták és a Maurinusok mellett. Az említett pénz azonban akkor is sok! A generálist épp ez a horribilis összeg ösztönözte arra, hogy a kiadatást elrendelje. Főlszólította a rendet: ennek a vállalkozásnak föltétele az, hogy legalább 800 előfizető jelentkezék a kötetenként 100 líráért adandó új Waddingkiadásra. A legfinomabb papiroson «carta a mano» 1930-ban meg is kezdték a nyomdai munkát; az első kötet 1931-ben jött ki. Ezután egymásután ontotta a quaracchi nyomda a gyönyörű tomusokat. Míg végre az 1934. évben a XXIV. és XXV. kötet is kapható volt. A roppant nehéz és franciskánusan merész vállalkozás három év alatt, a történelem nagy hasznára, készen állott. Ez bizonyította a vállalkozás teljes sikerét, mert valószínűleg az előfizetők is elegendő számban jelentkeztek. A quaracchi Waddingkiadással a Generális az ottani atyákat bizta meg, akiknek lelke és mozgatója az örök ifjú, bár már 80 felé haladó P. Girolamo Golubovich volt.

Meglephette azonban a tudományos világot az a tény, hogy még a XXV. kötet megjelenése, tehát 1934 előtt, 1933-ban közreadják

¹ Acta O. F. M., 1929, XLVIII, 347; v. ö. Wadding, Annales O. F. M., I. k. 12. old.

² P. Gemelli Á.—P. Takács Ince, Franciskanizmus, 216.

a XXVI. kötetet, a XXV. kötetel egyidőben 1934-ben pedig már a XXVII. kötet is készen áll. Ennek magyarázata: a Generális 1929-ben Wadding Annaleséinek folytatására külön bizottságot nevezett ki P. Livarius Oliger német, P. José Pou y Marti spanyol és P. Aniceto Chiapini olasz ferences történészek személyében. Ez a bizottság függetlenül a quaracchi atyáktól dolgozott az új köteteken. Így vált lehetségessé, hogy szinte a nyomdatechnika történetében páratlan gyorsasággal — három év alatt — Wadding 27 hatalmas kötete mindenkinék rendelkezésére állott. (A XXVI. kötet 1622—27, a XXVII. kötet 1628—1632-ig terjed) — már P. Fonseca a II. kiadás megkezdésekor XII. Kelemen pápához azt írta: «Lucam Waddingum non de nostra sodalitate solum, verum etiam de Catholica Ecclesia bene mereri, eruditorum iudicio vulgatum est».¹ Érthető, hogy a quaracchi Wadding-kiadás nemcsak magának a rendnek, hanem az általános Egyháznak is a dicsőségére válik. Az újra feltámadt Wadding ugyanis arról beszél, hogy az Isten Egyháza az igazságon alapuló tudományért mindenre kész és evégből fel tudja sorakoztatni erkölcsi intézményeinek erejét is.

A Szent Bonaventura-kollégiumnak impozáns munkássága: Szent Bonaventurának, Halesi Sándornak, Petrus Lombardusnak, a többi, főleg rendi nagy scholasztikusoknak műveikben való fölélesztése, továbbá a rendi történelemnek kötetekben való föllevenítése nagy és szinte ellenállhatatlan hatást gyakorolt az egész rendre is. Quaracchi nemcsak helység, nyomdának és kollégiumnak székhelyévé vált, hanem olyan fogalom, amely eszményi módon tudja lelkesíteni a tudományos munkára a rendnek provinciáit, egyéneit, valamint a tudományos világot. Ennek egyik példáját éppen az egyik toscanai rendtartomány, a Szent Bonaventuráról nevezett provincia mutatta meg, «ahol Quaracchi is fekszik», amidőn új törekvést és vállalkozást kísérelt meg.

Ugyanis 1944-ben lesz Sziénai Szent Bernardin halálának 500 éves évfordulója. Az említett provincia tagjai ezt az évfordulót irodalmi felkészültségükkel is emlékezetessé kívánják tenni. Evégből iratokban és kiadványokban tízéves előkészülettel újítyák fel a nagy Szentnek alakját. Az élen ez a toscanai rendtartomány áll, amelynek területén Siena is fekszik. A tízéves előkészületnek célja nemcsak Szent Bernardin életének megvilágítása, az ismeretlen forrásoknak feltárása, hanem főleg a Szent műveinek, szónoklatainak, leveleinek és aszkétikus jellegű értekezéseinek kritikus kiadása. A rendnek ugyanis

¹ Epistola dedicatoria, in editione III Waddingi I. k. XVII. old.

titkos vágya, hogy az írásművekben is annyira termékeny középkori nagy bűnbánathirdetőt egyházdoktorrá avattassa. Ennek pedig egyik előfeltétele: könyveinek kritikus kiadása. Ezt a nagy horderejű feladatot tűzte ki magának célul az 1935-ben Szienában megindult évnegyedes folyóirat, a *Bullettino di Studi Bernardiniani* P. Enrico Bulletti O. F. M. szerkesztésében. E missziószámbamenő hivatást részben megkönnyítette P. Dionisio Pacetti O. F. M. alapos munkája és forráselemző, paleográfiai hozzáértéssel aláfestett műve: *I codici autografi di S. Bernardino da Siena della Vaticana e della comunale di Siena*, Quaracchii, 1937, 160 old., ebben rámutat azokra a kódexekre, amelyeket a Szent sajátkezű kéziratainak kell tartanunk, míg egyet amely a manu propria aláírással dicsekszik, elutasít mint olyat, amelyet Szent Bernardin nem írt.¹ Az említett P. Pacetti kiadásában az elmúlt évben megjelent Szent Bernardinnak néhány aszkétikus írása: két traktátus a szentgyónásról, az Istenszeretetről és négy levele *Operette volgari di S. Bernardino* címen (1938). Ugyancsak megjelentek szónoklatai is. Mindezek már jórészen biztosítják a Szent centennáriumának sikerét, annál is inkább, mert a művek kinyomásába és árusításába bekapcsolódik Quaracchi is.

A quaracchiak hatásának kell betudnunk egy másik jelenséget is a Ferencrendben. Ez pedig a tudományos folyóiratok keletkezése az egyes ferences tartományokban. Amikor 1908-ban az Archivum Franciscanum Historicum Quaracchiból elindul hódító útjára, hogy évenként többször is ráterelje a rendtagok figyelmét a rend multjára, akkor ébred föl sok tudós franciskánusban a vágy, hogy a saját országuknak, vagy ugyanazon nyelvterületnek rendi értékeit hasonló folyóiratokban napvilágra hozzák. 1912-ben így létesült Franciaországban P. Sérent szerkesztésében a *La France Franciscanie*. 1914-ben megszületett az Archivo Ibero — Americano spanyol nyelvű folyóirat. Ugyanabban az évben Németországban P. Beda Klein — schmidt kibocsátja a *Franziskanische Studient*. Az alvernai olasz provincia pedig (SS. Stigmatum) a *Studi Francescani* (előbbi neve *La Verna*) kiadója lesz. 1922-ben *Nova Revija* címen a dalmát franciskánusok adnak ilyennemű folyóiratot a délszlávok részére. Mindezeket megelőzte a már 1903-ban P. Trefán Leonárd szerkesztésével, P. Kiss Arisztid és P. Unghváry Antal társszerkesztésével Kolozsvárott kiadott Szent Ferenc Hírnöke, amely jellegénél fogva nem volt ugyan tudományos folyóirat, de több olyan cikk jelent meg benne, amely a tudományos kritikát is kiállotta.

¹ V. ö. Archivum Franciscanum Historicum, 1934—36, t. XXVII—XXIX. és *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, 1938 jan., t. XXXIV., 193—194.

Igy a quaracchi kollégium megtette kötelességét. De nemcsak a szorosán reáruházott és a rendfőnöktől óhajtott feladatoknak felelt meg, hanem óriási hatást gyakorolt az egész világon elterjedt Szent Ferenc-rend közszellemére és a tudományos munkáldoklás fölkarolására is. Az 1877-ben keletkezett Quaracchi-kollégium egyik szellemi központjává vált a rendnek. A teológiai, filozófiai és az egyházi tudományosság útjain fényforrás lett.

A Szent Ferenc-rendnek egy másik világító fáklyája és a tudományos törekvések kiindulópontja az újabb és legújabb korban a római Szent Antal-kollégium. Amióta az Aracoeli nagy kolostort és a generális kúria székhelyét a Viktor Emánuel emlékmű céljaira megcsontították, a rendnek új központról kellett gondoskodnia. A már említett P. Bernardinus dal Vago a Portu Romatino generális 1883-ban tudomására is hozza ezt az egész Ferenc-rendnek. A Lateránhoz közelfekvő Via Merulanán építteti meg a Szent Antal-kollégiumot. Ennek hivatása, hogy a generális kúria székhelye legyen és egyúttal továbbképző főiskola ama rendtagok számára, akik a teológiát elvégezték. Tanárképző volt ez a teológiára és a filozófiára. Az intézet teljesítette is magasztos hivatását, mert sok rendi tudóst, jőnevű teológust és bölcselőt nevelt az egyes rendtartományok részére. De ezenkívül az onnét kikerült egyének a római központi és egyházi tudományos szellemnek is apostolaivá váltak. Ez a lektor-képző főiskola 1906-ig két éven át tartott, 1906-tól 1933-ig 3 éven keresztül adott szakképzettséget a következő disciplinákból: Egyházjog, Morális, Dogmatika, Egyháztörténelem-Dogmatörténet, Biblicum, Philosophia és Eloquentia. Akik e fakultásokat elvégezték, a megfelelő szakmából lector generálisi címet nyertek, s mint ilyenek a Generális felhatalmazásából az összes ferences rendtartományokban taníthattak, s bizonyos értelemben egyenlők a doktorokkal, amit általunk tudott példákban maga Róma is elismert.

A Szent Antal-kollégium főiskolája 1933 május 17-én a S. Congr. de Sem. et Studiorum Universit. leirata értelmében megkapta az Athenaeum Antonianum címet, amely dekrétum tehát egyetemi rangra emelte, s mint ilyen a grádusokat is adhatta. A megboldogult XI. Pius pápa pedig 1938 június 14-én az Athenaeumot a Pontificium névvel és jellellettel illette és ugyanazon év augusztus 15-én az Athenaeum Statutumait, mint amelyek az 1931 május 24-én kibocsátott Deus Scientiarum Dominus apostoli konstitucio előírásainak megfelelnek, a pápa mint az említett Congregatio elnöke, sajátkezüleg jóváhagyta és alájegyezte.¹ Ezzel a ténnyel a Ferenc-rendnek egyik régi

¹ Antonianum, XIV. 1939, 121.

törekvése és hön óhajtott vágya vált valóra, amelyért sok és kemény, türelmes és kitartó küzdelmet vívott meg. Az egyházi tudományokban a rend nem akart alsóbbrendűnek tetszeni, mikor olyan nagyjai voltak, akik mindig tudták őket inspirálni. Viszont a római Szentszék is honorálta kitüntető intézkedésével azt a sok tudományos szolgálatot, amit a rend az újabb időben is oly szépen és virágzóan valósított meg. A *Deus Scientiarum Dominus* kiadásának évében nem hiába sietett P. Bonaventura Marrani generális üdvözölni a pápát (augusztus 25) Assisiből; ezzel kívánta tolmácsolni úgy a saját mint egész rendjének törhetetlen ragaszkodását a konstitúció új intézkedései iránt, amikor késznek mutatkozott a rend az abban lefektetett irányelvekhez hűen átalakítani a Szent Antal-kollégium főiskoláját.¹

Igaz, eladdig sem pangott az intézet tudományos élete. 1926-ban ugyanis a kollégium professzorai megindítják a legkritikusabb tudóst is kielégítő évnegyedes teológiai és bölcséleti folyóiratukat, az *Antonianumot*. Itt adják közre a tudós professzorok — akik között egy magyar is van, P. Vargha Theodorik személyében² — tanulmányaikat és kutatásaikat. Már előbb 1924-ben a Kollégium tanári karának szerkesztésében egy kiadvány-sorozat jelent meg több kötetben *Collectanea Philosophico-Theologica* címen. Amióta pedig *Pontificium Athenaeum Antonianum* néven az intézet egyetemi rangot nyert, azóta 1938-ban megindították a *Spicilegium Pontificii Athenaei Antoniani* sorozatot, amelynek első köteteként P. Ferdinandus Delorme O. F. M. szerkesztésében Joannis de Pecham O. F. M. *Archiepiscopi Cantuariensis Quodlibet Romanum* c. műve jelent meg.

A római Szent Antal-kollégium hatását kell látnunk P. David Fleming generális előjáró amaz intézkedésében, hogy a Szent Antal-kollégiumhoz hasonlóan Jeruzsálemben biblikus rendi főiskolát nyit 1902-ben. Célja nyilván az, hogy azt a sok helyzeti energiát és előnyt, amelyben a szerzet a Szentföldön egyedül áll, kihasználja az egész rend részére. Amikor fölszólítja a rendtartományokat, hogy azokat a fiatal atyákat, akik már elvégezték a *biblicumot*, továbbképzésre és mélyebb szentírásstudományi szakavatottság végett Jeruzsálembe gyűjtsék. 1924-ben pedig úgy szól a generális P. Klumper Bernardin rendelkezése, hogy a már lector generális jellegű egyének jelentkezzenek a szentföldi biblikus intézetbe. 1927-ben P. Marrani generális úgy döntött, hogy a *biblicumból* lector generálisi minősítést csak az nyerhet, aki a biblikus tudományokkal két évig a római Szent Antal-kollégiumban, másik két évig pedig a jeruzsálemi intézetben foglalkozik. Az intézet jelenleg is

¹ V. ö. *Antonianum*, 1939. 121; *Acta Ordinis Min.*, L. 1931, 309.

² Jelenleg az állami teológiai facultus dékánja.

fönnáll és az azt látogatók végigjárják egész Palesztina szenthelyeit, hogy e helyszínen tanulmányozhassák a Szentírás emlegette vidékeket és az azzal összefüggő eseményeket. Amióta XV. Benedek pápa Szent Jeromos centennáriumán a Spiritus Paraclitus kezdetű (1920 szept. 15) körlevelében oly hathatósan serkentette az Egyház papjait a Szentírás tanulmányozására, azóta a Szentföld ferences atyái is mindinkább tudatára ébredtek annak a szerencsés adottságnak, amelyekben ők vannak. Átlátták, hogy nemcsak a Szentföld, illetve a szenthelyek őrei kell legyenek, hanem a Szenthelyek tanulmányozóivá is kell, hogy váljanak. A rendfőnökök intézkedései megerősítették őket ebben a fel-fogásban. Korok és századok porával eltemetett bibliai helyek napvilágrahozását tűzték programjukba. Ásatásokba bocsátkoztak. Ezek közül is nevezetes a názáreti híres P. Orfali Gaudentius (megh. 1926) munkássága, aki kiásatta a kafarnaumi híres zsidó zsinagógát és monografiát is adott ki erről. Szintúgy tanulmányozta a Getszemani-kertet is.¹ Most legújabban 1935-ben a szentföldi Custódia és Institutum biblicum Franciscanum vállalkozásában P. Saller Szilveszter vezetésében, P. Berardi Antal fotografus segítségével és P. Llull Jakab rajzaival kiásatták a Nebó hegyi kettős templomot és a mellette lévő kolostort. A két templom közül a régebbi a IV. századból, a későbbi a VI. századból való.² Az intézet professzorai közül fölemlíthető P. Maurus Witzel német franciskanus nagy keleti nyelvész, aki jelenleg Rómában a Szent Antal-egyetemen és az Institutum Biblicumon tanítja a keleti nyelveket és ez utóbbin a hetita és sumir nyelvet.

A rendnek tanítással foglalkozó tagjai egy újabb mozgalomban lelkesítik egymást és serkentik a tudományos életre. Ebben nagy része van Rómának is, amennyiben maga a Generális a főmozgatója. Szó van az ú. n. lektori kongresszusokról. Országok szerint évenként vagy két-évenként az egynyelvű területen lévő közép- és főiskolákon, illetve egyetemeken tanító rendi professzorok összejönnek, ahol a generális elnökletével, vagy egy megbízott vezetésével tudományos témákat olvasnak föl és cserélik ki nevelési, aszketikus, scholasztikus, rendtörténeti gondolataikat. Az első ilyen lektori összejövétel 1919-ben Északamerikában történt. Folytatták 1921-ben a németek, 1928-ban a franciák, azután az olaszok, szlávok. Az összejöveteleken rendszerint egy római rendi tanár is szerepel. Ezek a tudományos összejövetelek hathatós tényezői a modern eszközökkel is dolgozó tudományos törekvéseknek. Hisz minden rendtartománynak vannak filozófiai és teológiai,

¹ V. ö. Zdravec István O. F. M. püspök, Szentföld, I. k. Budapest, 1931, 290.

² V. ö. La Terra Santa, XV. 1934. n. és XVI. (1936) n. I.; Szentföld folyóirat, 1938 III. 27; 60. A biblikus intézetről v. ö. Acta O. Min. L. 1931, 375—76.

főiskolai, sőt egyetemi tanárai, továbbá a legtöbb országban, mint nálunk is Esztergomban, törekszenek középiskolában is tanítani. Ha meggondoljuk, hogy francianyelvű provincia nyolc van a rendben, ugyanannyi német, szláv 11, olasz 37, akkor elképzelhető, hogy számos rendtag jó össze. Megvitatják a tanítási eljárásmódot, a rendnek viszonyát és szellemét az ifjúság nevelésében, vagy egyenesen akadémikus módon felolvasást tartanak Duns Scot Jánosról és a rend nagyjairól. Gimnáziumaik lévén Hollandiában, Amerikában, Jugoszláviában, Albániában, a Szentföldön, eddig Ausztriában és még több helyen, szó esik az intézet és az állami törvényekről stb.

A tudományos és irodalmi életnek jelentős bizonyosságát adja az is, hogy a legtöbb országban, sőt a legtöbb rendi provinciában most már van nyomdája is a rendnek, amely nemcsak a vezetőket, szerkesztőket, hanem a laikus testvérek által a betűszedőket, gép- és könyvkötőmestereket, továbbá munkásokat is adja.

Maga Róma városa különben azáltal is óhajtja szolgálni a rend tudományos törekvéseit, hogy nyilván az 1926—27. évi Szent Ferenc jubileumi szent évének gyümölcseképpen az akkori generális P. Marrani Bonaventura és gróf Silvestri Domonkos vezetésével megalapítja a Cathedra Franciscanat 1927 október 4-én, amelynek külön helyisége is van a Chiesa Nuova mellett. Főcélja volt ennek az intézménynek, a rendre vonatkozó kiadványokból előkelő könyvtárt berendezni. 1929 óta azonban akadémikus előadásokat is rendszeresítettek a ferences történelemből és irodalomból vett témákkal. Az első előadást 1929 március 23-án a híres quaracchi atya, P. Benvenuto Bughetti O. F. M. tartotta *Cultura e Vita francescana* címen.¹

Mivel Olaszországban temérdek sok ferences folyóirat, kiadvány stb. jelenik meg, a rendfőnök P. Leonardo M. Bello, 1936-ban a generális hivatala mellett olasz ferences sajtó-ügynökséget, illetve titkárságot állított föl. Ennek a kötelessége a többi újságok és folyóiratok részére franciskánus dolgokat leadni a rendfőnök irányítása mellett; a jelentősebb ferences közleményekről a nagy közönséget sajtó útján informálni; cikkeket terjeszteni a szentferenci eszméket és felügyelni az olasz ferences sajtóra. Ennek a hivatalnak titkára évenként beszámol a rendfőnöknek az olasz ferences sajtó állásáról. Főadata az is, hogy tudományos cikkeket terjessze és hirdesse a rend multjából és jelenéből vett megvilágítással annak életrevalóságát.²

A Ferencrend tudományos törekvéseiről szólva nem mehetünk el e tárgy mellett anélkül, hogy meg ne említsük a nagy ferences tudóst,

¹ *Antonianum*, V, 1930, 286—87.

² *Acta Ord. F. M.*, 1936, L, 157—160.

P. Agostino Gemellit. Ő egymaga egyesíti magában mindazokat a törekvéseket, amelyek annyira szívén fekszenek akár a hivatalos rendnek, akár egyeseknek. Vallásbölcseleti, bölcseleti, orvosi cikkeivel és könyveivel elhalmozza a művelt olvasókat. Egyetemi kiadványai, a tőle alapított könyvkereskedés, úttörő munkái és kísérletei a tapasztalati lélektan terén, szellemi nagyságának irányításai döntőleg folynak be a mostani olasz lélek kialakításában. Megszólalása a sajtó útján mindig esemény az olvasók előtt. Alig van még valaki Olaszországban, aki a politikai Italia Mussolinije mellett, a szellemi és lelki Olaszország irányítását annyira kezében tartaná, mint éppen P. Agostino Gemelli. Szellemi nagysága mellett a többi európai nemzetek sem tudnak szó nélkül elhaladni. Ezért a külföldi egyetemek is egymásután avatják díszdoktoraik közé, amint ezt tette a budapesti Pázmány Péter Egyetem is és a legutóbbi napokban (1939) a bolgár szófiai egyetem.

P. Gemelli Milanóban működik. Különbén mint láttuk a franciskánus tudományos törekvések centruma Quaracchi mellett Róma, ahol a Generális folytonos ösztönzésére és a Szent Antal egyetem serkentésére komoly tudományos szellem árad szét az egész rendre. Az utolsó helyre hagytam azt a törekvést, amelynek mozgató erői ismét csak a Via Merulanan vannak összesűrítve. Ez pedig Duns Scot János műveinek kritikus kiadása. A Scotus művek kiadásának mai állásáról akarok néhány szót szólni.

Scotus műveit először a nagy Wadding Lukács adta ki (1639), majd P. Claudius Frassen O. F. M. a Sorbonne tanára (megh. 1711.) Scotus Academicus címen bocsátotta közre műveit; míg Hieronymus a Montefortino O. F. M. Summa Scotisticát adott ki (megh. 1740). Mindkettőnek eme munkáit 1900—1903 között újra kiadták Rómában. Mindezek a művek azonban a kritikai bírálatot nem állják ki, bár a maguk korában viszonylagosan nagy nevet szereztek szerzőiknek. Sőt a legutóbbi kiadás is csak növelte Scotus művei körül a zavart, mert olyan munkákat is neki tulajdonítanak — sajnos tudós emberek, akik azokból argumentumokat kovácsoltak saját hírnevük vesztére —, amelyek pedig kimutathatólag nem a Doctor Subtilisé. Ezért tudósok, bölcselek, egyetemek mind türelmetlenebbül sürgették műveinek kiadását. Ebben akart úttörő elhatározást mutatni és a tudósoknak segítségére lenni P. Marrani Bonaventura generális, amidőn 1927-ben a quaracchi atyák között megalapította azt a commissiót, amelynek hivatása volt Duns Scotusnak műveiben való felelevenítése. Ennek a commissiónak fejevé a kiváló, híres és nagy skotistát P. Ephrem Longprêt, kanadai franciskánust tette meg.

Hogyan, hogyan sem ez a commissió — úgylátszik — sok nehéz-

séggel küzdött meg. Tagjai ugyanis roppant elfoglaltságuk miatt nem tudták minden idejüket és erejüket Scotus műveinek átnézésére szentelni. Sok nehézséget és fejtörést okozott nekik az a tény is, hogy Quaracchi Firenzéhez való minden közelsége ellenére csak vidéki helység, ahol legfeljebb Firenze könyvtárai állnak mindig készen számukra. Közben a nyomdaiparban és a gazdasági életben beállott általános romlás miatt megakadt folytatólagos munka is lelohasztotta a nagy munka hevét és kedvét. Pedig a quaracchi atyák roppant sokat dolgoztak, különösen pedig annak feje: P. Longprè. Ez a *sectio Scotistica* ugyanis sok kódexet lefotografáltatott, azokat lajstromozta, s már Scotus *Metaphysicájának* és a *Quaestiones super Porphyrium* című munka *collatióján* fáradoztak. Úgy, hogy a sok nehézség ellenére ez a több mint tíz évi idő sem mult el a jövőre nézve haszon nélkül.

Duns Scot János művei kiadásának ügye ugyanis jelenleg egy másik és — talán — kedvezőbb viszonyok közt működő bizottság kezeibe van letéve. P. Leonardus M. Bello generális 1938 április 21-én újjászervezte Scotus művei kiadásának bizottságát. Új nevet is kapott *Commissio omnibus operibus Joannis Duns Scoti ad fidem codicum manuscriptorum edendis* címen. A fő-újítás abban lelhető meg, hogy Rómába helyezte át a bizottság székhelyét és pedig a Szent Antal egyetem épületébe. Elnökévé a jeles dalmát skotistát P. Balic Károlyt, az egyetem egyik tanárát tette meg. A termékeny Balicot Scotusra vonatkozó művei erre a tisztségre nagyon is ajánlják. Több munkája közül nevét megalapította az 1927-ben Löwenben kiadott kötet: *Les commentaires de Jean Duns Scot sur les quatre livres des Sentences, Etude historique*. A másik műve Sebenicoban jelent meg 1933-ban: *Joannis Duns Scoti Doctoris Mariani Theologiae Marianae elementa ad fidem codd. M. SS.*

Ez a második *commissio* az elsőtől elüt szervezettségénél fogva, amely így a nagy föladat teljesítését megkönnyíti és meggyorsítja. A *commissiónak* ugyanis külön dolgozó aulája van a római Szent Antal-egyetemen. Balic mellett 12 kinevezett *collaborator* működik. A különféle külföldi provinciákban szintén 12 kültag mint *collaborator* van kinevezve. Ezek az európai nagyobb könyvtárak még át nem nézett Scotus *codexei* után kutatnak. Így pl. P. Balic 1938 november 8-i referációjában említi, hogy P. Ludger Meier O. F. M. Németország részére kinevezett munkatárs már novemberig 20 kódexről adott pontos leírást. Willibrordus Lampen hollandiai páter pedig beutazta az elmúlt év augusztusában és szeptemberében Skandináviát és pedig — mint már jelezte a *commissio* elnökének — nagyszerű eredménnyel. Ugyanígy járnak el az Angliára, Franciaországra,

Spanyolországra és egyéb országokra is kinevezett kül-munkatársak.¹

Hogy milyen munka folyik ebben a bizottságban, fogalmat alkothatunk magunknak, ha tudjuk, hogy már eddig elkészítettek egy Generale Schedariumot, melynek utaló cédulái az összes eddig ismert Scotus-féle kódexekre vonatkoznak. Összeállítottak egy általános Bibliographiát, amely eme kódexek leírására, vagy magára Scotusra vonatkozik. A Bibliographián a vatikáni könyvtárban P. Methodius Kelava dolgozik nagy szorgalommal. A bizottság munkájának megkönnyítésére szolgál az is, hogy ad instar spicilegii kiírják a Duns Scot által idézett szentatyák és régi írók idézeteit és azokat azonosítás, recognitio végett ezzel megbízott teológusoknak osztják ki. Ilyformán a bizottság működése eme aprólékos munkával nem vesztegeti az időt. Már készen áll az Opus Oxoniense-nek illetően revideálása.

A Scotus-művek kiadására kiküldött újabb bizottság és annak vállalkozása a roppant nagy és intenzív munka ellenére megszervezettségénél és a munkamegosztás nagyszerű elvénél fogva arra enged következtetni, hogy a mindenki által annyira óhajtott mű viszonylagosan elég rövid idő alatt megkezdí kötetének kibocsátását.² A vállalkozás sikere az egyházi tudományosságban nagy emóciót fog kiváltani, mert mindenki a legtisztább forrásból közvetlenül meríthet és mérlegelheti a sokszor félreismert vagy egyáltalán nem ismert, sőt egyenesen megvádolt Duns Scotus sommás nézeteit és elveit. Amikor minden figyelmünk a bizottság nagy vállalkozását sok áhitással és jókívánatokkal tetézi, egyúttal ez a törekvés azt is bizonyítja, hogy Szent Bonaventura műveinek sikerült kiadása után a Ferencrend e legújabb tudományos kísérlete is az általános filozófiai és teológiai szakmára nagy hatással lesz.

Eme rövid és vázlatos felsorakoztatásból az a vélemény kell, hogy megülje lelkünket, hogy a Szent Ferencrend hűen régi tradícióihoz, törekszik valamit tenni az egyházi tudományosság terén. A Ferencrendben az újabb és legújabb időben két fókusz van a tudományos törekvéseknek: a régebbi Quaracchi és az újabb Róma. Quaracchi méltán megcsodált termékenységgel praktikusán mutat rá a tudomány forrásaira kiadványaival és vaskos köteteivel. Róma ferences egyetemével, tanárképzésével az egész rendet sarkalja folytonosan a szent tudományok felkarolására. A sok törekvés közül, amit a rend annyira kitermel magából, egyesek sikerülnek, mások megvalósításra

¹ Acta O. F. M. 1939, LVIII. 25, 26, 24.

² V. ö. *Relatio* a commissione Scotistica exhibita Capitulo Generali Fratrum Minorum Asisii a. D. 1939 celebrando. Roma, 1939.

várnak. Az ismételten megkezdett vállalkozások pedig a tudományért vallott szeretet hajthatatlanságát bizonyítják. Az a sok nehézség, amely elé a rend néz akkor, amidőn a scholasztika forrásainak földerítésén fáradozik, csak akkor nyugtat meg bennünket, ha tudjuk, hogy a Ferencrendnek vezéreszméje: a vállalkozó szeretet. Az igazságnak tudomány általi szolgálatát a rend 700 éven megszerette. A vállalkozásbani merészségét pedig bizonyítják azok a kötetek, amelyek szemünk láttára meredeznek nagyságukkal szellemünk felé. De egyúttal eláruljuk azt is, hogy a tudomány művelése által a rend nem tagadja meg Alapítóját sem, akinek az volt az elve: tanto sa, quanto fa. Hogy az újabb időben mennyit tett a tudományért a Poverello szerete, annak fogyatkozhatatlanul tündöklő csillagzata: Quaracchi és Róma!

A TÖRTÉNELEM-, JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

Szent László király.

A Szent István Akadémia II. osztályának 1939 május hó 5-i ülésén székfoglaló értekezés gyanánt előadta: *Horváth Jenő* rendes tag.

Bevezetés.

Merésznek látszik a vállalkozás, hogy Szent László életéről, egész alakjáról és történelmi jelentőségéről képet adjunk, amint hogy pillanatilag nem is találunk mentségünkre mást, minthogy születésének kilencszázadik évfordulója közeledik és hogy eljött az ideje annak, hogy róla megemlékezzünk. Mentegetnünk alig kell azt a látszatot, mintha Szent László emlékének felidézése bármi vonatkozásban is ellentétet jelentene Szent Istvánnal, mert Szent László emléke kiegészíti a Szent Istvánról való emlékezést. A nyugathoz való csatlakozással egyesíti a Dunamedencének a magyar nép telepeivel való kitöltését, annak birtokbavételét és megtartását, a keleti országrészek fontosságát, annak a nagy tartalékerőnek a kiépítését, mely a magyar állam és a magyar nemzet függetlenségét megtartotta.

Nem könnyű ennek a gondolatnak európai magaslatokra emelkedett alakját méltatni akkor, ha meggondoljuk azt, hogy méltatása már akkor megkezdődött, mikor halálától kezdve mindenki utána ment a szekérnek, amely holttestét Várad felé vitte, bár a kor színvonalán álló életrajzával ma sem rendelkezünk. Az első valamirevaló leírást, amelyet annak nevezhetünk, *Podhraczký József* 1836-ban állította össze (Szent László királynak históriája, Buda, 1836), mikor a kutatás mai eredményeit még nem láthatta, a másikat *Karácsonyi János* 1925-ben, a kutatás lehetőségétől elzárva, szomorú váradi magányában alkotta meg (Szent László király élete. Budapest, 1926).

Ez a körülmény is indokoltá teszi azt, hogy születésének kilencszázados évfordulóján a nagy király alakját egy-két vonatkozásban a történelmi kutatás újabb eredményeinek felhasználásával megvilágítani törekedjünk.

I. Szent László származása és nevelése.

Nagymértékben tisztázásra szorul Szent László származásának és születésének, ifjúkorának és nevelésének, férfiúvá fejlődésének és életének története addig, amíg meglelt férfikorban trónra került.

Születésének ideje, mint látni fogjuk, határkő volt egy régibb és egy újabb Magyarország korszakai között.

Közhellyé lett az a megállapítás, hogy Szent István a pogány fejedelemségből keresztény királyságot alkotott és azt a korabeli keresztény Európa, szabatosabban a Karolingok államrendjébe illesztette. Senki sem állapította meg azonban eddig azt, hogy a Szent István halálát követő forradalom az ő művét rombadöntötte és hogy ennek a forradalomnak az idejében született az a László herceg, ki trónra jutva, Szent István magyar államát régi alapjain, de új fényben helyreállította.

Semmi szándékunk nincs ugyan az említett pusztulást illetőleg valami katasztrófaelméletet felállítani, de meg kell mondanunk, mit jelentett az, ha egy középkori uralkodóház kihalt, ha ez uralkodóház fiatal kereszténysége fölött az ősi pogány rend ült diadalt, ha egy forradalomban égő ország a régi rend vezetőit annyira félretolta, hogy tíz püspök közül mindössze csak három maradt életben és kettő azok közül is idegen volt; ha ezeknek is eltávolítását remélték attól, akit messze idegenből a régi rend ellenségeként hívtak meg a királyi trónra.

Bármint álljon a dolog: a megvakított Vazul fiait, azt a három Árpád-házi herceget, akik Szent Istvánnak vagy — amint később mondták — Péter király anyjának haragja elől menekültek el és akik csak Szent István halála után tértek vissza, valamint az ő barátait és kísérőiket, ha nem is a nagy király ellenségeinek, de legalábbis az ő ellenzékének kell tartanunk. Ugyanígy az Árpádoknak azt az ifjabb ágát, amely Géza fejedelemnek a nyugathoz csatlakozott idősebbik ágát (972—1046) felváltotta, tehát Mihály herceg leszármazottait, arra kiszemelteknek, hogy a forradalommal fajult visszahatás élére állva — mert az nem pusztán és talán csak egyes megnyilatkozásaiban volt pogány visszahatás — Szent István politikájától eltérő irányzatot kezdeményezzen. Ezt engedte sejteni az is, hogy Géza és István, Imre és Péter, az idősebb ág tagjai, a nyugattal forrtak össze; Mihály, Vazul-Basil, Vladisláv-László hercegek családjában viszont az orosz-lengyel férjek és feleségek szláv-görög nevei voltak otthonosak. Az új nemzedék vezérei orosz, lengyel, talán inkább normann, de mindenképen idegen kísérettel és idegen műveltség bélyegével keltek át a Kárpátokon; alig ismervén mindazt, ami

távozásuk óta magyar földön történt és más egyebet akarván annál, amit az őket visszahívó, háborgó közvélemény minden baj végső okának ismert.

Nem lehetett könnyű a helyzete András hercegnek, akit, mint az új királyi ház fejét, királyul hívtak meg és alig lehetne rossz néven venni az orosz történetírástól azt, hogy ennyi szláv hangzású név alapján a keleteurópai államrend megalkotóinak az egymással rokonsági viszonylatba került magyar, lengyel és orosz uralkodókat mondotta: Szent Vladimír kievi orosz, Szent Boleszláv lengyel és Szent István magyar fejedelmet. Még annak ellenére sem, hogyha a közelebbi vizsgálat, az Árpádoknak a mai források ismerete alapján egybeállítható családfája esetleg azt mutatná, hogy Mihály herceg ága minden keleti kapcsolata ellenére sem annyira szláv, mint inkább skandináv-normann vonatkozásokat mutat, amelyekhez lengyel, később kievi orosz közvetítéssel rajnavidéki német, lotaringiai, majd francia keveredés járult.

Kiev élén ugyanis a korai középkorban normann fejedelmek állottak, akik az északi normann házakkal voltak szoros összeköttetésben. Így az 1046-ban visszatért András herceg is csak névleg hozott magával orosz feleséget, mert a kievi Anasztázia vérbeli normann hercegnő volt. Ugyancsak normann volt a lengyel Piastok háza is, amelyből András öccsének, Béla hercegnek felesége, Richeza származott. Amíg azonban Anasztázia hercegnő Bölcs Jaroszlávnak és normann-svéd feleségének volt a leánya, Richeza hercegnő, Szent László anyja, anyai ágon a szász császároktól származott. Nagyanyja III. Ottó német királynak és római császárnak volt a nővére, ki a latin kultúrától átítatott rajnai műveltség képviselőjeként Lotaringiából került Lengyelországba.

Azok, akik Szent Vladimírt, Szent Boleszlávot és Szent Istvánt a keleteurópai államrend építőinek mondják, nem teszik hozzá, hogy ennek az államrendnek az alapjai közel egy időben rendültek meg.

Elsőnek a nyugathoz csatlakozott Boleszláv lengyel királysága omlott össze, mert amikor 1034-ben elhalt, felesége, a «német nő», rövid kormányzás után gyermekeivel együtt menekülve hagyta el az országot és oda haláláig vissza sem tért. Ugyanilyen ellenhatás mozgalmal töltötte ki Magyarországon az Imre herceg halálától 1046-ig terjedő időszakot, melyben Gizella özvegy királyné kormányása szűnt meg hasonló körülmények között. Abban is hasonló volt egymáshoz a két mozgalom, hogy a nyugati befolyás ellenhatásaként a 30-as évek közepétől kezdve növekvő keleti befolyás mutatkozott és hogy Bölcs Jaroszláv a változott viszonyokból származó előnyöket a maga fejedelemsége javára igyekezett értékesíteni. Erre mutat az, hogy

leányait a lengyel trónra került Kázmér és a magyar trónra került András hercegek vették feleségül, tehát a kievi nagyfejedelem a maga javára használta ki a nyugati befolyás gyengülését vagy látszólagos összeomlását a lengyel és magyar államokban.

Hozzá kell tennünk, hogy ugyanilyen értesülései lehettek a rendszerint jólétesült Bizáncnak is, mert a zavarok idején csapatait a felkelt bolgárok ellen küldötte, a bolgár felkelés elnyomása után pedig a Duna vonaláig előretolta őket. Ugyanakkor nyugaton a horvát és magyar csapatoktól védett Zárát vette vissza (1041). Szemmelláthatólag abban a feltevésben volt, hogy a lengyel és magyar események a nyugati latin császárság hanyatlásának előjelei voltak, mert az 1046-ban létrejött kiev-bizánci házasság és szövetség, az 1049-ben III. Henrik császárhoz Mainzba küldött követség, valamint újabb görög hadosztályoknak Ázsiából a Duna vonalára való áthelyezése Bizáncnak fokozott hatalmi érvényesülésére való törekvését mutatják.

Kiev és Bizánc hatalmi súlyának megnövekedését tehát nyugati szomszédaiknak gyengülése vonta maga után.

Mindezek ellenére azonban meg kell állapítanunk, hogy a Vazul fiainak behívása után megindult helyreállítás munkáját idegen befolyás nem fosztotta meg magyar jellegétől. Nemcsak azért mondjuk ezt, mert a vonatkozó részleteket megörökítő altaichi évkönyvek (*Annales Altahenses*) olyan időben jöttek létre, amikor Vazul családja ellen már mit sem lehetett mondani, hanem mert a *tota Hungaria* és az *Universum Regnum* szavakkal megjelölt jogforrás alig jelezhet mást a független magyar nemzet akaratánál vagy követelésénél. Mégha nem is volt ez az akarat vagy követelés a behívás idején egyseges, még akkor is hatásosnak és döntőnek kell azt tekintenünk, mert Vazul herceg ivadékait a nemzet is elfogadta.

A hercegek között viszont, akik 1046-ban Magyarországra jöttek, nem elég azt a különbséget felállítanunk, hogy az idősebbik Andrásból király lett, a fiatalabbik Béla pedig herceg maradt, hanem azt is meg kell néznünk, hogy mihez fogtak és kiket hallgattak meg a hercegek akkor, amikor együtt érkeztek, amíg összetartottak és amikor őket a régi és az új rend hívei egyforma igyekezettel és együtt kívánták a maguk oldalára vonni.

A Kárpátok felől — a honfoglaló magyarság útján — érkező hercegek elé így került a három főpap között Bihar lotaringiai származású püspöke, Leuduin vagy Leodvin, akinek a hercegekre gyakorolt hatását döntőnek kell nyilvánítanunk. Hogy Leodvin — a források szerint *«Leuduinus episcopus Bihariensis genere Lothariensis»* — Lotaringiának melyik részéből származott, azt közelebbi adatok

hiányában nem volna könnyű megállapítani. Későbbi látogatása Namurban mégis azt mutatja, hogy olyan vidéken érezte otthon magát, ahonnan a Béla herceg oldalán Magyarországra jött Richeza lengyel hercegnő családja származott.

A család III. Henrik császár idejében emelkedett nagyobb fontosságra és befolyásra. Hírnevének megalapítója Szent Ezzo lotaringiai *palatinus* (meghalt 1043) volt, aki III. Ottó császárnak Matild nevű nővérét (meghalt 1025) bírta nőül. A család birtokai Köln körül a Rajna mellett és a lengyel határon lévő Saalfeldben voltak. Így ment hozzá Ezzónak, az Ezzonidák fejének Richeza nevű leánya (meghalt 1063) még 1013-ban Mieszkó lengyel herceghez, I. Boleszláv lengyel király és Judith magyar hercegnő fiához, tehát a magyar uralkodóházzal közeli rokonságba került. Az Ezzonidák a száli frank császárok idejében is megtartották befolyásukat. Szent Ezzo egyik fia, Hermann (meghalt 1063) kölni érsekké és bíborossá lett (érsek volt 1036—56), másik fia, Ottó herceg (meghalt 1048) a sváb hercegség birtokában (1034—45) lett uralkodó fejedelemmé. A keleteurópai forradalmak a családot közelről érintették. Mieszkó halála (1034) után özvegye maga vette kezébe a kormányt, de csakhamar gyermekeivel együtt menekülni volt kénytelen. A menekülés Magyarországon át, talán Szent István segítségével, ki Judith gyermekeinek, az ifjú Kázmérnak és Richeza hercegnőnek nagybátyjuk volt, történt; célpontja pedig a még életben lévő Ezzónak, a királyné atyjának rajnamenti birtoka és otthona, Richeza királyné szülőháza. A királyné maga ott is maradt haláláig. Nemcsak azért, mert Lengyelországban talán nem látták volna szívesen, hanem azért is, mert fivére oldalán, aki Köln bíboros-érsekévé lett, az ott elterjedt clunyóta-mozgalom hívei közé szegődött. Így jött létre a család birtokán a brauweileri bencéskolostor, ahová Burgundiából és Lotaringiából hoztak szerzeteseket; onnan küldötték ezeket tovább Lengyelországba, hová a lengyel hívektől érkezett jó hírek nyomán Kázmér és nővére, Richeza hercegnő, együtt indultak el a trón visszaszerzésére. Vállalkozókedvükön kívül magokkal vitték azt a mély vallásosságot, amely Szent Ezzót, Hermann bíboros-érseket és anyjakat, Boldog Richezát kitüntette, valamint azt a nyugati műveltséget is, melyet ők közvetítettek a lengyel (Kázmér) és magyar királyságok (Richeza) felé; mert Kázmér lengyel királlyá lett, Richeza pedig a száműzött Béla hercegnek nyújtotta kezét. Béla tehát Richeza személyében nemcsak császárok ivadékát vette nőül, hanem nagyműveltségű, a latin nyugatért lelkesedő, szentéletű feleséget is kapott, aminthogy Szent Lászlónak egész egyéniségén ennek az anyának a hatása és nevelése, jelleme és lelkülete tükrözőtt.

Ezek után az a feltevés is kézenfekvő, hogy a Magyarországra visszatért Béla hercegnek lotaringiai felesége megörült annak, hogy a hercegeknek hódoló főpapok között lotaringiai származású püspököt talált. Ezért költözött férjével együtt Leodvin püspök székhelyére, a bihari várba, melyet a család otthonul választott. Aminthogy éppen ezért nem is lehet a bihari vár alatt azt a földhányást értenünk, amelyet az idegeneknek mutogatni szoktak, mert az a fényes mult, amely a bihari udvarhoz és annak lotaringiai úrnőjéhez fűződik, feltételezi, hogy Richeza hercegnő nyugati udvarokat látott szemével a maga részére is nyugati szabású otthont teremtett. Ennél azonban messzebb kell mennünk, mert abban a nőben, aki bátyja oldalán a Rajna mellől a lengyel királyság visszavételére indult, vállalkozó kedvet és kitartást, minden szerénysége mellett nagy vállalkozási kedvet kell feltételeznünk. Eltekintve attól, hogy az Szent Lászlóban is megvolt, a család nagy befolyásának, hatalmi állásának tudatában levő Richeza hercegnő férjén keresztül Magyarországon is tevékeny részt vett a helyreállítás munkájában. Ezt onnan is következtethetjük, hogy András király Leodvin bihari püspököt bízta meg Szent István iratainak összegyűjtésével és őt küldötte a pápához, mikor III. Henrik császárral szembekeült.

Nem tudjuk bizonyítani azt, hogy András és orosz-normann felesége, Anasztázia hercegnő, milyen elhatározással lépték át a magyar határt, de abból, hogy András király Leodvint a pápához küldötte, legalábbis annyit lehet következtetni, hogy sem a kievi orosz, sem a bizánci orientációt nem választotta, hanem a szláv-görög kelet helyett a latin nyugathoz csatlakozott, ő is Szent István nyomdokaiba lépett. Ha pedig a keletről jött hercegeket sikerült meggyőzni arról, hogy a helyes igazodás csak nyugat felé képzelhető, akkor alig lehet kétségbevonnunk, hogy ez Leodvin érdeme volt, aki Szent István írásainak egybegyűjtésével a magyar állam jogrendjének helyreállítójává, a magyar állam jogfolytonosságának megmentőjévé lett. Ki kell tehát emelnünk őt a feledés homályából és egyéniségének talán legkisebb elégtétele lehet az, ha egy színvonalba állítjuk őt az általánosan ismert és kellően értékelt Szent Gellérttel.

Megengedhető az a feltevés is, hogy amíg András király főleg a belső ügyek rendbehozásával foglalkozott, addig Béla herceg udvarát — Richeza és Leodvin nyugati összeköttetéseit — használta fel arra, hogy a nehéz munkával rendbehozott országnak a külső biztonságot is megszerezze.

Arról semmi tudomásunk nincsen, hogy az ezzel kapcsolatos utazásokban Richeza hercegnő maga is résztvett volna. Éppen ezért azt

kell hinnünk, hogy családjával együtt Biharban élt, Leodvin székhelyét, a püspök várát a maga izlésének megfelelően kiépítette és átalakította. Egyébként alig találta volna meg a maga nyugalmát és tarthatta volna meg azt a munkakedvet, amelyet a bihari udvarról közvetve megállapíthatunk. Különösen vonatkozik ez arra, hogy András király a lotaringiai Leodvin püspököt 1050-ben Lotaringiába küldötte és hogy ebben a kiküldetésben a lotaringiai Richezának nemcsak része lehetett, hanem valószínűleg annak szerzője is volt, a maga lotaringiai összeköttetéseit is rendelkezésére bocsátotta királyi sógorának. Hermann kölni bíboros-érsek, a hercegnő nagybátyja és nevelője, akkor még virágjában volt, de ott élt az ő közelében anyja, Richeza királyné is. Mindketten összeköttetésben voltak azokkal az emberekkel, akik Lotaringiában a szellemi mozgalom élén állottak, Richard verduni és Waso liègei apátokkal, valamint azokkal, akik a szintén rajnavidéki előkelő családból származó IX. Leó pápának szűkebb környezetét alkották; nem szólván arról, hogy a pápa éppen Lotaringiában tartózkodott és odajöttek hozzá a magyar küldötteken kívül Cluny apátja, Szent Hugó, valamint a római Hildebrand, a későbbi VII. Gergely pápa is. Ha Leodvin küldetése éppen a felsoroltak útján teljes sikerrel járt, akkor fel kell tételeznünk, hogy e küldetés előkészítése is alig történhetett másként, mint hogy Béla herceg felesége Biharból fenntartotta összeköttetéseit anyjával és annak nyugaton élő rokonaival.

Ebben a bihari udvarban Richeza hercegnőtől, Leodvin püspöktől és az ő környezetüktől kapták nevelésüket Béla és Richeza gyermekei, akiknek egyébként sem számát, sem neveiket nem tudjuk pontosan. A három fiú: Géza, László és Lambert neveit is közelebbről kell megvilágítanunk. Mindenekelőtt meg kell állapítanunk azt, hogy a legidősebbet nem Gézának, hanem Magnusnak, helyesebben itthon Gézának, keresztnevéen Magnusnak hívták. A Magnus szó azonban itt nem nagyot jelent, tehát sem a «nagy király», sem a «nagy Géza» elnevezések nem állják meg helyüket. Béla herceg száműzetése idején Pomerániában harcolt a kalózok ellen és különösen kitüntette magát a küzdelemben. Ugyanott harcolt ellenök Magnus norvég király (1035—42) is, akinek skandináv-normann neve volt az, melyet Béla herceg elsőszülött fia a keresztségben kapott. A Magnus név a Karla-Magnus névből származott és normann fejedelmi házak sarjai viselték. Ilyenek voltak a lengyel Piastok is, akiknek családjából Béla felesége apai ágon származott; ilyenek azok a normann (skandináv-lengyel-orosz) házak is, melyekkel Béla kapcsolatba került. Jellemző egyébként, hogy a garamszentbenedeki apátság részére Géza királytól 1075-ben kiadott oklevélben ő maga is így emlékezik meg önmagáról: «Ego Magnus, qui

et Geysa . . .», valamint az, hogy Albericus Trium Fontium, aki értesüléseit első kézből kapta, krónikájában szintén Magnusnak ismerte Géza királyt. Folytatólag azt is meg kell állapítanunk, hogy a legifjabb fiút, Lambert herceget Nagy Kanut dán királyról nevezték el, akinek szintén Lambert és nem Knut volt a keresztnéve. Knut ugyanis pogány normann név volt, viselője pedig, akit Richeza Lambertnek ismert, rokona volt a Piastoknak, korának leghatalmasabb uralkodója, Konrád német király és császár szövetségese. — Talán legtöbb magyarázatot igényel a középső fiú neve, amelyet Karácsonyi azzal indokolt meg, hogy a lengyel Vladiszláv név, amelynek a László név csak változata volt, megfelelt a német Hermann névnek, tehát Szent László nevét ebben az esetben anyjának nagybátyjától, a kölni bíboros-érsek emlékére kapta. Ugyanezt a nevet adta egyébként Richeza fivére, Kázmér lengyel király, a maga fiának is, tehát valami értelme volt annak, hogy a két testvér gyermekeit hálából Hermann érsek nevére keresztelték.

Bármint álljon a dolog, fel kell tennünk, hogy Béla sem változtatott azon a korabeli szokáson, hogy elsőszülött fiát és örökösét, akiben a maga utódát látta, inkább maga mellett tartotta és hogy neki, mai fogalmak szerint, politikai nevelést adott. A fiatalabb fiúk a leányokkal együtt, akikről a források egyértelemmel azt mondják, hogy feltűnő szépségűek voltak, anyjuk oldalán maradtak. Amint László serdülni kezdett, ezért nyílt bő alkalma hozzá, hogy megismerje a hegyen túl a Körös folyó ligeteit, a bihari hegyek végtelen erdőségét, melynek úttalan útait járva, heteken át vadászgatott. A sugárnövésű, álmagat lelkű ifjú sohasem tudta feledni azokat az időket, amelyeket a bihari természet ölen töltött, mert élete végéig minden alkalmat megragadott, hogy oda visszatérjen, sőt halála után még a hamvait vivő szekér is Bihar felé fordult. A legenda, mely a Szent Lászlót ismerő nép ajkán született, szebben és hatásosabban nem is tudta volna kifejezni a maga tiszteletét Szent László iránt, akit Bihar és Erdély népe maga közül valónak tekintett és rajongással szeretett, mert ő ugyanezzel a csendes rajongással viseltetett a keleti országrészek iránt. Hogy az erdei magány nem volt sivár és egyhangú, az legvilágosabb bizonyítéka volt annak a finom és lelki kincsekben gazdag nevelésnek, amelyet anyjától kapott. Ha semmi bizonyítékunk sem volna Richeza hercegnő finom lelkületéről és nyugati műveltségéről, akkor is annak finomságát és nagyságát kellene megállapítanunk abból a nőtiszteletből, amely Szent Lászlót kitüntette és amely a korabeli egész Európa előtt ismeretes volt; mert a magyar királyt Európa első lovagjaként ismerték, aki anyja iránt érzett tiszteletét a bihari erdők magányában emelte fel olyan magasságokba, melyek az anyjától közvetített clunyoita szellem hatásaként

Bihar körül a Boldogasszony tiszteletét olyan mértékben honosították meg, hogy a régi egyházaknak közel mindegyike őt választotta védőjének.

Hálvány sejtelve sem lesz László király gondolat- és érzésvilágról annak, aki ezeket a vonásokat figyelmen kívül hagyja; mert sem azt nem fogja tudni, hogy mit jelentett neki Várad és mit jelentett ő Bihar, Várad és Erdély népének, amely azóta szakadatlanul zárandokolt az ő sírjához és amely tanuja volt annak, mint zárandokoltak oda királyok és fejedelmek, mint hódoltak Szent László emlékének Európa népei és szellemi nagyságai az irodalomban és művészetben. A lovagi eszménynek a maga korában legtiszteltebb alakja a bihari udvarból indult el addig a magasságig, amelyről Európa első lovagjaként kívánták a keresztes hadak élére állítani; amint a bihari udvarból elterjedt Mária-tisztelet középpontjából, Váradról indult el a középkori Szép-Madonnaképek egyik leghíresebb festőjének, Dürer Albertnek atyja is és alkotta meg az apa emlékei alapján a fiú a Máriás zászlókban gazdag Bihar emlékeként a maga híres Mária-legendáriumát. Ez a mindenkinél magasabb növésű, a szépért rajongó királyfi, a korabeli Európa első lovagja, egyforma szeretettel hajolt le a szegényhez és nyújtott védelmet a segítségre szorulóknak, de hozzászokott a veszedelmekhez is, mert a bihari erdők mélyén tanulta meg, hogy a vadakkal szembenézzen; így lett rémévé a betörő barbároknak, kikkel maga szállott szembe, hogy népét, országát megmentse. Igazi lovag és igazi férfi volt, akinek nemes alakját versengve örökítették meg a költők a középkori énekesektől kezdve a bihari protestáns Arany Jánosig, aki nem ismert eszményibb férfit Szent Lászlónál.

II. A lotaringiai kapcsolatok.

A történelmi kutatás eddig főleg azokkal a kapcsolatokkal törődött, amelyeket Szent István, Péter és András királyok tartottak fenn; a forradalom és a nemzeti visszahatás kapcsolatai homályban maradtak.

A forradalom külső kapcsolataival ugyan hamar készen lehetünk, mert a szomszédos Lengyelországban már véget ért a hasonló mozgalom, a zavart pedig idegen hatalmak, ha támogatták is, nem tudták kellően kihasználni. A német, bizánci és orosz beavatkozás nyomai csak töredékesen maradtak reánk és nem engedik meg a messzebbmenő következtetéseket. Mindössze annyi állapítható meg, hogy a Magyarország trónjára meghívott András helyzete nem volt könnyűnek mondható. Ha hozott is magával segítséget, akkor az ő feleségét kísérő oroszok és a Béla feleségét kísérő lengyelek nem lehetettek olyan számosan,

hogy akár Bölcs Jaroszláv, akár Kázmér javára érvényesíthették volna fegyveres erejüket; nem is lett volna tanácsos idegen erőkre támaszkodni akkor, amikor idegen hatalom igénybevétele volt az oka Péter bukásának.

Igy történt, hogy András király Szent István nyomdokaiba lépett és Bihar püspökét bizta meg azzal, hogy a szent király hagyatékát rendezze, írásait egybegyűjtse, politikájának rendszerét, alapjait és irányvonalait felderíteni segítsen. Magától adódik a feltevés, hogy Leodvint Béláék ajánlották a királynak és hogy e szerint a bihari udvarból indult ki az a gondolat, hogy a kievi orosz, a bizánci és a német hatalmakhoz való igazodás helyett kívánatosabb lesz visszatérni Szent István bevált módszeréhez. Igy történt az is, hogy a magyar udvar Richeza hercegnő lotaringiai kapcsolatainak felhasználásával Bihar lotaringiai püspökét a Lotaringiába utazott IX. Leó pápához indította, mert III. Henrik német király és római császár 1050-ben elérkezettnek hitte az időt arra, hogy a Péter hatalmát megdőntő új magyar uralkodóval szembeszálljon.

Eddig senki sem kutatta, hogyan jutott a két magyar főpap Lotaringiába, ha Magyarország nyugati határait szélteben elállották a német hadak. Már pedig e határzárnak erősnek kellett lennie, mert a császár még évek mulva sem engedte német területen átutazni azokat az angol hercegeket, akik Andrást Kievből Magyarországra kísérték és az ő oldalán a németekkel szembeszálltak. Bár a korabeli források nem nyújtanak felvilágosítást, aligha lehetne figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy Konrád bajor herceg (1047—53) Richeza hercegnőnek első unokafivére volt és így az ő közvetítésével is megtörténhetett a kiutazás. Ha azonban úgy véljük, hogy Konrád herceg akkor még nem fordult szembe a császárral, kinek csapatai éppen bajor földön át vonultak a magyar határ felé, akkor még délebben, azon az útvonalon kell keresnünk a kijutás lehetőségeit, melyet a magyarok addig is jól ismertek. Ez az út Karantánián ment keresztül, amelynek hercege, a sváb eredetű Welf (1047—55), Magyarországra támaszkodva fordult szembe a száli frank császárral, ki a svábokat leigázta.

György kalocsai érsekről és Leodvin bihari püspökről csak akkor hallunk ismét, amikor 1050 október 3-án Besançonban IX. Leó pápával és kíséretével találkoztak.

IX. Leó a colmari Eggesheim grófok családjából származott és Cluny eszméinek hódoló püspöke volt Colmarnak akkor, amikor III. Henrik a maga hatalmának latbavetésével pápává tette. Kezdetben a császár helyzetét igyekezett megerősíteni és így átkozta ki annak ellenségeit, Szakállas Gottfried lotaringiai herceget és Balduin flandriai

grófot. Lassankint azonban észrevette, hogy a császár nagy képességei ellenére rideg, öntelt ember volt, aki hatalmát minden áron érvényesítette és akinek kíméletlen eljárása folytán ellenzéke is rohamosan növekedett. A pápa nem kívánt Németország belső ügyeibe avatkozni, de nem zárkozhatott el azoktól a mérsékelt elemektől, melyek a császárt meggyőzés útján kívánták befolyásolni és a kiújult ellentéteket békés úton áthidalni. Ezek közé tartozott maga Ágnes császárné is, aki Poitouból — innen poitoui Ágnes —, a délvidékről került a rideglelkű frank császár mellé; ilyen volt Hugó apát, ki a burgundi hercegek családjából került Cluny élére és a burgundi nemesség egyik vezére volt; ilyen a római Hildebrand, a későbbi VII. Gergely pápa, ki Leó pápát Lotaringiába kísérte és ott a magyar követekkel találkozott. Bár a küldetésnek egyéb részleteit nem ismerjük, namuri forrásból tudjuk, hogy Leodvin püspök Besançonból tovább utazott Namurba, hol a Saint Albans-kolostorban megmaradt feljegyzés szerint a magával hozott magyar ereklyéket és iratokat biztonságba helyezte; talán Kölnbe is elment, ahol Richeza rokonai, anyja és nagybátyja, éltek. Ezt az utóbbi feltevést azért kockáztatjuk meg, mert Richeza rokonai röviddel azután szintén közbeléptek Magyarországgal kapcsolatában.

A rideg és öntelt III. Henrik császárnak volt azonban egy ellenzéke, amely mindvégig engesztelhetetlen maradt. Élén Balduin flandriai gróf és Szakállas Gottfried lotaringiai herceg állottak, akik hallani sem akartak a békülésről. Gottfried herceg tünetően távolmaradt az 1046-i császárkoronázásról és ő volt az egyetlen, akit III. Henrik császár kivett azok jegyzékéből, akik tőle kegyelmet kaptak. A herceg szövetségesei között — flandriai Balduin után, kivel együtt a német-római császár hűbéresei voltak — első helyre kell tennünk Henrik francia királyt, ki 1048-ban, burgundi közvetítéssel, Bölcs Jaroszláv kievi fejedelem leányát, Annát vette nőül és ezen az úton sógorsági viszonyba került András magyar királlyal. Nem állíthatjuk ugyan, hogy ezzel III. Henrik két tűz közé került, mert a francia és magyar királyok között fenntartott érintkezésről ebben az időben nincsenek közelebbi adataink, de abból, hogy Henrik a franciákkal kiegyezett és ez tette neki lehetővé azt, hogy 1051-ben Magyarország ellen vonulhasson, azt következtethetjük, hogy a normann házasság által szövetségbe került franciák és magyarok megosztása volt szükséges ahhoz, hogy a magyarországi hadjárat kellő erővel megindítható legyen. Szakállas Gottfried ezen az úton elesett a francia támogatástól, kegyelmet kért, a lotaringiai csapatok pedig résztvettek a magyarországi hadjáratban. A herceg nem nyújtott segítséget Henrik ellen a magyaroknak, kiknek reménye a lotaringiai ellenzék helyett a pápaság és Cluny segítségével összponto-

sult. Ebben volt bizalma Leodvinnak is és alig lehet kételkednünk abban, hogy a bihari püspök tekintélyét nagyban emelte az, hogy IX. Leó pápa és Hugó apát Pozsony alá érkeztek, a német hadakat 1052-ben visszatérésre bírták és Magyarországra emelt igényeiről lemondatták, mit a korabeli Wibert a következő szavakkal fejezett ki: *«Romana Respublica subiectionem Regni Hungariae perdidit»*. Ennek a pápai beavatkozásnak a hatásaként következett el az a megegyezés, amelyet 1053-ban, Triburban, Henrik német és András magyar királyok megbízottai kötöttek és amelyet a magyar történetírás triburi békének nevezett el. Helytelenül, mert ez a megállapodás inkább csak fegyverszünetnek volt tekinthető. Ellenkező esetben ugyanis nem lett volna szükség sem a tárgyalásoknak évekkel azután történt újrafelvételére, sem pedig annak a végleges és ünnepélyes békeszerződésnek a megalkotására, mely 1058-ban létrejött.

Megerősíti feltevéssünket az a tény, hogy III. Henrik súlyos kézzel csapott le a bajor hercegre, kiben bűnbakot keresett azért, mert nem fejezte be diadallal a háborút. Konrád-Kunó bajor herceg (1047—53), Hermann kölni érsek és Ottó palatinus unokaöccse, közeli rokona volt Richeza hercegnőnek, tehát ezen az úton azt is fel kell tételeznünk, hogy a császár haragja Béla herceg családja ellen irányult, illetőleg, hogy Béla herceg hathatósan támogatta királyi bátyját Henrik ellen. Talán annak visszaverésében is jelentékeny része volt, esetleg a sikert azoknak a csapatoknak az érdeméül tudhatjuk be, amelyeket Béla herceg a Tisza mögül vezetett nyugat felé. Konrád családi viszonyaiban még egyéb okot is találunk, mi a császárt ellene hangolta. Bajorország hercege ugyanis a szomszédos svábok hercegének, Ottó schweinfurti őrgrofnak (schweinfurti Ottó) és Irmgard susai grófnőnek leányát, Judithot bírta nőül, tehát a magyar udvar ezen az úton, a bajor és sváb hercegségeken át, messze kiterjedő kapcsolatokkal rendelkezett. A császár nemcsak ezt látta maga előtt, hanem ebben az időben született kisleányát is, akinek hercegséget akart juttatni. Konrád érezte, hogy helyzete tarthatatlanná vált és maga mutatta meg, hogy a császárral szemben kikre támaszkodott, mert Magyarországból keresett menedéket. Azt remélte, hogy rokonai támogatásával, fegyverrel térhet vissza, de Bajorországot a frankok szállották meg, a bajor hercegséget a császár saját fiára ruházta, Konrád pedig 1055-ben Magyarországon halt el.

Magyarországnak elég gondot okozott az, hogy a bajor hercegséget igazgató frankokkal került szomszédságba, viszont III. Henrik eléggé szilárdnak ismerte a helyzetet, ha csapatait most Flandria ellen vitte és leszámolást keresett nyugati ellenségeivel.

A lotaringiai párt ugyanis időközben kiépítette összeköttetéseit és Flandria segítsége reményt nyújtott arra, hogy a frank császárral megmérkőzzék.

IV. Balduin gróf hatalmas területnek volt az ura, melyet éppen akkor növelt meg Hainaut birtokával. Mivel a száli frank császárok, II. Konrád és III. Henrik, az Angliát megszállva tartó és elnyomó Knut — Nagy Kanut — dán királlyal állottak szoros szövetségben, az angolok is a száliak ellenségei között kerestek szövetségeseket. Oly nagy volt az ellentét a dánok és az angolok között, hogy Hitvalló Edvárd angol király a dánok ellen küzdő nemzeti felkelés vezérének, Godvinnak leányát vette feleségül, fia, Tostig, viszont Balduin leányának, flandriai Judithnak volt a férje. Nemcsak Anglia foglalt helyet a császárral szembenálló Balduin mögött, hanem Szakállas Gottfried is, aki 1054-ben Bonifác tusciai örgróf özvegyét, lotaringiai Beatrixot vette feleségül. Mivel a házasságban nem pusztán a lotaringiai ház két ága egyesült, hanem Bonifác volt az, aki az olasz félszigetet a császár hűségében megtartotta, Róma is új helyzet elé került, mert a félsziget a lotaringiai ellenzék, ez pedig Flandria mögött foglalt helyet és így az egész nyugat a száliak ellen fordult. Ez bírta rá a pápát arra, hogy az adott helyzetet figyelembe vegye és a szembenálló ellenfelek között békét közvetítsen.

Még két mozzanatot kell megemlítenünk, hogy teljes legyen a kép, amely 1054-ben élénk táru.

Az egyik az, hogy Konrád bajor hercegen kívül a magyar udvarral együtt érzett Welf karantániai herceg is, tehát a császár joggal tartózkodott attól, hogy a magyarok Karantánián keresztül keresnek érintkezést a lotaringiaiakkal. A másik az, hogy a magyarországi hadjáratban résztvett lotaringiai csapatok hírének vitték annak, hogy a magyar király oldalán egy angol herceg harcol. Hitvalló Edvárd ekkor értesült arról, hogy trónjának egyetlen jogos örököse, az utolsó angol királyi herceg, *Edward the Aetheling*, Magyarországon él és megbánta Vilmos normandiai hercegnek tett azon ígéretét, hogy koronáját neki fogja hagyni.

Mikor a császár csapatai már útban voltak Flandria felé, Henrik császárt kellemetlenül érte a hír, hogy Richeza nagybátyja, Hermann kölni érsek, angol küldöttséget lát vendégül és hogy az angolok annak részére kívánnak szabad átutazást, aki fegyverrel harcolt a császár ellen és aki hazatérve, Anglia trónjára lép. Sem azon nem kell tehát csodálkoznunk, hogy a követség egy teljes évig vesztegelt Kölnben, sem pedig azon, hogy Henrik nem akarta bevárni Szakállas Gottfried seregének érkezését, hanem még 1054-ben átkelt a Schelde folyón.

A német előnyomulás váratlan feltartóztatása ekkor súlyos hely-

zetbe sodorta Henriket, akinek elszigetelésében Richeza hercegnő és a bihari udvar olyan tekintélyes szerepet játszott. A körülmények megfontolása után a kivezető út most már egyedül Rómán haladt keresztül és mikor helyzete Konrád és Welf halála után megjavult, ő sem idegenkedett a kölcsönös megegyezéstől. Sejtette, hogy a helyzet kulcsa Rómában van, mert Harold gróf, Tostig öccse, még 1055-ben maga utazott Rómába, hogy az angol trónörökös hazautazását lehetővé tegye, sőt a jelek szerint Magyarországra utazva, személyesen győzdött meg arról, hogy Edvárd herceg valóban él. III. Henrik szemei szintén Róma felé fordultak, sőt ha feltesszük, hogy Harold gróf az Angliából Itáliába vezető egyenes utat használta, úgy a szavójai ház megnyerése már Konrád idejétől kezdve azt mutatta, hogy a száliak szintén kihasználni törekedtek azt a befolyást, mellyel a pápaság rendelkezett.

Konrád császár volt az, aki schweinfurti Ottónak egy lengyel hercegnővel — Richeza nővérével? — kötött eljegyzését felbontotta és Irmgard szavójai grófnőt adta hozzá. Igaz, hogy Ottó és Irmgard leánya, schweinfurti Judith sváb hercegnő viszont Richeza rokonának, Konrád bajor hercegnek lett a felesége, de Konrád száműzetésben halt el és a szavójai-sváb kapcsolat keveset használt a magyaroknak.

III. Henrik azonban visszatért atyjának szavójai politikájához. Fia, Henrik bajor herceg részére szavójai Bertának, az elűzött Konrád herceg unokanővérének kezét szerezte meg és azt hitte, hogy ezzel sikerült elvágnia minden összeköttetést Magyarország, Tuscia és Flandria között. Éppen ezért hatott rá kétszeres erővel az, hogy a Schelde vonalán meg kellett állania; beteggé lett és 1056-ban már türelmetlenül várta, hogy mikor érkeznek Kölnbe azok, akikkel tartós béke lesz köthető. A sváb születésű II. Viktor pápán kívül oda várták Haroldot és Tostigot, akik közül az első inkább az angol, a második a magyar király érdekeit is képviselte; Ágnes császárnét, aki az ellentéteket áthidalni törekedett. Mikor híret vették annak, hogy Henrik elhalt, Hermann érsek székhelyén 1056 karácsonykor általános megbékülés következett. A császárné kibékült Balduinnal, engedélyt adott Edvárd herceg átutazásához német területen, Karantániát Richeza hercegnő rokonának, Henrik lotaringiai palatinus fivérének, Konrádnak adta, karácsony után pedig Harold kíséretében Regensburgba utazott és a Morvamezőn Magyarországgal is békére lépett. A kölni békekötés 1056-ban, az angol herceg családjának hazatérése 1057-ben és a morvamezei béke 1058-ban tehát szorosan egybetartozó események voltak.

Bár annak létrehozásában Béla herceg családjának talán nagyobb része volt, mint Andrásnak, a királyt azt hitte, hogy kisfiának, Salamon-

nak, a császár leányával, Zsófiával való házassága és a száliakra való támaszkodás lehetővé teszi, hogy Béláékat a további osztozkodásból kizárja. Legalábbis erre mutat az, hogy a házasság után Béla családja Lengyelországba menekült és László herceg atyjának rövidéletű királysága idején (1061—63) ottmaradt. A lengyelek, akik saját királyuk unokáját látták benne, a hozzájuk menekült herceget magok közül valónak tekintették és úgy látták, hogy közöttük élve szokásaiban, életmódjában is lengyellé lett: *«quasi moribus et vita Polonus factus est»*. Az sem lehetetlen, hogy lengyel csapatok élén Boleszláv király maga vonult Béla segítségére és ő segítette diadalra Béla herceget András ellenében, aki a csatatéren maradt.

Az 1063-ik év azonban Béla családját is gyászba borította. Nemcsak Béla király halt el, hanem Richeza királynéről sem hallunk többé; a bihari udvarban a gyermekek maradtak. Salamon király azonban nem kívánta tovább folytatni a belső háborút és meghagyta nekik birtokaikat; azok is elismerték az ő királyságát és ezzel az ország egysége helyreállott.

III. Béla fiainak diplomáciája.

A magyar politika figyelmét Salamon király idejében a Kelet-római Birodalom belső zavarai kötötték le.

Bizánc az elmúlt évtizedben sok bajjal küzködött, de nem lehetetlen, hogy azoknak a szomszédoktól való kihasználása volt az, ami figyelmét Magyarország ellen fordította. Közlebbi vizsgálódás ugyanis azt a feltevést engedi meg, hogy az Adria felé vezető útvonalon a *basileus* hatalma meggyengült és azt már a horvátok ellen is csak Velence szövetségében tudta fenntartani. A horvátok viszont Magyarországra támaszkodva reméltek szabadulást a bizánci uralomtól és ezért volt állandóan fontos magyar szempontból az a terület, amely Horvátország és Karantánia között elterült és amelyen át Magyarország a tenger felé törekedett. Ezért volt szükség a horvát királysággal fenntartott jóviszonyra és annak ápolására is, ami viszont Bizáncban keltett aggodalmakat.

Kezdetől fontos volt tehát a magyar udvar szempontjából az, hogy Karantánia kinek a kezén van és ezért volt megnyugtató annak a Konrádnak az uralkodása, ki Richeza hercegnő rokona volt. Vagy ő, vagy utóda, a sváb Zähringen Berthold herceg alatt történhetett az, hogy Béla és Richeza leányai közül Zsófia hercegnő weimari Ulrichnak, Ilona hercegnő pedig Szvinimir horvát bánnak nyujtották kezeiket.

Francia forrás szerint Zähringen Berthold karintiai herceg leánya,

Gizella volt Szent László első felesége, de bármint álljon a dolog, közelebbről meg kell néznünk Karintiát, mert ott sem weimari Ulrichot, sem pedig Szvinimirt nem találjuk meg. Annál fontosabb ez, mert amit megtalálunk, azt mutatja, hogy a magyarok Karintia felé keresték a tenger felé vezető utat.

Ez volt az oka annak, hogy a magyar politika kezdettől fogva különös érdekeltséget mutatott Karintia iránt. Weimari Ulrichnál például fontos az, hogy neki szász oldalról is lehettek rokoni kapcsolatai a magyar uralkodóházzal; Szvinimir esetében pedig az, hogy a horvát történetírás nem tudja hová tenni. Az a Karintia ugyanis, amely valamikor a Karolingoké volt, széttöredezett és voltak egyes részei, amelyek a magyar állam érdekkörébe, talán magyar fennhatóság alá is kerültek. Ilyen volt az a határvidék is, amelyet Ulrich gróf a magyar királynak, talán apósának adományaként birt és amely nyilvánvalóan a német Karintia és Horvátország között elterülve *Marca* vagy *Marchia Hungarica* nevet viselt. Ulrich gróf birtokait a Dráva és a Száva folyók közt elterült, szlovénektől lakott erdős vidéken kell keresnünk, amint hogy attól délre és annak közelében kell keresnünk Szvinimir horvát főúr birtokait is. Abban ugyanis egységes a felfogás, hogy Szvinimir báni méltóságának eredete birtokainak a horvát állam határvidékén való fekvésében keresendő.

Ha Béla leányait a karantán és horvát vidékek között adta férjhez, akkor egyrészt feltételezhető, hogy középkori felfogás szerint a házasságok nyomában szövetségek létesültek, másrészt pedig az, hogy a magyar király arrafelé kereste a tengerhez való kijutás lehetőségeit. Erre pedig annál nagyobb szüksége volt, mert bátyjának német összeköttetései a nyugati határt elzárták előtte.

Weimari Ulrich északról, a szász Billungok közül származott és jellemző, hogy 1070-ben elkövetkezett halála után özvegye, Zsófia magyar hercegnő a Billungok családjában talált újra férjet. Magnus szász hercegnek, Szent Olaf norvég király unokájának nyújtotta kezét, kiben a Billungok férfiága 1106-ban kihalt.

Ugyanakkor Szvinimir dél felé volt érdekelve, amerre a Kelet-római Birodalom határa volt és ezen a ponton merül fel az a kérdés, hogy Magyarország milyen viszonyban állott a bizánci császársággal.

Erre vonatkozólag némi felvilágosítást nyújt az a körülmény, hogy az 1068-ban betört besenyők nem Esztergom, hanem Bihar felé lovagoltak. Ha pedig ők úgy Erdélyen át, mint az Alduna felől, ott az Érmelléken, itt a Maroson át félre nem ismerhető módon Bihart kívánták megközelíteni, úgy természetes az a következtetés, hogy nem a német császárra és a nyugati országrészekre támaszkodó Salamontól

féltek, hanem Béla családjától, mely az Adria felé keresett magának, a királlyal szemben, összeköttetéseket. Miután pedig ezek az összeköttetések csak úgy voltak megalkothatók, hogy a belső zavarokkal küzdő Bizánc hatalmát az adriai partvidéken gyengítették, az sem volt különös, hogy az itáliai kapcsolatokat védő Bizánc az Itália felé terjeszkedő vagy utat kereső Magyarországot azon a helyen kívánta megtámadni, ahol a kezdeményezés forrását sejtette. Van még egy újabb mozzanat is, mely a fentieket megerősítette és ez a délitáliai normannoknak Bizánc ellen való támadása, Bizáncnak egy normannmagyar támadás ollójába való kerülése volt.

A normannok már évtizedek óta küzdöttek délen az arabok ellen azon a területen, amely hosszú ideig a Keletrómai Birodalomhoz tartozott. Annak felszabadítása esetén azonban annak is el kellett dőlnie, hogy Délitália és Szicília egyházilag Bizánchoz vagy Rómához tartoznak-e. A pápaság ügyeit irányító Hildebrand felismerte annak fontosságát, hogy a görög egyház államegyház volt és hogy annak a *basileus* fennhatóságától való kiszabadulása után egy új államban elhelyezkedve milyen súlya és befolyása lehet. Szakállas Gottfried vállalkozott arra, hogy az arabok után a görögök ellen fordult, az egész délvidéket megszerezni kívánó normannokat a pápasággal megbékíti. Ő maga nem tekintette véglegeseknek az 1056-i kölni megállapodásokat és a császárral megbékült Balduintól elválva, tovább küzdött a száliak ellen. Mikor a pápai széket a burgundi (közlelebből szavójai) származású II. Miklós foglalta el, Gottfried lotaringiai és tusciai csapataival kísérte őt az örök városba, onnan pedig Hildebranddal együtt vonultak dél felé, hogy a normannokkal való megegyezést végrehajtsák. A normannok ugyanis éppen akkor (1059) verték ki a görög csapatokat és a *basileus* joghatósága megszűnván, eljött az ideje annak, hogy a Keletrómai Birodalomhoz tartozott, gazdátlanná lett nagy terület a száliak ellenzékétől támogatott pápaság birtokába kerüljön, a pápa pedig azt a maga embereinek adja. Desiderius montecassinói apát már hosszabb idő óta közvetített Róma és Bari között, de a kérdés fontosságát mi sem mutatta jobban, mint hogy nem a normannok mentek Rómába, hanem Hildebrand jelent meg Szakállas Gottfried kíséretében Bariban, ahol a kézikönyvek szerint a normannok hűségesküt tettek a pápának, a valóságban azonban megegyezés is jött létre a Szentszék és a normannok között. Ennek a megegyezésnek a lényegét abban állapítják meg, hogy a pápaság a keletrómai császár joghatósága alól kivett területet a nyugatrómai császár helyett a maga fennhatóságába vette át és hogy a területből állam alakult, melynek uraivá a normannok lettek. Az államfő éppen azért, mert az új állam semmiféle más államnak alávetve

nem volt, a magyar királyhoz hasonlóan senki alá nem tartozott. Mivel pedig a területen levő görög egyház államegyház volt, annak ellensúlyozása végett az államfő a magyar királyéhoz hasonló apostoli jogot kapott. Hogy volt-e valami okozati összefüggés a magyar és a szicíliai államok fejeinek hasonló jogai között, azt nem tudjuk kimutatni. A hasonlóságot azonban már a középkorban észrevették, sőt precedenseként is felhasználták.

Róma engedékenységet alig lehet másként magyaráznunk, mint hogy a terület megtartásához a normannok fegyveres erejére volt szüksége, aminthogy a normannok attól kezdve fokozott erővel harcoltak a görögök ellen, hogy az egész terület birtokába juthassanak. Barit már 1068-ban körülzárták és ezzel elérkeztünk ahhoz az esztendőhöz, amelyben a bizánci kormány a besenyőket Bihar ellen irányította. A görög udvar helyzete ugyanis napról-napra rosszabbá lett, mert röviddel azután Salamon király is hadat vezetett és Belgráddal együtt a Dunavonalat szállotta meg; annak híre futótűzként terjedt el a félszigeten és a bolgárok fegyvert fogtak, 1071-ben Bari elesett, a *basileus* pedig a moszlimok ellenében a manzikerti csatátéren maradt, mire a magyarok Nisig előnyomultak. Bizánc épülete alapjaiban ingott meg. Másként alig lett volna elképzelhető az, hogy VII. Michaelos császár 1074-ben a Salamonnal szemben trónra emelt Géza királynak, Szent László bátyjának, díszes aranykoronát, menyasszonyként pedig császári hercegnőt küldött.

Középkori felfogás szerint ez szövetséget jelentett, jelen esetben azonban ennél sokkal többet. A Keletrómai Birodalom ugyanis eddig semmi jelét sem adta a magyar királyság elismerésének. A bizánci kancellária Magyarországot még mindig *Turkia* néven ismerte, *dux* címmel illetett uralkodóját pedig a balkáni fejedelmekkel tartotta egyenrangúnak. Az 1058-i morvamezei békeszerződés analógiáját kell látnunk abban, hogy Géza király császári hercegnőt kapott feleségül és hogy a koronán *dux* helyett *rex* rangjelzéssel találkozunk.

Nem ismernénk helyesen a bizánci diplomáciát, ha fel nem tételeznénk azt, hogy a megszorult kormányzat Turkia hercegének a görög igények hálójából való kiengedését súlyosan megaláznál tartotta és meg nem kísérelte volna Magyarország megdöntését. Legalábbis ennek a műveletnek a kezdetét kell látnunk abban, hogy IV. Kresimir horvát király halálakor, még 1074-ben, a jogos örökös István horvát királyi herceget egy spalatói kolostorba záratta, trónját pedig a partvidéki kalózok vezérének, Slavacnak adta oda, ki addig is a görögökkel fogott össze a dalmát városok lakossága ellen. Nemcsak a latin polgárságnak szólt ez a hadüzenet, hanem a horvátokkal szövetséges magyaroknak is,

elsősorban pedig Rómának és Hildebrandnak, aminthogy ebből a bizánci támadásból keletkezett az 1075-i háború, amelyben a normannok a görög-velencei frontot áttörték és Magyarországgal közvetlen kapcsolatba léptek, majd Bizánc meghódítására készültek fel.

1074-ben két panasz érkezett a Szentszékhöz. Az egyikben a dalmáciai latinok a görögök, a másikban Géza magyar király Salamonnak és német pártfogóinak támadása ellen panaszkodtak. Mikor a pápa Géza levelére válaszolt (1074 március 17), Géza már vereséget szenvedett (Kemejnél, 1074 február 26). A pápa erre segítséget ígért neki, de mire a levél megérkezett, Géza Salamon hadait verte szét (Mogyoródnál, 1074 március 14). A király Németországba menekült, ahonnan sógora, IV. Henrik sereggel jött Pozsony alá. Hildebrand emlékezett még arra, hogyan térítették vissza III. Henriket Pozsony alól azzal a figyelmeztetéssel, hogy Magyarország a Szentszék védelme alatt álló szuverén állam; türelemre intette a szintén hozzá fordult Judith királynét (1075 január 10), kitartásra (1075 március 23), majd békére Géza királyt (1075 április 14). A sógora erejében bízó Salamon azonban hallani sem akart a békülről, mely Gézának szívéen feküdt és a háború változatlanul tovább folyt. Annak folyamán történt az, hogy 1075-ben Délitália felől normannok léptek partra, Slavacot elfogták és magokkal hurcolták. Horvátország király nélkül maradt és Michaelos császár sógora, Domenico Silvio doge a *basileustól* ajándékozott *dux Dalmatiae* címén maga foglalta el a trónt. A horvátok erre fegyvert fogtak a velencei-görög támadók ellen és Szvinimir bánt, Géza király és Szent László sógorát emelték a királyi trónra. VII. Gergely pápa, miként Hildebrandot 1076-ban hívták, nemcsak elismerte Szvinimir királyságát, de a *basileus* fennhatósága alól is kivette, szuverén királynak ismerte el. Magyarország tehát Béla fiainak érdemeként elérte az Adriai-tengert.

A pápa diadala két embert látott megtörve, kiknek idegeit a harcok felőrölték.

Az egyik IV. Henrik császár, Salamon sógora volt, kit a pápa letett és kiátkozott. Henrik azzal menekült ki a bajból, hogy 1077 január végén a szavójai hegyeken átkelve, bűnbánóan, egyszerű zárándokként járult Gergely pápa elé, ki erre megengesztelődött és lehetővé tette a császárnak, hogy megalázkodását hatalma megszilárdítására használja ki. Magnus király azonban, amint Gézát a Képes Krónika nevezi, 1076 karácsonykor megtört lélekkel jelent meg az Andrástól alapított szekszárdi bencés kolostorban. Önmagát okolta minden bajért, még azért is, hogy Salamont az útból félretolta és maga foglalta el a királyi trónt. Már nem adott neki erőt az a tudat, hogy mögötte áll a nemzet, amelynek függetlenségét megvédelmezte, csak azt látta, hogy

amint ő nem engedte trónra lépni András király fiát és jogos örökösét, úgy tett nővére, Ilona hercegnő is, aki a jogos trónörököst, István horvát királyi herceget a spalatói kolostorban hagyta és Szvinimir oldalán ő maga lépett a trónra. IV. Henrik vezeklése a szavójai alpokon át jobban megviselte őt, mint IV. Henriket, és bencésnek öltözve, mások bűneiért vezekelve halt el 1077 április 25-én.

Szent László napja megérkezett.

IV. Szent László királysága.

Szent László életéből (1040—95) 37 év esett hercegségére és 18 királyságára; közel negyvenéves volt, mikor 1077-ben trónra lépett. Sok jót, sok rosszat látott; ismeretekben, tapasztalatokban gazdag férfiúnak kellett lennie, mert különben alig lett volna belőle az az uralkodó, kinek nagyságát a kritikai történetírás a kormányzat és külpolitikai érvényesülés terén elismeri, messze kimagaslóan kortársai fölé helyezi.

Ha feltesszük azt, hogy az érett férfi nem szakított fiatalkori emlékeivel, akkor az 1068-i besenyő betörés nyomán támadt aggodalom elsősorban Keletmagyarország védelmét írta elő neki. Ha Szent László nyugaton kívánt érvényesülni, még ha nem is tesszük hozzá azt, hogy vágyai és eszményei nyugat felé vonzották, akkor is kétségtelen, hogy ennek előfeltétele a keleti határok biztosítása volt. Az erdélyi határok védelme, a székelyek megtelepítése a keleti határhegységben tehát nem pusztán annak az igyekezetnek az emlékei, amellyel a királyi akarat a nemzet biztonságáról a szükséghez képest gondoskodni kívánt. Ehhez nem is kellene más bizonyíték annál a hagyománynál, amely Erdély és Bihar védőjéül Szent László királyt tette meg; annál a rajongásnál, mellyel iránta Keletmagyarország népe viseltetett, amelynek telepei ő alatta érték el a Kárpátok vonalát; azoknál a kezdetleges freskóknál, melyekkel ismert és ismeretlen egyházak falain Szent László alakját örökítették meg és őt állították maguk elé a hazájukért aggódó, őhöz imádkozó és az ő segítségét kérő magyarok.

Abban az időben a Kárpátok vonalán kívül névleg még mindig a Keletrómai Birodalom terült el, de a hegyek alatt elterült síkságon besenyők, majd kunok tanyáztak. Fölöttük is uralkodott a keletrómai császár, a *basileus*, kinek hatalma, főleg a Dunától délre, korlátlan volt. Ha pedig így áll a dolog, akkor hibásnak kell mondanunk azt a feltevést, mintha bomlásnak indult volna, tehát hibás az erre épített az a következtetés is, hogy a bomlás következtében az elégtelen

vagy menekülő népek vándorlása indult volna meg Erdély felé. A balkáni románság akkor még a Duna jobb partján élt és nem lett volna érdekében az, hogy a megállapodott rendet élvező görög területről a nomád besenyők és kunok földjére költözködjék. Kommenos Alexios császárral 1081-ben Bizánc egyik leghatalmasabb dinasztiája foglalta el a trónt és csak egy évszázaddal később állottak elő azok a viszonyok, amelyek a görög vagy a bolgár elnyomás elől menekülő románokat a Dunán keresztül észak felé való szivárgásra bírták.

Ha Szent László mindaddig semmihez sem foghatott, amíg országot a barbárok támadásával szemben nem biztosította, úgy saját országának belső rendjéről is gondoskodnia kellett, ha távolabbi tervei voltak.

Kellően ismerjük az ő törvényeit és azoknak vizsgálatából azt is tudjuk, hogy Szent István törvényeivel szerves összefüggésben vannak. Nem kellően ismeretes azonban az, hogy ha Szent István törvényei megmaradtak és mintakul szolgálhattak, akkor ebben fokozott érdeme volt Leodvin bihari püspöknek, Szent László első nevelőjének, aki Szent István írásait, törvényeit megmentette, azokat Szent Lászlóval megismertette. Erre mutat különösen és a mi feltevésünket megerősíti az a körülmény, hogy Szent László Leodvin iránt érzett hálából tette országos ünneppé Szent Márton püspök napját, mi különösen kedves lehetett azok előtt a bencések előtt, akik Leodvin szülőföldjéről egyre nagyobb számban költöztek Magyarországra, hol a lotaringiai palatinusok rokona volt a király.

Szent László nyugati kapcsolatai nem pusztán abból az érdeklődésből keletkeztek, amellyel az investitúra körül folyt harc, a pápa és a császár között folyt küzdelem az ő figyelmét is lekötötte.

Ha el is tekintünk Géza királynak állítólagos poitoui házasságától, akkor sem adódhatott magától az, hogy öccse olyan családból nősült, amely Magyarországtól távol, a nyugati események középpontjában állott. Nem lehetetlen, hogy a közvetítés Géza és László hercegek nyugati házassága körül Zähringeni Berthold érdeme volt; de ha figyelembe vesszük, hogy a herceg nem élt Karintiában, akkor ez az érv is erejét veszti és máshol kell keresnünk a vonatkozó kapcsolatokat.

A történetírás kevés figyelmet fordított eddig Béla fiainak közjogi helyzetére és annak vizsgálatára, vajjon törvényes királynak tekintették-e Géza és László hercegeket akkor, mikor az országnak koronás királya még életben, sőt részben a hatalomnak és az országnak is birtokában volt. VII. Gergely pápa, ki IV. Henrikkel szemben állván, természetesen szemben állott Henrik nővérével, Judith magyar

királynéval is, aligha tekintette akkor királynak Gézát, amikor királysága ellenére *dux*-nak címezte őt. Az sem lehetetlen, hogy Géza király maga kereste az elismerést Bizáncnál és hogy a korona küldése a *rex* címmel az ő királyságának a Keletrómai Birodalom részéről történt elismerését jelentette. Hogy ez egyúttal görög orientációt jelentett, azt abból következtethetjük, hogy VII. Gergely pápa erre Salamon helyett Géza mellé állott, mert attól félt, hogy a Szentszék elveszíti Magyarországot, melynek királya 1075-ben bizánci koronával koronáztatta meg magát. A helyzet megváltozott: IV. Henriknek Salamon maradt meg, VII. Gergely Béla fiaira építette reményeit. Ha tehát Szent László a nyugat felé fordult, akkor IV. Henrik helyett azok felé kellett utat keresnie, akik a pápa oldalán állottak.

Ebben a tekintetben viszont nem elég a császár ellenségeit megneveznünk, mert Európa nem oszlott meg annyira Gergely és Henrik között, mint azt a középeurópai történetírás, helyesebben azok a történetírók hiszik, akiknek országaiban a pápa és a császár küzdelme folyt.

Leghelyesebb abból a másik küzdelemből kiindulnunk, amely egy emberöltő óta dúlt a császári korona körül a németországi sváb és frank törzsek között.

Hozzá kell tennünk, hogy az alemannok és svábok a leghatalmasabb német törzset alkották és földrajzi elhelyezkedésüknél fogva dél és nyugat felé, Itália és Burgundia felé igazodtak. Mikor 1012-ben a hercegi család fiága III. Hermannban kihalt, három leánya és idegen férjeik között indult meg a harc a hercegi méltóság elnyeréséért. A legfiatalabb, Gizella, 1014-ben az új sváb hercegnek, Ernőnek nyújtotta kezét; mikor 1015-ben férje meghalt, visszavonult, 1017-ben azonban Konrád frank herceg vette nőül, akinek oldalán 1024-ben a császári trónra került. Konrád le akart számolni sváb rokonaival. Feleségének első férjétől született fiai, Ernő és Hermann hercegek az ő áldozatai voltak, a burgundi királyi ház kihalása következtében rájuk néző Burgundiát is ő szállotta meg 1034-ben. Mikor egy évvel azután Ulrich Manfréd turini gróf elhalt, már arra vállalkozott, hogy annak három leányát ő adja férjhez és az Alpeselek hágóit megszerezve vonul délkeleten a Póvidék, délnyugaton Provence felé. Így adta nőül a turini grófság örökösét, Adelhaid grófnőt mostohafiához, Hermann sváb herceghez, Irmgardot (Immula) pedig a szász Ottó schweinfurti grófhoz, kit később Konrád fia, III. Henrik császár, sváb herceggé tett. Nem szabad ugyanis felednünk, hogy Gizella császárné, Konrád felesége, haláláig (1043) a hercegség jogszerű birtokosa volt.

A száliak ellenségei a svábok megnyerésére törekedtek. Ulrich Manfréd nővére, Richilda, canossai örökségét vitte hozományul Bonifác

tusciai örgrófnak, akinek özvegye, lotaringiai Beatrix, később Szakállas Gottfriednak nyújtotta kezét. Turin, Canossa és Tuscia fejedelmei tehát a száli császárral szemben a lotaringiai ellenzékhez csatlakoztak.

Miután Hermann hercegnek nem voltak örökösei, III. Henrik a sváb hercegséget atyja után szintén magának tartotta meg és 1048-ban is idegennek adta. Csak schweinfurti Ottó halála után, 1057-ben került az ismét sváb ember kezébe, Rudolf rheinfeldeni gróf személyében, aki 1059-ben III. Henrik leányát, Matildot vette feleségül és így sógorává lett Salamon királynak. Matild halála után, 1060-ban azonban a turini gróf árváját, Adelheidot kérte meg és az ellenzékhez állott át. Ez a házasság fontos volt azért, mert Rudolf, a sváb törzs népszerű vezére, a burgundi királyok leszármazottja volt és mert burgundi területen alakult az a szavójai grófság is, hol Ottó, Adelheid grófnő mostohaatyja uralkodott. Szavójától Turinon (Piemonte) át délen Tusciáig, északon a sváb hercegségen át Lotaringiáig kiterjedt tehát az az ellenzék, melyet az 1060-i házasság megerősített. Fontosságát mi sem mutatta inkább, minthogy IV. Henrik maga is felvette a küzdelmet és Adelheid nővérét, szavójai Bertát vette feleségül.

III. Henrik özvegye, poitoui Ágnes azzal igyekezett mérsékelni a száliak szigorát, hogy a sváb hercegséget 1057-ben vejenek, rheinfeldeni Rudolfnak adományozta, Zähringeni Bertholdot pedig Karintiával kárpótolta.

Ebben a keretben válik azután érthetővé az, hogy amíg VII. Gergely pápa engedékeny volt, addig a lotaringiai párt örökösei, a canossaiak a frank császár letételét követelték. Az is, hogy miért jelent meg Henrik császár vezeklő ruhában a pápa előtt, ki neki mindent megbocsátott; végül az, hogy a német rendek turini Adelheid két veje közül a száli frank Henriket letették, helyébe pedig a sváb Rudolfot választották.

Az 1077-i választás vizsgálói eddig nagyjában megelégedtek a császár bukásának és a pápa diadalának megállapításával. A fentiek alapján mindehhez hozzátehetjük azonban még a sváb törzs előnyomulását és fokozott érvényesülését, az alpesi útvonalnak a frankok kezéből a svábok kezébe való átvételét, végül azt az eddig kevés figyelemre méltatott sikert, amelyet Cluny apátja, Hugó, a canossai jelenet szemtanuja aratott azzal, hogy a száliak előtt bezárult a mesés arelatumi birodalom, Burgundia után Provence és Aquitánia megszerzésének lehetősége. Hugó apát, ki 1052-ben a pápát Pozsonyba kísérte, maga is burgundi származású ember, nyílt ellensége volt Burgundia leigázóinak és aligha tévedünk azzal a feltevéssel, hogy elégtételt látott a száliak előnyomulásának megállításában, hatalmi terveiknek meghiúsításá-

ban. Ezen a ponton tehát nem pusztán Géza herceg állítólagos poitoui házasságának sokat vitatott eshetősége merül fel ismét, hanem az a feltevés is, hogy Rudolf sváb herceg volt az, ki 1070-ben keresztülvitte, hogy a Magyarországgal szomszédos Karantánia hercegévé a császár Este Azzo fiát, Welfet nevezte ki, ki a lotaringiai ellenzékkel szövetséges Tostig dúsgazdag özvegyét vette nőül.

Magyarországnak tehát már ebben az időben lehettek kapcsolatai a nyugattal és különösen Clunyval, melynek apátja Magyarországot nemcsak jól ismerte, hanem VII. Gergely útján a száliakra támaszkodó Salamonnal, IV. Henrik sógorával, szemben Béla király fiait támogatta.

A pápa levelezésben volt Magyarországgal (1077 június 9-i levele az esztergomi érsekhez, 1079 március 21-i Szent László királyhoz), a magyar királynak a nyugati fejleményekbe való bevonásának eredetét azonban ezidőszerint még nem ismerjük olyan részletekben, amelyeket döntőknek minősíthetnénk.

Annyi kétségtelen, hogy Richeza gyermekei sohasem szakították meg lotaringiai összeköttetéseiket és feltehető, hogy ezen az úton Clunyval, Rómával is érintkeztek. Ezt látszik bizonyítani az a kapcsolat, melyben László király a Cluny felé eső délfraanciaországi bencésekkel állott, akik Clunyból és Marseilleből európai politikát űztek és akikkel a kapcsolat nem a somogyvári francia apátság felavatásakor kezdődött.

Fel kell tételeznünk, mert az ellenkezője nem is hihető, hogy megvoltak az előzményei annak a különben alig érthető eseménynek, hogy a magyar király 1078-ban olyan értekezletre küldötte követét, ahol Németország belső ügyeiről volt szó. Ha tehát Szent László követe Goslarban, 1078 pünkösd napján (május 27) Rudolf választott német, vagy amint mondani szokták, ellenkirálynak katonai segítséget ígért és ha ezt az ígéretet, amint *Pauler Gyula* felteszi, az 1079—80. németországi hadjáratban magyar csapatok megjelenése is követte, úgy fel kell tennünk, hogy az a házasság, amely 1077-ben László király és Rudolf leánya, sváb Adelhaid között létrejött, egyben hosszabbi kapcsolat eredménye, a sváb ellenzékkel, még inkább a burgundi-sváb közösséggel való szövetkezésnek volt tekinthető. Nagyon erősnek kellett annak lennie, ha László követe Goslarban Fülöp francia király ott megjelent követének is katonai szövetséget ígért, ezt azonban nyilvánvalóan akként kell értenünk, hogy a francia király ugyanahhoz a burgundi-sváb ellenzékhez csatlakozott, mely a galliai Cluny támogatásával Rudolfot emelte a német királyi trónra.

A száli frankok és a pápaság között kitört harc eredményét

a történetírás eddig főleg a pápa és a császár helyzetének fordulataiban és dogmatikus kérdések eldöntésében látta. Ebbe azonban semmiképen sem illeszthető be SzentLászlónak az az eljárása, hogy amikor 1080-ban apósának tragikus haláláról értesült, Salamonnak békejobbot nyújtott, Henrik császárral kibékült, az pedig csapatait kivonta Pozsonyból és sógorát sorsának engedte át. Bármennyire érdekelte magát VII. Gergelyt is az a küzdelem, amelynek élére a történetírás őt szokta állítani, mégis megállapítható, hogy sokkal jobban foglalkoztatta őt az a küzdelem, amely kisebb, de hozzá közelebb eső területen folyt.

VII. Gergely nagyságát ma már a keresztény nemzetek összefogásában és főként abban állapítják meg, hogy e közösséget az európai kereszténység és civilizáció ellen támadó iszlám ellen fordította. A kereszties hadjáratok terve és gondolata tőle indult ki, legalább is ő volt az, aki az iszlám ellen folytatott ellenállásnak lendületet adott, azt megszervezte és diadalra vinni törekedett.

A törökök, akikkel a bizánci császár Ázsiában harcolt, akkor még nem fenyegették Európát. A sziciliai arabok, akik ellen a pápa normann szövetségesei harcoltak, már csak ideig-óráig tartották magukat. Az a terület, ahol a kereszties hadjárat gondolatában a nemzeti felszabadulással az egyetemes keresztény érdek egyesült, a távolabbi nyugaton feküdt. A harcot a harctér mögötti területen Clunyból irányították.

Még Béla király halála évében, 1063-ban történt, hogy az arabok ellen indult Ramiro aragóniai királyt meggyilkolták. Az esemény megdöbbenést keltett és a spanyolok minden reményüket Burgundiába vetették, ahonnan Cluny apátja, Szent Hugó, a nemesség virágát indította hareba. Ramiro fia, Sancho Ramirez király ezért nősült Burgundiából; VI. Alfonz kasztíliai király ezért adta leányát a burgundi grófhhoz és vette feleségül a burgundi hercegnét; amint hogy ezért vonult a burgundi nemesség 1064-ben Barbastro vára elé, melynek megvétele az egész kereszténység győzelmeként ünnepelték. Ez a győzelem állította Burgundia mögé déli Gallia, Toulouse és Aquitánia fejedelmeit, Szavóján keresztül a sváb hercegséget és a délitáliei normannokat és fordította Henrik császár ellen Cluny apátját, akit fölötté bántott az, hogy szűkebb hazája, Burgundia, olyan uralkodó alatt él, akit a keresztény egyház feje átok alá vetett.

Magyar szempontból itt lép előtérbe az a kérdés, hogy vajjon Géza királynak is voltak-e kapcsolatai ezzel a burgundi-sváb közösséggel és hogy vajjon III. Pons toulousei gróf leányát bírta-e nőül, amint azt egyesek állították, mások pedig kétségbevonták. Pons fiáról, toulousei Raymondról azonban tudott dolog az, hogy 1091-ben Magyarországon, Szent László udvarában tartózkodott. Hogy első-

ízen látogatott-e Magyarországba, vagy már addig is megfordult-e magyar földön, azt eddig nem kutatták, arra vonatkozólag azonban több adatot fogunk megemlíteni, hogy Magyarország iránt való érdeklődése korábbi keletű volt.

A diadalmas barbastrói hadjáratnak ugyanis az a Vilmos aquitániai herceg volt a fővezére, tehát a burgundi csapatok is alatta küzdöttek, akinek atyja egykor Konrád ellenében Szent István segítségére sietett és akinek nővérét, poitoui Ágnest III. Henrik bírta feleségül. Alig hihető tehát, hogy aquitániai Vilmos nem tudta volna, hogy nővérének Zsófia nevű leánya Magyarország koronás királynéja volt.

Vilmos aquitániai herceg nővére III. Pons toulousei grófnak volt a felesége, akit egyesek Géza magyar király apósának tartottak, tehát ebben az esetben Salamon és Géza között az aquitániai házcsaládi háborúja tört volna ki. Ha túlzásnak vesszük is e feltevést, mégis folytatnunk kell annyiban, mert ebben az esetben Géza királynak toulousei Raymond sógora lett volna és nagyobb képzelőerő alig volna szükséges annak feltevésehez, hogy Raymond gróf magyarországi rokonai látogatására utazott.

A feltevések teréről a valóságok terére átlépve azt látjuk, hogy Almodis grófnő 1053-ban elvált Ponstól és Raymond Berengár barcelónai grófnak lett a felesége, Galliából Katalóniába költözöködött. Akkor adományozta provençei birtokaiból Saint Gillest Raymondnak és így lett abból a magyar történelemben ismert saint-gillesi Raymond. Saint Gilles azonban nemcsak város volt, hanem apátság is, ezt viszont a grófné nem fiának, hanem Cluny apátjának, Szent Hugónak adományozta és pedig akként, hogy az Szent Péter *allodiuma* maradt. Raymond gróf tehát a Szentszék — VII. Gergely pápa — sérelme nélkül fizetett adót Cluny apátjának. Mivel pedig Almodis grófnő VII. Gergely védençe volt, Raymond, a barbastrói hős, egyformán élvezte kegyeit Cluny apátjának és Rómának; tehát Róma, Cluny és Saint Gilles kapcsolatai elég bizonyítékát képezhetik annak, hogy ez a három tényező miért mutatkozott Magyarország irányában együtt és elválaszthatatlanul és hogy miért jelent meg Raymond gróf Szent László udvarában Cluny és Róma küldötteként.

A fentiek kiegészítéséhez tartozik annak megemlítése, hogy az aquitániai herceg 1068-ban, tehát két évvel a barbastrói győzelem után, Cluny apátjának unokanővérét, burgundi Adelheidot vette feleségül, tehát még szorosabbá lett a kapcsolat Aquitánia és a burgundi Cluny között. Az is, hogy 1073-ban, Roucynak normann eredetű grófja, Ebles, vezette az aquitániai burgundi seregeket a mörök ellen

és hogy Ebles gróf sógora volt Sancho Ramirez aragóniai királynak, veje a normann Guiscard Róbertnek, ki a magyar színtérhez állott közelebb. Talán a legfontosabbat hagytuk utoljára, mert 1080-ban toulousei vagy saintgillesi Raymond váratlanul Itáliába utazott és Ebles gróf rokonát, Roger szicíliai gróf leányát, Matild normann hercegnőt vette feleségül. Ezzel ugyanis olyan fonalat találtunk, amely most már egyenesen vezet bennünket a közelebbi magyar kapcsolat megállapításáig. Időrendben 1086-ban történt az, hogy Raymond gróf Saint Gilles kikötőjében fogadta sógornőjét, szicíliai Emmát, akit annak a francia királynak szánt, akinek Szent László követe Goslarban fegyveres támogatást ígért. Igaz, hogy Fülöp király időközben megnősült, Emma hercegnő pedig az auvergnei grófnak nyújtotta kezét, de Raymond 1097-ben ugyanígy szerezte meg másik rokonát, Busilla szicíliai hercegnőt a magyar királynak, tehát ezekben a dolgokban alig lehet szó pusztán véletlenről.

Mielőtt a normann kapcsolatokra áttérnénk, amelyek a fentiek szerint a burgundiai Cluny közvetítését mutatták, két dologról kell megemlékeznünk, amelyek egyike sincs kellően megvilágítva.

Tudott dolog az, hogy a félszemű Raymond, korának ünnepektől keresztes vitéze volt a hőse az 1085-i hadjáratnak is, amelyben Toledo elesett és amelynek híre az egész ismert világot bejárta. Ha nem is akarunk olyan messzemenő feltevésbe bocsátkozni, hogy Toledo megvétele a Toledo felé vezető utat is megnyitotta kelet lovagjai, szerzetesei és zarándokai előtt és hogy ezek között magyarok is lehettek, aminthogy a források szerint voltak is: mégis megállja helyét az a következtetés, hogy ebben az esetben Spanyolország felől, Galliából is jöhettek Magyarországra idegenek, papok és követek, akikről a *Képes Krónika* szerzője akként emlékezik meg, hogy «*nuntii de Francia et de Hispania, de Anglia et Britannia ad eum (regem Ladislaum) venerunt*». Ha viszont így áll a dolog, akkor Galliában jól ismerhették azt a Magyarországot, amelyről a *Roland Ének* megemlékezik, mert azt a toledói hadjárat után következő nemzedék alkotta meg.

Amilyen homályos a *Roland Ének* eredete és annak magyar vonatkozásai, éppen olyan kevéssé ismert az a kultúrhatás, melyet a fenti kapcsolatok eredményeztek és amelynek történetirodalmi és törvénykodifikátori kapcsolataira olyan szerencsésen irányította rá a figyelmet *Hóman Bálint*. Ebben a vonatkozásban észrevétlenül maradt ugyanis az a művészeti hatás, amely bizánci díszítésű székesegyházaink és díszesebb román, majd gótikus templomaink között érvényesült. Azoknak a vihartálló falakból épített, erős tornyokkal ellátott, erődöknek látszó, egyszerűségükben komor egyházaknak a felkutatása,

melyeknek mintáit a mórok ellen küzdő, mély hitbuzgalmukban egyszerű clunyóták hoztak magukkal Katalónia és Burgundia, Provence és Szavója felől.

A magyar királyi házból származó szentek kevés kivétellel valamennyien egyházépítő szentek voltak, Szent István és Szent László királyok elsősorban. A hagyomány szerint Szent István alapította Bihar és Erdély, Szent László Zágráb püspökségeit, de ha Zágrábot, Bihart és Erdélyt egy vonallal összekötjük, akkor ezen a Bizánc felé eső, támadásoknak a nyugati részeknél jobban kitett vonal mentében olyan építészeti emlékeire találunk, amelyek úgy a nyugatra eső lombard-bizánci, mint a keletre található görög egyházak rendszerétől merőben különböznek. A Szent László nővérétől, Ilona királynétól épített knini és a Szent Lászlótól épített váradi templomoknak — mindkettő a Boldogasszony tiszteletére épült — közel azonos méreteik voltak. Ha Szent László annyira szerette Bihart, hogy annak egyházát a bihari várból védettebb helyre vitte és a Körös völgyében építette fel, úgy azt is feltételezhetjük, hogy az általa megalapított Várad városának «latin» jelzésű polgárai között korának elsőrendű olasz és francia kőfaragóit kell sejtenuünk. Ha Szent László érdeme volt az, hogy az általa szeretett és nagyra értékelt Erdély egyházi (püspök), polgári (ispán) és katonai hatóságainak (gyula) székhelyét Kolozsvárról a Maros vonalára helyezte át és a római Apulum mellett, a régi bolgár Belgrádban, Gyulafehérvár néven új fővárost alapított, abban pedig díszes egyházat emelt, akkor alig lehet kételkednünk abban, hogy az egyházak mesterei és a francia bencések somogyvári apátságának, talán egyéb egyházaknak is azonos mesterei és stílusai voltak. Knin és Zágráb felől, talán Kalocsán és Aracson keresztül haladt ez az egyszabású és egyszerű stílus a Körös-völgy és a Maros-völgy felé, ahol a legtovább maradt meg anélkül, hogy nagyobb figyelmet keltett volna azon nagyobb egyházaknál, melyek gazdagabb maradványaikkal nyugaton a figyelmet jobban lekötötték.

Ez az olasz földön át érezhető délfranciaországi hatás, normann hatással erősödve, már a 70-es évektől kezdve megállapíthatólag erősödött. Mindkét hatásnak közös eredőjét, bár nem kizárólagos forrását láthatjuk abban, hogy a délfranciaországi, provenszál Raymond saint-gillesi gróf a normannokkal is szoros kapcsolatban állott. Nem tudjuk, volt-e valami összefüggés abban, hogy 1080-ban normann hercegnőt vett feleségül és hogy a normann seregek már 1081-ben megindultak Bizánc ellen, ahol ugyanabban az évben, Komnenos Alexios személyében, új ember és új család foglalta el a császári trónt, de az a figyelem, amelyben úgy Szent László, mint Raymond gróf az új dinasztiát részesi-

tették, azt a gondolatot veti fel, hogy a két latin fejedelem keleti politikája között nem indokolatlan a hasonlóság.

Szent Lászlónak mindenesetre szíven feküdt Erdély és Bihar védelme, ami viszont bizánci politikájának megfontoltságát tette szükségessé. Ma már a korabeli forrásokból egyre világosabban kitűnik az, hogy Rómában VII. Gergely és Clunyben Szent Hugó apát sem képzeltek el másként a kereszties hadjáratoknak a spanyolországi színtérről a normannok és magyarok segítségével keletre való átültetését, mint a görög keresztény egyház és Bizánc érdekeinek figyelembevételével. Az, hogy a normannok ettől eltérő politikába fogtak, a lényegen mit sem változtatott. Konstantinápolyban sem volt ismeretlen az a jóindulat, melyben az iszlámra való tekintettel részesítették, mert Alexios császár ajándékokkal halmozta el a monte cassinói bencés apátságot, melynek vezetője éppen a görög és balkáni ügyekben meghitt bizalmasa és szakértője volt Rómának és Cluny anyaegyházának.

Még bensőbbé lett a viszony a *basileus* és a magyar király között azután, mikor kitűnt, hogy Szent László a normann-görög háborúban semlegességet fogadott. Ez a normann-görög háború egyébként sokkal nagyobb hullámokat vetett, mint azt a kézikönyvek mutatják, mert Alexios császár a normannok ellen mindenkitől segítséget kért és a kérdés a hatalmakat megosztotta. Mindenekelőtt békére lépett a kelet felől támadó törökökkel, azután sorban megkereste VII. Gergelyt és a nyugati fejedelmeket. IV. Henrik német-római császártól több levélben kért támogatást, majd 140 ezer darab aranyat ígért neki, ha Itáliába vonul. Ugyanakkor az egész velencei flottát Durazzo elé szőlitotta, melyen át a normannok Konstantinápoly ellen küldték hadaikat. Az is figyelmen kívül maradt, hogy a Henrik császárnak és Velencének küldött ajándékok tartósabb szövetséget eredményeztek, amely csakhamar érezte hatását a Dunamedencében. A *basileus* 1084-ben Dalmáciát Velencének adományozta, illetőleg a velencei dogét, kit alattvalójának tekintett, mint bizánci *duxot* (*despotes*) a dalmáciai tartomány (*thema*) helytartójává (*protosebastos*) tette meg. Ez a görög-velencei szövetség katasztrófát jelentett Szvinimir horvát királynak, mert a tengerparton görög pénzen horvát ellenzék alakult és a király 1087-ben ismeretlen körülmények között elhalt. Özvegye, Ilona magyar hercegnő, Szent László nővére, magára maradt, Magyarország előtt pedig bezárult a tengerhez vezető út.

Ilona királyné egyetlen reménye fivére volt, ki addig semlegességet mutatott és korántsem volt ellensége a görög hatalomnak. Ennek, amint a jelek mutatták, főleg az volt az oka, hogy egyrészt Bizánc ellen támadó szándékai nem voltak, másrészt pedig teljes mértékben érté-

kelte azt a hatalmat, melyet akkor a Keletrómai Birodalom alkotott és amelyet az első Komnenos erős kézzel rendbe kívánt hozni, mert a megállapodott rend egyben a jó szomszédi viszonyoknak is biztosítéka volt. Az az áthidalhatatlan ellentét, amely a normannokat a görögökkel szembeállította, merőben hiányzott a magyar király politikájából, de hiányzott VII. Gergelyéből és Hugó apátéból is, Szent László tehát magatartásában közelebb állott a pápa hűbéreséhez és Cluny barátjához, Raymond grófhhoz, mint ennek normann rokonaihoz. Ebben a tekintetben messzebbmenő következtetésekkel is élhetünk, mert a normannok türelmetlenségével és görögellenes magatartásával szemben Szent László éppen úgy, mint saint-gillesi Raymond, inkább a görögök barátainak látszottak, kik a keresztes háború megindítását és vitelét a görög keresztényekkel és a bizánci hatalommal karöltve, azok szövetségében képzelték el. Ha Raymond Szent Lászlónak ezt a felfogását magáévá tette, úgy azt is el kell hinnünk, hogy a Bizánccal szomszédos magyar király olyan vonásokban ismertette meg vele a bizánci és balkáni helyzetet, amint azt csak egy a viszonyokat közvetlen közelből ismerő uralkodó tehette. Azt is fel kell tennünk, hogy Szent László beállítása meggyőző volt, mert másként alig képzelhető el, hogy Barbastro és Toledo harcainak rettegett hőse, a félszemű kalandor gróf inkább a magyar álláspontot tette volna magáévá, mint a normannokét, akiknek eljárása sokkal jobban megfelelt az ő temperamentumának. Férfiasság mellett higgadt bölcsesség bírhatott csak annyira megkapó erővel, hogy saint gillesi Raymond ehhez a felfogáshoz Szent László halála után is hű maradt és mit sem törődött azzal, hogy a keresztes hadak vezérei és történetírói árulónak tartották őket, mert a moszlimok helyett nem harcolt a keresztény görögök, a Keletrómai Birodalom császára ellen. A vád forrásai között szerepel az is, hogy Alexios császár nővére, Komnena Anna, történelmi munkájában az összes keresztes vezérek között Raymondot nevezte a legderekabbnak (*agnoteros*), ez azonban csak azt mutatta, hogy különbséget tett a magyar-provenszál és a lotaringiai-normann vezérek görög politikája között és kivette őket Bizánc ellenségeinek táborából.

Nem találtunk eddig közelebbi adatokat arra vonatkozólag, hogy Szent László a reális politika terén a görög barátság határát átlépte volna, vagy hogy a görög aranyakkal megvásárolt Velencével azért fogott volna össze, hogy VII. Gergelytől elfordulva IV. Henrikhez csatlakozzék. Ha kézikönyveink határozatlansága egyben bizonytalanságot is teremt és ebben az irányban engedi meg az esetleges következtetést, a helyzet kellő megvilágítása mindössze arról győz meg bennünket, hogy a király Henrik iránt semmi haraggal nem viselte-

tett, annak szövetségeseit pedig Magyarország szempontjából kellően értékelte.

Nem szabad felednünk azt, hogy IV. Henrik és I. Alexios, a német és görög, nyugati és keleti császárok esetleges szövetsége Magyarország körülzárását jelentette. Ha e határzár kiépítése kellően sikerül, akkor a magyar király a világtól elvágvá csak saját erejére szorítkozhat. Ha Szent László ez ellen a veszedelem ellen, annak felismerése után, kellő módon nem védekezik, akkor nem azért érhetne volna indokolt kritika, hogy valakivel barátkozik, hanem azért, hogy nem keres összeköttetést azzal, akihez közeledve a körülzárás és blokád veszedelmét elháríthatta.

Félre nem ismerhető veszedelmet jelentett az, hogy a velencei doge nyíltan színt vallott és elismerte, hogy Bizánc megbízásából jár el akkor, amikor Szent László nővére és a horvát-magyar barátság ellen fordul. Ugyanakkor Alexios császár az Ilona királyné mögött álló horvátok ellen az adriamenti szerbeket toltta előre és testvérháborút kívánt előidézni a délszlávok között, hogy a latinokat hátraszorítsa és az orthodoxok előreségítésével az adriai partvidék belső részeit visszaszerezze. Még ennél is többet jelentett az, amire alig vetnek súlyt, hogy Henrik császár oldalára állva Wibert ellenpápával keresett összeköttetést.

Alexios császár diplomáciai sikerét mutatta az is, hogy a IV. Henrikől pápává tett ravennai érsek, Wibert (Kelemen ellenpápa), a görögkelet egyházi és politikai viszonyainak egyik legjobb ismerője, a *basileus* kérésére már 1088-ban felállította Dioklea metropolíáját.

A kortársak szemében még ennél is többet jelentett az, hogy Henrik császár, kinek szavójai felesége 1087-ben elhalt, 1089-ben a Bizánccal jó viszonyban élt Bölcs Jaroszláv kievi fejedelem unokáját, a mesés kincseiről híres Adelhaidot — orosz nevén Eupraxia vagy Praxedis — az 1088-ban elhalt nordmarki gróf özvegyét vette feleségül. Egész Európában híre járt annak, mint vonult a dúsgazdag orosz nő kincsekkel megrakott tevéin második urához és tette gazdaggá a pápa ellen küzdő császárt, ki most szemmeláthatólag a görögök és orthodoxok felé orientálódott. Henrik elfordult Szavójától és nyugati rokonságával szakítva Bizánc szláv-görög érdekkörébe lépett át.

Wibert-Kelemen ellenpápa vezette az átok alá vetett uralkodót Bizánc felé, hogy megvalósítsa gondosan kiépített tervét a latinok ellen. A gondolatot egyébként már a lotaringiai ellenzék idején is felvetették. Akkor az ellenzékkel szövetséges normannok és magyarok ellen irányult, kiket a német-római császárnak görög segítséggel kellett volna megvernie és csak azután kellett volna Bizánc mögé állva el-

indulni a moszlimok ellen. Magyarok alatt akkor Béla fiait, most Szent Lászlót értették, aki a minden oldalról felgyült viharfelhők ellen az 1087—90. években passzív ellenállás alakjában védekezett. Az ellenállás határain belül megerősítette viszonyait cseh és lengyel, orosz rokonaival: II. Boleszláv herceg menekültként a magyar udvarban halt el 1088-ban; fiát Szent László nevelte fel és ültette a lengyel trónra; ő adta hozzá 1088-ban Szvatopluk nővérét, Eudoxiát, ugyanakkor pedig Salamon özvegyét Kázmér lengyel király fiához, Hermann Vladislávhoz, kinek nevében a kölni érsek emléke és László király védősége tükrözött.

A nehéz évek csendes, de kitartó ellenállása 1091-ben váratlanul véget ért és Szent László a blokádát áttörve csapatai élén elérte az Adriai tengert.

A nagy elhatározásra feltehetőleg az készítette az uralkodót, hogy Alexios császár, aki azt hitte, hogy Henrik császár és Wibert-Kelemen ellenpápa útján Velencén keresztül Rómának és a normannoktól elfoglalt régi görög területeknek is birtokába jut, a szoldjába fogadott besenyőket és kunokat Magyarországra, közelebbre a Szent Lászlótól annyira szeretett Erdélybe és Biharba indította.

Feltehetjük azt, hogy a király rettentő haragra gyúlt, mert a néphit és a hagyomány ezért állította őt Erdély és Bihar védőjeként az utókor elé; ezért fordult hozzá Erdély és Magyarország népe mindenkor, amikor segítségre szüksége volt és ezért hitt megdönthetetlen, csodálatos hittel a segítségben, mert kizártnak tartotta, hogy Erdély és Bihar védője a maga népét nehéz sorsában és szükségében meg ne segítse.

Nem tér el a lényegben ettől, de nem is egyezik meg mindenben ezzel a kritikai vizsgálat, mert bármily nagy volt is a király haragja, mégis valami összefüggést kell sejtenuünk a barbár támadás és az adriai hadjárat között. Ilona királyné panaszaí birták rá Szent Lászlót arra, hogy 1091-ben a Karintiához tartozó szlovén földön átvonuljon és a *Marca Hungaricát* országába kebelezze. Onnan fordult vissza is akkor, mikor a kunok betörését hírül hozták.

A hadjárat eredménye éles vitát vont maga után a magyar és horvát történetírás között. Így *Racski Ferenc*, a maga idejében a legkiválóbb horvát történetíró, tagadta Kézai Simon mester krónikájának azt az állítását, mint hogyha Szent László Horvátországot elfoglalta volna, de hitelt adott annak a zárai oklevélnek, amely szerint «Alexios uralkodása idejében László király a horvát királyságot megtámadta és Álmos nevű rokonát tette királlyá».

Félszázaddal azután *Sisics Ferdo* zágrábi professzor azt vitatta,

hogy Szent László csak a Gvozd-hegységig hódította meg Horvátországot, holott a korabeli Horvátország területe csak a Gvozd-hegységnél vette kezdetét. Ha tehát Szent László csak a Gvozd-hegységig jutott el, akkor nem Horvátországot hódította meg, hanem a dráva-szávaktól szlovén területet, a Horvátország felé vezető útvonalat.

Még tovább ment ennél *Voinovics György gróf*, aki Dalmácia történetéről írt munkájában azt állítja, hogy Szent Lászlót a Gvozd-hegységtől délre a horvátok ellenállása visszavonulásra kényszerítette, mert a kunok támadásáról értesült és a baljóslatú hírek hazaszóltatták. Az igazságot, felfogásunk szerint, *Voinovics* közölte meg a legjobban azzal, hogy a horvátországi hadjáratot Alexios kelet-római császár támadásával kapcsolatba hozta, mert alig hihető el, hogy a kunoknak a *basileustól* történt beküldése a királyra semmi hatást nem tett és mert a két hadjárat egymással összefüggést mutat.

A fentiekkel szemben az a feltevésünk, hogy Szent László nem pusztán a Dráva folyón kelt át, mert a drávántúli szlovén-magyar terület addig is Magyarországhoz tartozott, hanem a Száván is és a tengerig eljutott. A Gvozd-hegységen azért kellett áthaladnia, mert különben alig segíthetett volna Ilona királyné helyzetén; a tengerig azért kellett eljutnia, mert Alexios császár haragja erre mutat. Az a körülmény, hogy Ilona királyné panaszai elmaradtak, éppen olyan kevésbé hagy kétséget ez iránt, mint az a zárai oklevél, amelyet a horvátok mondanak hitelesnek.

Ha feltennénk azt, hogy Szent László Bizánc ellen vonult hadba, miben fölötte kételkedünk, akkor azt kellene mondanunk, hogy Bizánc és Magyarország között a határ nem a távoli Dalmáciában volt, hanem a Duna mellett. A hadjárat nem ezt mutatta, hanem azt, hogy a király mindenekelőtt nővérét igyekezett kimenteni szorult helyzetéből. Mivel Ilona királynénak addigi panaszai elmaradtak, talán lehet arra következtetnünk, hogy Szent László beavatkozása megszüntette őket.

Annak módját azonban a rendelkezésre álló források világánál nem tudjuk közelebből meghatározni, mert fel kell tennünk azt, hogy Horvátországot nem hódította meg, de azt is, hogy csapatai eljutottak a tengerig. Külön figyelmet érdemel az, hogy a király a hadjárat eredményéről Oderisius monte cassinói apátot értesítette, aki tudomás szerint Cluny keleti képviselője volt és akinek tudomást kellett szereznie minden fontosabb dologról, ami kelet felé, a Dunamedencében és a Balkán-félszigeten végbement. Ha Róma és Cluny tehát nem emeltek óvást a hadjárat ellen, úgy fel kell tételeznünk, hogy nem is voltak ellene. A levélnek az a részlete, hogy a hódítás

Szlavóniára, illetőleg a dráva-szavaközi szlovén területre vonatkozott, minden nehézség nélkül megfér azzal a feltevessel, hogy a fenti területet a magyar államba kebeleztek, Horvátország pedig független maradt, bár Ilona örökjogán Szent Lászlót sem idegenként fogadták, tehát a horvát-magyar únió kezdetét ebben az 1091-i hadjáratban kell feltételeznünk.

A róma—monte cassinói kapcsolat még azért is fontos, mert ugyanebben az évben jelent meg Szent László udvarában Róma és Cluny embere, saintgillesi Raymond, aki elsőnek érkezett hozzá azon az úton, amely szlovén földön át a nyugattal még bensőbbé tette a kapcsolatokat. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt, hogy Szent László milyen szeretettel alapította meg Zágráb püspökségét és építette fel annak egyházát, tehát szemelláthatólag súlyt helyezett az új területre, melyet a magyar politika szempontjából nagyra értékelt; sem azt, hogy ez a szlovén terület milyen általánosan ismert volt a korabeli francia költészetben, tehát a nyugatiaktól is járt úttá lett; sem azt, hogy Szent László építkezései a horvát és szlovén földeken (Knin és Zágráb) át vezettek Várad és Gyulafehérvár, a Kőrös völgy és Erdély korabeli egyházai felé.

Azok között a zavarok között, amelyek az 1091-i beavatkozást szükségessé tették, nem elég Szvinimir királynak 1089-ben elkövetkezett halálára és Ilona özvegy királyné segélykérésére hivatkoznunk. Ha Szvinimir valóban gyilkos merényletnek esett áldozatul, akkor elég ugyan Szent László haragjával indokolnunk a beavatkozást, de az a körülmény, hogy a spalatói kolostorból előhívott István herceg két évig zavartalanul ült a horvát királyi trónon (1089—91), mégis azt mutatja, hogy Szent László nem nagyon sietett a hadjáratral. Mikor azonban az utolsó törvényes herceg 1091-ben meghalt és a beállott zavaroknak a horvátok maguk kívántak végetvetni azzal, hogy horvát területről a szlovén földre visszavonult Ilona királynéhoz járultak és őt Horvátország megmentésére kérték, akkor a korabeli eljárásnak nem első esetét találjuk meg abban, hogy Ilona magát tekintette a horvát királyság jogos birtokosának és ezt az örökjogot terjesztette ki fivérére, akit Horvátországba hívott. A horvát rendek tehát Szent Lászlót horvát királynak tekintették és talán azért látnak az Oderisius apáthoz intézett levélben inkább mentegetőzést, hogy Horvátországot, amely a Szentszék alá tartozott, nem, csak a dráva-szavaközi szlovén földet kebelezte Magyarországra, mely a horvát királysággal szomszédos volt.

Rómának egyébként sem volt oka megnehezteni a hadjárat miatt, mert a Szvinimir halálát követő zavarokban az orthodox szerbek

jelentékenyen megerősödtek és Boszniát is megszerezték. Ha Bizánc keze volt látható abban, hogy Szent László hadjárata elé akadályokat gördített, akkor ez a kéz még jobban felismerhető volt abban, hogy a királynak a kunok támadása miatt a hadjáratot félbe kellett szakítania. Ha meg is jelent a tengerparton, nem maradt ott olyan hosszú ideig, hogy horvát királyságát ünnepélyes formák között is átvehette volna. Zágráb alapításának tehát abból a szempontból is nagy jelentősége volt, hogy a latin egyház helyzetét nemcsak a Dráva és a Száva között erősítette meg, hanem az elszakadt Boszniába költöző orthodox szerbekkel szemben az új «Szlavónia» hercegség a latin egyháznak a magyar hatalomra támaszkodó végvárát alkotta. Ehhez a végvárhoz csatlakozott azután Horvátország, mely a magyar király befolyását a tengerig terjesztette.

A meghódított és Magyarországra kebeleztet szlovén vidéken Szent László külön bánságot alapított és annak élére Géza fiát, Álmos herceget állította.

Felhozzák egyesek azt, hogy Szent László hadjáratával II. Orbán pápa neheztelését hívta ki és azért kérte a monte cassinói apátot, hogy a pápa követet küldjön hozzá, hogy közvetítsen közöttük és a Szentszék között.

Ha ez a valóságnak megfelel, akkor is kevésbé gondolhatunk a IV. Henrik iránt mutatott jóindulatra, mint inkább arra, hogy a hadjárat a Szentszék és Bizánc között évek óta folyt bizalmas tárgyalásokra hathatott zavarólag, vagy attól tartottak, hogy azokra zavarólag fog hatni.

Kommenos Alexios császár ugyanis már trónralépése óta különös aggodással kísérte az iszlám térfoglalását és többek között a latin hatalmaktól is segítséget kért a török ellen, mely a keleti határokat fenyegette. 1089-ben már az egyházi únió megalkotására tett javaslatot, azután Desiderius monte cassinói apátban reménykedett, aki a görög kérdést behatóan ismerte és kétségtelenül előbbre vitte volna az ügyet, de rövid pápasága idején (III. Viktor néven) Wibert-Kelemen ellenpápával kellett viaskodnia. Utódává a francia származású II. Orbán, Cluny apátjának, Szent Hugónak neveltje lett, aki 1091-ben egyszerre vette hírére a görögök és az arabok kiűzésének Szicília szigetéről és Délitaliából. A normannok korlátlanul birtokba vették az egykor bizánci területeket és készen állottak arra, hogy a kettős háborút keleten folytatják tovább a görögök és az iszlám ellen.

Ebben az eseménydús időben jelent meg Alexios keletrómai császárnak a flandriai grófhoz írt levele, amelyben formailag is segítséget kért a moszlimok ellen és ezzel bevezette a nyugati kereszties hadjáratoknak keletre való fordítását.

Flandriában, amely egykor a száliák ellenzékét alkotta, 1071 óta Róbert gróf uralkodott (1071—93), kinek nővérei közül Mathild Hódító Vilmos angol, Berta Fülöp francia királynak volt a felesége, a legfiatalabb, Judith pedig előbb Tostig northumbriai grófnak, annak eleste után pedig 1089-ben Welf bajor hercegnek nyujtotta kezét. Welf herceg — amint köznyelven hívták az «öreg Welf» — lombardiai ember volt; annak az Este Azzónak a fia, ki 1077-ben szintén ott volt Canossában, mikor IV. Henrik császár a pápa elé zarándokolt. Ha pedig a bajor herceg és rheinfeldeni Rudolf, akinek segítségével Welf a bajor hercegséget megszerezte, Szent Lászlóval együtt alkották ellenzékét a Salamon mögé állott IV. Henriknek, akkor érthetővé lesz az is, hogy a bajor herceg-sógora, Róbert flandriai gróf, miért utazott bajor és magyar területen át a Szentföldre. Legalábbis arra kell gondolnunk, hogy közöttük szorosabb kapcsolatok lehettek.

Ha Róbert flandriai gróf a dánokkal szövetségben Hódító Vilmos angol király ellen és Adelhaid nevű leányát Knut dán királyhoz, ennek 1086-ban történt halála után pedig Guiscard Róbert fiához, Roger apuliai grófhhoz adta feleségül, akkor még további kapcsolatokat találunk Róbert és saintgillesi Raymond, Welf bajor herceg és a magyar király között.

Hogy Róbert gróf Magyarországon vagy Apulián keresztül jutott-e a Szentföldre, azt a források nem árulják el, de alig hihető, hogy menet vagy jövet Magyarországot elkerülte, mert Raymond gróf után ő is, sőt Raymond grófon kívül egyedül csak ő csatlakozott Szent László király bizánci politikájához, a görögöket kímélő felfogásához.

Alexios császárnak flandriai Róberthez írt levelét eszerint leginkább az 1091-i eseményekkel hozhatjuk kapcsolatba.

Ha nyugat felől annyi szem tekintett a jeruzsálemi útvonalon fekvő utolsó latin hatalom, Magyarország felé — ezt a figyelmet méltányolta Szent László Szent Márton toursi püspöknek, Gallia védőszentjének országos ünneplésével —, akkor nem kell nagy képzelőerő ahhoz, hogy őt jelölték a megindítandó kereszties háború fővezéréül. Hogy erre felkérték-e, arra vonatkozólag nincsenek közvetlen forrásaink, aminthogy vonakodásának okait sem ismerjük világosan. Lehetséges, hogy már előbb elhárította ez ajánlatot, amely 1091-ben felmerülhetett, lehet, hogy már beteg volt akkor, amikor választ kellett adnia.

Bármint álljon a dolog, még sincsenek felkutatva nyomai annak a kapcsolatnak, mely közte és a latin nyugat között Váradtól Composteláig megvolt. Sem az 1091-től haláláig terjedő időnek bonyolult

nemzetközi helyzete, amelynek ismertetése külön kötetet tenne ki és amelyben Magyarországnak is tekintélyes rész juthatna. Csak azt tudjuk, hogy mire a compostelai zárandokok, a provenszál keresztetek és a Raymondtól szerzett normann menyasszony Magyarországra értek, Szent László már a Boldogasszony váradi egyházában pihent.

Befejezés.

A pár ecsetvonás után, mellyel Szent László alakját egy-két oldalról megvilágítani kívántuk, néhány szót kell szólnunk tiszteletének történetéről is.

Körülbelül a tatárjárásig terjed az az idő, amíg emlékezete a kortársak benyomásának hatását viselte. A sírjához való zárandoklat, a peres ügyekben hozzá való fordulás, az istenítéletek mellett szembeötlő Kálmán fiának, II. István királynak Szent László lábaihoz való temetkezése, III. Béla idejében tetemének két bíboros-legátus jelenlétében való felemeltetése, szentté avatása ezt mutatják.

A tatárjárás után a tisztelet már inkább a hagyományokból és az írott forrásokból táplálkozik, de hatalmas erővel nyilvánul meg a XIV—XV. századok művészetében, az első Anjou-király nevének odatemetésében, az Anjouk váradi zárandoklataiban, luxemburgi Zsigmond császár váradi temetkezésében.

Mohács után a segítségért esdeklő Tiszántúl és Erdély népe fordul Szent Lászlóhoz, kinek emlékét váradi hívei: Martinuzzi Fráter György, Oláh Miklós és Pázmány Péter tartják ébren. Ez utóbbi hagyja örökül Zrínyi Miklósrá, ki Várad eleste (1660) után szólítja fegyverbe nemzetét a török ellen.

Későbbi tiszteletének alapjait már inkább a helyszínen kell keresnünk, de megtaláljuk minden alkalommal, amikor a keleti magyarság védelemre, segítségre és megmentésre szorult.

Jelen tanulmány ezen a védőségen kívül, ami a magyar közfelfogásban meggyökerezett, inkább azt kívánta kimutatni, hogy annak a védelemnek, amelyet Szent László a magyar nemzet érdekében a barbár kelet támadásai ellen kifejtett, milyen gyökerei voltak a magyar közéletben és a nyugati latin kapcsolatokban.

A NYELVTUDOMÁNYI ÉS SZÉPIRODALMI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

A lélek visszatér.

Irta: *Pakocs Károly* szatmári kanonok, rendes tag. Felolvasta a Szent István Akadémia 1939. évi december 17-én tartott ünnepi ülésén.

Aludni készültem éppen. Csöngettek. Ejnye, ejnye : mi baj van megint? Úgy látszik, vendég jött a kései vonattal. Igazán bejelenthette volna előre.

Ablakot nyitok az utca felé. Kihajlok.

— Ki az?

A kapuajtó mellől az ablak alá szalad nagykendőjébe burkoltan egy kisleány.

— Rosszul van az úrfi. Tessék jönni tisztelendő úr!

Megismerem a leánykát. A bányaigazgatóék cselédje.

— Mindjárt megyek, Julis.

Beteszem az ablakot. Felöltözöm. Magamhoz veszem a kulcsokat. Indulok. A kis cselédleány vár a kapuban.

— Mondd csak, Julis : Magánál van az úrfi?

— Igen, tisztelendő úr.

Becsukom a kapuajtót. Indulunk.

— Mondd csak, Julis : Imádkoztál az úrfiért?

A kis cselédleány első zavarában azt sem tudja, mit feleljen. Végre is megszeppenve mondja :

— Nem mondta senki!

A templomajtó elé állítom a gyermeket :

— Amíg kijövök állj őrt, Julis, és imádkozzál az úrfiért!

A kis cseléd mindjárt el is kezdte. Keresztet vetett. Én pedig beléptem a templomba.

A kapunyitással betódult levegő megimbolygatta az örökmécsest.

Micsoda hangulat! Éjjel egyedül lenni a templomban! Tudom, hogy Isten lakása. Tudom, hogy angyalok állanak őrt benne. Mégis megremegek. Milyen jó, hogy a templomajtóban őrt áll a kis cseléd. Hamarosan lefegyverzem félelmemet. Gyertyát gyujtok. Fehérbe

öltözöm. Mikor keblemre szorítom az élet Szerzőjét, otthon érzem magam. Nappali bátorsággal igyekszem kifelé. A diplomajtból még egyszer körülnézek. Nem árt az óvatosság, hisz' nemrégén egy vasárnapra virradó reggel templomnyitáskor betörő surrant ki innét s bizony, ha a Szent Antal-perselynek őrangyala nem volt volna, nagyon megérezték volna szegényeim.

Nyugodtan hagytam el a templomot.

Utunk a főtéren át vezetett. Moziból tódult kifelé éppen a tömeg. Átvágtunk a tér közepén, hogy minél kevesebb emberrel találkozunk.

Igyekeztem isteni útítársam köré rajzani gondolataimat. Az Istenembertől a betegágyig futottak gondjaim. Milyen lesz az Isten-fogadás annál a nagyúri családnál, ahol rosszul van az úrfi? Félek az úrfiaktól, mert sokszor betegségükben is legkevesebb gondjuk a lelkük. Párbeszédbe elegyedem a Legszentebbel, kit mellemhez szorítva viszek. Biztatom is őt : Menj előre, Jézus, és készítsd elő az utat az úrfihoz, akit ismerek, mint kalandos gazdaghírű ifjút, de a templomban nem látok soha.

Szembemegyek a hegygel, melynek tövében terül el a város. A bohémek hegye : Virághegy. Most komoran mereszti csúcsát a felhők felé, melyek a város fölött mozdulatlanul állanak. Bányászok jönnek szembe velem kioltott bányalámpást lógatva kezükben. Tíz óra mult. Vége a mai sitt-nek. Nyolc órán át küzdöttek a föld alatt a kővel. Én most megyek talán kőnél is keményebb harcot vívni a lélekért a lélekkel.

Elérem a festőiskolát, a hajdan híres magyar Barbizont. Valamikor párisi, müncheni, moszkvai festők jöttek ide tájt látni és természetet, bányászleányokat vászonra ígézni. Ezekből a könnyed épületekből rajzoltak valamikor a piactérre a veresvízi bányászházak közé, vagy a Zazar-patakhöz s oszlottak szét a klostromréten széleskarimás kalapú nagyhajú festők, borzas festő-kiasszonyok. Állványukkal és festőtányérjukkal egykedvűen jöttek-mentek s válogatták a helyet, hol az ihlet megragadta és fogva tartotta őket. Állványuk körül sokszor bámészkodó gyerekek lesték : sikerül-e vászonra terülnie a nagybányai csoda-kék égnek.

Most komoran, üresen és vakolathullatóan bámul a legtöbb műterem a sötétbe s várja, vagy visszaálmodja Hollósy Simont, a Ferencziet, Rétit és Torma János szellemét.

Visszavárom művészetüket én is : de borzadok a bohémségtől, melyet környezetük elárasztott a városon. Féltem szellemüktől a könnyű életre könnyen kapható bányászleányok lelkét ; a modell-sorsot, mellyel roppant nehéz terepet teremtettek félszázadon át a lelkipásztoroknak.

Keskeny mellékutcába hajlik be az utam s elérem nemsokára a Rigó-utcát is, melynek 11. száma alatt rosszul van az úrfi.

Az előszobában az édesanya fogad. Egyetlen vallásos lélek a családban. Sír és kezét tördeli szegény.

— Nagybeteg a fiam, tisztelendő úr.

Résztevőleg bólintok. Levetem köpenyemet. A szegény anya térdrehull az isteni Szentség előtt.

— Merre menjek? — kérdezem halkán.

Az édesanya fölkel a padlóról és kezét tördelve állja utamat.

— Lelkiatyám, a fiam nem tudja, hogy hivattam.

Igen, ezt előre éreztem. Kissé leverten kérdezem :

— Mi baja van a fiúnak?

— Tüdőbajos szegény.

A tüdőbaj csodálatos betegség. Végig meghagyja az öntudatot s így a végső kegyelem munkájának viszonylagosan jobb teret teremt. Kissé türelmetlenül kérdezem megint :

— Merre menjek tehát?

A szegény édesanya tovább tartóztat :

— A fiam régen nem gyónt. Beszéljen a lelkére, drága jó lelkiatyám !

Csöndesen kinyitja az ajtót elöttem s előre megy a betegágyhoz.

A beteg mellett férfi ül. Előbb orvosnak gondolom, de hamarosan felismerem benne az apát. A bányaigazgató úr. Híres vasárnapi kiránduló. Templomtól és lelkiségtől fázó szabadelvű férfi. Komoran nézi fiát. Magsajnálom őt.

— Békesség e háznak — köszöntök a liturgia szavával.

A bányaigazgató reám néz. Föláll s néma főhajtással köszön anélkül, hogy tiszteletet adna a házát templommá tevő isteni Szentségnek. Aztán kimegy a szobából. Négyen maradunk : Krisztus és a pap, a beteg és az édesanyja.

A beteg a fal felé fordultan kapkod a levegő után. Az édesanya följe hajlik :

— Édes fiam, itt van a főtisztelendő úr.

A beteg lassan visszafordul a fal felől. Tágranyilt szemmel néz reám. Majd ijedten fordul édesanyjához :

— Ki hívta ide őt?

A melle zihál.

Az édesanya megsimogatja fia fejét :

— Eljött meglátogatni téged, édes fiam.

A beteg végignézi fehér karingemet, stólámat. Kissé maga elé néz és elgondolkozva mondja :

— Tehát meg kell halnom . . .

A szegény anya alig bír erőtvenni magán. Térdre ereszkedve simítja meg fia homlokát :

— Dehogy kell meghalnod, édes gyermekem !

A beteget azonban nem lehet félrevezetni. Újra végignézi kar- ingemen és bágyadtan kérdezi :

— Hát akkor miért jött ilyen ruhában?

A beteg melle zihál. A szegény anya nem tud mit mondani ; esdeklő szemmel néz reám, mintha bennem volna utolsó bizalma. Halkan intem őt, hogy készítse el az asztalt a Szentségnek. Kimegy a szobából, mely egyáltalán nem készült Krisztus-fogadásra.

Az ajtó mögül a ház urának fojtott, szenvedélyes hangját hallom :

— Hát ez mirevaló volt megint?

Boldogtalan ember, kit az örökkévalóság gondolata akkor sem érint meg, mikor a halál szárnya tulajdon fia fölött suhog a szobában.

Az asszony hamarosan visszatér abrosszal, gyertyával, pohárral és sóval a kezében. Az asztal oltárrá nemesül. Most harcra indulok. Segíts nekem, Jézus !

Magunk maradunk a beteggel. Leülök melléje a székre, melyen előbb az édesatyja ült. Nézem, nézem. Mivé sorvadt ez a daliás diák ! A diákság szemefénye, csitri-leányok bálványozottja : csupa csont és bőr, beesett arc, karikás szemek ; felemésztett férfi-gyönyörűség.

Lassan, halkan elindítom a szót :

— Mi baj van, édes barátom?

A fiú kényszeredetten néz reám és keres valakit tekintetével :

— Hol van az anyám?

Érzem, hogyan taszít el magától a hangja.

— Kiment kissé — felelem.

A fiú fal felé fordul s szakadozott hangon szól vissza nekem :

— Tisztelendő úr én nem gyónok . . . Jöjjön be az anyám !

Mintha leforrázott volna. Szinte neheztelek a szülőkre, hogy ilyen készületlenül engedik gyermeküket a halál kapujáig. Mégis erőt veszek magamon és biztatom a szegény fiút :

— Legyen türelemmel, édes barátom, mindjárt jön a mama !

A fiú kínosan hallgat. Vele együtt én is. Nem tudom, mibe fogóz- zam. A halálos csendet újra megtöri a fiú suttogó tiltakozása :

— Most nem jól érzem magam. Köszönöm a látogatást, tiszte- lendő úr.

Megremegek arra a gondolatra, hogy hiába hoztam el a Szentséget. Összeszedem minden lelkierőmet és keserűen, követelőzőleg fordulok a Szentség felé : Jézus !

Különös erő száll belém. Levertségem és félnkségem eltűnik. Kissé felemelem a hangomat :

— Mondja csak, édes barátom, nagyon fáj?

Nem tudom, mi volt a hangomon : de a fiú visszafordult a fal felől és enyhült hangon válaszolt :

— Nem fáj semmi, csak nagyon . . . nagyon . . . nehéz.

Nem kellett nagyon bizonyítania. Gyorsütemű lélegzése igazolta őt.

— Csodálkozom, édes barátom, hogy az az erős, szép fiatalember, akinek én magát láttam, így nekiengedte magát az ágynak.

A beteg most már egészen felém fordult. Végignézett.

— Tisztelendő úr, én félek Öntől, ha ezt a ruhát látom rajta.

Mit tegyek? Az Úr Jézus meg fogja bocsátani nekem, hogy engedékeny vagyok e lélekért. Levettem a stólát s a karinget. Fekete ruhában ültem szemben a beteggel. A fiú arca megnyájasodott.

— Így már nem félek, tisztelendő úr.

Kissé körülnézett, mintha keresett volna valamit a szemével.

— Mit keres, édes barátom?

— Szomjas vagyok.

Fölálltam, körülnéztem s egy kibontott pezsgősüvegen akadt meg a szemem. Kezembe vettem a pezsgősüveget, poharat s tölteni kezdtem. A beteg tiltakozott :

— Ne, ne! Tessék eltenni, tisztelendő úr!

Csodálkozva néztem hol az üveget, hol a beteget.

— Ez nemde pezsgő?

A beteg pedig szenvedő tekintettel esdett felém :

— Vízet . . . vizet, tisztelendő úr!

— Nem volna jobb a pezsgő, édes barátom?

A fiú elhárító mozdulatot tett :

— Soha, soha!

Szinte belefáradt a tiltakozásba. Megint a fal felé fordult s hallgatott. Pihegett. Kétségbeesetten vettem észre megint, hogy a beszéd fonala elszakadt s hiába kapok utána. A Szentség felé néztem és fojtott szenvedéllyel követelöztem : Jézus!

A beteg, miután kipihegte magát, visszafordult. A tekintete most már egész nyugodt volt.

— Bocsásson meg tisztelendő úr : rossz emlékek fűznek a pezsgőhöz. Bár soha meg ne ízeletem volna!

Bensőmben ujjongani kezdtem, hisz' elindult a vallomás. Megragadom a beszéd fonalát :

— Különös, hogy ezt nem maga mondja nekem először.

A beteg újra megélnékölt.

— Más is mondta már, tisztelendő úr? — kérdezte fürkésző szemmel kutatva arcomon.

— Igen, igen drága barátom. Már maga előtt sok férfi panaszkodott nekem pezsgős éjjelekre és a nyomukban járó nagy tragédiákra. Valaki benyitott az ajtón. A beteg észrevette.

— Várjanak egy kicsit! — kiáltott fátyolozott hangon.

Az ajtó becsukódott.

A fiú kinyújtotta vékony karjait és a kezembe tette. Lángoltak a láztól.

— Látja tisztelendő úr, mivé tett a pezsgő?

Megszoritottam a szegény fiú karját.

— Sebaj, édes barátom, majd meggyógyulunk s aztán búcsút mondunk örökre a pezsgőnek!

A beteg elmosolyodott.

— Gondolja, tisztelendő úr, hogy én még meggyógyulok?

— Miért ne? Isten meggyógyíthatja Önt, édes barátom.

A beteg nyomon követte szavaimat és elkomolyodott:

— Tehát engem csak az Isten menthetne meg?

Vigasztaltam:

— Ne értsen félre, drága barátom! Lehet, hogy nincs szükség csodára az Ön esetében.

De láttam, hogy nem tudtam megnyugtatni. Kisideig hallgattunk mind a ketten. Mennyi élettvágy sóvárgott felém abból a két nagy karikás barna szemből! Tudom, hogy ez a vágy az örökélet lebírhatatlan vágyának földi megnyilatkozása.

A beteg kivonta kezeit a kezemből és félkezére könyökölve belefúrta szeméit a szemembe:

— Mondja tisztelendő úr: vannak-e egyáltalán csodák a földön?

— Hogyne volnának! — feleltem nyugodtan.

A beteg arcán a kételkedés árnya suhant át.

— Tisztelendő úr, ha abban a fehér ruhában van, amelyet az imént levetett, akkor így kell mondania. De most, hogy a mindennapi ruhájában van, nagyon-nagyon kérem, mondja meg igazán: hisz-e Ön a csodákban?

Megdöbbsentem ettől a kérdéstől, hiszen egy lélek került most az idő és az örökkévalóság küszöbére. Pillanatokig hajsoltam a módot: hogyan bizonyítsam most ennek az örökélet kapui előtt vergődő léleknek a csodák lehetőségét és valóságát!? Az asztal felé néztem és egész lelkeimmel hívtam a Szentség Istenét: Most! Krisztus!

Hirtelen, mintha egy másik lélek futott volna keresztül rajtam, fölállottam és szívemre téve a kezemet, erőteljesen így feleltem:

— Esküszöm, hogy vannak csodák !

A beteg tágranyílt szemmel hallgatta vallomásomat. Magam is visszahököltem a hitnek attól az örvényétől, amelybe beleláltam. Egyideig mozdulatlanul néztük egymást. Aztán a fiatalember megfogta kezemet és megszorította :

— Köszönöm, tisztelendő úr.

Leültem. A beteg feszengett kissé. Megkérdeztem :

— Óhajt valamit?

— Ülni szeretnék — felelte.

Három párnát raktam egymás tetejébe és hozzájuk ültettem a beteget. Micsoda súlytalan test !

A fiatalember nagyot lélegzett.

El kell mondanom valamit a tisztelendő úrnak. Nem untatom?

— A viláért sem ! Beszéljen nyugodtan ! Van időm elég.

Jól nekitámaszkodott a párnahalomnak. Szép barna szemeibe különös élénkség költözött. A lélegzete is mintha könnyebb lett volna.

Valaki vigyázva ajtót nyitott, de mindjárt be is zárta. A beteg ügyet sem vetett rá, hanem beszédbe kezdett :

— Tisztelendő úr én nagyot vétettem . . . Hetedikes diák koromban egy fiatal festő került a szomszédunkba. Szeretnivaló ember volt. S mivel nagyon szerettem rajzolni, nem nyugodtam, míg ismeretségbe nem kerültem vele. Nekem volt mindig pénzem : neki soha. Így hamarosan barátságot kötöttünk. Ő megbíráta rajzaimat, én fizettem mulatásait, amelyekbe nem egyszer belesodrótam én is. Az ő révén eljáró gattam a többi festő társaságába is, ahol szédítő világ tárult elélem. A festők barátságukba fogadtak, a festőnők letegeztek. Odavoltam a boldogságtól, hogy a világ legelőkelőbb társasága engem befogad . . . A diákos tanulás hamarosan elviselhetetlen teherré változott. Mindgyakrabban maradtam el az iskolából és jártam ki a szabadba a festőművészekkel és művésznőkkel, kiket szenvedélyesen megszerettem. Az iskolában festőbarátom által hamisított igazolvánnyal igazoltam mulasztott óráimat. Otthon sohasem szoltam. Szüleim abban a nyugodt tudatban éltek, hogy fiúk rendesen tanul és idővel műgyetemre megy és atyja nyomába lép. Én azonban szenvedélyesen szerettem a színeket és gyűlöltem a számokat. Egy este időnek-előtte jött haza apám a kaszinóból. Én éppen rajz mellett ültem. Egyenest hozzám sietett. Kitépte kezemből alkotásomat és indulattól szikrázó szemmel vont felelősségre :

— Hová jársz te az iskola helyett?

Éreztem, hogy elárult valaki. Azért mégis nyugodtan hazudtam :

— Sehová, édesapám !

— Még hazudni mersz, kölyök? — kérdezte villámló szemekkel és megütött.

Fejembe tódult a vér. Kifutottam az előszobába. Magamra rántottam a kabátomat és kalap nélkül futottam ki az utcára, onnét egy festő barátnőmhöz, akivel még azon este megszőktem. Előbb Pestre, aztán Münchenbe mentünk, ahol az egyik vendéglő magyar ujságjában olvastam, hogy egy 170 centi magas, barnaszemű, kreolarcú, szürke sportruhás 18 éves fiatalembert köröztet az apám. Az ujsághirdetést kivágtam és eltettem. Az egész kalandot könnyen vettük mind a ketten : a barátnőm is, én is. Hamarosan összebarátkoztunk más festőkkel is és hogy regényesebb legyen az életünk, egy másik festőpárral vettünk ki közösen egy szobát. Életünkben azonban több szerepe volt a pezsgőnek és az éjszakának, mint a nappalnak és a munkának. Ha volt pénzünk hajnalig mulattunk ; ha pénz nélkül voltunk, vidáman koplaltunk és kóborogtunk mulatóból mulatóba, míg valamelyik pénzes cimboránkra rá nem akadtunk. Félév sem telt bele, kitétek a lakásunkból, mert négyen sem bírtuk fizetni a lakbért. Néhány éjszakát kávéházakban és vasúti várótermekben töltöttünk, de mindenünnen kikoptunk. Végre is barátnőmmel összevesztem. Elhagyott. Ágyrajáró lettem. Sohasem fogom elfelejteni az első éjszakát, melyet az ágyrajárók között töltöttem. Micsoda alakok kerültek oda össze. Lezüllött férfiak s a társadalomból partra vetett nők. A nagyváros szemetje gyűlt oda egybe s ebben a szemétben én, az úri fiú . . .

A beteg kifogyott a hangból. Nyugalomra intettem. Kisideig hallgatott. Azután megszólalt megint :

— Hány óra van, tisztelendő úr?

— Nem fontos, édes barátom.

Az óra féltizenkettőt mutatott. A beteg tovább beszélt.

— Hol is hagytam el? . . . Igen, ott, hogy az ágyrajárók közé kerültem. Lassankint megszoktam őket is. Ruhám nemsokára hasonlólt az övékhez. Nem mertem a városba visszamenni. Felhagytam a festéssel. Hogy életemet valahogy tengessem, a rajzhoz folyamodtam. Utcán összeszedett papírdarabokra szénnel torzrajzokat készítettem ágyrajáró társaimról. Egy-két krajcárért bárkit megörökítettem. Keresetem azonban oly csekély volt, hogy örökösen éhes voltam. Koldulni szégyeltem a többitől, hiszen hasonló hajóban eveztek ők is. Azért, míg enyhe volt az idő, a városon kívül üldögéltem vagy feküdtem félnapokat : hogy ne fokozza éhségemet a járás-kelés. De ezt sem bírtam sokáig. A hideg idő bentmarasztalt soha nem szellőztetett szállásomon, melynek áporodott levegőjét rontotta a fűtészor terjengő füst savanyú szaga is. Napról-napra gyengültem. Végül is köhögni kezdtem.

Egy este bozontos szemöldökű, gondozatlan deres szakállú ember lépett ágyamhoz, amelyen az éhséget feledtető éjszakát vártam. Vállamra ütött :

— Mondd csak, fiatal barátom! Te nem a Havas Laci fia vagy?

Majd megmeredtem a csodálkozástól. Hirtelen átvillant a fejem, hogy nem nevezem meg magamat : azonban a magyar szó és az ismerős megszólítás annyira jólesett idegenben, hogy szégyenemet félretéve elárultam nevemet. A férfi hozzám hajolt :

— Nem ismeresz, ifjú barátom?

Megnéztem jól és megismertem. A bányai festők egyike volt. Nagyon ivott a szerencsétlen . . . Leült mellém és szinte atyai hangon így szólt hozzám :

— Nézd csak, fiatal barátom, ez a mi életünk nem neked való. Menj a követségre és kérd, hogy küldjenek haza államköltségén. Hiszen apád van otthon!

Apám említése dacot váltott ki belőlem. Tiltakoztam :

— Nem megyek!

A bozontos ember azonban nem tágitott.

— Jó, jó fiatal barátom : ha apád nem vonz téged haza, menj haza az édesanyádhoz!

Míntha szíven ütött volna. Jaj, szegény anyám! Egy évig dacoltam a könnyel. Most sírva fakadtam. A bozontos ember pedig megsimogatta fejemet :

— Úgy, úgy fiatal barátom : ha nekem édesanyám volna, én is sírnék, és hazamennék . . .

Másnap elvánszorogtam a követségre. Igazoltam magamat. Megmutattam az újsághirdetést, mellyel apám körözött. Útlevelet és költséget kaptam. Rendbehozakodtam és hazajöttem nagybetegen . . .

Láttam, hogy erejét veszi az újra átélt izgalom : pihenésre intetem. Nem volt nehéz szótfogadnia. A lázpir eltűnt arcáról. Szemei elbágyadtak.

Most mit csináljak? Újra elvesztettem a fonalat a szentségek felé. Pedig az idő halad : nemsokára éjfél. Mennyire türelmetlenek lehetnek már a szomszéd szobában!

Nem kellett sokat töprengenem. A beteg megszólalt megint :

— Köszönöm, tisztelendő úr, hogy meghallgatott. Egészen könnyebbültem.

A fonál megint kezembe került. Siettem megragadni.

— Szívesen hallgattam, édes barátom. De látom kifáradt. Azért beszéljünk ketten. Mondja csak, mikor gyónt Ön utoljára?

A beteg rámemelte fáradt szemeit : de nem lepődött meg a kérdésen, csak kissé elgondolkozott.

— Régóta nem gyóntam, tisztelendő úr . . . Mióta összebarátkoztam a festővel.

Hangjában annyi megadást és bánatot éreztem, hogy ujjongva néztem az asztalon várakozó Istenember felé.

— Tudja mit? Most itt vagyunk hárman : Az Úr Jézus, Ön és én. Éppen elegen vagyunk a gyónáshoz. Fogjunk hozzá, barátom !

A beteg az asztal felé nézett, mintha a harmadikat, a Láthatatlant keresné. Aztán szégyenkezve szólt :

— Tisztelendő úr én nem készültem : talán holnap tetszenék eljönni.

Az ingaóra mély, meleg hangon éjfél ütött. Nem várhattam tovább. Az ajtó újra kinyílt s hallottam az apa fojtott hangját :

— Nem engedem tovább gyötörni a fiamat! . . .

Valaki, valószínűleg az édesanya, hirtelen bezárta az ajtót. Én pedig felálltam és az órára mutattam :

— Szívesen jönnék holnap : de látja, már meg is jött a holnap. Aztán nem is kell külön készülnie : hiszen tulajdonképen már el is kezdte a gyónást !

— Nem bánom, tisztelendő úr . . .

Fömlóltam. Felöltöttem a fehér karinget s lilára fordítottam nyakamban a stólat.

Az ifjú ember arcán különös fény derengett.

Az élet fénye, mely előmlik a testen, valahányszor a lélek visszatér.

Az észti költészet virágai.

Irta és a verseket fordította: *Bán Aladár* rendes tag.
Bemutatta a Szent István Akadémia III. osztályának 1939 okt. 13-i ülésén.

Több, mint három évtizede, 1905-ben egy rokon népről, a finnről szóló tanulmányommal (Képek a finn nép életéből) foglaltam székem a Szent István-Társulat irodalmi szakosztályában. Akkor a két rokon nép: a finn és az észti még idegen uralom alatt élt s a teljes állami függetlenség csak délibábos álomként tündöklött reményeik egén. Az isteni Gondviselés rendelkezéséből húsz évvel ezelőtt ez az álom valósággá lett s Európa két magas műveltségű szuverén állammal gazdagodott. Ma, midőn ez országok sorsának egén ismét sötét, fenyegető felhők gyülekszenek, fordítsuk tekintetünket a kisebb és nehezebb viszonyok közt élő, de minden bajjal bátran szembenéző észti testvér nép felé annál is inkább, mert épp mához egy hétre lesz a finn-ugor rokonsági nap előestéje, amelyen a finn, az észti és a magyar nemzet kölcsönös szeretettel emlékszik meg közös származásáról.

Mai előadásom célja rámutatni és újabb műfordítási szemelvényekkel megvilágítani az észti költészet kimagasló értékeinek esztétikai jellegét.

Az észti — mint a finn — költői irodalom két ágra oszlik, úgymint népköltésre és műköltészetre. A két közelrokon nép az előbbi érdemén lépett be a világirodalomba; a finn a Kalevala, az észti pedig a Kalevipoeg (Kalev fia) c. népeposzsal. Mindkét irodalomnak maig legnagyobb s legáltalánosabban ismert és méltányolt terméke a két említett eposz, melyek közül a finnekét Vikár Béla s az észtekét csekélységgem ültette át nyelvünkre. A Kalevipoegról a készülő fordítás egy részének bemutatásával a Szent István Akadémia egyik ülésén előadást tartottam s az egész mű 1929-ben jelent meg a La Fontaine Társaság kiadásában. Ezért ez alkalommal az észti népköltésnek csupán egyéb termékeiről: a népdalokról kívánok szólni.

Az eredeti, át nem dolgozott formában megőrzött régi észti népvisek mind alakra, mind tartalomra nézve nagyon hasonlítanak a régi finn népdalokhoz, az úgynevezett runókhoz, melyek a *Kanteletar* (Lanttűdér)¹ c. gyűjteményben vannak egybefoglalva. Versformájuk az

¹ Kanteletar a finn népköltés gyöngyei. Ford. Bán Aladár 1902.

úgynevezett ősi nyolcas (finnül : runometer), vagyis trochaeusi lejtésű nyolcszótagú sor. Csakhogy, míg a finneknél ez a sor — az egyházi zene hatása alatt — majdnem teljesen időmértékessé lett, az észtbén, mint a magyarban is, megmaradt az eredeti szótagszámláló fokon ; a trochaeusi lejtés ugyanis nem idegen befolyás eredménye, hanem a finn, észt és a magyar nyelv hangsúlyviszonyainak fejleménye. Ezenkívül az észt népdal előadásában még három, úgyszólván klasszikusnak nevezhető ősrégi poétai dísz van. Ezek közül a legáltalánosabb s a világirodalom kutatói előtt már rég feltűnést keltett tulajdonság : a *gondolatritmus*, különösen a parallelizmus szertelen bősége ; ezt a költői készséget a Szentírásón kívül sehol sem találjuk föl ily rendszeres gazdagságban. Ezzel némileg összefüggésben van a finn-észt hagyományos verselésnek egy másik jellemző sajátossága : a rendszeres *alliteráció*, melynek rendkívüli bőségét az a nyelvi sajátosság okolja, hogy a finnben és az észtbén igen kicsiny a szókezdő mássalhangzók száma. Mivel ez nyelvünkben épp fordítva van, azaz a szó minden mássalhangzóval kezdődhetik, az alliterációt, a stílus erőltetettsége nélkül, a magyarban bajos derűre-borúra alkalmazni. Ezért én csak ott alkalmazok alliterációt, ahol ez a stílus természetességével nem ellenkezik, s hiányát a nálunk általános kedveltségre jutott sorvégi rímmel pótolom. A harmadik idevágó tulajdonság a *kérdező* előadásmód, a fölkérdezés, melyre a bemutatandó versekben több példát találunk. Ez a versek előadásmódjából fejlődött. Ezeket ugyanis karban énekelték. Az előénekes föltette a kérdést s a kar válaszolt rá. Megjegyzem, hogy e kar az észteknél rendszerint nőkből állott.

Az észt népversek általában sokkal hitelesebb alakban maradtak fenn, mint a Kanteletar dalai, melyeket Lönnrot Illés, a finneknél Homérosza, egyes változatokból olvasztott együvé. A legutóbbi évtizedek alatt az észt folklór-gyűjtés bámulatos szorgalommal és pontossággal folyt, úgyhogy ma Észtország e tekintetben az egész világon példaképpül szolgálhat. A következő 14 népverset három, alapvető fontosságú gyűjteményből szemeltem ki ; ezek : 1. *Ehstnische Volkslieder. Urschrift und Uebersetzung von Henrik Neus. I., II., III. Reval, 1850., 1851., 1852.* (rövid jelzése : Neus) ; 2. *Vana Kannel. Täieline kogu vanu Eesti rahvalaulusid, välja annud Dr. Jakob Hurt. I—II. Tartus, 1886.* (Régi Lant. Teljes gyűjteménye a régi észt népverseknek, kiadta dr. Hurt Jakab. Tartu, — rövid jelzése : V. K.) ; 3. *Setukeste laulud. Pihkva—Eestlaste vanad rahvalaulud . . . välja annud Dr. J. Hurt, I—III. Helsingis 1904—7.* (Szetudalok, a pleskaui észtek régi népdalai . . . kiadta J. Hurt. Rövid jelzése : S. L.) A költemények csoportosítása tőlem származik.

A.

Észet népdalok.

I. Dalok a dalról.

1. (V. K.)

Merre tűntél el, dalocskám ?

Merre tűntél el, dalocskám?
énekiem, hová osontál?

Azelőtt, ha szóltam, nyomba'
liget, völgy felelt dalomra ;
de a kakuk meghallotta,
a madárka eltanulta —
hozzá osont a dalom lám,
nála veszett el a nótám.

Elindultam, hogy megkérjem :
adja vissza dalom nékem ;
esdekeltem szegény lány hát,
kérve-kértem a madárkát :
«Oh bocsássad, madaracska,
szivembe a dalszót vissza !»

De nem adta vissza nótám,
többé nem tért a dal hozzám !

2. (S. L.)

Kinek éneke csapongóbb ?

Dalolj, dalolj, kis madárka,
ezüstcsőrü, gyujts nótára !
Kinek éneke csapongóbb,
melyik hangja messzihangzóbb?
Lányka éneke csapongóbb,
arancsattos szava hangzóbb.

Indult a lány énekelve,
lápon, völgyön dalolt egyre.

«Citera peng !» bokor búgta,
«Furulya szól !» fenyő sügta.

Nem citera pengett ám ott,
nem furulya hangja szólott,
lányka szava csendült lágyan,
tündér dala szólta a lápon.

3. (V. K.)

Mért ily hosszi az énekiem ?

Mért ily hosszi az énekiem,
mért van nótám bőven nekem?

Mikor még kis gyermek voltam,
vagy kétéjszakás koromban
anyám kivitt a mezőre,
ott ringatott a bölcsőbe',
s kakukot hitt a bölcsőmhöz,
madárkát a pihenőmhöz.

A kakuk ott szólni kezdett,
a madárka csak csicszergett,

én meg, gyermek, gondolkoztam,
gondolkoztam, álmodoztam,
a dalokat összeszedtem
s elrejtettem a szivemben.

Mikor aztán fölserdültem,
s eladó lány lett belőlem,
ráleltem a rejtett szókra,
s ajkamra szállt a sok nóta !

II. Vegyes dalok.

1. (V. K.)

Tanács.

Jó pajtikám, drága vérem !	mikor vendégekre várnak.
Ünnepen ne menj kérőbe,	Menj ki inkább a mezőre,
vasárnapon lánynézőbe :	ha kaszálnak és aratnak,
lányok mind szépek vasárnap,	ott válassz arát magadnak !

2. (V. K.)

A gazdalány és az árva lány.

Gazda lánya kisasszonyka	Én meg, árva szolgálányka,
reggel szemit alig nyitja,	mikor reggel fölébredék,
mindjárt a kamrába mégyen,	teheneket fejni megyek,
torkoskodik a pincében,	s ha a gulyát kihajtottam,
szel jó nagyot a sódarból	terelem a marhát nyomban.
hozzá tiktojást is markol ;	Közben gyökereket rágok,
szeme azért szürke néki,	epret szedek, ha találok,
szemöldöke szalma-sárga,	s patakvizet iszom rája.
soha nap nem süt reája . . .	Azért ilyen kék a szemem,
	pirosló az orcám nekem !

3. (S. L.)

Lányok intése.

Lánykák, gyöngé virágszálak !	Lányok, gyöngé virágszálak !
Hogyha jártok az út mentén	A rét addig marad zsenge,
hetedhét határra menvén,	míg nem érte kaszapenge,
fogó legyen kelletekben,	addig szép a vetés zöldje,
kalapács a kezetekben,	míg a nap le nem pörzsölte ;
s ha egy legény felétek ront,	addig virul az epres rét,
belétek köt a gonosz csont :	míg gyümölcsét le nem szedték.
üsetek az orcájára,	Lányok, gyöngé virágszálak !
még egyet a tarkójára,	Addig virul a leányka,
hogy ne lásson, se ne halljon,	míg legény nem nyúlt hozzája,
süket, vak legyen egy hétig,	míg szem nem tapadt kezére,
s észbe többé sohse kapjon.	piros ajkát csók nem érte !

4. (Neus.)

Az anyai szeretet.

Édes anyukám, a drága,
sohasem sirt életében,
de midőn jött a halála,
így jajgatott keservében :

«Ó én szegény madárkáim,
fürtösfejű leánykáim,
itt maradtok magatokra ;
csak a szél ad csókot néktek,
nap simítja fejecskétek».

Nap szerelme napig tartott.
szélé hamar szertefoszlott,
anya szeretete jó csak,
apa-áldás maradósabb.

Anyánk végső útra méne :
a szeretet elment vele ;
vermet ástak : a szeretet
sír szélére telepedett ;
koporsóját leereszték,
a szeretetet temették . . .

Anyám, szavad nem hal el, bár
ajkadon a halál lett zár ;
nem alszik ki hű vonzalmad,
bárha csontjaid kiasztak ;
szereteted ne vész ködbe,
bár te elvesztél örökre !

5. (V. K.)

Voltunk azelőtt mi sokan.

— Katonadal. —

Voltunk azelőtt mi sokan,
éldégtünk csoportosan.
S hová lőnek a legények,
merre széledtek szegények?

Sokunkat tengerre vittek,
hajó tetejére tettek,
ezret vittek orosz földre,
másik ezret német vízre,

Törökország határára,
svédek sovány tájkára.

Te, svéd tutaj, bár eltörnél,
orosz gebe, meggebednél
hurcoltodb' minket messze,
más országba cipeltedbe',
hol nem érti szavunk senki,
s néma, mint a kő, mindenki.

6. (Külön följegyzés.)

Válassz verset vékaszámra.¹

— A versgyűjtőhöz. —

Mikor te e tájon jártál,
kedvesem, a mi falunknál,
dalolgattunk sokat akkor
hosszu, vidám ünnepnapkor.

Véka nótát választottál,
ezernyi dalt hazahordtál.
Szép volt bizony mind a nóta,
csengett-bongott arany módra.

¹ Egy szetu népének-asszony rögtönzése Väisänen finn professzorhoz, aki a szetuk között népverseket gyűjtött.

Csak az a jó Isten tudja,
 ha még eljössz a falunkba,
 nem fekszem-e sírba' már én
 hideg hantok alatt békén?
 Szólni kéne akkor száznak,
 szónak kelni rajta száznak,
 de te hangom nem hallhatod,
 szél nem fujja a hajamot,
 kebelemet kereszt nyomja,
 homok foly a homlokomra ;

ott lenn meg se mozdulhatok,
 kezét neked nem nyujthatok —
 nem kell ott már semmi nékem,
 csak nyugszom a föld ölében !

De te mégis jöjj el arra,
 pihenj le a sírhalmomra,
 ahol engem földbe tettek,
 dalos nőcskét eltemettek . . .

III. Elbeszélő versek.

1. (V. K.)

A tölgyfa búja.

Egyszer erdőbe vetődtem
 s mire leltem az erdőben?
 Tölgy sírdogált ott magában,
 fekete fa talpig gyászban.
 Tölgytül ekkor tudakoltam :
 «Miért sírsz, te szegény fácska?»
 «Miért sírok, drága lányka?
 Elviszik a többi fát, lám,
 én maradok csak itt árván».

Válaszoltam erre nyomban :
 «Bátyám, nekem három is van,
 s fejsze mindnek a kezében,
 majd kivágnak azok szépen».
 S mit csinálnak majd a tölgybül?
 «Lóistálló lesz a lombbul,
 gyermeksíp a gyenge gallybul,
 Törzsökébül templom épül,
 s jó lesz nekem, mit elhánynak,
 menyasszonyi ládikának».

2. (V. K.)

Három árva.

Élt egykoron három árva,
 Elhagyottan, egymagára :
 anyátlan lány volt az egyik,
 fiú, apátlan a másik,
 bús özvegy volt a harmadik.
 Kit siratott az árva lány?
 Kelengyéje gondozóját,
 ara-láda megnyitóját.
 Kit siratott az árva fiú?
 Eke szarva készítőjét,
 házi holmi rendezőjét.

Kit siratott a bús özvegy?
 Szántó-vető hitestársát,
 fekete rög forgatóját . . .

Hol a lányka könnye hullott,
 csergedező csermely lett ott ;
 ahol sírt a gyöngye gyermek,
 nyirkos földben mély kút nyílt meg ;
 hol az özvegy könnye csorga,
 lép támadott tüstént arra,
 halas tó kelt hullámozva ;
 munkások benn' arcuk mossák,
 leplet öblítnek a lánykák.

3. (Neus.)

A kannel eredete.¹

Énekeltek a víg lányok,
deli szüzek danolásztak,
mindenfele, merre jártak,
csak egy árva lányka méne
a templomba vagy a rétre.

S gonosz ágyai megölték :
megkövezték gyöngé testét,
fejszefokkal fejbe verték.

Holt leánykát hova vitték?
Láp sarába süllyesztették.

S mi termett a teteméből?
Sudár nyírfává serdült ott,
láp díszévé dalmahodott.

És a fával mit csináltak?
Kidöntötték kantelénak,
cifrázgatták citerának.

S honnan vetek szeget rája?
Nagy lazacnak az állából,
falánk csuka fogsorából.

S honnan került a húr rája?
Kicsi szüznék a kontyából,
házi tündérke hajából . . .

Jaj, de néma még a húrja,
nincsen, aki játsszék rajta !

Jó legényke, halld, te drága,
vidd a kannelt a szobába,
ágnak szélénél helyezd el,
penegtesd a hüvelykdeddel,
ujjad hegye cincogassa,
vond tenyered végig rajta ! . . .

Hallga ! immár szól a húr rajt',
mindjárt megpendül az új lant,
hogyha sírnak észte leányok,
sóhajtoznak a surjánok,
mikor messzi útra mennek
búcsut mondva szüleiknek
szerelmesük szállására,
völégényük otthonába.

4. (S. L.)

Halálhírek.

Eszik-izsik Tamás gazda
kereskedők kamrájában,
tehetősek lakzójában,
a kezében sörös kanta,
csak a kancsót szorongatja.

Izenet jön hívogatva :
«Gyere haza, Tamás gazda,
elpusztul a gulya otthon !»
«Ha elpusztul, hadd pusztuljon !»

Eszik-izsik Tamás gazda
kereskedők kamrájában,
tehetősek lakzójában,
a kezében sörös kanta,
csak a kancsót szorongatja.

Izenet jön hívogatva :
«Gyere haza, Tamás gazda,
elpusztul a lovad otthon !»
«Ha elpusztul, hadd pusztuljon !»

Eszik-izsik Tamás gazda,
kereskedők kamrájában,
tehetősek lakzójában,
a kezében sörös kanta,
csak a kancsót szorongatja.

Izenet jó' hívogatva :
«Gyere haza, Tamás gazda,
feleséged meghal otthon.»
«Mit bánom? ha meghal, haljon !»

¹ Kannel v. kantele a finnek és észtek citeraszerű népies hangszere.

Eszik-iszik Tamás gazda
kereskedők kamrájában,
tehetősek lakzójában,
a kezében sörös kanta,
csak a kancsót szorongatja.

Izenet jön, hívogatja :
«Gyere haza, Tamás gazda,
édesanyád meghal nyomba' !

Kezét összecsapja menten :
«Haza kell már mégis mennem !
Marha elhull, mást nevelek,
ló elpusztul, újat veszek,
asszony, meghal, vannak lányok,
de jó anyát nem találok,
bár a lelkemet kijárom,
többé sehol a világon !»

5. (S. L.)

Az elveszett paripa.

— Karácsonyi ének. —

Hazulról a ló elméne,
apó szürke paripája.
Szalajtottam szolgát érte,
ám a szolga nem találta ;
végig bolygott völgyet-árkot,
de biz mindhiába járt ott.

Magam mentem fölkeresni,
fölkeresni, rája lelni ;
vittem velem cifra féket,
kantárt naphimeset, szépet.
Fölballagtam egy halomra,
nagyobbacska irtásdombra ;
szikla hevert ott a dombon,
fatörzsök feküdt az ormon.
Fatörzsökre felugrottam
és a féket meglóbáltam,
csörgetém a kantárszáram :
s íme mindjárt jött a szürkém,
nyerítve nyargalt a kis mén.

Kérdezgetve tudakolám :
«Egészürke jó paripám,
hol bujdosnál egész héten,
merre jártál mucu ménem,
mely vidéken viháncoltál?
Tán a tatárkásban voltál,
vagy a bokrosban bolyongtál?»

Szólt a szürke erre nyomban :
«Nem jártam én a tilosban
se mezőn, se réten bolygva, —
égi menyegzőre mentem,
Mária ládáját vittem ;
fordulónál megfordultam,
lejtőn a rudat tartottam,
szám vérezte a gyeplő, fék,
lenyúzták a fejem bőrént.»

«S mi lett ezért a jutalmad,
a násznépek vaj' mit adtak?»

«Inget húztak a hátamra,
harisnyát a lábaimra,
kendőt kötöttek fülemre.»

«S amit kaptál, kinek adtad,
hova tetted a jutalmad?»

«Mikor éppen hazaértem
egy kis árva jött elébem,
egy anyátlan szegény lányka ;
rongyos ing volt a ruhája,
kopott öv volt kötve rája —
levetém mind a jutalmam :
néki adtam, amit kaptam !»

B.*Műköltészet.*

Az észti költők műveiből antológiászerű gyűjtemény eddig nem jelent meg irodalmunkban. Egy kisebb szedetet e sorok írója fordított és adott közre a napokban megjelent «Uráli Dalok» c. verskötetében, mely főleg a néprokonsági érzésből fakadt költészetnek van szentelve. Így tehát nem fölösleges ez alkalommal, eddig még napvilágot nem látott fordításaimból egy koszorúnyt közölni. E versek az újabb észti líra legjellemzőbb művelőit mutatják be. Világraszóló tehetség nincs közöttük, de egy kicsiny, feltörekvő kultúrnép érzéseit őszintén és keresetlen egyszerűséggel fejezik ki. A költők élettartamát, illetve születési évét a címek alá jegyeztem. A versek szerzőik korrendjében ezek :

1.

Összel.

— Ernst Enno. —

(1847—1922.)

Az égbolton hűs felhők vonódnak,	Oh, természet, hova lett a bájad,
Kelet felől zord szél fújdogál.	A virág és dal az ágakon,
Az éjszakák sötétek, hosszúak,	A langy esőfelhők merre szálltak,
A ligetben hallgat a madár.	S hova lett az enyhe fuvalom?

A hó nyári idő búcsut mondott,	Szívem félve megremeg e képre,
Az ég alján darvak szállanak,	Mint a rezgő nyárfán a levél . . .
Hervadt erdőn gyászolnak a lombok	Tán már az én nyaramnak is vége,
S délibb tájon bujdosik a nap . . .	S itt az ősz és közeleg a tél?

2.

Az árnyék.

— Ernst Enno. —

Ment a vonat, a nap süttött	Mindegyőnk egymagában ült
és ajkunk néma volt.	és szótalan maradt,
Ment a vonat s a gyors kerék	csupán árnyéka szállt vele
száguldva zakatolt.	s a méla gondolat.

Mikor volt ez — biz nem tudom. Árnyék az árnyékhoz közel,
 Volt sok bimbó a fán ajk ajkhoz símuló . . .
 és az arcunkon rózsapír . . . Oh, árnyék-boldogság, — öröm . . .
 május hó volt talán. május, tündéri hó !

Ő is magában ült helyén. Oh, árnyék-boldogság, — öröm,
 Ki volt ő . . . nem tudom. futó kerekü gép !
 Tengernyi báj rajt' és varázs, Hol és mikor volt, nem tudom.
 s árnyéka a falon. Mese volt, drága, szép . . .

3.

A tű.— *Karl Eduard Sööt.* —

(1862.)

Csillagszemű szép leányka Kicsike volt a tű nagyon,
 egykor nyájas szó között látni alig lehetett,
 kebelemre kis kezével de, érzem, a hegye mégis
 nyíló virágot tüzött. elérte a szívemet.

A virág rég elhervadt,
 nincs a tűnek híre sem,
 de a seb még egyre sajog,
 most is ég a szívemen.

4.

Északi szerelem.— *Anna Haava.* —

(1864.)

Kézfogásunk egyre hűsebb, Északi szív költészete :
 ajkunk szótlanabb leszen, epedés halk éjeken,
 mintha köztünk a távolság szenvedés egy életen át,
 növekednék szüntelen. halálíg hű szerelem . . .

Az est pirja haloványul, Pedig kezünk egyre hűsebb,
 kialszik a pirkadat, ajkunk szótlanabb leszen,
 a nyár elmúl . . . hóphehely hull . . . mintha mindörökre válva
 láng helyett csak hamv marad. búcsuzkodnánk szüntelen !

5.

Hagyd el kihűlt szíved !— *Ernst Enno.* —

(1874—1934.)

A szeretet szűk ösvényen vezetget,
 Előtted jár s szól: légy társ útamon!
 Örök boldogság országába viszlek,
 Hagyj el mindent s kövessed nyomdokom.

S egyik lemond erről, a másik arról
 És mindegyik elindul egymagán.
 A boldogsághoz oly temérdek út visz,
 S más-más irányba csábít mindahány.

Mi üdv egyiknek, másiknak csalódás;
 Lidércfény csak az élet is maga.
 Hogyha megálltad mindenütt a próbát,
 Saját magad léssz sorsod záloga.

Az egyik itt, a másik ott riad meg,
 S előre néz mind: nincs-e akadály?
 A nagy világban erre-arra téved
 S a boldogságra soha nem talál...

A szeretet, lásd, keskeny útra szólít;
 Ha véle mégy, ne bánd, más mit tanít.
 Utadra vigy sok, sok tüzet magaddal,
 S kihűlt szíved hagyd a világnak itt!

6.

Az én szigetem.— *Gustav Suits.* —

(1883.)

Evezgetek a tengeren ;	A mérhetetlen tengeren
hi egy tündérsziget.	sok hús sziget fogad,
Érette immár rég szelem	csak azt az egyet nem lelem,
a hullámozó vizet.	hová a vágy ragad.

Ringok tovább a tengeren,
 köröttem ring a hab,
 s a szigetet csak keresem
 borongós ég alatt...

7.

Nyári emlék.— *Maria Under.* —

(1883.)

Hajnalban a lugasban vártalak
s arany saruban arra jött a nap
osonva, félve. Mint színes szalag

a kerten át dús illat áradott . . .
Te jöttél a virágmezőben ott,
mely lepkeszárnyként tarkán csillogott.

Aztán együtt a rétre indulánk,
hol halkan ingott a rozs karcsu szára.
Az élet, érzém, itt talált reánk ;

lelkem megújult, multam messze szálla.
S amint szemem a piros mákvirágra
tévedt, szívem feléd lángot csapott :
benn' olthatatlan tűzvész lobogott !

8.

Téli éjféli.— *Villem Ridala.* —

(1885.)

Fenn az ezüst hold süt s melázva vonulnak a felhők,
zörgő lomb- s avaron szálldos a halk fuvalom.
Mélyin a mennyei boltnak a csillagok ezrei égnek
és nincs messze, közel semmi zaj,életi jel.
Merre szemünk ellát, ragyogóan csillog a hósík :
nem szánt rajt' a vihar, alszik a szél, zivatar.
Fürge halász már rég elhagyta agyagkalyibáját
s gyér jégtábla felett horgait nézni siet.
Távoli falvakból kicsi mécsék lángja hunyorgat
és a hó mezején messzire árad a fény.
Visszhangos levegőben ebek csaholása felelget,
szán fut a puszta uton, csengetyü cseng a rudon.
Dermeteg éj csöndjén a mulandóság suhan által,
s zendül egy ünnepi hang . . . éjfél kong a harang . . .

9.

Dal a hazámhoz.— *Henrik Visnapuu.* —

(1889.)

Földmivesek szabad hazája vagy.
Álld meg helyed! Maradj szabad!
A munka rajtad ne legyen robot:
arasson az, ki dolgozott...
Álld meg helyed! Maradj szabad!

Munkásoknak szabad hazája vagy.
Álld meg helyed! Maradj szabad!
Mit alkot itt tehetség, szorgalom,
vagy ide hoz zajló habon,
mindnyájunké... Maradj szabad!

Gond, munka, dal szabad hazája vagy.
Álld meg helyed! Maradj szabad!
Ahol a tenger és a szigetek
s az ég határt szabnak neked,
álld meg helyed, maradj szabad!

A MENNYISÉGTANI ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

Budapest Duna-jobbparti (budai) részének hidrogeológiaijáról szóló munka bemutatása.¹

A Szent István Akadémia IV. osztályának 1939 október 20-án tartott ülésén előterjesztette: *Horusitzky Henrik* rendes tag.

— Az 1—4 ábrával. —

A Szent István Akadémiának 1935. évi november hó 29-én tartott felolvasó ülésén — szeretett és nagyrabecsült akkori elnökünk *dr. Suták József* Öméltósága születésének 70. évfordulója alkalmával, miután őt *dr. Papp Károly* a jelenlegi szeretett főtitkárunk Öméltósága meleg hangon üdvözölte, — az ünnepélyes hangulat után bátor voltam «*Budapest Duna-balparti részének talajvíze és allalajának geológiai vázlat*» című munkámat bemutatni. Munkám rövid ismertetése után *Suták Öméltósága* az elnöki székéből azon véleményének adott kifejezést, hogy a Duna-balparti részéről szóló munkához Budapest Duna-jobbparti részének hidrogeológiáját is kívánatos volna hasonlóképen elkészíttetni, hogy így egész Budapest geológiai felépítéséről képet nyerjünk s a főváros vízi viszonyairól monografikus munka álljon az érdeklődők rendelkezésére. Ez az óhaja nemcsak mint elnöké, hanem mint régi budai polgáré is, Főtisztelendő *Suták Öméltóságának* óhajtása ime valósággá vált.

Az 1936. év karácsony estéje napján azon megtisztelő megbízást kaptam, hogy fogjak hozzá Budapest Duna-jobboldali részének hidrogeológiai feldolgozásához s megelőzőleg a szükséges irodalom összeállításáról gondoskodom. A munkához azonnal hozzá is láttam és erős két év és kilenc-tíz hónap kellett ahhoz, hogy az itt bemutatott munka megszülessen.

Szendy Károly székesfővárosi polgármester úr Öméltósága és *Lamotte Károly dr.* akkori alpolgármester úr intézkedései alapján a főváros kívánságára vonatkozó tájékoztatást *Király Kálmán* székesfővárosi tanácsnok úrtól kaptam. Rövid időn belül *dr. Morvay Endre*, a XII. ügyosztály akkori vezetője, jelenlegi székesfővárosi alpolgármester úr intézkedései szerint szorosabb együttműködésbe léptem

¹ Megjelent a *Hidrologiai Közöny* 1938. évi XVIII. kötetében az 1—404. oldalon, 40 ábrával, 42 melléklettel, nagy térképpel, magyar és német nyelven.

Pap Ferenc vezérigazgató úrral, a székesfővárosi vízművek vezetőjével. Így e két munkatárs támogatásával voltam csak képes e monográfiát a bemutatott alakban összeállítani.

A II. ügyosztály részéről állandó szorosabb együttműködésben voltam Szabó János székesfővárosi műszaki főtanácsos és Kozmann Tivadar mérnök urakkal és a vízművek részéről pedig Vojcsik Lajos és Molnár Dénes műszaki főtanácsos urakkal és Geönczy Pál vízművek főfelügyelőjével működtem együtt. Az említetteken kívül még számosan voltak segítségemre, akikről e munkámban külön-külön emlékezem meg, mint ahogyan a székesfőváros egész vezetőségének csak a legnagyobb köszönettel tartozom.

Ezek után bátor leszek a munka rövid bemutatására áttérni. Nem akarok itt a munkám részletes ismertetésébe bocsátkozni, de még általánosságban sem akarom hosszas fejtegetésekkel a mélyen tisztelt hallgató-ságot fárasztani. Csak tartalom szerint kívánom a művet ismertetni.

Az első oldalon dr. Weszelszky Gyula, a Földtani Társulat Hidrológiai Szakosztályának elnöke meleghangú köszönetet mond Szendy Károly polgármester úrnak, mint a természettudományok ismert pártfogójának, hogy e munka megjelentetését lehetővé tette.

A második oldalon, az előszóban Király Kálmán és Pap Ferenc ismertetik a munka fontosságát.

A harmadik oldalon kezdődik Budapest székesfővárosra vonatkozó *hidrogeológiai irodalom* bemutatása, amely irodalom hat részre van osztva, a Budapestre vonatkozó színes geológiai térképek megjelenési ideje által elhatárolt időszakok szerint. Ugyanezen az alapon van beosztva az irodalmi jegyzék is. Összesen 440 irodalmi adatot sikerült összeállítani. Hogy ez a jegyzék még hiányos, az valószínű, de a fontosabb és nagyobb részét azt hiszem, sikerült egybegyűjtenem. Az irodalom után következik a *szakirodalmi névmutató*, 225 szakiró elsorolásával. Minden író neve mellett fel van sorolva értekezéseinek számjegyzéke, mely képet nyújt erről, hogy milyen mértékben vett részt Budapest geológiai vagy hidrogeológiai felkutatásában.

A 32. oldalon a következő kis statisztikát állítottam össze :

	I.	II.	III.	XI.	XII.
	k e r ü l e t b e n				
A fúrások száma	95	210	350	448	210 = 1313
Újabb vizelemzések	13	22	135	91	39 = 300
Régibb vizelemzések	24	89	37	164	23 = 337
Thermális vizelemzések	6	—	10	8	— = 24
Talajvizgálatok	43	47	118	118	45 = 371
Talajvizgálatok helyei	9	24	79	47	28 = 187

A 34. oldalon, a *bevezetésben*, ezen munka rövid történetével foglalkozom és a 38. oldalon kezdődik az *Általános geológiai leírás* chronológiai sorrendben. Lássuk ennek rövid tartalmát: (1. ábra).

A Budai hegység mélyebb altalajának földtani képét főleg csak az analógiák alapján és a hévforrások rádium-emanációtartalmából következtetve ismerhetjük meg. Ebből következtethetjük, hogy a mélyben őspalák és gránit fordulnak elő. Egyébként az egész ókor (a szilur, devon, karbon és perm) a Budai hegységből ismeretlen.

A legrégebb kőzet, amely itt minálunk ismeretes a mezozoikum dolomitja, amely a közép triász fiatalabb emeletébe, az úgynevezett ladin-emeletbe tartozik. Ezen dolomit fel van tárva a «Makkos Mária» kápolnától délre a Magoskő hegyvonulatán. Azután következnek karni emeletbeli Raibli mészkőpadok, az ismeretes földolomit, a szaruköves dolomit és a Cephalopodás mészkő. A felső triász kori nori emeleti Dachstein-mészkővel és az úgynevezett nori dolomittal zárjuk a triász-korszakot. Az egész triász lila színnel van a térképen festve, s ezen belül a bekarikázott számok jelzik az egyes fácieseket.

A triász után ismét egy óriási hézag következik a geológiai sorrendben, hiányzik az egész júra és a kréta. Hogy ezidőben óriási kéregmozgások mentek végbe a budai hegységben, azt bizonyítja a triász-korbeltől különböző fácies kifejlődésű hegyrögök egymás mellett való elhelyezkedése. Hol feltolódások, hol süllyedések fordultak elő a mi területünkön, amely elmozdulások *dr. Vendl Aladár* szerint 1500 métert is kitéhettek. Itt megint csak analógiákra, elméleti következtetésekre vagyunk utalva. A neokom vége felé tételezi fel Vendl Aladár a mezozoikum tengerének végleges visszahúzódását a Budai hegység területéről s a szárazulat kialakulását.

Az ó-harmadkor eocén kori középső emeletéből ismerjük innét a parti konglomerátot s utána a felső eocénbeli lemezes és breccsiás mészkövet, orbitoidás és Nummulinás főnummulit mészkövet és végül a bryozoás márgát. A kréta-harmadkor határán lezajlott mozgások a földkéreg egyik hatalmas forradalmi időszakát jelzik, amely időszak az élővilág fejlődésében is fordulópontot jelent. Ezen időszakot laramiai időszaknak nevezik. A laramiai hegyképződés befejeztével maga az eocén már viszonylag nyugodt volt, de a Budai márga időszakában ismét forrongani kezdtek a földkéreg meggyülemlett erői s beállt a Pireneusi hegyképződési időszak. Azért találjuk a Budai márga szét-darabolódott részleteit magas hegygerinceken is. A Pireneusi hegyi képződés időszaka erősen megváltoztatta a Budai hegység ősföldrajzi képét. A terület újra szárazra került s csupán a szél és a víz romboló munkája fogott hozzá a meglévő kőzetek pusztításához. Ezután üle-

pedett le a hárshegyi homokkő, amelyet *dr. telegdi Roth Károly* szerint már a középső oligocén aljára kell helyezni.

A hárshegyi homokkő mindenesetre a tenger újabb térfoglalásának kezdetét jelenti, amely előrehaladva, vastag iszapos üledéksorral borítja el később a környéket. Ez az üledék a kiscelli agyag. A középső oligocén kiscelli agyagot lerakó tengere főleg a kiemelkedő rögök közti depressziókat foglalja el és tölti ki. Az oligocén tenger lassú visszahúzódása folyamán végül ott találjuk a Budai hegység déli peremén a felső oligocénbeli homokos-kavicsos lerakódásokat, amelyekben az e rétegre jellemző *Pectunculus obovatus* nevű kagyló vastag-héjű teknői gyakoriak.

Az ó-harmadkor utolsó szakasza után a tenger fokozatos visszahúzódása, a terület egyenletes emelkedése következett. Az alsó miocén tenger már megtorpant a Budai hegység déli lábánál s csupán Budafok határán vannak feltárva e korból kavicsos-homokos üledékek, amelyek számos fésűs kagylót, *Pecteneket* tartalmaznak. A középső miocént ezután országszerte nyugtalan forrongó földtörténeti időszak szakítja derékba. Ekkor törtek ki köröskörül hatalmas vulkánok, amelyeknek hamuja «tufái» a főváros altalajában is sok helyütt lerakódtak, még akkor is, amikor a fehér lajtamészke leülepedett. A szarmata tenger már a Budai hegység területére nem hatolt be.

A pliocénben általában tovább folyik a sós víz felhígulása. Budán csupán Budaörs határában, a Széchenyi-hegyen és a Sashegy környékén találkozunk egy kis pontusi-pannóniai zárt tó maradványai-val, számos, e kort jellemző kővéttel, *Melanopsziszokkal* és *Congeriókkal*. A fiatalabb pliocén-korszakban, amikor a hatalmas hasadékvonalak kialakultak, amely hasadékrendszerek nyitották meg a budai hévforrásokat, képződtek e forrástavak vizéből a likacsos levantei mészkövek. A pannon időszak vége tehát az az idő, mikor a természet megrajzolta fővárosunk mai képének első alapvonásait. A levantikumban fővárosunk területének földrajzi képe nagy vonásokban már kialakult.

Amikor az édesvízi mészkövet lerakódó levantei mocsarak kiszáradtak, leszálltak a hévforrások és a folyóvízi erők fejtettek ki nagyobb működést. A hőfok fokozatosan alább szállott annyira, hogy beállott a pleisztocénkori első jégkorszak, amely nálunk akként nyilvánult, hogy nagyobb jégzajlásos vizárak morénaszerű üledékeket raktak le a Dunamenti magasabb dombokon. Ezzel egyidőben rakódott le a pleisztocén édesvízi mészkő, Budán több helyütt. A jégkorszak után, amikor az idő mérsékletesebbé változott, a sivatagi szél működésének a nyomait meg lehet állapítani és még szárazabb időszak be-

álltával következett a löszkorszak. A lösz lerakódása közben egyidőben ismét egy nedvesebb időszak állott be, amikor a mezőségi helyeken egy barna, kissé humuszos termőtalaj keletkezett, az erdőségi területeken pedig veres, vasas és kötöttebb földnem lett a növényzet táplálója. Ezen időszakot minálunk második glaciális korszaknak is tekinthetjük. Ezután egy csapadékos klímával váltakozó időszakkal zárhatjuk be a pleisztocén-korszak posztglaciális időszakát.

A holocén a szemünk előtt játszódik le. A folyóvizek folytatják építő s romboló munkájukat. Mesterségesen is majd gödrök mélyesztetnek, majd különböző kevert törmelékekkel feltöltődnek, ami gyakorlati szempontból nem hanyagolható el.

Ezzel Budapest földtörténeti áttekintését, a legrövidebb összefoglalásban, évmilliók geológiai multjától napjainkig érkező el, be is fejeztük.

A második általános fejezet a vidék *hidrológiai viszonyait* ismerteti.

A vizeket osztályozni nagyon nehéz, mert hisz az igazi juvenilis vizek kivételével, ha ugyan ilyenek vannak, valamennyi víz végeredményben azonos eredetű : ősforrása az atmoszferikus víz. Hogy azonban az általános összefoglalás kedvéért a vizeket bizonyos csoportokba osztályozhassuk, a következő alfejezetekben kísérlem meg őket ismertetni : a mélységbeli vizek, a karsztvíz, a rétegvíz, a talajvíz.

Mínthogy Budán igen sok a szulfátos víz, ennek származását külön kis fejezetben ismertetem s végül a víz- és a talajvizsgálatok célját külön *Molnár Dénes* tárgyalja kiváló szakszerűséggel.

A budai hévvizek adták meg az emberi települési helynek vonzó erejét. Hogy már a pleisztocénkori kőkori ősember értékelte a Vár-hegy fennsíkját, bizonyítják az ott talált pattintásából eredő jellemző kőszilánkok és számos őskori állatok csontmaradványai. Az irodalom is a hévvizekről szól először s csak későbbben foglalkozik a geológiával. A mélységbeli hévvizek víztartójának mélységére, melyből a hévvizek feltörnek, azonban sajnos még megközelítő adatokkal sem szolgálhatok. A geotermikus grádiens nagyon változó, semmi támpont nem áll rendelkezésünkre, amelynek segítségével a víztartó mélységét megbecsülhetnénk. A budai hévvizek feltörése közben a karsztvíz hűtő hatása érvényesül különböző mértékben, ami megakadályozza, hogy a mélységbeli hévvizek eredetéről tiszta képet nyújthassunk. Tisztán mélységbeli vizet sehol sem kapunk. A hévizet megnyitó tektonikai rendszereket illetőleg *Horusitzky Ferenc dr.* utalt egyik fejtegetésében, az Ördögárok-völgy ÉNY—DK irányú törési rendszerére s a hegység peremi vetőrendszerek kereszteződésének fontosságára. A héviz mennyiségéről és minőségéről bő felvilágosítást találunk *Papp Ferenc dr.*

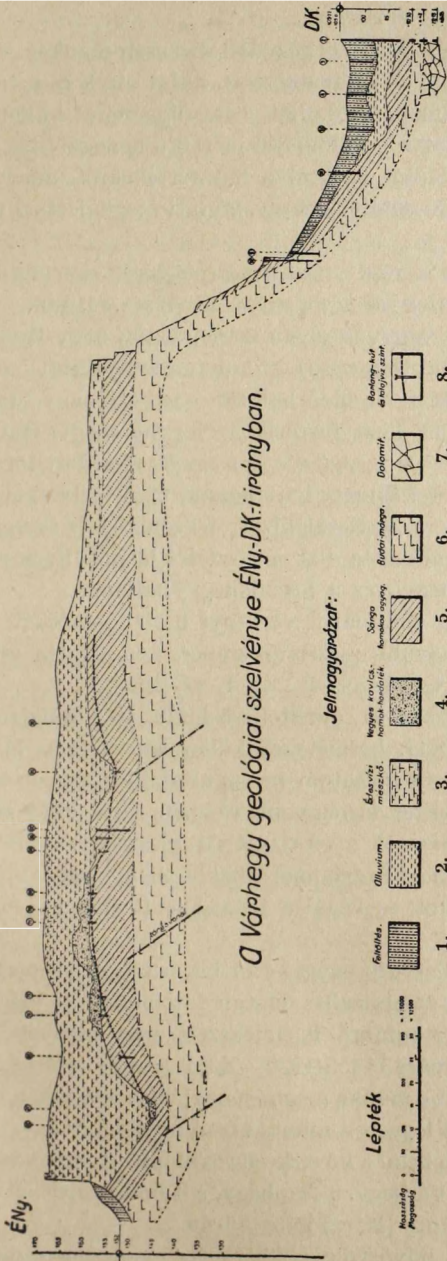
egyét. m. tanár most megjelent művében, amely megelőző kötet a Hidrológiai Közönyben került ki a sajtó alól.

A karsztvíz a triász-kori dolomitban és mészkövekben fordul elő. Minthogy a triász-kori kőzetben úgy a laramiai revolúció, mint a pireneusi hegyképződés időszakában számos hasadék és üreg keletkezett, amelyekből azután a barlanghálózatok alakultak ki, a benne cirkáló víz, a közlekedő edények törvényeinek engedelmessé, egy összefüggő víztükröt alkot. Az összevissza töredezett kőzet, mint jó víznyelő, ismeretes, ahová a felszínről nagy vízmennyiségek lefolynak. Azért a karsztvíz igen nagy víztömegeket is reprezentál s érthető az a törekvés, mely szerint a főváros vízellátásába is törekednek bekapcsolni a nagytömegű karsztvizet. Munkámban utalok arra, hogy bár igaz, hogy a nagy víztömeg magában is tisztul, de a karsztvíz mégis ki lehet téve fertőzésnek. S nem szabad elhallgatni azt sem, hogy a karsztvíz kemény vizet jelent, melynek lággyá tétele költséges 1000 köbm. kb. 500 pengő.

A rétegvíz fogalmát azzal határozhatjuk meg, hogy az mindig vízrekesztő rétegek közé fogva helyezkedik el s a mozgásának irányát a rétegek dőlése szabja meg. Minálunk a rétegvíz bizonyos óvatosságra int, mert több helyütt a rétegvíz következtében csuszamlásra hajlamos lejtők alakulnak ki. A Logodi-úti csuszamlás is hasonló körülmények következtében indult meg, csak hogy a Logodi-úton nem a felülről származó beszivárgó rétegvíz okozta a csúszást, hanem alulról felnyomódó langyos mélységbeli víz, amely réteglapok közé került s okozója a földmegmozdulásnak.

A közönséges talajvíz — megkülönböztetésül a két impermeábilis réteg közé zárt rétegvíztől, — felülről nincs vízrekesztő réteggel lefedve. Ez általánosságban jellemezve, kevésbé szűrt vagy szüretlen víz, amely ivásra kevésbé alkalmas. Ide tartozik a hegyoldali talajvíz, a völgyi víz, az áradmányok talajvize stb.

Külön fejezetben tárgyalom a szulfátos víz származását, amelynek koncentrációja *Szabó*, *Schafarzik*, *Vendl* jelentéseik alapján elsősorban a víz áramlási sebességétől és párolgásának mértékétől függ. Minthogy ezen tényezők sokfélék, a koncentráció szabályszerűségeit megállapítani nem lehet. A szulfátos vizek aszerint is támadják meg a betont, megrongálják a házak betonalapozását, csatorna csövezetét, általában a vizet agresszív teszik, mennyire koncentrált a víz, mennyi a kéntrioxid (SO_3) van benne. A szulfátos vizek részint szerves, ásványos eredetűek, de szerves eredetűek is vannak. A szerves vegyületek oxidációja a szulfátok keletkezését minden ásványi eredetű kénvegyület jelenléte nélkül is lehetővé teszi. A szulfátos területek elterjedése szabálytalan, sokszor csak bizonyos foltokban észlelhető. Erről a kérdésről

A Várhegy geológiai szelvénye ÉNy-DK-i irányban.

1. ábra. A budai Várhegy földtani szelvénye északnyugatról délkeleti irányban, a barlangpincék talajvízszintjének feltüntetésével. Szerkesztette Horvitzky Henrik, a Magyarhoni Földtani Társulat Hidrológiai Szakosztályának elnöke.

Fig. 1. Geologisches Profil durch den Budaer Vár-(Schloß-)berg in nordwestlich-südöstlicher Richtung mit Angabe des Grundwasserhorizontes in den Höhlenkellern. Zusammengestellt von H. Horvitzky, Präsidenten der Hydrologischen Sektion der Ungarischen Geologischen Gesellschaft.

- 1. Aufschnitt. 2. Alluvium. 3. Süßwasserkalkstein. 4. Schotterig-sandige Ablagerung. 5. Gelber sandiger Ton. 6. Budaer Mergel
- 7. Dolomit. 8. Höhlenbrunnen und Grundwasserhorizont.

Szabó János székesfővárosi műszaki főtanácsostól bírnak egy nagybecsű és nagyon tanulságos értekezést.

Hasonló nagybecsű értekezéssel gazdagította ezen munkát *Molnár Dénes* székesfővárosi vízművek főtanácsosa is, aki a vizek és a talajok kémiai összetételéről és annak gyakorlati összefüggéseiről külön fejezetben foglalkozik, bemutatva a különböző mértékű agresszivitás hatásait és tájékoztatja az olvasót azokról a határértékekről, amelyek a vizek és a talajok kémiai összetételének gyakorlati megítélésénél tekintetbe jönnek.

A harmadik általános rész szól a *spelaeológiáról*, amennyiben a barlangok keletkezési viszonyai elsősorban a vízzel függnek össze. Véletlenül mi budapestiek vagyunk olyan szerencsések, hogy Budapest határán belül mind a három természeti erő folytán keletkezett barlangról szólhatunk. Vannak itt a víz oldó hatása — a korrózió — folytán keletkezett üregek, amelyek közé tartozik a Nagyhárshegyi Báthory-barlang, van az — erózió — a mozgó víz és a magával sodort törmelék mechanikai hatása által keletkezett barlangunk, ez a Sziklatemplombarlang, és vannak, ezek a legfiatalabbak, tektonikus barlangjaink, ahol a víz oldó működésének még csak a kezdetét látjuk. Ezek a Pál-völgyi-barlang, a Ferenchegy- és a Szemlőhegyi-barlang.

Végül meg kell még említeni a várhegyi barlangpincéket, szám szerint 86-ot, amelyek nagyobb részét az emberi kéz alkotta és csak kisebb részét mosta ki a természet. (L. az 1. sz. ábrát.)

A munka *részletes része* a 91. oldaltól kezdődik. Itt kerületenkint, az I., II., III., XI. és XII. kerületeket külön ismertetem. Minden kerület végén táblázatokban mutatom be az altalajban észlelt hidrogeológiai adatokat, amelyeket legnagyobb részben fúrásokkal szereztem be. A következő táblázatok a vízvizsgálati adatokat sorolják elő, azután következik a kéntrioxid tartalmazó régibb elemzések táblázata, majd a talajlelemzési adatok és végül a thermálisvíz elemzési adatait feltüntető táblázatok.

A táblázatok előtt, illetve az egyes kerületek szövegbeli ismertetése végén, az 1920. évi magas talajvízállás adatait sorolom elő és vele kapcsolatosan az akkori összes kutakról is emlékszem meg, amelyek összefoglalását a Székesfővárosi Tanács 71455/1920—XIII. számú határozatával rendelte el. Egyes adatokat e munka megírásánál felhasználtam, a többi, már mint történelmi adat legyen a munkámban megőrkítve.

Az egyes kerületeken belül a következő rövid fejezetekről van szó :

Az I. kerületben : a Várhegy, a Naphegy, a Tabán, a kerület lejtői és sík területei, a Szent Imre (Rác) gyógyfürdő.

A II. kerületben a hűvösvölgyi Állatkert, az Apáthy-szikla, a

Törökvész-dűlő, a Rókushegy és a Rózsadomb, az Ördögárok völgye, a Dunamenti részlet, a Király-fürdő.

A III. kerületben az Ūrömhegy, Péterhegy, Aranyhegy, a Csúcshegy, Viharhegy, Hármashatárhegy, Mátyáshegy, a Szépvölgy, a Kecshegy, Látóhegy, Csatárka, Zöldmáli, a Kiscelli párkánysík, a csúcshegyi, testvérhegyi, táborhegyi-dűlő, a Solymári völgy, a Római-fürdő, a Mocsáros és Kaszás-dűlő és az Aquincum, az óbudai- és Hungária-körúti híd, a Császár- és Lukács-fürdő.

A XI. kerületben a Rudas gyógyfürdő, a székesfővárosi ásványvízüzem, a Szent Gellér gyógyfürdő, a Szent Gelléthegyi Sziklatemplom, a Szent Gellérthegy és a Kis Gellérthegy, a Sashegy és környéke, a Rupphegy és környéke, a Gelléthegyi-, Sasadi- stb. dűlő, az Ūrsödi és az Ūrmezei keserűvíz telepek, a repülő-tér, a Kamaraerdő és környéke, a Lágymányos és a Kelenföld, az Erzsébet-sósfürdő, a Horthy Miklós-híd.

A XII. kerületben a Fazekashegy, a Feketehegy és a Petneházirét, a Nagyhárshegy és a Kishárshegy, a Ferenchalom környéke, a Lipótmezei dűlő, a Pozsonyi-, Jánoshegy stb., a Széchenyi-hegy, Hármaskúti tető, az Erdődűlő, a Zugliget és a Kútvölgyi dűlő, a Kis- és a Nagy Svábhegy és környékük, a Farkasréti köztemető.

* * *

Tanulmányaim folyamán kívánatosnak látszott, hogy a Várhegy déli oldalán egy mélyebb fúrás eszközöltessék, a geológiai és hidrológiai viszonyok megismerése, főleg a réteg-, a karszt- és a mélységbeli vizek tanulmányozása céljából. Másodsor az úgynevezett «Budai Mária»-forrás tisztázása is kívánatosnak látszott.

E két kérdésről a következő két függelékben szölok. Az I. függelék a Várkerti mélyfúrást ismerteti.

Amidőn *vitéz nagybányai Horthy Miklós* Kormányzó Ūr Ū Főméltósága a fúrásra szóló engedélyt megadta és *Szendy Károly* polgármester ūr a fúrást engedélyezte, *Pap Ferenc* a vízművek vezérigazgatója a fúrás elvégzetetését magára vállalta. Igaz, hogy a fúrás több akadályba ütközött, de hála a jó Istennek, tudományos szempontból és értékes gyógyvíz elérésével eredményesen végződött. 200 méter helyett 248 méternél elértük a hévvizet, amely *Molnár Dénes és dr. Sarló Károly* vegyészek eddigi elemzéseai alapján ikerforrása a Szent Imre- és a Rudasgyógyfürdő hévveizeinek. Hőmérséklete a kifolyásnál 45 C fok, percenként 285 liter vizet ád. Ha ezt most már a Várba bevezetik, azt hiszem, hogy egyedülálló fejedelmi lak lesz a mi királyi Várunk, amely saját termális gyógyvízzel fog rendelkezni. Az I. függelék a következő részleteket tartalmazza :

a várkerti mélyfúrás történetét,
 a fúrás szelvényének geológiai vázlatát,
 a várkerti mélyfúrás műszaki leírását,
 a várkerti artézivíz előzetes kémiai elemzését,
 a várkerti mélyfúrás kicsövezése utáni eredményeit,
 az összefoglalást a kémiai elemzésekkel együtt.
 A II. függelék a «Budai Mária»-forrásról szól.

Az 1939. év húsvét táján szereztem csak tudomást arról, hogy Budán egy állítólagos gyógyvíz, illetve ásványvíz létezik és Budai Mária-forrás név alatt forgalomban is van. Ez ügy megvizsgálása ügyében dr. Hanthy János előljáró úrhoz fordultam, aki azonnal mellém rendelte dr. Szondy László tisztí főorvost és vele, majd dr. Sarló Károly hatósági főveggyésszel a helyszínre kiszálltunk a szükséges adatok beszerzése céljából. A főveggyész azonnal vizet vett magával.

A víz megelemzése alapján és a környékbeli viszonyok szerint bebizonyult, hogy a sajátságos összetételű «Budai Mária-forrás» rétegvízzel kevert, beszennyezett talajvíz, illetve kútvíz. Miután ezen kútvíz az ásványvíz fogalmának egyik legfontosabb és legjellemzőbb ismérvét és kellékét: t. i. az állandó összetételét erősen nélkülözi, ásványvíznek nem minősíthető.

* * *

Munkám 86-ik és 287. oldalán található részletes ismertetés nyomán, közlöm itt a XII. kerületben levő nagyhárshegyi Báthory-barlang leírását, az I. sz. mellékleten a 2 ábrával és a II. sz. mellékleten a 3. és 4. ábrával.

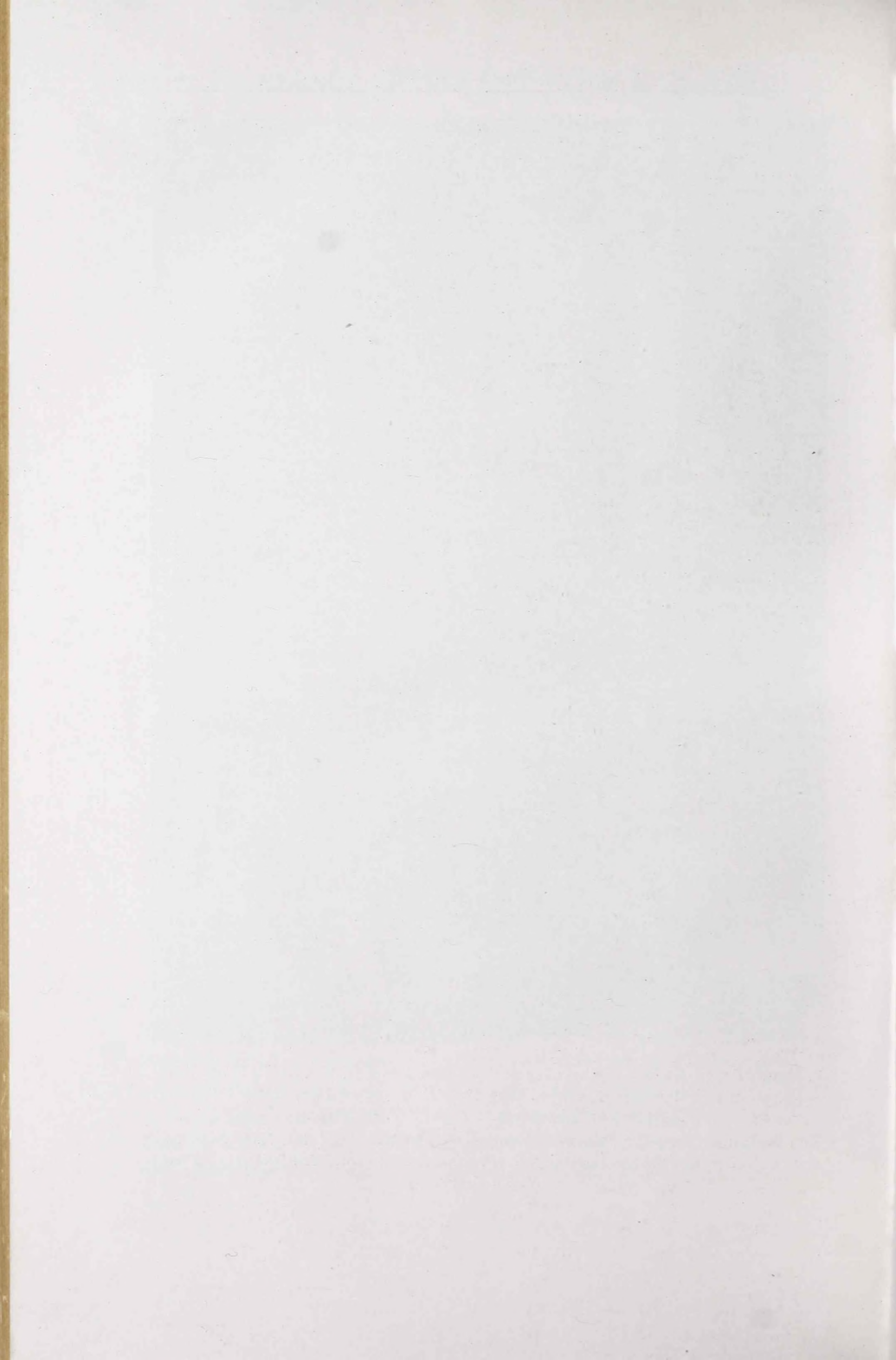
A *budai Báthory-barlang* a Nagyhárshegyi csúcs (458 m) keleti oldalán, 420 m magasan, tehát 38 méterrel a csúcs alatt nyílik s a felső triász kori nóríkumi emelet ú. n. dachsteini mészkövébe hatol bele. A tiszta mészkő nagyon hajlamos a karsztosodásra, minthogy a csapadékvízben oldódik s repedései és hasadéakai típusos korróziós barlangokká tágulhatnak. A Báthory-barlang történelmi emlék, melyet az irodalom már a XV. század óta ismer. Báthory László pálosrendi szerzetes 1437—1457. évek között remetéskedett itt, fordította magyarra a bibliát és itt írta meg a szentek életét. A barlang előcsarnokában még ma is látható a remete-barát oltára. Ottlétemkor, 1937. év július hó 3-án az oltárnál 15 C°-ot mutatott a hőmérő, amikor kívül 30 C° volt a hőmérséklet. Budapest székesfőváros a barlangot és környékét 1910-ben rendezte s ma szép erdei sétányok vezetnek a triász kori mészkövet fedő hárshegyi homokkő területen keresztül a barlangig (képe a 2., 3., 4. ábrákon).

A nagyhárshegyi Báthory-barlang a korróziós barlangok csoport-

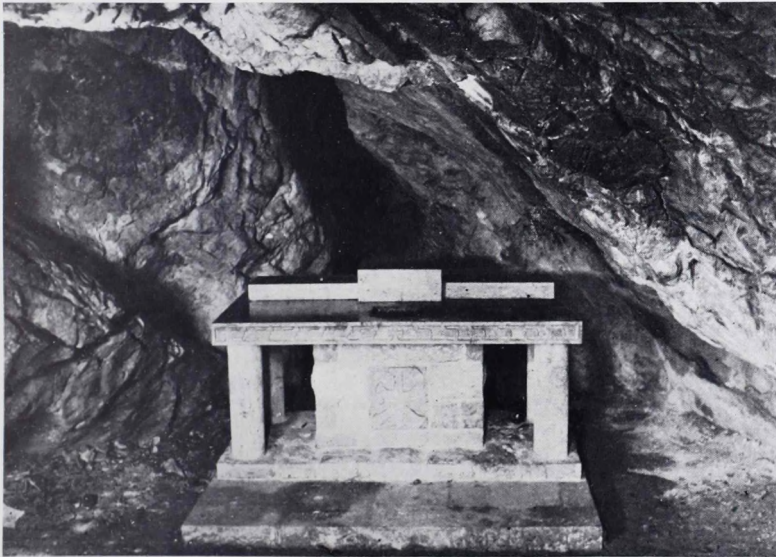
2. ábra. *Báthory-barlang bejárata, az emléktáblával a XII. ker.-ben, a Nagy-Hárs-hegyi csúcs keleti oldalán, 420 m. tengerfölötti magasságban, felső triász-kori Dachstein-mészkö-ben. Zombory V. felvétele.*

Fig. 2. *Der Eingang der Báthory-Höhle mit der Gedenktafel im XII. Bezirk an der Ostseite des Nagy-Hársberges. Obertriadischer Dachsteinkalkstein. Phot.: V. Zombory.*

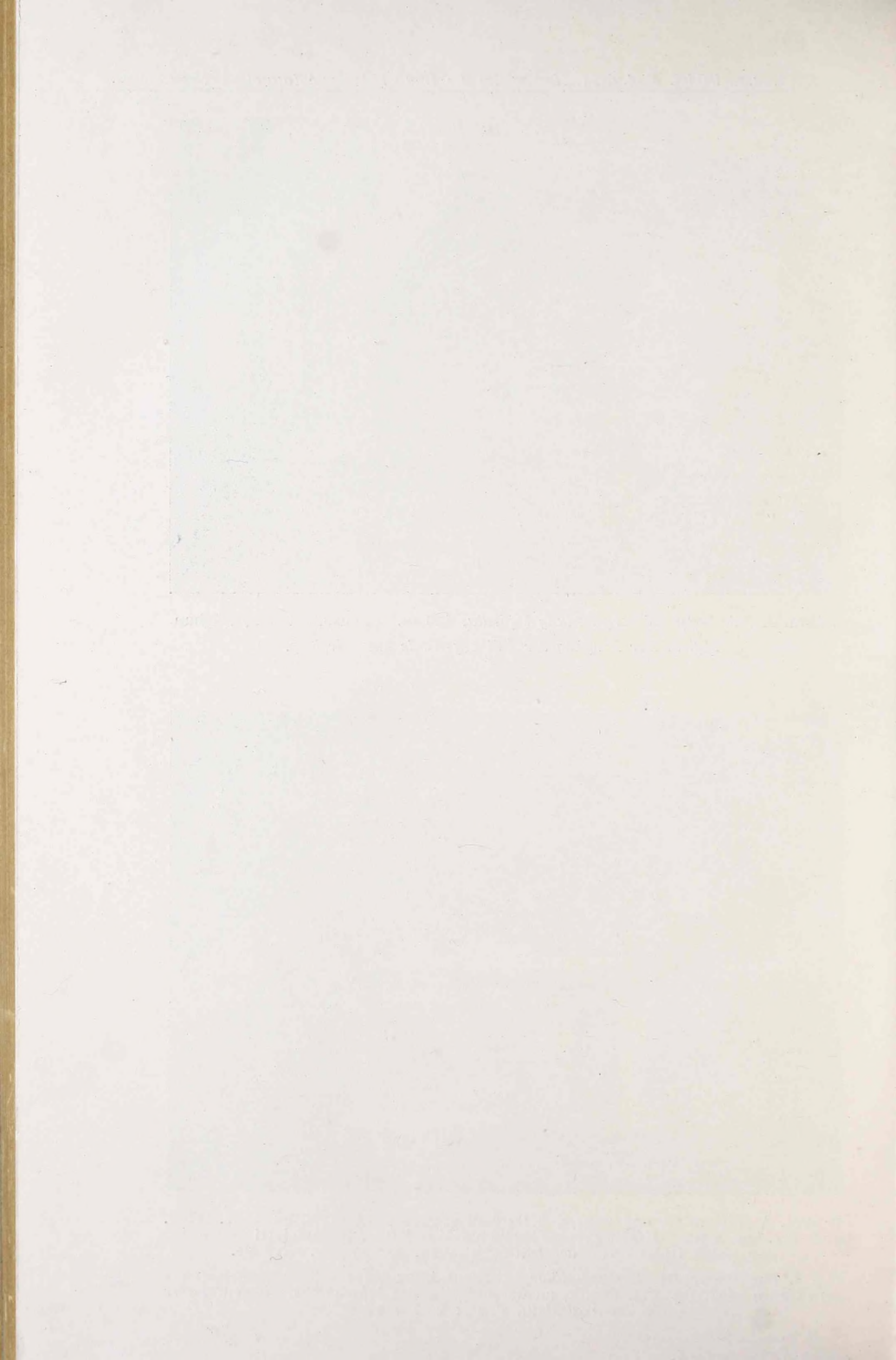

3. ábra. A Hárshegyi Báthory-barlang bejárata, 420 m. tengerfölätti magasságban.
Fig. 3. Der Eingang der Báthory-Höhle am Hársberg.

4. ábra. A Báthory-barlang belseje, pálosrendi szerzetes oltárával, az 1437. évből. XII. ker.-ben, a Nagy-Hárshegycsúcs keleti oldalán, 420 m. tengerfölätti magasságban, felső triász-kori Dachstein-mészkö-ben. Zombory V. felvétele.

Fig. 4. Das Innere der Báthory-Höhle mit dem Altar des Pauliner Mönches aus dem Jahre 1437. Im XII. Bezirk, an der Ostseite des Hársberges. Obertriadischer Dachsteinkalkstein. Phot.: V. Zombory.

jába tartozik, tehát a víz oldódhatásának köszöni kialakulását. A barlang a felső triász kori mészkőbe mélyül, széles előcsarnokkal, ahonnan szűk folyosó folytatódik a hegy belsejébe.

A vasrácsozattal elzárt barlang szája felett, az I. sz. melléklet 2. ábráján látható márványtáblán a következő felírás olvasható:

Báthory László

pálosrendi szerzetes ebben a barlangban remetéskedett 1437—1457-ig. Itt fordította magyarra a bibliát és írta meg a Szentek Életét. Ezt a barlangot újra megnyitotta a Budapest-Zugligeti Egyesület kérelmére Budapest Székesfőváros Tanácsa az 1910. évben.

* * *

Ezekben ismertettem Buda hidrogeológiájáról szóló újabb munkámat, amellyel immáron teljessé vált székesfővárosunk mindkét részének hidrológiája. *A pesti oldalról* szóló munkám a *Hidrológiai Közlöny* 1935. évi XV. kötetében 1—161. oldalakon, még a *budai részről* szóló munkám a *Hidrológiai Közlöny* 1938. évi XVIII. kötetének 1—404. oldalain jelent meg, mindkettő színes geológiai térképekkel, számos szelvénnel, számos ábrával illusztrálva, kivonatos német függelékkel. Ezzel székesfővárosunk nagyérdemű polgármestere: *Szendy Károly* úr öméltósága megbízásának eleget tettem. Finis est rei gratia Dei.

Az éterrészcsek mozgásáról (ultramondán testecskék).

Megjegyzés dr. *Wodetzky József*-nek «Az abárikus anyag mozgásegyenleteinek integrációja» című munkájához. Irta: Dr. *Mohorovičić Stjepan* (Zagreb) m. vendég.¹

Már egyik korábbi munkámban (Szt. István Akad. Ért. és Astron. Nachr. 224, Nr. 5370; 1925) megkíséreltem az abárikus anyagnak a világtérrel való azonosítását. Ezáltal olyan eredményekhez jutottam, amelyek a tapasztalattal jól megegyeztek. Legújabban dr. *Wodetzky József* prof. úr mozgásegyenleteimet külön vizsgálatra méltatta, amiért e helyen legyen szabad neki köszönetemet kifejeznem. E mozgásegyenletek általános integrálját zárt alakban sikerült előállítania, ami kétségkívül nagyon előnyös

Említett munkámban az $\alpha = \frac{2 KM}{c_0^2}$ összefüggésben K a

közönséges gravitációs állandót jelentette s ennél fogva azt vizsgáltam meg, hogy miként hat a pozitív anyag a neutrálisra.

Jelen alkalommal azt az érdekes esetet fogom szemügyre venni, amikor $\alpha = 0$. Ez csak úgy lehetséges, ha vagy $K = 0$, vagy $M = 0$. Ha azt akarjuk tudni, hogy valamely nagyon kicsiny pozitív vagy negatív tömeg (proton vagy elektron) miként hat egy éterrészcskére, akkor $M = 0$ teendő; ugyanis az egyes éterrészcsek tömege teljesen elhanyagolható, mert a proton vagy elektron tömegéhez viszonyítva elenyészően kicsiny.² Ha a két részecske [t. i. a pozitív (ill. negatív) és a neutrális anyag részecskéi] mozgásuk közben nem közeledik egymáshoz túlon túl (tehát $r \gg \dots > \alpha$), akkor a *Wodetzky*-féle (10) integrál $\alpha = 0$ esetében a következő egyszerű alakot ölti:

¹ A IV. o. 1926. febr. 19-i ülésén bemutatta *Wodetzky József* r. t.

² *C. A. Mebius* szerint az éterrészcse tömege 2.182×10^{-27} g, sugara 5.97×10^{-19} cm, sűrűsége ellenben 2.45×10^{17} . *L. C. A. Mebius*: Über die Eigenschaften des Äthers nebst einer Theorie der Röntgenstrahlen. Göteborgs Königl. Vet.-och Vitt. — Samh. Handl. F. F. 29, No. 7; 1—56, 1925; ebenso: Über die Dichte des Äthers und ihre Beziehung zur Planck'schen Konstante. Ebenda 28, No. 5; 3—17; 1924. Itt az éter sűrűségét 5.903×10^{-11} g cm⁻³-nek találja.

$$t + C = \int \frac{r \, dr}{\sqrt{c_0^2 B^2 r^2 - A^2}}, \dots \dots \dots (1)$$

vagy, minthogy: $B^2 c_0^2 = v_0^2$ (2)

hol $v_0 = \lim_{r \rightarrow \infty} v$, vagyis az éterrészecskének végtelen távolságban való sebességét jelenti,¹ úgy lesz:

$$t + C = \frac{1}{v_0} \sqrt{r^2 - \frac{A^2}{v_0^2}} \dots \dots \dots (3)$$

Számítsuk az időt attól a pillanattól kezdve, amikor $r = \pm \frac{A}{v_0}$, akkor $C = 0$ és következőleg

$$r^2 = v_0^2 t^2 + \frac{A^2}{v_0^2} \dots \dots \dots (4)$$

A (3)-at erre az alakra is lehet visszavezetni:

$$r = \pm (v_0 t + k), \dots \dots \dots (4a)$$

ha az időt attól a pillanattól kezdve számítjuk, amikor

$$r = \pm \frac{A \sqrt{2 v_0^2 - 1}}{v_0 \sqrt{(v_0^2 - 1)}}, \dots \dots \dots (4b)$$

ebben az esetben $C^2 = \pm \frac{A^2}{v_0^2 (v_0^2 - 1)}$, és a (4a)-ban előforduló

$$k = \frac{A}{\sqrt{v_0^2 - 1}} = v_0 C \dots \dots \dots (5)$$

A (4a) reláció megmutatja nekünk, hogy az éterrészecske minő mozgásnak van alávetve. Nagyon kicsiny pozitív tömeghez (pl. protonhoz) úgy közeledik, hogy a rádiuszvektor-menti összetevője állandó. (De teljesen határozatlan marad, hogy mi történik a kicsiny tömeghez igen nagy közelségben. Ha pl. $A = 0$, akkor egyenes sebességű, egyenes vonalú mozgást nyerünk, mely a kicsiny pozitív tömeg felé irányul.) *Az éterrészecskék ennél fogva végtelen nagy távolságból jönnek (ultramundán v. transzmundán korpuszkulumok) és Le Sage szerint a gravitáció okozói (nehézkedést előidéző testecskék).*² Ha az éterrészecskék igen közel kerül-

¹ Idézett munkámban (298. l.) az éterrészecskék radiális sebességét $v_0 = \pm c_0 \sqrt{2} = \pm 424263 \text{ km sec}^{-1}$ -nek találtam. Itt tehát $B = \sqrt{2}$ lenne.

² V. ö. C. Isenkrahe: Das Räthsel von der Schwerkraft. Braunschweig 1879. 66. l. és köv. — Minthogy a radiális sebesség-komponens állandó, úgy első közelítésben közvetlenül a Newton-féle nehézkedési törvény adódik, amint ezt Le Sage megmutatta.

nek a protonhoz, akkor valószínűleg örvénylő gyűrűs mozgást végeznek. Hogy a proton ilyen örvény-gyűrűkből van összetéve, az *W. Thomson*, *H. v. Helmholtz* és *O. Wiener* vizsgálatai alapján nagyon valószínű. De az a másik eset is lehetséges, hogy az éter-részecskék (vagy talán jobban mondva ultramundán testecskék, mert nem szükségszerűen azonosak a fényéter-részecskékkel) az igen kicsiny negatív tömegektől (pl. elektronoktól) állandó radiális sebesség-komponenssel eltávolodnak és ezáltal előidézik a taszító erőket. Ha az ultramundán testecskék a fényéter-részecskékkel azonosak, akkor érthető, hogy miért csak az elektronok sugározhatnak ki fényt s nem pedig a protonok. Nagyon jellemző, hogy a gravitáció modern elméletei ismét *Le Sage* régi és igen jól bevált mechanikai elgondolásaira vezettek vissza.¹

Most még meg kell határoznunk az egyes ultramundán testecskék pályáját. A *Wodetzky*-féle (11) egyenletből $\alpha = 0$ esetében azonnal következik, hogy:

$$\varphi + D = \int \frac{A dr}{r \sqrt{c_0^2 B^2 r^2 - A^2}} = \frac{v_0^2}{A} \int \frac{dr}{r \sqrt{r^2 - \frac{A^2}{v_0^2}}}, \dots \quad (6)$$

tehát:

$$\varphi + D = \operatorname{arctg} \frac{v_0}{A} \sqrt{r^2 - \frac{A^2}{v_0^2}}, \dots \quad (7)$$

vagyis:

$$\sqrt{r^2 - \frac{A^2}{v_0^2}} = \frac{A}{v_0} \cdot \operatorname{tg}(\varphi + D), \dots \quad (7a)$$

$$\text{Tegyük ebben } \frac{A}{v_0} = a \text{ és } \operatorname{tg} D = b, \dots \quad (8)_{1,2}$$

akkor, minthogy $r^2 = x^2 + y^2$ és $\operatorname{tg} \varphi = \frac{y}{x}$, a (7a) egyenlet a következő alakot ölti:

$$(x^2 + y^2 - a^2)(x - by)^2 = a^2(bx + y)^2, \dots \quad (9)$$

Mással szóval a legáltalánosabb esetben az ultramundán testecskék negydedrendű görbe mentén fognak haladni. Itten, ha $x = 0$, akkor $y = \pm \frac{a}{b} \sqrt{1 + b^2}$, és ha $y = 0$, akkor $x = \pm a \sqrt{1 + b^2}$. Ha pedig

¹ V. ö. következő munkámat is: Die relativistische Lichtablenkung und Verschiebung der Spektrallinien, sowie eine Erweiterung der allgemeinen Relativitätstheorie. Astr. Nachr. 223, Nr. 5333; 1924.

a részecske egyenes mentén mozog ($A = a = 0$), akkor ennek egyenlete¹

$$y = \frac{1}{b}x, \dots \dots \dots (10)$$

és már láttuk, hogy ebben az esetben a valódi sebesség változatlan marad.

Ezen vizsgálataimból közvetlenül kitűnik, hogy véglegesen sikerült megoldanom a vonzó és taszító erőknek, vagyis a gravitációnak és levitációnak régi problémáját.

Zagreb (Horvátország, Jugoszlávia), 1926 január.

¹ Különösen ha $D = 0$, úgy b is $= 0$ és a (10) egyenlet átmegy az x -tengelyt jelölő $y = 0$ egyenletbe. (10)

II.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA TAGJAI

1939 dec. 31-én.

Elnök: Serédi Jusztinián.

Másodelnök: Viszota Gyula.

Főtitkár: Papp Károly.

Igazgatótanács.

A Szent István-Társulat részéről: A Szent István Akadémia részéről:

Gróf Mailáth György	Elnök
Erdősi Károly	Másodelnök
Takáts Ernő	Főtitkár
Simon Ignác	Szinnyei József
Gr. Zichy János	Balanyi György
	Várdai Béla

A támogatók közül választott tagok:

Herceg Esterházy Pál Gr. Wenckheim Sándor

Tiszteleti, külső és rendes tagok:

I. Hittudományi és bölcséleti osztály.

Osztályelnök: Pataky Arnold Osztálytitkár: Horváth Konstantin

Tiszteleti tag:

Szerédi Jusztinián

Rendes tagok:

Margalits Ede	Schermann Egyed
Huber Lipót	Hanauer A. István
Csárszky István	Bangha Béla
Strommer Viktorin	Madarász István
5 Schütz Antal	10 Trikál József

Pataky Arnold	30 Török Mihály
Martin Aurél	Takáts Ernő
Scheffler János	Padányi-Frank Antal
Horváth Sándor	Somogyi József
15 Szentiványi Róbert	Petró József
Hajós József	35 Felber Gyula
Magdics Ignác	Szabó Vendel
Tower Vilmos	Balassa Bruno
Czapik Gyula	Iványi János
20 Marczell Mihály	Schmidt Ferenc
Kühár Flóris	40 Noszlopi László
Várkonyi D. Hildebrand	Lippay Lajos
Aistleitner József	Ibrányi Ferenc
Mester János	Jánosi József
25 Tóth Kálmán	Szunyogh X. Ferenc
Br. Brandenstein Béla	45 Horváth Konstantin
Kecskés Pál	Váradi József
Radó Polikárp	Ivánka Endre
Erdey Ferenc	Blazovich Jákó

II. Történelem-, jog- és társadalomtudományi osztály.

Osztályelnök : Döry Ferenc.

Osztálytitkár : Balanyi György.

Tiszteleti tagok:

Hóman Bálint

Glattfelder Gyula

Külső tagok:

Finke, Heinrich

Wilpert, Giuseppe

Kirsch, Giovanni Pietro

Josi, Enrico

Mercati, Giovanni

Tuka Béla

Rendes tagok:

Novák Lajos

10 Iványi Béla

Zelliger Alajos

Döry Ferenc

Notter Antal

Kiss Albin

Ujházy László

Láng Nándor

5 Gr. Mailáth József

Balanyi György

Erdélyi László

15 Balás Károly

Hanuy Ferenc

Sipos István

Angyal Pál

Gerevich Tibor

Németh Ambrus

Holub József

Heller Farkas	85 Friedreich Endre
20 Erdélyi Aladár	Czettler Jenő
Kenéz Béla	Meszlényi Antal
Lukinich Imre	Neubauer Gyula
Pethő Sándor	Pázmány Zoltán
Bártfai Szabó László	40 Kárpáthy-Kravjánszky Mór
25 Biró Vencel	Lepold Antal
Molnár Kálmán	Egyed István
Pezenhoffer Antal	Hermann Egyed
Divéky Adorján	Stolpa József
Szandtner Pál	45 Mihelics Vid
30 Meszlényi Zoltán	Aczél Elemér
Mihályi Ernő	Horváth Jenő
Bozóky Géza	Jajczay János
Székfü Gyula	Tragor Ignác
Irk Albert	

III. Nyelvtudományi- és szépirodalmi osztály.

Osztályelnök : Várdai Béla

Osztálytitkár : Pitroff Pál Ödön

Tiszteleti tag:

—

Rendes tagok:

Lévai Mihály	Zlinszky Aladár
Bartha József	Harsányi Lajos
Bán Aladár	20 Alszeghy Zsolt
Kincs István	Klemm Antal
5 Sziklay János	Voinovich Géza
Erdősi Károly	Brisits Frigyes
Szinnyei József	György Lajos
Vargha Damján	25 Gyulai Ágost
Gr. Vay Péter	Pitroff Pál Ödön
10 Viszota Gyula	Birkás Géza
Szántay-Széman István	Schwartz Elemér
Gulyás Pál	Radványi Kálmán
Pintér Jenő	30 Mécs László
Horger Antal	Kocsis László
15 Várdai Béla	Finta Sándor
Sík Sándor	Eckhardt Sándor
Szinnyey Ferenc	Gáspár Jenő

35 Koszó János	Kállay Miklós
Pakocs Károly	Tóth László
Koltay-Kastner Jenő	Husztai József
Timár Kálmán	45 Mészáros Hugó (Ósz Iván)
Farkas Gyula	Balla Borisz
40 Pais Dezső	Bánhegyi Jób
Székely László	

IV. Mennyiségtani és természettudományi osztály.

Osztályelnök : Wodetzky József

Osztálytitkár : Dudich Endre

Tiszteleti tagok:

Suták József

Preisz Hugó

Rendes tagok:

Székely Károly	25 Herzog Ferenc
Szarvasy Imre	Vendl Aladár
Plósz Béla	Weszelszky Gyula
Sárközy Pál	Kadič Ottokár
5 Vörös Cyrill	Skrop Ferenc
Szabó Zoltán	30 Dudich Endre
Grosschmid Lajos	Kenyeres Balázs
Rybár István	Gr. Széki Teleki Pál
Tanagl Károly	Ábrahám A. Ambrus
10 Gróh Gyula	Éhik Gyula
Szőkefalvi Nagy Gyula	35 Haltenberger Mihály
Papp Károly	Angehrn Tivadar
Wodetzky József	Vendl Miklós
Marek József	Mödlinger Gusztáv
15 Anderko Aurél	Fodor Ferenc
Horusitzky Henrik	40 Lóczy Lajos
László Gábor	Deseő Dezső
Bognár Cecil	Zsivny Viktor
Entz Géza	Papp Ferenc
20 Hüttl Dezső	Soó Rezső
Oltay Károly	45 báró Andreánszky Gábor
Rejtő Sándor	Terkán Lajos
Nékám Lajos	Wolsky Sándor.
Gimesi Nándor	

III. HIVATALOS RÉSZ.

A/ A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA ÜLÉSEI.

I. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1939 január 20-án tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Pataky Arnold* osztályelnök. Megjelentek: Horváth Konstantin, Kűhár Flóris rendes tagok, Papp Károly főtítkár, Dóry Ferenc és Várdai Béla osztályelnökök, Balanyi György osztálytitkár, Bártfai Szabó László, Hermann Egyed, Vargha Damján rendes tagok, továbbá Alpár Lucian, Ambrus Máté, Besenyei Cyrill, Csizmazia Placid, Darvasy Mihály, Debreceni Sixtus, Félegyi Román, Kalmár Ödön, Kiss Elemér, Lékai Lajos, Merész Gáspár, Schweighoffer Kolos, Szabó Vilmos, Sziva Romuald, Vastag Teobald, Zagyvai Kamill, báró Gudenus Gézané, Pappné Balogh Margit dr. és Reiner Irma vendégek.

Elnök köszöntvén a szép számmal megjelent tagokat és vendégeket, az ülést megnyitja és felkéri az osztálytitkárt előadásának megtartására.

Horváth Konstantin S. O. Cist. osztálytitkár: *Schwarzenberg Frigyes* bíboros prágai érsek vizitációja Zircen 1854-ben című előadását megtartja. (Megjelent az Akadémiai Értesítő 1938. évi XXIII. kötetének 38—53. oldalain.)

Elnök köszönetet mond a rendkívül érdekes tárgyú előadásért. A felolvasó ülést követő zárt ülésen főtítkár betérjeszti *Schermann Egyed* kéziratos munkájáról írt bírálatokat. Ugyanis *Schermann Egyed* pannonhalmi bencés főapáti helynök egy évvel ezelőtt a Szent István Akadémiának beküldte «*A magyarországi katolikus teológiai irodalom repertoriuma*» című munkáját, amely 358 kéziratossal 839 címszóban tárgyalja a magyar teológiai tudománnyal foglalkozó műveket. Horváth Konstantin osztálytitkár és Iványi János r. tag részletes bírálatot terjesztenek elő a munkáról, amelynek fontosságát és nemes célját kiemelik, azonban kívánatosnak tartják, hogy a tudós kutató munkáját az 1900. év óta megjelent művek jegyzékével egészítse ki. Ily értelemben az osztály elhatározza, hogy a kéziratot kiegészítés végett visszaküldi *Schermann Egyed* rendes tagnak.

Egyéb tárgy híján Elnök az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1939 január 20-án. Jegyezte Papp Károly főtítkár.

II. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia II. osztályának 1939 január 27-én tartott üléséről.

Elnök: *Dóry Ferenc* osztályelnök. Megjelentek: Czettler Jenő, Friedreich Endre, Hermann Egyed, Horváth Konstantin, Láng Nándor, Meszlényi Antal, B. Szabó László rendes tagok, Balanyi György osztálytitkár, Papp Károly főtítkár, továbbá a veszpréme gyházmegyei papság képviselőjében Simon György prelátus-kanonok; azonkívül Haigh Szilárd prem. prefektus, Bognár Á. Benedek S. O. Cist., Jajczay János, Kövesligethy Artur, Nyékhegyi Jenő, Rétfalvy Hugó O. C. P., Stuhlmann Patrik, Vastag Teobald S. O. Cist., Zsiga Evermond premontrei kanonok, báró Gudenus Gézané és Reiner Irma vendégek.

Elnök üdvözlőlvén a megjelent tagokat és vendégeket, az ülést megnyitja.

Megemlékezik a II. osztály időközben elhunyt tagjairól, akiknek életét és munkásságát a következőkép vázolja.

a) Utólag értesültünk a II. osztály egyik régi érdemes tagjának, *Matunák Mihály* plébánosnak haláláról. Matunák Mihály Nagysurányban, 1866 július 17-én született. A budapesti római kat. teológia végzése után áldozópappá szenteltetvén, az 1898. évben a korponai felső népiskola igazgatói állását foglalta el. Irodalmi működését 1889-ben kezdette, amikor a nagysurányi vár történetét írta meg; 1892-ben a magyarbéli Bosnyák-család történetének megírásával vonta magára a szakkörök figyelmét. Az 1891—1892. évben számos tót kurucórába gyűjtött a felvidéken. 1896-ban a Századokban, majd 1897-ben a Hadtörténeti Közleményekben megállapította Érsekújvár 1545 és 1580-ban történt két alapításának éveit. Nagyobb tanulmánya jelent meg a Katolikus Szemle 1899. évfolyamában: Török-magyar harcok az északnyugati Magyarországon 1530—1564 között.

Érdemes munkásságának elismerésül a Szent István-Társulat irodalmi és tudományos szakosztálya tagjául választotta, úgyhogy a Szent István Akadémia megalakulása alkalmából 1916 január 20-án rendes tagjaink sorába került. Ekkortájt Breznóbányán mint plébános működött. 1922-ben nyugdíjba lépve Körmöcbányára költözött, ahol a városi levéltárt vezette. Itt halt meg 1932 december 2-án, 66 éves korában.

Haláláról csak a mult napokban értesültünk Simuni József breznóbányai plébános úr 1939 január 24-én kelt leveléből.

b) Másik elhunyt tagunk *Gombos Ferenc Albin* nyug. középiskolai igazgató, a «Catalogus Fontium Historiae Hungaricae 800—1301.» háromkötetes munka neves szerzője. Még három éve sincs, hogy tagjaink közé választottuk, tehát kevés alkalma nyílt a Szent István Akadémia életében és működésében részt vehetni, azonban ezalatt a rövid idő alatt is olyan munkával gazdagította kiadványaink sorozatát, mely nevét hosszú időre ismertté fogja tenni és a tudományos világban is elismerést szerez a Szent István Akadémiának, mely kevéssel *Gombos F. Albin* megválasztása után elhatározta, hogy Szent István király halála 900 éves jubileumának alkalmából közrebocsátja nevezett tagtársunknak csaknem négy évtizeden át ernyedetlen szorgalommal készített nagy munkáját, az Árpád-kori magyar történelem forrásainak katalógusát és megbízta annak sajtó alá rendezésével. Gombos tagtársunk a megbízatásnak kellő időben meg is felelt, úgyhogy a *Catalogus fontium historiae Hungaricae* három hatalmas kötetben még Szent István évében odajutott a történelem-kutatók kezébe. Ez annál jelentősebb teljesítmény volt, mert ugyanebben az időben szerkesztette és részben írta is a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából a háromkötetes, monumentális *Szent István-émlékkönyvet*. A Gondviselés megadta neki az örömet, hogy mindkét kiadvány megjelenését megérhesse s utána a régi munkakedvvel, de már megfogyatkozott munkaerővel fogott hozzá a *Catalogus Fontium* név- és tárgymutatójának elkészítéséhez. Szívbaja elhatalmasodott felette és midőn utóljára találkoztam vele, panaszosan említette, hogy a munka nehezen megy; mindamellett dolgozott mindaddig, míg csak a betegség ki nem csavarta kezéből a tollat, mellyel egy emberéleten át oly kitarással rötta a papírra szép gyöngybetűt. Életrajzi adatait a következőkben vázoló.

Gombos Ferenc Albin 1873 október 3-án a csanádvarmegyei Ambróz községen született, egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte, ahol középiskolai tanári és bölcsészettudori oklevelet szerzett. Tanári működését 1898-ban a brassói állami főreáliskolában kezdte, majd 1906-ban a budapesti VII. kerületi állami főgimnáziumban folytatta, ahonét 1919-ben a tanárképzőintézeti főgimnáziumhoz került s innét mint középiskolai igazgató 1934 őszén nyugdíjba lépett.

Még fiatalon, 1901-ben megindította a Középkori krónikások címen a világtörténelmi kutfók magyar fordításait, amelyből eddig 16 kötet jelent meg. A Magyar Tudományos Akadémia 1925-ben levelező tagjául választotta, ahol székfoglalóját 1926-ban «A honfoglaló magyarok itáliai kalandozásáról» tartotta. Több mint 25 kötet történelmi s földrajzi ifjúsági munkát adott közre.

Gazdag tudományos munkásságának elismerésül Akadémiánk 1936-ban, hét tagunk ajánlására rendes tagjául választotta s Akadémiánk adta ki 30 éven át, több ezer kötetből gyűjtött anyagát: Árpádkori történelmünk forrásanyagának betűsoros katalógusát. A hatalmas munka: «Catalogus fontium historiae Hungaricae» címen 3 kötetben az 1937—1938. évek között meg is jelent.

Mult év december 18-án tartott ünnepi ülésünkön Főmagasságú Elnökünk s újonnan választott főtitkárunk a háromkötetes nagy munkát a nagyközönségnek is bemutatták. Sajnos, kiváló tagtársunk ekkor már nagy betegen feküdt az Államvasutak kórházában, ahol őt Serédi Jusztinián hercegprímás úr Ófőmagassága, közvetlenül az ülés után meg is látogatta s személyesen köszönte meg Akadémiánk nevében nagy munkája körül kifejtett fáradozását, amellyel Akadémiánkra is díszet és dicsőséget hozott. Kiváló tagtársunk nem sokáig élte túl dicsőségének nyilvános elismerését, amennyiben december 27-én 65 éves korában elhunyt.

Temetésén Akadémiánk küldöttségileg képviseltette magát, ravatalára koszorút helyezett és a kerepesi temetőben Lukinich Imre búcsúzott el nagynevű tagtársunktól.

Elnök ezután felkérte Hermann Egyed rendes tagot székfoglaló előadásának megtartására.

Hermann Egyed r. tag megtartja «*A veszprémegházmegyei papság könyvkulturája a XIX. század elején*» című előadását.

Elnök köszönti a székfoglaló rendes tagot, aki most eme teljesen új utakon járó értekezésével eleget tett akadémiai kötelezettségének és így Ügyrendünk 63. szakasza alapján őt a Szent István Akadémia teljes jogú tagjának jelenti ki s működésére a jó Isten áldását kéri.

A felolvasó ülést követő zárt ülésen Elnök indítványára az osztály megbizta az elnökséget, hogy gondoskodjék alkalmas munkaerőről, aki a «Catalogus fontium historiae Hungaricae» félbemaradt név- és tárgymutatójának elkészítését elvállalja és a Főtitkár felvilágosításai nyomán elhatározza az osztály, hogy a szóbanforgó index pótkötetnek körülbelül 3000 P-t igénylő kiadása érdekében az együttes ülés elé javaslattal fog járulni. Osztálytitkár előterjesztésére az ülés hozzájárul Gruber Miklós tanár vendég előadásához.

Több tárgy híján Elnök az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten 1939 január 27-én. Jegyezte: Papp Károly főtitkár.

III. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia III. osztályának 1939 február hó 10-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök. Megjelentek: Bartha József, Erdősi Károly, Horváth Konstantin, Pintér Jenő, Pitroff Pál Ödön, Sziklay János rendes tagok, Viszota Gyula másodelnök, Papp Károly főtitkár és számos vendég.

Várdai Béla osztályelnök szomorúan jelenti, hogy ma hajnalban Rómában elhunyt Szentséges Atyánk: *XI. Pius pápa*, 82 éves korában.

Szentséges Atyánk, Krisztus földi helytartója, *XI. Pius pápa* a mai napon befejezte földi pályafutását. A kereszténységre, mondhatjuk: a földgolyóra gyász borul s ez megfekszi ezt az órát is, amelyben felolvasó ülésünk meghallgatására gyűltünk össze. Amit most minden hitéhez hű katolikus érez, az valóban azonos azzal az érzéssel, mely minden jó gyermek szívét elfogja, mikor szülője ott fekszik a ravatalon. A gyász első órái az érzelmeké, nem az elmélkedésé. Részemről még csak meg sem tudnám kísérlni a megdicsőült méltóságát, világtörténeti nagysága vázolását. De bizonyára mindnyájunk tudatában él s a történelem is azt fogja hirdetni *XI. Pius*ról, hogy Ő legmagasabb helyén nemcsak a hitvalló bátorságával, hanem a vértanu önfeláldozásával is teljesítette utolsó lehelletéig szent kötelességét, s mint holtában is élő tiltakozás szállt el közülünk, sok minden ellen, ami most a világon történik. Mint az igazi Atya nemcsak szavával, hanem példájával is tanított bennünket arra, hogy hitünk iránt való kötelességeinket, ahová a sors

állított, mindvégig és megalkuvás nélkül teljesítsük. Azt hiszem, az Ő dicső szellemében cselekszünk, ha most gyászunk jeléül nem halasztjuk el, hanem megmaradva az Ő példájára a kötelességteljesítés jegyében, megtartjuk, gyászoló lélekkel is, mai ülésünket. Örök tisztelet, hála és dicsőség Néki!

* * *

Az elmúlt évben hirdetett ülésünk az előadó betegsége miatt elmaradván, legutóbbi ülésünket október 7-én tartottuk. Ilykép most van először alkalmunk rá, hogy amiképp Akadémiánknak már többi osztályai s együttes ülésünk is, kötelességünk és szívünk szerint mi is kifejezést adjunk csatlakozásunknak a nemzet közöröméhez, a Gondviselésnek hálaadásához a magyarok lakta Felvidék jelentékeny részének felszabadulása alkalmából. Jól tudjuk, vannak még sajnó magyar szívek nem kis számmal a tágult határokon túl is, nem is szólva arról, hogy a túloldal rosszindulata azóta új fájdalmakat vegyített örömünkbe s így egünkön éppen nem szűnt meg a felhők járása. De ha ez már, ügylátszik, hozzátartozik is az örök magyar sorshoz, szívünket mégis megdobogtatja mindig az öröm, ahányszor erre a legalább részleges magyar redemptióra gondolunk. Nemcsak azért, mert így is sok magyar testvérünk hontalansága ért véget s a magyar szent koronára nem egy ékes letört drágaköve került vissza, hanem talán legfőképp azért, mert ebben a hónapokkal előbb még alig remélt tényben a magyar igazságnak végre megindulását köszönhetjük az érvényesülés útján, zálogát a magyar sors kálváriájából a mindenért megvigasztaló és jutalmazó feltámadásba átmenetelének. Sőt van osztályunknak egy külön, megkapó jogcíme is e nemzeti közörömben résztevésre a minden magyar köz jogán kívül. Éppen osztályunknak volt éveken át nemcsak tagja, hanem az elnöki székből díszbe az a Sajó Sándor, aki költészetének sok egyéb jelessége mellett a meg nem alkuvó, sürgető irredenta érzésnek leghíresebb s e mellé a legmélyebb kifejezője volt a jelen egész magyar költészetében; számunkra az, aki Erdélynek Végvári. S most, íme, a sorsnak, úgy érzem, nem véletlen, punkura jutalmául, magyar poéták mentőjéül, éppen az ő szülővárosa, Ipolyság jutott vissza elsőnek a csonka magyar anyaföldhöz. Sajó Sándor emlékének büszke idézésével csatlakozunk mi is Akadémiánk többi osztályának ünnepeléséhez a magyar glóbusz megnagyobbodása alkalmából.

Az elmúlt hónapok irodalmi eseményeiből is rá kell mutatnunk kettőre, mert oly jelenségek, melyek a hitünk szellemétől ihletett irodalom művelőinek örvendetes megbecsülését mutatják. Az egyik egy rég porladó magyar szerzetes poétát érte, a mult század első fele irodalmának szent öregét, a már több mint száz éve porladózó pálosrendi *Virág Benedeket*, akinek lelkesült hazafisága, a klaszszikusokért rajongása is a lelke függetlenségét megadó hitének talajában gyökeresztett. A kiürített krisztinavárosi temetőből október 8-án áthozta a főváros kegyelele egy immár nagyon kis koporsóban elférő csontjait előbb a tabáni plébánia-templomba, ahol valaha a hajnali órában munkára sietőknek annyit misézett, odaállította a drága hamvakat annak az alexandriai Szent Katalinnak oltára elé, aki a kereszténység ősi századaiban éppen a tudósok, írók védőszentje volt, a tőszomszédjába annak a háznak, ahol a porladózó egykor nemes hangú verseit s a *Magyar Századok* bátor és gondos lapjait írta. A meglepően nagy tömeg zenezőval és régi magyar énekek zengedezése közben kísérté új nyugvóhelyére, pálos rendtársai szentgellérthegyi sziklakápolnájának előcsarnokába, szép bizonyosságú annak, hogy a hatalommal össze nem kötött puritán erények tisztelete sokkal több ember lelkében él még e kuszált időkben is, mint hinné az ember. Résztvett e tisztességadásban osztályunk több tagja is, Brisits Frigyes társunk pedig Akadémiánk koszorúját tette a hamvak fölé.

Másik megtisztelése a katolikus lelkületből fakadt írói érdemeknek a jelen emberét érte, egy ugyancsak szerzetes magyar költőt, *Mécs László* tagtársunkat, a Kisfaludy-Társaság tagjául megválasztásával. Az új katolikus lírának a régibb kezdeményezők: Harsányi Lajos és Sik Sándor mellett a harmadik legkiválóbb

képviselője ő, s hogy most már mindhárman tagjai a magyar stílművészet legkiválóbbjait egyesíteni kívánó Kisfaludy-Társaságnak, ez a legszebb fémjelzése az egyetemes magyar irodalom szempontjából is költői tehetségüknek. Amott bizonyosan tehetségüknek, itt tehetségük szellemének örvendünk a legjobban. Mécs László géniusza, mint a súlyoktól lehúzott pálmáé, az évtizedeken át szenvedett idegen uralom nyomása és packázásai alatt szökkenett egyre magasabbra. Találjon megpróbáltatásaiért dús jutalmat költészete további gazdag fejlődésében, mélyülésében, az anyaországnak feléje sugárzó ünneplő szeretetében.

De részt kell vennünk a legutóbbi napoknak egy gyászában is, a magyar katolikus szellemi élet nagy veszteségében *Werner Adolf* zirci apát úr elhunytá következében. Akadémianknak éppen III. osztálya tiszteleti tagjául készült Őt választani, nemcsak annak a megtisztelő érdeklődésnek és áldozatkészségnek köszönhetően, mellyel működésünket kísérte, többször itt meg is jelenve köztünk, hanem tekintettel értékes irodalomtörténeti munkásságára, melynek pályája elején, a 90-es években nem kisebb ember, mint Beöthy Zsolt volt méltányolója. Kármánról, Kisfaludy Sándorról írt érdemes dolgozatainak sora megszakadt ugyan, teljes buzgalmának a ciszterci rend középiskolái felvirágoztatására szentelésével, de hogy az irodalom később is szívéhez nőtt úgy maradt, az utóbbi időkben Madáchról írt értékes dolgozata is szépen tanúsítja. Az irodalom művelése különben értékes családi hagyomány folytatását jelentette számára: édes bátyja volt Werner Gyula, az érdemes, termékeny történeti regényíró, akinek irodalmunk a Bach-korszaknak Jókai és Gyulai művei mellett legmaradandóbb művészi képét köszöni, *Megvirrad még valaha* című, értékét el nem veszítő regényében. A lelki jószág nemes fényétől is övezett emlékezete előtt épp oly tisztelettel hajlunk meg, mintha csak megválasztásával el nem késtünk volna s neve valóban ott ragyogna tiszteleti tagjaink sorában.

Elnök ezután felkéri az osztálytitkárt bejelentett előadásának megtartására.

Pitroff Pál Ödön megtartja *«Balassa Bálint az újabb kutatások tükrében»* című előadását.

Elnök megköszönvén előadónak rendkívül érdekes és sok tekintetben új adatokat és gondolatokat tartalmazó előadását, az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1939 február 10-én. Jegyezte *Papp Károly* főtitkár.

IV. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1939 február 17-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Wodetzky József* osztályelnök. Megjelentek: *Andreánszky Gábor* br., *Éhik Gyula*, *Grosschmid Lajos*, *Horváth Konstantin*, *Mödlinger Gusztáv*, *Papp Ferenc*, *Preis Hugó*, *Skrop Ferenc*, *Terkán Lajos*, *Zsivny Viktor* rendes tagok, *Papp Károly* főtitkár, *Dudich Endre* osztálytitkár.

A) *Wodetzky József* osztályelnök az ülést megnyitván, a következő beszéddel emlékezik meg XI. Pius pápa Őszentsége haláláról:

«Tekintetes Szent István Akadémia!

Ma egy hete az emberiséget mélyen megrendítő hír járta be a világot: a mai kor kétségtelenül legnagyobb férfija, XI. Pius pápa Őszentsége Isten rendeléséből megtért Őhozzá, minden élet forrásához, ki maga a kezdet és a vég, az Alfa és Omega. Szent Péter hajójának rettenthetetlen és hajthatatlan kormányosának kezéből csak a Halál tudta kiragadni a kormánykereket annak a hajónak, mely: «*fluctuat nec mergitur*», melyet csapkodnak a hullámok, de mely nem merül el. XI. Pius pápa Őszentségének presztizse, az iránta érzett tisztelet a szó szoros értelmében határtalan volt, nemcsak köztünk katolikusok között, hanem vallás és nemzeti különbség nélkül, igazán «*urbi et orbi*» mindenkiiben, kinek lelkeségét nem homályosította el az újabb kor fenyegető barbarizmusa. Csodálattal kell adoznunk a nagy pápa mély bölcsességének, mellyel megteremtette a békét a Vatikán és az olasz állam között, valamint annak a tántoríthatatlan bátorságnak, mellyel az Egyház

ellen törő minden földi hatalommal szembeszállt. Ha valakire, úgy Óréá illenek Horatius szavai: «Illi robur et aes triplex circa pectus erat».

Pedig alapjában ő csak szerény tudós volt, de ki a legmagasztosabb morál hullatlan, legőzhetőetlen erejét tudta szembeállítani az erőszak és gőgös hatalom támadásai ellenében. A nagy tudós izzó igazságszeretetének egyik legtündöklőbb alkotása az új pápai akadémia, melyben a világ számos nagy tudósát egyesítette igazi krisztusi szellemben, vallásra vagy nemzetiségre való tekintet nélkül. Igazi Pontifex Maximus volt és ha szabad XI. Pius pápát emberi építethon ornanszal ékesíteni akkor mint ahogy volt az Egyházban doctor angelicus vagy mirabilis, vagy seraphicus, úgy Őt «papa intrepidus»-nak kellene nevezni. Neve nemcsak a pápák legnagyobbjai között, hanem az emberiség legkimagaslóbb reprezentánsai sorában fog mindenkor első helyen tündökölni.

B) Ezután *Dudich Endre* osztálytitkár a következő megemlékezést mondja: «Tekintetes Szent István Akadémia! Titkári jelentésemet szomorú esemény bejelentésével kezdem.

Marosi Arnold Mihály székesfehérvári cisztercita rendi főgimnáziumi tanár, a Székesfehérvári Múzeum igazgatója 1939 január 22-én 66 éves korában elhunyt.

Istenben boldogult Tagtársunk 1873 február 9-én született a sopronvármegyei Szilsárkányban. Tanulmányait Pápán, Győrött és Egerben végezte, 1889-ben a ciszterci rendbe lépett s 1890—1894 között a budapesti tudományegyetemen tanult. 1918-ban középiskolai tanári oklevelet szerzett. Tanári működését 1897-ben a székesfehérvári főgimnáziumban kezdte, majd a bajai és pécsi főgimnáziumban folytatta, 1909 óta ismét Székesfehérvárra került, ahol mint tanár élete végéig működött.

Már fiatal korában jelentős munkásságot fejtett ki, számos kisebb értekezésem kívül. 1914-ben megjelent «A természet élete» című könyve 260 oldalon, majd 1922-ben «Bevezetés a biológiába» című 252 oldalas műve. Marosi Arnold munkássága a biológia, paleontológia és archeológia körében oszlott meg s kiváló munkásságának elismerésül Akadémiánk már 1923-ban tagjai sorába választotta Horvitzky Henrik és Szabó Zoltán tagtársaink ajánlatára.

Székfoglaló előadását 1924 április 11-én tartotta «A fejérmegyei Sárret őskori telepeiről», amelynek kivonata a Szent István Akadémia Értesítőjének 1924. évi 1. számában az 54—55. oldalon jelent meg.

Legnagyobb érdeme, hogy a Fehérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumot megalapította és évtizedeken át igazgatta, amely munkásságáért m. kir. kormányfőtanácsosi kitüntetésben részesült. Fáradhatatlan munkakedvvel dolgozott eme szépen berendezett múzeumban halála napjáig, amely f. évi január 22-én történt.

Temetésén Akadémiánkat Balassa Brunó székesfehérvári tankerületi főigazgató úr képviselte, ravatalára helyezve Akadémiánk koszorúját. Részvétünket kifejeztük a zirci apátságának s ezt január 31-én maga Werner Adolf zirci Apátúr köszönte meg, aki egy hét múlva, február 5-én maga is az örökkévalóságba költözött.

Elköltözött nemeslelkű tagtársunk emlékét szívünkbe zárva őrizzük!

C) Eme megemlékezés után *Elnök felkéri* Ábrahám Ambrus rendes tagot bejelentett előadásának megtartására.

Ábrahám Ambrus r. tag: «A véredények beidegzése» címen szabad előadását megtartja.

Elnök köszönetet mond az előadónak nagyértékű előadásáért, amellyel eredeti tudományos kutatásokkal gazdagította az állattant.

D) *A felolvasó ülést követő zárt ülésen* Elnök felveti azt az eszmét, hogy szaküléseink előadásait idegen nyelven is közöljük.

Többek hozzászólása után az osztály határozatilag kimondja, hogy Akadémiánknak a külföldi tudományos testületekkel felveendő kapcsolata céljából javasolja tudományos értekezéseinek olyan idegen nyelven való közlését, amelyet a szerző kívánatosnak tart.

Főtitkár ezen határozat alapján kijelenti, hogy már a legközelebbi jövőben érvényt szerez a IV. osztály eme határozatának.

Elnök, egyéb tárgy híján, az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1939 február 17-én. Jegyezte *Dudich Endre* osztálytitkár.

V. jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának 1939 február 24-én tartott együttes és választó üléséről.

Elnök : *Viszola Gyula* másodelnök. Megjelentek : *Alszezgy Zsolt*, *Anreánszky Gábor báró*, *Balanyi György*, *Bartha József*, *Bitter Illés*, *Bognár Cecil*, *Bozóky Géza*, *Brisits Frigyes*, *Czettler Jenő*, *Dóry Ferenc*, *Entz Géza*, *Erdősi Károly*, *Fodor Ferenc*, *Gáspár Jenő*, *Gerevich Tibor*, *Gimesi Nándor*, *Gulyás Pál*, *Hermann Egyed*, *Horváth Konstantin*, *Horváth Sándor*, *Horusitzky Henrik*, *Iványi János*, *Kühár Flóris*, *Láng Nándor*, *Meszlényi Antal*, *Molnár Kálmán*, *Mödlinger Gusztáv*, *Neubauer Gyula*, *Pataky Arnold*, *Padányi-Frank Antal*, *Papp Ferenc*, *Pintér Jenő*, *Pitroff Pál Ödön*, *Radó Polykár*, *Schmidt Ferenc*, *Skrop Ferenc*, *Suták József*, *Szabó László*, *Sziklay János*, *Takáts Ernő*, *Terkán Lajos*, *Várdai Béla*, *Vargha Damján*, *Váradai József*, *Wodetzky József*, *Zsivny Viktor* rendes tagok és *Papp Károly* főtitkár.

A) *Elnöklő másodelnök* az ülést megnyitván, a következő beszéddel emlékezik meg *XI. Pius pápa Őszentsége* haláláról :

«E hó 10-én nagy veszteség érte kat. egyházunkat és az egész világ békeszerető embereit, elhunyt szentséges Atyánk, XI. Pius pápa, Krisztus földi helytartója, Isten szolgáinak szolgálója. 1922-től 17 éven át volt a lelkek uralkodója és ez időn át a béke apostola akkor, amikor általában lábbal taposták a béke szent eszméjét egyes nemzetek azzal, hogy a béke nevében nemzeteket elnyomtak, mások meg vadállati módon irtották a vallásukhoz ragaszkodókat, hűségeseket. Ha valamely téren enyhülés állott be, abban része volt az ő szavának is.

Egyénisége határozott volt, de szerető szívét nem tudta elrejteni. Szerette a munkát és sokat dolgozott. Élete például szolgált arra, hogyan kell felemelkedni a köznapiság fölé a szellemiségbe, de arra is, hogyan kell leszállani az egyszerű lelkek felé is és felemelni őket a keresztény szeretet magaslatára.

Alkotásai és az elért eredmények azt mutatják, hogy rendkívüli ember volt és példát tudott adni életével és tetteivel. Nagy feltűnést keltett és méltán híres az olasz fasiszta kormánnyal kötött lateráni szerződése, amellyel végét vetette egy kilátástalan harcnak. Körlevelei közül a leghíresebbek a keresztény nevelésről, a házasság tisztaságáról, a szociális kérdésekről szólnak ; ezekben megörökítette fennkölt és irányító gondolatait a gyermeknevelés, a családi élet és a társadalmi igazságosság érdekében. Az *Actio Catholica*-ban viszont a világiaknak a papsággal való együttműködését kívánta biztosítani a fenti eszmék sikerére. A hitterjesztés körül végzett munkásságáért joggal nevezték el a missziók pápájának.

XI. Pius igazi tudós is volt. Kivette részét a munkában itt is és híres volt mint kutató a történelmi segédtudományok terén, híres volt előzőleg mint könyvtárnok és nagy nevet szerzett magának a philológiai-történelmi módszer terén és a paleographiában való jártasságával.

Mi magyarok ezen felül büszkék vagyunk arra, hogy szeretetével ajándékozta meg nemzetünket. Már 1923-ban a magyar püspöki kar tisztelegésekor arra buzdította a magyar nemzetet, maradjon hű ősei vallásához s akkor jobb jövőt remélhetünk. Megmutatta atyai szeretetét a Szent Imre-év alkalmával, ránk irányította az egész világ figyelmét azzal, hogy 1938-ban Budapestet jelölte ki a XXXIV-ik Eucharisztikus Világkongresszus színhelyévé. Legátusa útján küldött bullájában szeretettel emlékezett meg a magyarság hithűségéről, szeretettől lángoló buzgóságáról és Szent István királyunk nagy érdemeiről, sőt a rádió útján hallhattuk megható és szép beszédét és ugyanez úton szeretete jeléül külön áldását is adta a magyar nemzetre és a megjelentekre.

Krisztus békéje, Krisztus országában jelszóval foglalta el pápai trónját, «béke», «Krisztus» szavakkal hűnyta le szemét. Most már az öröklétben van a megdicsőült. Mennyei Atyánknál s ott könyörög az emberiség békéjéért, amelyért kész volt életét is feláldozni. Áldás emlékére!»

B) «Másik szomorú eseményünk *Werner Adolf* zirci ciszterci rendi Apát-Úr halála.

Bár a Megboldogult nem tartozott tagjaink sorába, de magas méltóságában mindig érdeklődött a Szent István Akadémia ügyei iránt s bennünket anyagilag is támogatott.

Igy többek között fedezte két emlékezésünk éspedig *Bártfai Szabó László*: Békefi Remig emlékezete és *Pataky Arnold*: Emlékezés Mihályfi Ákos tiszteleti tag felém című kiadványainak költségeit.

Halála váratlanul következett be. Kezünkben van még 1939 január 31-én kelt sajátkezőleg írt levele, amelyben megköszöni *Marosi Arnold* tagtársunk elhunyta alkalmával kifejezett részvétünket. Erre alig egy hét múlva, február 5-én már elköltözött az élők sorából. A magyarországi ciszterci rend Főapátját Akadémiánk is szívből gyászolja. Kérjük a Mindenhatót, hogy adjon Neki örök nyugodalmat.»

C) *Elnöklő másodelnök* bejelenti következő akadémiai tagjaink halálát:

1. *Matunák Mihály*, szül. 1866 júl. 17-én Nagysurányban. Taggá választott 1916 jan. 20. Meghalt Kőrmöcbányán, 1932 dec. 2. Haláláról Simuni József breznóbányai plébános úr 1939 jan. 24-én értesített.

2. *Gombos Ferenc Albin*, szül. 1873 okt. 3-án Ambrózon. Taggá választott 1936 február 28. Elhunyt 1938 dec. 27-én Budapesten.

3. *Marosi Arnold*, szül. 1873 febr. 9., Szilsárkányon. Taggá választott 1923 febr. 23-án, meghalt 1939 jan. 22-én Székesfehérvárott.

Mind a három elhunyt tagunkról az osztályelnök urak bővebben megemlékeztek. Emléküket jegyzőkönyvben öröktjük meg.

D) *Új tagok választása.*

Elnöklő másodelnök elrendeli a titkos szavazást az ajánlott tagokra; a szavazatszedő bizottság tagjaiul felkéri Horváth Konstantin és Balanyi György osztálytitkárokat.

Főtitkár jelenti, hogy az osztályok tagjelölő ülésén a következő jelöltek nem kapták meg a szükséges kétharmad többséget.

I. osztályból *Kákossy Árpád Elek*, a

III. osztályból *Ijjas Antal* és *Magyar Bálint*, a

IV. osztályból *Koczkás Gyula*,

tehát a felsorolt 4 jelölt a választási szavazólappól töröltetett.

A szavazatszedő bizottság összeszámlálva az eredményt, Elnök jelenti, hogy beérkezett 48 szavazólappal, amelynek kétharmad többségét 33-ban állapítja meg.

Ezek szerint megválasztott tagoknak jelenti ki a következőket:

I. oszt.	<i>Blazovich Jákó</i>	47 szavazattal	1	ellenében
II. "	<i>Atzél Elemér</i>	38	"	10 "
II. "	<i>Horváth Jenő</i>	44	"	4 "
II. "	<i>Jajczay János</i>	40	"	8 "
II. "	<i>Tragor Ignác</i>	40	"	8 "
III. "	<i>Balla Borisz</i>	33	"	15 "
III. "	<i>Bánhegyi Jób</i>	44	"	4 "
IV. "	<i>Wolsky Sándor</i>	48	"	—

A megválasztott rendes tagokat az elnökség felterjeszti a Bíboros Hercegersek Úr Öminenciájához, mint Fővédőhöz, megerősítés végett.

Döry Ferenc osztályelnök kérdést intéz a főtitkárhoz az 1920. évben a II. osztályba beválasztott *Tuka Béla* tagsága ügyében. *Papp Károly* főtitkár jelenti, hogy a Szent István Akadémiának irattára nem lévén, ilyen 18 évvel ezelőtt tör-

tént dolog ma már pontosan meg nem állapítható. Nyárit azonban tud az ügyről, hogy Tuka Bélának az értesítést annakidején el sem küldték, minthogy Csehszlovákiában levő címét nem ismerték. Éppen ezért Tuka Bélát tagul nem tekintjük.

Most kiadott Almanachunkban a névsorba ugyan felvettük, de tényleges tagul nem tarthatjuk, minthogy értesítést nem kapván, a tagság elfogadásáról nem is nyilatkozhatott.

Minthogy újsághírek szerint Tuka Béla a csehek börtönéből kiszabadult, érdeklődni fogunk lakóhelye iránt s ha ezt megtudjuk, akkor mint *megválasztott kültagunkkal* felvesszük vele az érintkezést.

E) *Folyó ügyek. Főtitkár jelentése:*

1. a *Szent István Akadémia tagjait ért kitüntetésekről:*

«1. Magyarország Főméltóságú Kormányzója 1939 február 16-án *gróf Teleki Pál* m. k. titkos tanácsost m. k. miniszterelnökké,

2. *Hóman Bálint* m. k. titkos tanácsost m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszterré kinevezte.

3. A Kormányzó Úr Ófőméltósága a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére *Hüll Dezsd* m. k. József nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetemi ny. r. tanárnak a műépítészet terén szerzett kiváló érdemei elismerésül a magyar Corvin-láncot, (1939 febr. 18-i kelettel)

4. és *Mécs László* premontréi kanonok, költőnek a magyar irodalom terén szerzett kiváló érdemei elismerésül a magyar Corvin-koszorút adományozta.

Úgy vélem, hogy az Együttes Ülés nevében mind a négy kiváló tagtársunkat írásban köszöntsük eme magas kinevezések, illetőleg kitüntetések alkalmából.

«II. A *folyó ügyek* sorában jelentem, hogy a m. k. igazságügyminiszter úr nevében *Berczelly Jenő* államtitkár f. évi március 7-ére tanácskozást hívott össze a szerzői jogra vonatkozó egyetemes kedvezménytervezetek megvitatására.

Ez ügyben az utolsó tanácskozás 1936 június havában volt, amikor Akadémiánkat *Pázmány Zoltán* pécsi egyetemi tanár úr képviselte. Nagy elfoglaltsága miatt nevezett tanár úr a mostani értekezletre nem vállalkozván, helyette *Bozóky Géza* pécsi egyetemi tanár urat kértem fel, aki Akadémiánk képviselőletét szíves volt vállalni. Az ügyre vonatkozó iratokat átküldtem Bozóky tanár úr budai lakására.»

III. A *Szent István Akadémia vagyoni kimutatása* 1939 február 20-án.

Papp Károly főtitkár a következő jelentésben számol be Akadémiánk vagyoni állásáról.

«Tekintetes Szent István Akadémia!

Akadémiánk vagyonkezeléséről Ügyrendünk 79—81. szakaszai szólnak, amelyek szerint vagyonunk felett az igazgatótanács rendelkezik. A gyakorlat az, hogy a Szent István-Társulat minden év március végén átadja a múlt évi számadásokat az Akadémia főtitkárának, aki ezt az igazgató-tanács elé terjeszti.

Hogy azonban Elnökségünk már a mai ülésen előterjeszthesse a számadásokat, Másodelnök úrral együttesen megkértem *Takáts Ernő* pápai kamarás urat, a Szent István-Társulat vezérigazgatóját, hogy a számadásokat már most szíveskedjék elkészíttetni. Bár ez az előkészítés kétszeres munkát okozott a könyvelőségnek, a Vezérigazgató úr olyan szíves volt, hogy nemcsak az elmúlt évi, hanem a folyó évi február 20. napjáig terjedő számadásokat is elkészíttette. Eme rendkívül előzékeny intézkedéseért e helyütt is hálás köszönetet mondok *Takáts Ernő* vezérigazgató úrnak!

Tekintetes Szent István Akadémia! Aki mélyen tisztelt Tagtársaink közül valamely nagy intézményt igazgat vagy valaha igazgatott, az tudja, hogy milyen bonyolódott dolog egy mérlegnek az áttekintése. Tapasztalatból mondhatom, hogy egy-egy ilyen kimutatásba legjobb matematikusaink is belezavarodtak.

Hogy az előttünk fekvő *többoldalás kimutatás* mégis megérthessük, Másodelnök úr tanácsára a tételeket három csoportba osztottam, úgy mint a) az alapítványok, b) a Gombos Albin-féle Katalógus és c) a rendes számadások csoportjára.

A) Alapítványok:

1. Fraknoi-alapítvány az Országos Földhitelintézet kezelésében	2.578.—
2. Boromissza-Giesswein-Kollányi stb. alapok, Szent István-Társulat kezelésében	3.379.—
Összesen ...	5.957.—

Ez tulajdonképeni vagyonunk, amelyhez hozzányúlni csak az Elnök, Másodelnök és Főtitkár együttes aláírásával lehet. Ezen vagyonnak csak az osztalécai költethetők el.

B) Gombos Albin Katalogusa:

1. Bevételei a Vallásalapból:	
1935 dec. hó	4.970.—
1937 jan. hó	4.970.—
1938 febr. hó	9.939.—
a munka eladásából	3.116.—
Összes bevétel ...	22.995.—
2. Kiadások:	
I. kötet nyomdai költség	6.570.—
II. " " " "	6.824.—
III. " " " "	7.221.—
hirdetések s egyebek	1.671.—
írói díj Gombos Albinnak	5.000.—
Összes kiadás ...	27.286.—

Tehát a Gombos-Katalogus mérlege:

Kiadások	27.286.—
Bevételek	22.995.—
Tartozásunk	4.291.—

C) Rendes Akadémia számadások:

1. Nyomdai tartozás 1939 febr. 20	2.751.—
2. Gombos-Katalogus tartozás	4.291.—
Összes tartozás ...	7.042.—

Ezzel szemben rendes bevételeink:

1. Államsegély tk. Vallás Alapból (I)	9.930.—
2. Tudományos Társulatok járuléka	900.—
3. Osztalékokból	200.—
Összes bevételeink 1939 febr. 20-án ...	11.030.—

Tehát Akadémiánk mérlege 1939 február 20-án:

1. Bevételek	11.030.—
2. Tartozások	7.042.—
Marad elkölthető ...	3.988.—

Ezidőszent 3988 P-nyi összeg az, amelyből költségvetést készíthetünk az 1939. évre, éspedig a következőképen:

1. Irodakezelő és szolgák díjazása	1.400.—
2. Meghívók és postaköltségek	1.000.—
3. Az 1938. évi Akadémiai Értesítő	900.—
4. Egyéb kiadványokra	688.—
Összesen ...	3.988.—

Tekintetes Szent István Akadémia!

Az elmúlt évben Akadémiánknak különösen sok kiadása volt, amelyet egyrészt a Gombos-féle munka, másrészt boldogult Főtitkárunk temetése körüli költségek okoztak; ezen tartozásainkat mielőbb tisztáznunk kell, hogy Akadémiánk pénzügyi egyensúlya helyreálljon. Összefoglalva jelenlegi helyzetünket, az 1939. polgári évre eddigelé 11 ezer pengő befolyt jövedelmünk van s ha előbb 7 ezer pengős tartozásunkat kiegyenlítjük, kereken 4 ezer pengő marad, amely szűkösen elegendő az évi kiadásokra és az 1938. évi Akadémiai Értesítőre.

Némi remény csillan fel azonban a Hercegprimás Úr Óminenciájától kiutalt összeg kísérőiratából, amely néhány sorban azt mondja, hogy az ezévi államsegély I. részlete fejében 10.000 pengőt küld (Esztergom, 1939 jan. 24.). Ebből következtetve II. részletre is remény lehet.

Másodelnök Úrral együtt abban a nézetben vagyok, hogy a kiutalt összeg nem államsegély, hanem a Vallás és Tanulmányi Alapból kiutalt segély.

Bármint is van a dolog, Hercegprimás Elnök Úr Óminenciájának Rómából való visszatérése után tisztázódik a kérdés s egyúttal az is, hogy milyen összeget remélhetünk még az év folyamán.

Csak ezután kerülhet sorra Akadémiánk egyes osztályainak kívánsága s dönthet Együttes ülésünk arról, hogy az osztályokban felgyülemlett értekezések kiadása milyen sorrendben történjék.»

IV. *Balanyi György*, a II. osztály titkára előterjeszti a II. osztály 1939 jan. 27-i ülésén elfogadott javaslatot, amely szerint az együttes ülés járuljon hozzá a Gombos Albin-féle Katalógus három kötetének befejezése gyanánt egy pótkötet készítéséhez. A pótkötet az indexet foglalná magában, amelynek megírására dr. Csapodi Csabát ajánlja.

A beterjesztett javaslatot az együttes ülés elfogadja.

Egyéb tárgy híján, Elnök megköszönvén a tagok szíves érdeklődését, az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1939 február 24-én.

Jegyezte: *dr. Papp Károly* főtitkár. Láttam: *dr. Vizsota Gyula* elnöklő másodelnök. Hitelesítik: *Erdősi Károly*, *dr. Takáts Ernő*, *Gerevich Tibor*. rendes tagok.

VI. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1939 március hó 10-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Pataky Arnold* osztályelnök. Megjelentek: *Balanyi György*, *Erdősi Károly*, *Horváth Konstantin*, *Kühár Flóris*, *Papp Károly*, *Radó Polykár*, *Schütz Antal*, *Vargha Damján*, *Váradí József*, *Vizsota Gyula* rendes tagok és számos vendég.

Pataky Arnold osztályelnök a következő beszéddel nyitja meg az ülést: «Tekintetes Akadémia!

Még csak két hete annak, hogy a Szent István Akadémia együttes ülésén Akadémiánk másodelnöke megrendítő szavakkal fejezte ki azt a mélységes gyászát, melyet XI. Pius pápa halála az egész katolikus egyházban, annak minden gyermekében, sőt az egész világon okozott. A szentéletű pápát, az Úr Jézus országának terjesztésén fáradozó, élete utolsó pillanatáig munkálkodó apostolt, a nagy tudóst, a magyar nemzet nagy pártfogóját veszítettük el benne, és százmilliók imájával szállott fel az Úrhoz a mi imánk is, hogy adja meg Szentatyánknak a mennyei örök jutalmat, Egyházának pedig adjon olyan látható főt, aki méltán tudja majd folytatni 261 elődjének minden más emberi munkakört felülhaladó nagy művét. És hamarabb, mint bárki is gondolta volna, meghallgatást nyert az imádságunk: ma egy hete, ebben az órában már Urbi et Orbi hirdették az örök város harangjai: Habemus Papam! A katolikus világ hódoló engedelmességgel és szeretettel fogadott volna bárkit, akit a Szentlélek intézkedése az Egyház fejévé

rendel; de sokszoros volt az öröme minden hívőnek, sőt az Egyházon kívül állóknak is, hogy *XII. Pius néven Pacelli Jenő* bíboros, államtitkár foglalta el a pápai trónt. És különösen nagy volt az örömünk nekünk, magyaroknak, hogy Szent Péter 262-ik utódja éppen a mi eucharisztikus világtörvényszakos pápai legátusa lett, akinek személyét több mint egyheti magyarországi tartózkodása alatt mindnyájan a szívünkbe zártuk, aki Magyarországot maga is a szívébe zárta és akit hazánkhoz az a kötelék is fűz, hogy benne Pázmány-egyetemünknek díszdoktorát tisztelhetjük. Lelkünk mélyéből hálát adunk az isteni Gondviselésnek, hogy a mai időkben, amikor úgy látszik, hogy a világtörténelemnek elemi erői mozdultak meg, amikor világnézetek vívják egymás ellen az élet-halálharcot, olyan férfiú vette át Szent Péter hajójának a kormányát, aki eddig is mint dicső elődjének legfőbb munkatársa megosztotta vele a világegyház kormányzásának gondjait és aki mint államtitkár, mint teológus, mint egyházjogász már eddig is fényes betűkkel írta be nevét az Egyház történetébe. A keresztény katolikus világ többi gyermekeivel együtt a mi Akadémiánk is lélekben ott lesz a vasárnapi koronázáson, és a többi hívők százmillióival egyesül a mi imádságunk is: «Tartsd meg, Isten, szent Atyánkat, Krisztusnak helytartóját!»

Osztályelnök ezután felkéri Kúhár Flóris rendes tagot előadásának megtartására.

Kúhár Flóris r. tag: *Máriatisztelelünk a XI. és XII. században* címen megtartja előadását, amelyért osztályelnök köszönetet mond s kívánatosnak tartja az értekezés mielőbbi megjelenését.

Az előadás rövidesen meg is jelent az I. osztály értekezéseinek III. kötet 3. számában a következő címmel: «Máriatisztelelünk a XI. és XII. század hazai liturgiájában» az 1—19. oldalakon.

Kelt Budapesten, 1939 március 10-én. Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár.

VII. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia II. osztályának 1939 március hó 17-én tartott üléséről.

Elnök: *Dóry Ferenc* osztályelnök. Megjelentek: Balanyi György, Erdősi Károly, Hermann Egyed, Meszlényi Antal, Papp Károly, Szabó László, Viszota Gyula rendes tagok és számos vendég. Távolmaradását kimentette Czettler Jenő rendes tag.

Elnöklő osztályelnök felkéri Grúber Miklós vendéget bejelentett előadásának megtartására.

Gruber Miklós dr. vendég megtartja előadását a következő címen: «*A keresztény világkép a bécsi romantikában*».

Elnöklő osztályelnök köszönetet mondva előadó vendégünknek értékes előadásáért, az ülést bezárja.

VIII. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia III. osztályának 1939 március 31-én tartott üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök. Megjelentek: Bartha József, Dóry Ferenc, Horváth Konstantin, Kálley Miklós, Láng Nándor, Nékám Lajos, Pitroff Pál Ödön osztálytitkár, Vargha Damján, Várdai Béla osztályelnök r. tagok, Viszota Gyula másodelnök, Papp Károly főtitkár.

Vargha Damján r. tag. felolvassa: «*Irodalmunk feddőnekeinek legrégibb elemei*» című munkáját.

Várdai Béla osztályelnök az előadónak és a megjelenteknek köszönetet mondva, az ülést bezárja.

IX. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1939 április 14-én tartott üléséről.

Elnök : *Wodetzky József* osztályelnök. Megjelentek : báró Andreánszky Gábor, Dudich Endre, Entz Géza, Éhik Gyula, Grosschmid Lajos, Horváth Konstantin, Horusitzky Henrik, Mödlinger Gusztáv, Papp Károly, Soó Rezső, Szabó Zoltán, Zsivny Viktor rendes tagok, továbbá Boros Ádám, báró Gudenus Gézáné, Kohl Ferenc, Lipp Imre, Reiner Irma vendégek.

Elnök üdvözlőlvén a megjelent tagokat és vendégeket, az ülést megnyitja és felkéri Soó Rezső rendes tagot székfoglaló értekezésének megtartására.

Soó Rezső r. tag *«Korszerű növényföldrajzi vizsgálatok a Magyar Alföldön»* címmel megtartja székfoglaló értekezését.

Wodetzky József osztályelnök a következő szavakkal üdvözlő az új tagot :

«Tekintetes Szent István Akadémia !

Belei Soó Rezső egyetemi tanár urat Akadémiánk 1937-ben választotta tagjaink sorába. Életét s működését a következőkben vázolom. Soó Rezső 1903-ban Székelyudvarhelyen született. 1921—1925 között egyetemi tanulmányait végezve, sub auspiciis Gubernatoris doktorrá avatták, 1927—1929 között a tihanyi biológiai intézetben dolgozott, 1929 decemberében a debreceni Tisza István-tudományegyetemen a növénytan rendkívüli, 1935 júliusában rendes tanára. Debrecenben megalapította a növényntani intézetet és a botanikuskeretet.

1921 óta 80 dolgozata jelent meg. Főművei a *Melampyrum*-monográfia, Kolozsvar geobotanikai monográfiája, s a Balatonvidék szociológiai növényföldrajza. Újabban a Nyírség florisztikai kutatása körül buzgólkodott. Növényföldrajzi munkásságával jelentős eredményeket ért el.

Mai előadásában : *«Korszerű növényföldrajzi vizsgálatok a Magyar Alföldön»* címen mintegy összefoglalta eddigi kutatásainak eredményeit.

Minthogy legfiatalabb tagtársunk mai előadásával eleget tett akadémiai kötelezettségének, azért Ügyrendünk 63. §-a alapján Soó Rezső egyetemi tanár urat Akadémiánk teljes jogú tagjának jelentem ki s működéséhez sok sikert kívánok».

Egyéb tárgy híján elnök az ülést berekeszti. Jegyezte *Dudich Endre* osztálytitkár.

X. jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának 1939 április 28-án tartott együttes üléséről.

Elnök : *Vizsota Gyula* másodelnök. Megjelentek : Balanyi György, Bitter Illés, Brisits Frigyes, Dóry Ferenc, Erdősi Károly, Horváth Konstantin, Horváth Sándor, Jajczay János, Kühár Flóris, Nékám Lajos, Papp Károly, Pataky Arnold, Radó Polikárp, Terkán Lajos, Váradai József, Wodetzky József és Zsivny Viktor rendes tagok, továbbá Uzdóczy-Zadravec István ny. tábori püspök, Scheirich Bonaventura szentferencendi rendfőnök, Pethő Lénárd szentferencendi házfőnök, Takács Ince szentferencendi páter, a Szent Ferenc-rend számos tagja, Reiner Irma vendégek.

Távolmaradásukat kimentették Várdai Béla osztályelnök, Entz Géza és báró Andreánszky Gábor rendes tagok.

1. Elnök az ülést megnyitván, a következő beszéddel emlékezik meg *XII. Pius pápa* *Őszentsége* trónralépéséről :

«Tekintetes Akadémia !

Legutóbbi együttes ülésünk alkalmával lehajtott fejjel és szomorú szívvel kezdtük meg ülésünket : mély bánatunknak adtunk kifejezést Szentséges Atyánk, XI. Pius elhunytá alkalmából. Ma emelkedett érzéssel és hódoló tisztelettel tekintünk az Ég felé s hálát adunk a Mindenhatónak, hogy XII. Pius pápával olyan férfiú lett Krisztus földi helytartója, akire mi magyarok buzgó szívvel, reményteljesen és erős bizakodással tekintünk, visszaemlékezve az elmúlt évi eucharisztikus

kongresszus alkalmával tanúsított vallásos buzgóságára és egyéni méltóságára. Szent Atyánk mélyeséges hite, felemelő szeretete, diplomáciai nagy gyakorlata és éleslátása reményt ad az egész világ és a mi sokat szenvedett hazánk békés jövőjének kialakulására és megszilárdulására. Már megválasztása sem volt megszokott, mert nem kellett egyezkedés, sok szavazás: az első napon, a harmadik szavazás után Benne összpontosult a bizalom. Már ez is arra mutat, hogy a szeretet és a béke jelszavai működtek közre a választáson. Szentséges Atyánk jelszava is ezt mutatja: Pax opus iustitae. Izgatott időkben élünk, szinte morajlik alattunk a föld, az emberek lelkükben izgatottak s ezt mind a világháború után kötött kegyetlen és szerencsétlen békekötés eredményezte. Azt hitték 1919-ben, hogy meg lehet fosztani nemzeteket az emberi jogoktól és hosszantartó rabszolgaságba lehet súlylyesztani őket. Egy ideig sikerült is ez, de az elnyomott nemzetek csakhamar magukhoz tértek: példás szorgalommal és munkával, elhatározott kemény akarattal eddig nem ismert nagy erkölcsi és fizikai erőre tettek szert. És ma már nyilvánvaló, hogy az általános béke csak minden nemzet akaratának közös eredményéből fakadhat. Pax opus iustitiae! Olyan béke kell, amely igazságos munkának az eredménye. Amióta elhangzott ez a jelszó, hatása alól senki sem vonhatja ki magát.

Szent Atyánk szellemi fegyverekkel, hittel és szeretettel kívánja ez igazságos béke elérését. Mi magyarok buzgó imával fordulunk az Egek Urához, támogassa Szent Atyánkat nehéz küzdelemben az egész világ és a magyar haza javára.

2. Tekintetes Akadémia!

A hazai nevelés és közgazdaság terén egyaránt kiváló ciszterci rendnek sok kiváló tagja működik sorainkban. A rend élére új apát került. Az öröm napjaiban velük együtt érzünk, amikor az új zirci apátúr: *Endrédi Vendel* megkezdte működését. Az apáturat a rend tagjainak nagy többsége szaktudományaink alapos ismeretéért, közvetlen és atyai nevelési módszeréért, közgazdasági és pénzügyi dolgokban való gyakorlati jártasságáért, a társalgásban való közvetlenségéért tanári, majd igazgatói működésében is szeretettel és bizakodással vette körül. Ezek a jeles tulajdonságok voltak szószólói a legfelsőbb helyen is a kinevezés alkalmával, amikor a férfikor elején sok tudós és idősb rendtagjainak atyjává tették. Az Akadémia nevében üdvözlöm és kívánom, adjon a Mindenható az apátúrnak erőt és bölcseséget az igazságos kormányzásra, hogy hazánk nevelése, közgazdasága terén és a tudományok pártolásában sok és szép eredményt érjen el.

3. A megválasztott rendes tagok megerősítése.

Dr. Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás, esztergomi érsek úr Őminenciája 1939 március 21-én kelt 1919. számú leiratában megerősítőleg tudomásul vette, hogy a Szent István Akadémia 1939 február 24-i együttes ülésében megválasztotta

a hittudományi bölcséleti osztályba rendes tagnak

Blazovich Jákó pannonhalmi főmonostori alperjelt, a bölcsélet és szónoklat tudós művelőjét;

a történelem-, jog- és államtudományok osztályába rendes tagnak

Horváth Jenő főgimnáziumi igazgatót, a történettudományok jeles művelőjét, *Jajczay János* székesfővárosi könyvtárost, egyházművészeti kutatót,

Tragor Ignác kormányfőtanácsost, Vác városának ismert jeles történetíróját, *Atzél Elemér* miniszteri tanácsost, az egészségügyi közigazgatási jog kiváló tudosát;

a nyelvtudományi és szépirodalmi osztályba rendes tagnak

Bánhegyi Jób bencés tanárt, a magyar irodalomtörténet művelőjét,

Balla Borisz miniszteri titkárt, regényírót;

a mennyiség- és természettudományok osztályába rendes tagnak

Wolsky Sándor biológust, a tihanyi biológiai intézet adjunktusát.

a) A megválasztott tagok közül *dr. Jajczay János* a következő levélben köszönte meg megválasztását: «Őszintén átérzem a megtiszteltetést, amelyben a Szent István Akadémia részesített, amikor tagjai sorába választott. Tudatában

vagyok az Akadémia iránti kötelességemnek, a kitüntetést elfogadom. Ehhez hozzáfűzöm ígéretemet, amely szerint minden tettemmel, mint a multban, úgy a jövőben is Anyaszentegyházunk érdekét akarom és fogom szolgálni Isten dicsőségére».

b) A másik köszönőlevél a következőkép szól: «Főmagasságú és Főtiszteleendő Bibornok Hercegprimás Úr, Eminenciás Uram! A Szent István Akadémia tagjává történt megválasztásomról szóló kegyes értesítését a legmélyebb köszönettel vettem. Midőn a megválasztást alázattal elfogadom és a kitüntető bizalomért Eminenciádnak és a Szent István Akadémiának legbensőbb hálámat nyilvánítom, készséggel ígérem, hogy mindenkor hűségesen igyekszem szolgálni a katolikus szellemű tudomány és a Szent István Akadémia érdekeit. Maradok Eminenciás Uramnak hódoló tisztelettel, Győr, április 20-án alázatos híve: *dr. Bánhegyi Jób* bencés házfőnök, főiskolai tanár».

c) Balla Borisz r. tag köszönőlevele:

«M. k. miniszterelnökség. Budapest, 1939 máj. 11.

Tisztelettel értesítem a tek. Elnökséget, hogy a mai napon levelet intéztem a Főmagasságú Biboros Hercegprimás Úrhoz, mint az Akadémia fővédőjéhez, s abban mély köszönettel elfogadtam az Akadémiának 1939. évi február 24-i együttes ülésén történt megválasztásomat.

Bár szóbelileg már vagy öt hete nyilatkoztam Takács vezérigazgató úr előtt a megtisztelő választás elfogadásáról — most utólag sietek írásbeli választ is adni s egyben a tek. Elnökség elnézését kérem, hogy a határidőt néhány nappal átléptem. Vis major folytán — Olaszországban voltam s az értesítést akkor küldték utánam, amidőn már továbbutaztam — csak most jutottam abba a helyzetbe, hogy válaszomat írásban közöljem.

Amidőn kérem a tek. Elnökségtől ennek tudomásulvételét, maradok mély tisztelettel

Balla Borisz».

4. *Mohl Adolf* pápai prelátus, győri székesegyházi kanonok, gyémántmisés áldozópap 1939 április 15-én, 85 éves korában Győrött elhunyt.

Megboldogult tagtársunk még a Szent István-Társulat tudományos és irodalmi osztályából 1916 január 20-án lépett át a Szent István Akadémia II. osztályába.

Irodalmi munkásságát «Lövő története» című, Győrött 1930-ban megjelent könyvében, a 224—226. oldalakon sorolja fel. Az itt felsorolt 27 értekezésen kívül 1938 okt. 12-én sajátkezűleg írt levelében még három cikket említ meg, úgyhogy élte végéig 30 tanulmánya jelent meg részint saját kiadásában, részint különböző folyóiratokban. Történeti tanulmányai főképp a soproni, tatai és győrvidéki plébániákkal foglalkoznak, azonkívül a «horvátok bevándorlásáról 1533-ban» címen írt becses tanulmányt.

Temetése a győri székesegyházból április 17-én volt, ahonnan másnap szülőföldjére, a sopronvármegyei Lövőre szállították, amelynek temetőjében szülei mellett várja a dicsőséges feltámadást.

Akadémiánk koszorúját sírjára a lövői esperes-plébános úr volt szíves elhelyezni.

Elnök kimondja, hogy Mohl Adolf elhunyt tagtársunk emlékét jegyzőkönyvben örökíttjük meg. A győri Székeskáptalan nevében *Váris Károly* prelátus apátkanonok köszönte meg Akadémiánk részvétét.

5. Jelentés *Gombos Albin Catalogus* című munkájának pótkötettel való kiegészítéséről.

Akadémiánk 1939 február 24-én tartott együttes ülése Balanyi György osztálytitkár indítványára elhatározta, hogy Gombos Albin Ferenc: *Catalogus Fontium Historiae Hungaricae* című háromkötetes munkáját pótkötettel egészíti ki s a munka megírására Csapodi Csabát ajánlja.

Ennek alapján felkértem dr. Csapodi Csaba könyvtári gyakornok urat, hogy tervezetét nyújtsa be. Csapodi Csaba úr 1939 április 14-én kelt tervezetében a következőket írja:

Az index eredeti elgondolása a szerző intenciói szerint ma már teljesen nem valósítható meg. A szerző által kilátásba helyezett részletes kritikai jegyzetek elkészítése több évtizedes munkát jelentene. A szerző tervezete túlméretezettnek látszik; az ígért genealógiai táblák, uralkodók, püspökök nevei nem tartoznak a dolog lényegéhez s csak a terjedelmet növelnék s az elkészülés időpontját halasztanák. Legföljebb a szerző hagyatékában fennmaradt táblázatok közlését tartanám megfelelőnek.

A Catalogus használhatóságához három indexre van szükség: névmutató, tárgymutató és kormánytató. A név- és tárgymutató közös betűrendben egyesíthető. A kormánytató azért szükséges, hogy valamely század, évtized vagy uralkodó életének idejére melyik forrás közöl adatokat. Ezeket az indexeket kiegészítené a rövidítéseknek és a rövidítve idézett könyvcímeknek jegyzéke és magyarázata. A munka elkészítésének idejét hozzávetőlegesen 1 ½ évre, terjedelmét 15 ívre becsüli.

Csapodi Csaba úr tervezete alapján az előrelátható kiadás a következő költségekkel fog jární:

Mínthogy a három kötet 168 ívet tesz ki s ennek nyomdai költsége 20.615 pengő volt, ivenkint a nyomdai költség 122 P.

Mínthogy továbbá Gombos Albin 5000 P írói tiszteletdíjat kapott, ez ivenkint 35 P-t tesz ki.

Ugyanilyen arányban számítva a pótkötet 15 ív

nyomdai költsége 1.830.— P.

Csapodi Csaba úr tiszteletdíja 525.— P.

Összköltség ... 2.355.— P.

Többek hozzászólása után elnöklő másodelnök kimondja, hogy a hozzávetőleges költségvetést az ülés elfogadja, azonban az író tiszteletdíját ivenkint 50 pengőben szabja meg.

6. Folyó ügyek.

a) Az 1939 február 24-i együttes ülés határozatából köszöntöttük *gróf Teleki Pál* tagtársunkat miniszterelnöki kinevezése alkalmából. Ez üdvözlésre *Viszota Gyula* másodelnök úrhoz a következő levél érkezett: «Méltóságos Úr! Miniszterelnökké történt kinevezésem alkalmából a Szent István Akadémia tagjai nevében hozzám intézett jóleső üdvözléséért fogadja és kérem, tolmácsolja őszinte köszönetem nyilvánítását. Budapest, 1939 március 16-án, gróf Teleki Pál.

b) Ugyancsak mult együttes ülésünk határozatából köszöntöttük *Hóman Bálint* tiszteleti tagunkat vallás- és közoktatásügyi miniszterré történt kinevezése alkalmából. Üdvözlő iratunkra a következő válasz érkezett: «A Szent István Akadémia tekintetes Elnökségének Budapest. Nagyon örültem a megtisztelő jókívánásoknak, melyekkel a Szent István Akadémia elnöksége felkeresni volt szíves. Kérem az Elnökséget, fogadják ezért a megtisztelő figyelemért őszinte köszönetem kifejezését. Kiváló tisztelettel és nagyrabecsüléssel Budapesten, 1939 március 4-én Hóman Bálint».

c) Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás úr, Főmagasságú Elnökünk e hó 23-án, vasárnap ünnepelt 55 éves születésnapját. Ez alkalomból együttes ülésünk nevében köszöntöttük őminenciáját, aki ez évfordulót teljes visszavonultságban töltötte esztergomi székhelyén.

d) *Glattfelder Gyula* csanádi püspök úr őexcellenciáját, tiszteletbeli tagunkat a Pázmány Péter-tudományegyetem hittudományi kara tiszteletbeli doktorává választotta. A kitüntetés ez év március 19-én Szegeden adta át az egyetem küldöttsége, amelynek tagjai Kecskés Pál hittudománykari dékán vezetésével Trikál József és Pataky Arnold ny. r. tanár urak őméltóságai voltak.

e) A *Klasszikus Műveltség Barátainak Egyesülete* f. é. március 25-én tartotta 25. jubiláris közgyűlését, amelynek ünnepi előadója *Pataky Arnold* őméltósága, Akadémiánk I. osztályának elnöke: «Az apostolok cselekedetei és az egykorú görög világ» címen tartott előadást.

Ez alkalommal az egyesület elnöke átnyújtotta Pataky Arnold ömértóságának a Parthenon Társaság emlékérmét. Az előkelő közönség melegen ünnepelte tudós tagtársunkat és osztályelnökünket.

f) *Angyal Pál* tagtársunkat az elmúlt héten két kitüntetés is érte, amennyiben egyrészt a finn köztársaság elnöke a Fehér Rózsa-rend I. osztályú érdemrendjével tüntette ki, másrészt a Magyar Jogászegylet elnökéül választotta.

g) *Hülll Dezső* tagtársunk megköszönte az üdvözlést, amelyet Akadémiánk a Corvin-lánccal történt kitüntetése alkalmából hozzá intézett.

h) Akadémiánkat közelről érdeklő esemény történt f. é. április 25-én. Ekkor volt a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetségének közgyűlése, amelyen eddigi elnöke: Hóman Bálint miniszter úr bejelentette lemondását.

A választó gyűlés az 1939—41. évkörré *Gajzágó László* rendkívüli követ, egyetemi tanárt, s ügyvezető alelnökké *Németh Gyula* egyetemi tanárt választotta.

A Szövetség elnöksége felkérte Akadémiánkat, hogy az 1939—41. évkörré közgyűlési képviselőinket küldjük ki. Az együttes ülés felkéri tagtársaink közül

1. *Viszota Gyula* másodelnök, 2. *Várdai Béla* osztályelnök, 3. *Balanyi György* osztálytitkár és 4. *Takács Ernő* r. tag urakat, hogy a megbízatást elvállalmi szíveskedjenek.

i) Végül a főtítkár a kiadványokról számol be: A Szent István Akadémia 1938. évi Értesítője teljes egészében nyomdában van, amelynek cikkei Elnök Úr Öminenciájának megnyitóbeszéde, *Husztli József* értekezése a Szent István korabeli latinságról, a főtítkár jelentése s azután mind a négy osztályból egy vagy több értekezés, így *Horváth Konstantin*, *Kárpáthy Kravjanszky Mór*, *Bartha József*, *Sziklay János*, *Papp Ferenc*, *Deseő Dezső*, *Szabó Zoltán* értekezései, részben teljes szöveggel, részben kivonatosan.

Az Értekezések sorából sajtó alatt vannak *Kühár Flóris*: Mária-tiszteletünk, *Radó Polikárp*: Az Úr születésének évszaka, *Kadič Ottokár*: a Budavári barlangpincékről szóló értekezések. Előreláthatólag valamennyi kiadvány május hó végén megjelenik.

A főtítkár jelentését az együttes ülés tudomásul veszi.

Elnöklő másodelnök megköszönve a tagoknak és vendégeknek szíves megjelenését, az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1939 április 28-án. Jegyezte: *dr. Papp Károly* főtítkár. Láttam: *dr. Viszota Gyula* másodelnök. Hitelesítik: *Pataky Arnold*, *Erdősi Károly* rendes tagok.

XI. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1939 április 28-án tartott felolvasó-üléséről.

Elnök: *Pataky Arnold* osztályelnök. Megjelentek: *Balanyi György*, *Bitter Illés*, *Brisits Frigyes*, *Dőry Ferenc*, *Erdősi Károly*, *Horváth Konstantin*, *Horváth Sándor*, *Kühár Flóris*, *Nékám Lajos*, *Papp Károly*, *Radó Polikárp*, *Várdai József* rendes tagok, továbbá *Zdravetz István* tábori püspök, *Scheirich Bonaventura* szentferencrendi főnök, *Pethő Lóránd* szentferencrendi házfőnök, *Takács Ince* szentferencrendi páter, a Szent Ferenc rend számos tagja, báró *Gudenus Gézané*, *Reiner Irma* vendégek.

Elnök üdvözölvén a megjelenteket, az ülést megnyitja és felkéri *P. Takács Ince* O. F. M. vendéget: «Az újabb és legújabb tudományos törekvések a Szent Ferenc rendben» című előadásának megtartására. Az előadás teljes szövege megjelent Értesítőnk 23—38. oldalain.

Pataky Arnold osztályelnök zárószavai:

Tekintetes Szent István Akadémia! Mindnyájunk nevében őszinte köszönetet mondok *P. Takács Ince* tanár úrnak ezért az értékes és rendkívül érdekes felolvasásáért. A felolvasó úr csak egy mozzanatot emelt ki abból a roppant területtől, amelyen az Egyház szerzetesrendjeinek tudományos működése évszázadok

óta mozog, de ezek az adatok is éles fényt vetnek arra a nagy munkásságra, amelyet a szerzetesrendek — a lelkipásztorkodás és a szemlélődés mellett — a tudomány kérdéseiben is az Isten dicsőségére folytatnak. A felolvasó úr igen helyesen reámutatott arra, hogy bár Szent Ferenc nem a tudományok művelését tűzte ki rendjének főcéllá, már a nagy rendalapító korá óta Petrus Lombardus, Szent Bonaventura a «Doctor seraphicus», Alexander Halensis a «Doctor irrefragabilis», Duns Scotus János a «Doctor subtilis», hogy csak a legkiválóbbakat említsük, az ő nagy tudományos munkásságukkal, mint tündöklő csillagok világították meg az Egyház tanait és az ő munkásságukat ma is tisztelettel említi a katolikus teológia. — A felolvasó úr azt is kiemelte, hogy Európa népei jórészt a ferences szerzetesek munkája révén ismerték meg bensőségebben a kereszténység szellemét. Én ezt az állítást ki szeretném egészíteni azzal, hogy legnagyobbreszt Szent Ferenc fiainak, az ő áldozatos munkájuknak, szenvedéseiknek és sokszor vérük hullásának köszönhetjük, hogy a török invázió viharos évszázadaiban az Úr Jézus szülőföldjén megmaradt a keresztény katolikus hit. Amikor 1910-ben oly szerencsés voltam, hogy Egyiptomot és Palesztinát bejárhattam, saját szememmel is meggyőződhettem arról az áldásos működésről, amelyet Jeruzsálemben, Betlehemben, Názáretben, a Tábor hegyén, Tiberiásban és a többi szentföldi zárdákban a ferences atyák kifejtenek. Mint jellemző példát csak azt említem meg, hogy a mai názáreti szentélyt a XVII. században — egy teljes évszázadig tartó pusztulás után — Szent Ferenc fiai támasztották fel romjaiból és nekik köszönhető, hogy ma is a szentmisében eucharisztikus alakban megjelenik az Úr Jézus ugyanazon a helyen, ahol a Boldogságos Szűz áldott méhében «Verbum caro factum est».

Mindnyájunk nevében szívből kívánom a jó Isten bőséges áldását Szent Ferenc rendjére és annak tudományos működésére is. Adja az Isten, hogy a rend tudományos életének két út fókusza: Quaracchi és a Pontificium Athenaeum Antonianum «virant, crescant, floreat!»

XII. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia II. osztályának 1939 május hó 5-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Döry Ferenc* másodelnök. Megjelentek: Balanyi György osztálytitkár, Czettler Jenő, Friedreich Endre, Hermann Egyed, Horváth Jenő, Kárpáthy-Kravjanszky Mór, Papp Károly főtitkár, B. Szabó László, Várdai Béla, Viszota Gyula r. tagok és a vendégek.

Elnök az ülést megnyitja és felkéri *Horváth Jenő* r. tagot előadásának megtartására. *Horváth Jenő* felolvassa «*Szent László király*» című székfoglaló értekezését. Az értekezés teljes egészében megjelent *Értesítőnk* 39—75. oldalain.

Elnök meleg szavakkal köszönti az előadót és az alapszabályok értelmében teljes jogú taggá nyilváníttja. További működésére Isten áldását kívánja.

Az elnök köszönetet mond a megjelent tagoknak és vendégeknek s az ülést berekeszti.

Budapest, 1939 május hó 5-én.

XIII. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia III. osztályának 1939 május hó 12-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök. Megjelentek: Bán Aladár, Horváth Konstantin, Jajczay János, Kállay Miklós, Papp Károly rendes tagok, báró Gudenus Gézáné, Reiner Irma vendégek és számos vendéghallgató.

Elnöklő *Várdai Béla* osztályelnök a következő beszéddel nyitja meg az ülést:

«Abból a valóban országos gyászból, melyet *Tóth Tihamér* halála jelent, a Szent István Akadémia részét kivenni bizonyára együttes ülésünk s még inkább az Akadémia részéről felette mondandó emlékbeszéd lesz elsősorban hivatott. Az ő halála azonban a magyar irodalomnak is vesztesége lévén, úgy érzem, ami irodalmi

osztályunknak is illő, hogy az Őt megillető koszorúba belefönja a megemlékezésnek néhány külön virágszálát.

Tóth Tihamér neve a magyar egyházi szónoklat történetében új szint, új kikezdést jelent, ami annál nagyszerűbb, mert ilyenre szert tenni a lelkeken még hatalmasan uralkodott nagy géniusz, *Prohászka Ottokár* után, hozzá éppen ugyancsak a szószékek magaslatáról, valóban nem könnyű feladat lett volna bármily tehetség számára. *Prohászka*, bizonyára az eddigi magyar idők legnagyobb egyházi szónoka, a soliloquiumoknak, a saját lelke feltárásának, a hatalmas monológoknak volt gigászi mestere. Feltárta előttünk lánglelkét, az tükörré vált hallgatói, az intelligens magyarság számára, úgyhogy az megláthatta benne lelke képmását, amint az Teremtő Istene előtt mutatkozik. *Tóth Tihamér* a szószékről — a láthatóról és a láthatatlanról egyaránt — a lelkekkel üdvök érdekében folytatott meghitt, bensőséges, közvetlen beszélgetéseknek, a szent kapacitálásnak volt mestere. Szinte megbontotta ebből a célból az egyházi szónoklat hagyományos formáit — ezt még fel is panaszták —, de az óriási siker fényesen őt igazolta. Az is bizonyos, hogy egyfelől a színes elbeszélést, életélményeket, másfelől a magyar és világgöltészet kiaknázását a cél érdekében senki sem kapcsolta még be annyira egyházi szónoklatunkba, mint éppen ő. Ime, csak néhány vonása az ő külön jellegének és érdemeinek abban a mezőben, melyet oly fényes tehetséggel és eredménnyel művelt.

Pedig érdemeinek oroszlánrésze talán nem is szónoklataira esik, hanem még inkább ugyancsak az ő végtelenül közvetlen módján az ifjúsághoz intézett könyveire. Mintha erényei itt még fokozottabban állanának elének. Még senki a magyar ifjúsághoz moralista művekkel oly közel nem férközött, annak lelkén oly diadalt nem aratott, mint idevágó műveinek sorozata. Az egész világirodalomban ritka jelenség ez s bizonyára ez magyarázza, hogy *Tóth Tihamér*nak éppen ezek a könyvei vannak a legtöbb nyelvre, igazán Jókaink elterjedtségével vetekedően, lefordítva.

Amit mindkét irányú munkásságával tett, azért, hisszük, megadja bőséges jutalmát az Ūr, azt az egyetlen jutalmat, amelyért tulajdonképp igazán dolgozni érdemes. Miénk a hála, a büszkeség, hogy a miénknek mondhattuk Őt. S ez a tudat bizonyára sokáig nem fog a magyar lelkekben elhalványodni. A szenvedések útja, melyet a Gondviselés kifürkészhetetlen akaratából élete végén megjárt, csak még megindultabbá, könnyesebbé fogja tenni az egyéniségére és érdemeire emlékezést. Válgék mind gyümölcsözőbbé a magyar jövőben emlékezete!

Elnöklő osztályelnök ezek után felkéri *Kállay Miklós* rendes tagot székfoglaló előadásának megtartására.

Kállay Miklós megtartja a székfoglaló előadását, amelynek címe: «Óceán — földek vándora. Vázlat *Báthory István* arcképéhez».

Várdai Béla osztályelnök a következő beszéddel köszönti *Kállay Miklós* r. tagot.

«A világnak bizonyára legfényesebb, legünnepélyesebb akadémiai tagavátása a francia Akadémiáé, melyen egykor magam is jelen lehettem, jut e pillanatban eszembe. A bevonulás katonai pompája, a garde republicaine sorfalat álló diszszakaszának tisztelgése közben, jelzi az esemény s vele az irodalom nemzeti jelentőségét. Ezt a tiszteletadást nálunk nemcsak a mi Akadémiánk, hanem a *Széchenyié* sem tudja megadni, Az új tagot ott a régiek egyike köszönti, feltárva működése képét, éspedig nemcsak a fényes pontokat, hanem elegáns gall szellemességgel érintve a fogatkozásokat is, talán a továbbfejlődés lehetőségeit akarva szolgálni. S a harmadik, ami akkor, a *Mazarin-palota* kupolája alatt 1911 őszén meglepett és megkapott, a katolikus szellemnek az egyik szónok ajkáról lelkesülten felhangzó, a hallgatóságot is áthévitő, tapsra készítő nyilvánulása volt. *Albert de Mun*, a catholique-socialiste pártnak világhírű szónoka köszöntötte akkor úgy a némiképp könnyű műzsájú *Henry de Régniert*, hogy éppen nem rejtette véka alá mindent a katolikum szempontjából tekintő lelkületét. Amit akkor láttam és tanultam,

abból az utóbbira, katolikus szellemből fakadó szavakra itt már maga a hely kötelez, de élekezettel a tanulsággal is, hogy széket foglaló igen t. Tagtársamat nem bántom meg általános dicséretekkel, tulajdonkép lealázó frázisokkal, hanem igyekszem néhány hű vonást és értékelést találni írói arcképéhez.

Színes és magyaros előadású regényeinek a cselekvény gazdagsága a legfőbb jellemvonásuk. Szorosan a történelem nyújtotta anyaghoz kapcsolódó művek ezek, de nemcsak a megszínezésük az íróé, hanem az eseményekkel, alakokkal szemben elfoglalt, legalább is kiérezhető álláspont is. Shakespeare királydrámái, a lengyel Matejko nagyszerű történeti képei mutatnak ezzel a műfajjal rokonságot. A *Trón a várhegyen* a legszínesebb, a legérdekesebb köztük. Erzsébet angol királynőt és korát valami jókaias gazdagsággal és könnyedséggel jeleníti meg, ahogy például a magyar mesemondás fejedelme Erdély aranykorát támasztotta fel. Oly időt tár elénk, mely ugyancsak alkalmat ad az írónak, hogy a szenvedő az üldözött, a mártír igazság pártjára állhasson s ez valóban a vezérdallama ennek a nemcsak lebilincselően érdekes, hanem egyúttal nemesen szép könyvnek. Azok a lapok pedig, melyeken az angol katolikusok, főképp a híres, az irodalomban is emlékezetes Campion Edmund vértanúságát mondja el, az átélés melegével sugárzik ki az igazság, hogy a hit oly nagy ajándéka az Istennek, amelyért időnkint — akár ma is a föld bizonyos pontjain — halálos megrostálásnak veti alá az embereket. A *Magóg fiai*-ban a III. kereszties háború és a délfraanciaországi eretnekek, a Sztán világuuralmát valló abbigensek kora áll előttünk, Oroszlánszívű Richard és Szent Domonkos alakjának szerepeltetésével. Az akkori szörnyűségek rajzában megvillannak a mai új pogányság körvonalai, ismertetőjegyei. Vigasztaló korszerűség árad belőle: ahogy az Egyház túlélte akkor azokat az őrvongó támadásokat, úgy fognak elvonulni felette a mostaniak is anélkül, hogy létének ártani tudnának. A kor kaleidoszkópja pompás színekben forog előttünk, ha lélektanilag kidolgozott főhős nem is tartja össze.

Harmadik nagy elbeszélő műve magyar tárgyú; hőse *Báthory István*, akinek alakjához oly nagyszerű világtörténeti háttérrel festett az ímént elhangzott székfoglaló. A ma annyira kedvelt életrajzi regények fajtájából való, a magyar név dicsőségét messze földek meghordozó, keménykezűségében is emelkedett tőrekvétő, tragikus sorsú lengyel királyról. A korrajz s az egész életpálya festéséből is következőleg, itt jobban előtérbe lép, mint a történeti regénynek már kifejlődött művészi formája megengedi, de az bizonyos, hogy az ily művek a multnak annyi mozzanatát és tanulságát nyújtják élvezetes formában a nagyközönségnek, melyekről az különben soha nem venne tudomást. Hisszük, hogy e három műnek annyi erényt és hivatottságot mutató szerzője a szorosan vett történeti regény mezején is fog még kiválót alkotni.

Költői munkássága csúcspontján mégis drámai műveit látom. Már első művei közt találunk színműveket. A fővárosban színre kerültek az erény hőseit viszik színpadra. A *lilios királyfi* a Szent Imre-év értékes emléke, Imre herceg királyi és szent lelkének méltó megjelenítése. Merész leleménnyel, de egyben hatásos drámaisággal mint a lázadó pogány szellem áldozatát, de egyúttal mint az erő és áldás forrását tünteti fel, mégpedig nemcsak az Árpádház, hanem a nemzet egész jövője szempontjából. A *roninok kincse* a vérbosszú költészetének egyik legnemesebb esete, a japán hőselkü önfeláldozás megrendítő kifejezése, a keresztesesség vértanúival sem rokotalanul. Úgy vélem, a legnemesebb légkörű darabok közül való, melyek csak kikerülhettek valaha magyar drámaíró kezéből, nyilván nem célnak nélkül alkotva olykor számára, mely az önérdeket emelte egész etikája, világrendje bálványává. A középkori angol legendából merített a *Godiva*, hősnője a legdicsőbb cél: a lélekmentés érdekében a legnagyobb áldozatokra képes, egész az emberfelettségig. És övé a győzelem, éppen a vele szembenálló pokoli gonoszság végső lelkijavára. Mindezek a színdarabok nem drámák a régi értelemben, az ortodox esztétika az álló jellemelek vádját emeli velük szemben, mert a lelki alakulást vagy éppen bukást hiába keresi bennük, de hogy a színpad

az ily heroikus jellemek számára is meghódítható, annak t. Tagtársunknak mind a három lélekből alkotott darabja máris szerencsés záloga.

Költői alkotásaihoz szorosan csatlakoznak verses és prózai műfordításai. Hatalmas termés, benne több világirodalmi remek, katolikus szellemű költői művek átültetési is, s valóban azok, aminek az igazi műfordításnak lennie kell: átköltés, egy visszhangzó lélek átköltései.

És kifejtette t. Tagtársunk mind e hármas irányú irodalmi tevékenységét az újságíró, a műbíró, a műkritikus, mert mindig a vártán álló, éppoly közhasznú, mert a közízlést és irodalmi közvéleményt alakító, sőt irányító tevékenysége közben. Teszi pedig ezt legfőbbképen katolikus napilapunk, a már éppoly tekintélyes, mint elterjedt *Nemzeti Újság* hasábjain. Szinte áttekinthetetlen tömegükben egyesül a műértés és műízlés az igazmondás becsületességével. Bennük sok helyes ítéletet fog találni a jövő irodalomtörténész, amennyire persze annak kialakítását egyfelől az újságírás gyors irama, másrészt korunknak az őszinte s így sokszor kemény igazság befogadásától eléggé elszokottsága megengedi. És végül szerkesztői érdemei: folyóirata, a *Napkelet* irányításával úgy szolgálja irodalmunknak idegen hatásoktól el nem zárkozó fejlődését, hogy nem szakad el azért a hagyománytól s nemesen értelmzi egyúttal az erkölcs és irodalom kapcsolatát is, pedig ezzel él és virágzik, az ellenkező esetben ezzel hanyatlik és pusztul az irodalom.

Örömrökre van, hogy ily változatos érdemek birtokában Akadémiánk tagja kívánt lenni s ez alkalommal teljesítette székfoglaló kötelességét is. A Szent István akadémiai tagság egy szempontból valóban többet jelent, mint egyet az irodalmi vagy tudományos tagságok közt: hitvallást is, melyhez az igaz ember mindig hű marad. Működése nemes irányánál fogva Ön valóban közénk való, s mikor ennek tudatában örömmel fogadom osztályunk teljes jogú tagjának, nemcsak kérem, hanem remélem is, hogy a zászlóhoz való hűséget Akadémiánk céljainak munkálásával is fogja tanusítani.»

XIV. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia III. osztályának 1939 október 13-án tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök. Megjelentek: Bartha József, Bán Aladár, Láng Nándor, Pitroff Pál Ödön rendes tagok, Viszota Gyula másodelnök, Papp Károly főtítká, továbbá Badics Ferenc, Badics István, Badics László, Balkányi Ernő, báró Gudenus Gézáné, Várdai Béláné, dr. Wágner József, dr. Zaymusz Gyula vendégek, az Angolkisasszonyok tanárnővérei, a Mintagimnázium növendékei s számos vendéghallgató.

Elnöklő osztályelnök bejelenti, hogy *Kelemen Krizosztom* pannonhalmi Főapát Úr f. hó 11-én kelt levelében kimentette távolmaradását.

Várdai Béla osztályelnök a következő beszéddel nyitja meg az ülést:

«Ülésrendünk sok éve már úgy van megállapítva, hogy az első ülést október havában, a nyári szünet után, osztályunk tartja. Így rendesen nekünk jut a feladat, hogy aradi vértanuink dicső és halhatatlan emlékezetét felújítsuk. Éppen 90 éve, hogy kinhalált szenvedtek hazájukért, azóta — mint a költő mondja — a mártírtetem kiforrt már magát a csendes földi rögben, de minél komolyabb idöket él a nemzet, annál kevésbbé szabad a feledésnek is áldozatául esniök. A nemzet gyászünnepeül avatta október hatodikát s ennek átélésében egy vele a Szent István Akadémia is. Áldassék mártírjaink szent emléke s velük mindazoké a neveseké és névteleneké, akik e nemzetért életüket áldozták. Csak ha ezeknek emléke ihlet és vezérel bennünket, virradhat jobb jövő hazánkra!»

Am tovább is a gyászoló emlékezés hangulatkörében kell maradnunk. Legutóbbi ülésünk óta nagy veszteség érte osztályunkat: július 19-én elhunyt egyet-

len, még életben volt tiszteleti tagunk, *Badics Ferenc*, közel 85 éves korában. Több mint 60 évet tölt be nagyérdemű irodalomtörténeti és szövegkritikai munkássága, amellé, hogy a magyar iskolaügynek is vezéremberei közül való volt, mint másfél évtizeden át a gyakorló főgimnázium igazgatója, majd budapestvidéki tankerületi főigazgató. Neki köszönheti irodalmunk Gaal József és Fáy András életrajzát, a Beöthy Zsolt Képes Irodalomtörténete mindkét kiadásának is ő volt a szerkesztője. Pályája második felében Gyöngyösi István összes műveinek kritikai kiadását adta, sőt mindvégig munkás élete utolsó alkotásául Gyöngyösi életrajzát is teljesen megírta, de ez már csak mint posthumus műve fog megjelenni. 1925 óta volt tiszteleti tagunk, fényes, nagy érdemeket hozott közénk, s hogy az egykori ciszterci növendéknek a hozzánk tartozás szívügye is, megmutatta nemcsak sűrűn, úgyszólván mindvégig megjelenésével köztünk, hanem a munkálatainkban részvéve is. Ő dolgozta ki például osztályunk Tower Vilmos-féle drámajutalmának szabályzatát, s ami még emlékezetesebb, 1926-ban nálunk mutatta be mintegy székfoglalóul, bár erre nem volt kötelezve, egyik legszebb művét, Horváth János néhai székesfehérvári püspök (élt 1769—1835) életrajzát. Műve, Rott Nándor püspöknek ajánlva, még azon évben Veszprémben jelent meg. A magyar katolikus egyháztörténet egyik irodalomtörténeti szempontból is érdemes jelesének állított époly gondos, mint szép, méltó emléket. Ez a főpapunk nemcsak az egyházi szónoklatnak, főképp a gyászbeszédnek volt mestere s a szónoklat elméletének is munkása, hanem ő adta ki 1820-ban *Egyházi Értekezések és Tudósítások* címmel az első teológiai folyóiratot magyar nyelven, épúgy buzgólkodva benne teológiai irodalmunk nyelvének magyarításán maga is, Versegly Ferenc támogatása által is, mint ahogy eszményül lebegett előtte, akár a bencés Guzmics Izidornak, a kereszténység egyesülése, úgyhogy folyóiratában protestánsok dolgozatait is közölte. Aki hallotta akkor tiszteleti tagunk nagy előadását vagy olvasta ezt a könyvét, meggyőződhetett arról, hogy Badics Ferenc az őt minden vonatkozásban jellemző alaposágot, lelkiismeretességet mennyire kiterjesztette ebben a munkálataiban egyházi irodalmunk körére is, nem sajnálva a leggondosabb levéltári kutatásokat sem, mennyire felgazdagította témáját dús irodalomtörténeti tudásával, mindezekben felül pedig milyen lélekkel, szeretettel és műgonddal is dolgozta fel egész anyagát, éreztetve az olvasóval a hitünkhoz, Egyházunkhoz hűségnek melegét is. A katolikus szellemű tudománynak szép alkotása ez, a szerzőnek egyik legélvezetesebb, legmaradandóbb műve.

De megvalósította Ő a hitével összhangot egész hosszú, munkás és szép családi és közpályáján is. Gyönyörű példát hagyott ránk, mint kell egy Isten ajándékából pátriárkaian hosszú életet mindvégig értékes munkássággal kitölteni. Köszönjük neki haló porában is, hogy nagyértékű munkásságából nekünk is juttatott, ezért mindig kegyelettel fogjuk az ő fényes, nemes, szeretetreméltó emlékét megőrizni. Temetésén, július 21-én *Szinnyei Ferenc* tagtársunk búcsúzott meleg, szép szavakkal Tőle a Szent István Akadémia nevében is. Tudományára, nemzetére nézve oly hasznos, értékes, hitvalló munkásságáért ott láthatjuk fején az örök élet jutalmazó koronáját.

* * *

Osztályelnök ezután felkéri *Bán Aladár* r. tagot előadásának megtartására.

Bán Aladár r. tag megtartja «Az észt költészet virágairól» szóló tanulmányát és fordított költeményeit. A tanulmány s a költeménysorozat teljes egészében megjelent *Értesítőnk* 86—98. oldalain.

Várdai Béla osztályelnök a következő beszéddel köszönti Bán Aladárt:

Köszönő szavak Bán Aladárhoz.

É napokban, amikor szívünk nemcsak a magunk sorsáért, hanem északi testvéreinkért is aggódik, hiszen talán egy élet-halálküzdelem előestéjén állanak, t. Tagtársunknak ez az előadása joggal tarthat különös figyelemre igényt, mond-

hatnám : igazán időszerű. Nemes érzéseket, eszméket szárnyaló előadásban kifejező eredeti költészete mellett jeles tolmácsolója, immár négy évtizede, a finn és észt költészet java termékeinek s ápolója ezzel kapcsolatban a velük való testvériségnek, amiért részükről szép, hálás elismerésekben is volt része. T. Tagtársunk zendítette meg méltóan nyelvünkön a finnek nemzeti himnuszát s tolmácsolta költőjének, a svédül is a finn lelket kifejező Runebergnek gyűjtő hatású hősi balladáit. Tollából jelent meg egy gazdag ismeretekkel, finom ízléssel, lélekkel megírt *Finn nemzeti irodalomtörténet* is a Szent István Könyvek sorozatában. Átültette nyelvünkre az észtek nemzeti eposzát, a Kalevipoeg-et s emellé a mély zengésű észt líra annyi kis remekét. A Petőfi Társaság kiadásában most megjelent kötete, az *Uráli dalok* együtt nyújtja saját költészete virágait, hazafias lírája szép új termékeit, valamint egy gyönyörű csokrát finnből és észtből készült műfordításainak. Époly örömmel üdvözlöm érte, mint igaz köszönettel most megtartott gazdag, szép előadásáért. Vele közelünkbe hozta, megbecsültette és megszerettette észt rokonaink lelkét. Feléjük is szálljanak jókívánságaink !

* * *

Elnök ezután jelenti, hogy *Toronyi István* vendég költeményeinek bemutatója elmarad.

Ehelyett Bartha József r. tag felolvassa *Kincs István* r. tag «Türelmi sport» című elbeszélését.

Elnök a következő szavakkal köszönti *Kincs Istvánt*:

Kincs István tagtársaink közt a mosolyos humorú elbeszélés régi mestere, igazán *a mi* Mikszáthunk. Hogy e kitűnő és ritka tehetségnek most is birtokában van, túl a hetvenen, ez a most felolvasott, pompásan perdülő paraszttörténete derekasan bizonyítja. A nyomasztó jelenből kikapcsolódást, egy kis gondtalan vidámságot ajándékozott vele, meg tudott őszintén nevetetni, ez pedig nekünk jótétemény, neki érdem a mai borús ég alatt. Köszönő üdvözetünket küldjük Kőszegen élő t. Tagtársunknak, örvendve, hogy nyugalomban élése nem jelenti egyúttal vidám műzsája elnémulását. Köszönet Bartha József t. Tagtársunknak is az elbeszélés szíves, gondos bemutatásáért. S végül még egyet. Mai ülésünk tárgysorán mind olyanok szerepeltek, akik tagnévsorunk élén állanak, tehát legrégebb tagtársaink. Példaadás ez nekünk, az ifjabbaknak a közreműködésre, amiért külön köszönet illeti őket !»

Elnök több tárgy híján az ülést berekeszti.

XV. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1939 október 20-án tartott üléséről.

Elnök: *Wodetzky József* osztályelnök. Megjelentek: báró Andreánszky Gábor, Dudich Endre osztálytitkár, Horváth Konstantin, Hüttl Dezső, Lóczy Lajos, Papp Ferenc, Papp Károly főtitkár, Várdai Béla, Viszota Gyula másodelnök, Zsivny Viktor r. tagok, továbbá Bertalan Károly, Bartók Edith, Borsi György, Elekes Pál, Engel Ferenc, Erdélyi Mihály, Gombos Géza, Imre Endre, Kárdos Magda, Kárpáti László, Mocznik Rózsa, Nagy Innocent, Polgári Lajos, Preusz Anna, Rogrún Edith, Sándor Emma, Serédi Miklós György, Sinka István, Siska Margit, Szabó Éva, Szalontay Anna, Tóth Klára, Tregale Kálmán, Vámos Nándor, Vödörös Janka és Zala István vendégek, a földművelésügyi minisztérium képviselőjében Kundt Ede osztálytanácsos, a székesfővárosi vízművek képviselőjében Wojcsik Lipót tanácsos, a főváros II. ü. o. képviselőjében Szabó János műszaki főtanácsos, továbbá sok vendég.

Az elnök megnyitja az ülést, üdvözi a megjelenteket és felkéri az osztálytitkárt jelentésének megtételére.

Dudich Endre osztálytitkár a következőket jelenti:

«Egy örvendetes és egy szomorú bejelentésem van. Az örvendetes az a személyi

hír, hogy a Kormányzó Úr Ófőméltósága 1939. VII. 31-én kelt legfelsőbb elhatározásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára a tudomány művelése és a felsőoktatás körül szerzett érdemeiért dr. Sárközy Pál tagtársunknak a ny. rk. egyetemi tanári címet adományozta. Sárközy Pál tagtársunk bakonybéli apát, kormányfőtanácsos, eddig magántanára volt a Pázmány Péter Tudományegyetemnek. Osztályunk őszinte örömet fejezi ki magas kitüntetése felett és Isten áldását kéri Sárközy tagtársunk további munkájára.

«Amilyen örvedetes volt az első, annyira szomorú a második bejelentésem. Osztályunk tagja, alsősztentmihályi dr. Sigmund Elek, a József-nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetem a mezőgazdasági kémiai technológia ny. r. tanára, 66 éves korában, 1939 szeptember 30-án elhunyt.»

«Istenben boldogult tagtársunk 1873 február 26-án született Kolozsvárt. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, azután a budapesti műegyetem vegyészeti szakosztályára iratkozott be. Vegyész-mérnöki oklevelét 1895-ben szerezte meg. 1898-ban a kolozsvári egyetemen a bölcsészettudomány doktora lett. 1899-ben Magyaróvár gazdasági akadémiáján segédvegyésszé nevezték ki, 1905-ben pedig a budapesti egyetemen magántanárrá képesítették a mezőgazdasági kémia tárgyköréből. Kétévi külföldi tanulmányút után 1908-ban a műegyetem ny. rk., 1910-ben pedig ny. r. tanára lett. Itt működött haláláig.»

«Sigmund Elek a mezőgazdasági kémiának, a talajtannak és az élelmiszer-kémiának volt európaszerte, sőt világszerte is ismert művelője. Akadémiánk *Groh Gyula* és *Horusitzky Henrik* ajánlatára 1922 január 24-én választotta rendes tagjai sorába. Székfoglaló előadását 1924 február 24-én tartotta a következő címmel: «A tervezett mélybevágású Duna-Tisza-csatorna mentén elterülő szikesek ismertetése és javítási lehetőségei» (Megjelent: A Szent István Akadémia mennyiség-tervezettudományi osztályának felolvasásai, I. k. 12. sz 1926, pp. 40).

«Sigmund Elek a talajkutatás nagymestere volt. Halhatatlan érdemeket szerzett hazánk szikeseinek vizsgálata és javítása körül. Mint a modern tudományok egyik legfiatalabbjának, a talajtannak a művelője, tiszteletet és megbecsülést szerzett a magyar névnek mindenfelé. Számos ízben vezető szerepet és tisztséget töltött be itthoni és külföldi kongresszusokon. Nagy talajtani munkája alapvető fontosságú mű.»

«Temetésén Akadémiánkat Wodetzky József elnök úr képviselte, aki ravatalára koszorút helyezett. Elköltözött világhírű tagtársunk emlékét szívünkbe zárva fogjuk megőrizni.»

Az osztálytitkár azután felolvassa Dezsényi Lóránt főpáti titkár levelét, amelyben közli, hogy Kelemen Krizosztom bencés főpát kimentti magát a mai ülésről.

Az elnök ezután felkéri a tárgysorozat értelmében Horusitzky Henriket előadásának megtartására.

Horusitzky Henrik r. tag előadása:

«Buda hidrogeológiájáról szóló nagy munkájának bemutatása». Kivonatban megjelent jelen Értesítőnk 99—109. és 170—171. oldalain.

Az osztályelnök megköszöni a nagyszerű előadást és örömet fejezi ki azon, hogy, mint az előadó kifejtette; a munka eszméje Akadémiánkban született meg. Örvedetesnek mondja, hogy a mai nehéz időkben egy ilyen hatalmas munka megjelenhetett és elismeréssel emlékezik meg a székesfőváros illetékes főtisztviselőiről, Király Kálmán, Vojcsik Lipót és Papp Ferenc tanácsosokról, valamint a kereskedelmi minisztérium illetékes szerveiről, akik a munka elvégzését és kiadását lehetővé tették.

Más tárgy nem lévén, az elnök megköszöni a hallgatóság figyelmét és az ülést berekeszti.

Zárt ülés.

Wodetzky József osztályelnök elnöklete alatt.

Az elnök köszönti a főtítkárt abból az alkalomból, hogy az Akadémia «Értesítője» megjelent. Papp Károly főtítkár bemutatja az Értesítőt, megköszöni az üdvözlést és közli, hogy kilátás van arra, hogy az Értesítő a jövőben hasonló terjedelemben, idegennyelvű kivonatokkal együtt meg fog tudni jelenni.

Az elnök indítványozza, hogy Sárközy Pál r. tagot kitüntetése alkalmából az osztály írásban is üdvözzölje, valamint, hogy Sigmond Elek emlékét jegyzőkönyvben örökítsük meg és később gondoskodjunk emlékbeszéd megtartásáról. Az osztály a javaslatot elfogadja.

Papp Károly főtítkár felkéri Horusitzky Henriket, hogy előadásának 8—10 oldalas kéziratát az Értesítő számára adja be.

Más tárgy hiányában az elnök az ülést berekeszti. Jegyezte: *Dr. Dudich Endre* osztálytitkár.

XVI. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia 1939 október 27-én tartott együttes üléséről.

Elnök: *Viszota Gyula* másodelnök. Megjelentek: *Dudich Imre* osztálytitkár, *Friedreich Endre*, *Hermann Egyed*, *Horváth Konstantin* osztálytitkár, *Kühár Flóris*, *Láng Nándor*, *Pataky Arnold* osztályelnök, *Pintér Jenő*, *Szántay-Szémán István*, *Tragor Ignác*, *Váradai József*, *Várdai Béla* osztályelnök, *Zsivny Viktor* rendes tagok és *Papp Károly* főtítkár.

Elnöklő másodelnök az ülést megnyitván, a mai ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére felkéri *Pataky Arnold* és *Várdai Béla* osztályelnök urakat. Egyben bejelenteli, hogy *Balanyi György* osztálytitkár távolmaradását kimentette, minthogy ugyanebben az órában igazgatói értekezleten kell résztvennie.

Viszota Gyula másodelnök a következő beszéddel emlékezik meg időközben elhunyt tagtársainkról:

«Tekintetes Szent István Akadémia!

Utolsó együttes ülésünk óta, amelyet f. évi április 28-án tartottunk, a következő tagtársaink költöztek el az örökkévalóság hazájába:

I. *Dr. Badics Ferenc* nyugalmazott királyi tankerületi főigazgató életének 85-ik évében 1939 július hó 18-án Budapesten elhunyt. Mint újvidéki gimn. tanár kezdte meg működését, csakhamar budapesti tanár, majd igazgató lett s mint a pestvidéki tankerület főigazgatója 1919-ben ment nyugalomba. Közéleti munkássága folyamán királyi, majd c. miniszteri tanácsos lett és elnyerte a III. oszt. vas-koronarendet és a II. oszt. polgári hadi érdemkeresztet.

A magyar irodalomtörténetírás terén 1875-ben kezdte meg munkásságát és 64 éven át számos cikk, értekezés, tanulmány és könyv jelent meg tőle. Később életrajzokat írt *Gaal Józsefről*, *Dukai Takács Juditról*, *Csokonairól*, *Kisfaludy Sándorról*, *Arany Jánosról*. *Fáy Andrásról* írt nagy életrajza akadémiai pályadíjat nyert. Szerkesztette *Beöthy Zsolttal* a *Képes Irodalomtörténet* két kötetét. Sajtó alá rendezte *Gaal József*, *Bajza József*, *Zrínyi Miklós*, *Gyöngyössy István*, *Petőfi Sándor* műveit. Élete végén *Gyöngyössy István* műveinek kritikai kiadásával és életrajzával foglalkozott. E nagy munkássága folyamán a M. T. Akadémia megválasztotta levelező, majd rendes, végül tiszteleti tagjának, ezenkívül az Akadémiai Irodalomtörténeti Bizottságának elnökévé.

Irói működésének 50. évfordulója után a Szent István Akadémia 1925-ben tiszteleti tagjának választotta.

Székfoglalóját *Horváth János* székesfehérvári püspök (1769—1835) írói és szónoki működéséről III. osztályunk 1926 február 12-i ülésén mutatta be, amely alkalommal *Négyessy László* osztályelnök meleghangú lelkes beszédben köszöntötte. *Badics Ferenc* mindvégig élénken érdeklődött Akadémiánk ügyei iránt.

Temetésén, amely július 21-én volt a Farkasréti temetőben a székesfőváros által adományozott díszsír helyen, Akadémiánkat Várdai Béla osztályelnök és Szinnyei Ferenc rendes tag urak képviselték. Ravatalára koszorút helyeztünk. A gyászbeszédet Szinnyei Ferenc mondta, aki a Szent István Akadémia nevében is búcsúzott nagynevű tagunktól.

Tudományos működését III. osztályunk f. évi október 13-i ülésén Várdai Béla osztályelnök úr méltatta.

II. *Tóth Tihamér* veszprémi megyéspüspök 51 éves korában május 5-én hunyt el. *Tóth Tihamér* 1889-ben született. Rövid ideig tartó kápláni, hitoktatói működés után az egri hittudományi főiskola tanára, majd a budapesti központi papnevelőintézetnek előbb tanulmányi felügyelője, majd kormányzója, ezután a Pázmány Péter-tudományegyetem rendes tanára, majd a veszprémi püspök coadjutóra. 1938-ban veszprémi püspökké lett. Püspökké az egyetemi templomban, 1938 jún. 29-én szentelték. Püspöki székében is a legnagyobb buzgósággal folytatta előző áldásos munkásságát és hivatásának teljesítése közben, alig egy évi püspöki munkásság után vitte el a kérlelhetetlen halál.

Tóth Tihamér magasztos hivatását az egyházi szónoklás és a teológiai, szociális téren teljesítette. Amit a szószéken ékes szavaival hirdetett, azt szép magyar (de fordításban idegen) nyelven is közzétette.

Híressé tette nevét az ifjúság és az intelligencia számára írt műveivel. Az ifjúságot neveli *Levelek diákjaimhoz* című művének egyes kötetében. Ilyenek: *Tiszta férfiúság, Dohányozol? Ne igyál, A művelt ifjú, A jellemes ifjú, A vallásos ifjú, Krisztus és az ifjú.* Az ifjúság erkölcsi nevelését irányítja *«Az ifjú lelki gondozása»*, a felnőtteket pedig *«Az intelligencia lelki gondozása»* c. műveiben.

Mint az egyetem hitszónoka kezdi meg erőteljes munkásságát a szónoklat terén és csakhamar folytatja Prohászka Ottokár elévülhetetlen misszióját. Ilyen művei: *Krisztus királysága. A tízparancsolat, A hiszekegy. A rádiót is felhasználja, hogy pápi kötelességét teljesítse. Ki ne emlékeznék egy-egy ilyen szép elmélkedésére?*

A Szent István Akadémia írói munkásságának elismeréseként 1924-ben rendes tagjai sorába választotta. 1926-ban pedig az I. osztály titkára s mint ilyen működött 1932-ig.

Tóth Tihamér a szószéken, a rádión, az irodalom terén egyaránt nagy és mélyreható munkásságot fejtett ki. Áldozatos pap, igazi lelkivezető volt. Ékes-szavú, kiváló szónokot vesztettünk el vele.

Temetésén, 1939 május 9-én, Akadémiánkat Pataky Arnold osztályelnök úr képviselte, ravatalára koszorút helyezett s megható gyászbeszédben búcsúzott egyik legbuzgóbb tagunktól. A gyászbeszéd jelen *Értesítőnk* 159. oldalán olvasható. Haláláról úgy a Pázmány Péter-tud.-egyetem tanácsa, mint a Szent István Akadémia külön gyászjelentést adott ki.

Akadémiai gyászjelentésünkre a következő urak, illetőleg úrhölgyek fejezték ki részvételüket.

1. Hóman Bálint m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr *Őexcellenciája.*
2. Mester János, a szegedi tudományegyetem bölcsészeti karjának dékánja.
3. Csekey István, a szegedi egyetem jog- és államtud. karjának dékánja.
4. Kramár Jenő, a szegedi egyetem orvostud. karjának dékánja,
5. Ereky István, a szegedi egyetem rectora *magnificusa,*
6. Birkás Géza, a pécsi Erzsébet tud.-egy. rectora *magnificusa,*
7. Verebély Tibor, a budapesti Pázmány-egyetem rectora *magnificusa,*
8. Virág Ferenc pécsi megyéspüspök *Őexcellenciája,*
9. Rác Béla, a kecskeméti református jogakadémia dékánja,
10. Dr. Csikesz Sándor, a debreceni Teológiai Szemle szerkesztője,
11. Padányi Frank Antal, a budapesti II. ker. áll. tanítóképző intézet igazg.,
12. Virányi Elemér, a Turáni Társaság főtitkára,
13. Dr. Voinovich Géza, a Magyar Tud. Akadémia főtitkára,

14. Konkoly Thege Gyula, a Magyar Statiszt. Társaság elnöke,
15. Dr. Herczog József, az Országos Levéltár főigazgatója,
16. Kincs István pápai prelátus, nyug. kőszegi plébános,
17. Mater Krigovszky Magdolna, az Angolkisasszonyok főnöknője,
18. Dr. Módos Gizella úrhölgy sürgönyileg Budáról.

Elnökségünk mind a 18 felsorolt úrnak, illetőleg úrhölgynek meleg köszönetet mondott a megható részvételért.

19—20. Ezenkívül elnökségünk részvétét fejezte ki az elhunyt Püspök Úr fivéreinek, akiknek nevében Tóth Tamás dr. nyugalmazott szolnoki polgármester úr és Tóth Tivadar dr. tanár úr Pestszentlőrincről köszönték meg Akadémiánk részvétét.

III. *Bitter Illés* a budapesti cisztercita «Szent Imre-főgimnázium» nyug. igazgatója 1939 szeptember 26-án 71 éves korában Pécsen elhunyt.

Született 1868 október 22-én Apon. Tanári munkásságát a pécsi ciszt. gimnáziumban kezdte meg. Határozott tanári egyéniség volt már pályája kezdetén. Már Pécsen kitűnt szervezőképességével. Ennek köszönhette, hogy felsőbbsege őt bízta meg a budapesti ciszt. gimnázium megszervezésével. Azóta itt működött Budapesten 25 éven át és felvirágoztatta intézetét. Tanári és igazgatói munkássága mellett tevékeny részt vett a légymányosi közélet munkásságában is. Megszervezte és megerősítette itt a Katolikus Kört. Elnöke volt egy cikluson át a Katolikus Középiskolai Tanáregyesületnek. Fővárosi bizottsági tag is volt. Megalapította 1920-ban a Foederatio Americanát és ennek commendatora volt elhunytáig. Munkássága általános figyelmet keltett. Ennek elismeréseként abban a nagy kitüntetésben részesült, hogy mint magyar cisztercita clairvauxi apát lett. XI. Pius pápa Őszentsége 1920 december 17-én clairvauxi apátá nevezte ki. A magyar állam is méltányolta kiváló munkásságát. Elnyerte a tankerületi kir. főigazgatói címet, majd a Magyar Érdemrend középkeresztjét a csillaggal.

Tanügyi és szociális tevékenysége mellett irodalmi téren is működött. Irt történelmi, egyházi és tanügyi értekezést és tanulmányt, több kiváló német tankönyvet és egy rendtársával együtt egy kitűnő magyar-német és német-magyar szótárt. Írói munkássága felkeltette a Szent István-Társulat Irodalmi osztályának figyelmét és 1914-ben megválasztotta tagjává.

Bitter Illés buzgó pap, tanár, igazgató volt, határozott egyéniség, egyenes jellem, aki minden munkásságban egész erejével a cisztercita rendnek és a magyar hazának szentelte erejét. Egész életében a katolikus eszméért és társadalomért is dolgozott. Élete értékes munkában telt el. Nagy tiszteletben és becsülésben volt része, csak életének utolsó éve volt nehéz számára, de a Mindenható segítségére volt: a pusztító kór csak néhány hétig emésztette és különösebb szenvedés nélkül költözött el a jobb hazába.

Holttestének pécsi beszentelésén Akadémiánkat *Horváth Konstantin* osztálytitkár úr képviselte, ravatalára Akadémiánk nevében koszorút helyezett. Budapesti temetésén, szeptember 30-án, Akadémiánk másodelnöke és számos tagja vett részt. *Endrédy Vendel* zirci apátúr megható gyászbeszédében a Szent István Akadémia nevében is búcsúzott, amiért Apátúr Óméltóságának elnökségünk halás köszönetét tolmácsoltuk.

Méltóztassék megengedni, hogy most hatáskörömet túllépve, egyéni érzelmeimet is kifejezhessem meghatottságomban. Az egyetem padjaitól kezdve hűséges barátság kötött össze Bitter Illéssel. E percben is érzem szellemének és nemes, tiszta lelkének közellétét, imám felszáll a Mindenhatóhoz, Kedves Barátomért esedezve.

IV. *Sigmond Elek*, a királyi József nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetem, illetőleg a régi Műegyetem nyilvános rendes tanára, 1939 szeptember 30-án 66 éves korában elhunyt Budapesten.

'Sigmond Elek 1873-ban született. Munkásságát a magyaróvári orsz. növénytermelési kísérleti állomáson kezdte meg, majd a Műegyetem megbízásából két

éven át a mezőgazdasági chemia terén folytatta tanulmányait. 1908 óta a Műgyetem ny. r. tanára és egy ízben dékánja is volt.

Tevékeny munkásságot fejtett ki szaktudománya terén. Számos értekezést, tanulmányt és könyvet írt a talajtan, a növényi táplálkozásban és trágyázásban körében. Ismert művei: a Mezőgazdasági chemia, Magyar technológia, A hazai szikések ismertetése és javítási módjai, A talajvizsgálat mechanikai és fizikai módszerei, Általános talajtan, A mezőgazdasági növények termelési tényezői.

Tudományos és irodalmi munkássága általános elismerésben részesült. A M. T. Akadémia 1922-ben levelező, 1925-ben rendes tagjává választotta. A közélet terén is elismerést aratott: elnyerte a Magyar Érdemrend középkeresztjét, a Corvin koszorút s a Főrendiház tagja lett.

A megboldogult 1922 óta tartozott Akadémiánk IV. osztályának tagjai sorába s 1924-ben székfoglaló értekezését: «A tervezett mélybevágású Duna-Tisza-csatorna mentén elterülő szikések ismertetése és javítási lehetőségei» címen tartotta. Gazdag irodalmi működését *Dudich Endre* osztálytitkár úr az 1939 október 20-án tartott ülésen részletesen méltatta.

Temetése október 3-án volt a Műgyetem központi épületében, ahonnét a Farkasréti temetőbe kísérték örök pihenőjére. Temetésén Akadémiánkat a másodelnök személyesen és Wodetzky József osztályelnök urak képviselték. Ravatalára koszorút helyeztünk. Elnökségünk a Műgyetem Tanácsához részvétiratot intézett, amelyet Zimmermann Ágoston rector magnificus köszönt meg. Gyermekei: 'Sigmund Lőránt ciszterci rendi paptanár és 'Sigmund Rajmund Andor domonkosrendi szerzetes gyászolják nagynevű atyjukat.

Indítványozom, hogy mind a négy elhunyt tagnak: *Badics Ferenc, Tóth Tihamér, Bitter Illés* és 'Sigmund Elek emléket jegyzőkönyvünkben örökítsük meg, és elhunytuk felett bánatunkat felállással fejezzük ki. Ez megtörténvén, *Másodelnök* felhívja a Főtitkár a tárgysorozat további pontjairól való jelentésre.

V. *Papp Károly* főtitkár a következőket jelenti:

Boldogult *Gombos Ferenc Albin* rendes tagunk síremlékét 1939 szeptember 24-én, vasárnap délben avatták fel a Kerepesi temetőben. Az emlékműnél *Balanyi György* osztálytitkár úr mondott kegyeletes emlékbeszédet. (Értesítőnk 159-160 oldalain), Özvegye 1939 szeptember 26-án a következő levelet intézte az Elnökséghez: «Mély tisztelettel és hálával köszönöm a tek. Akadémia minden tagjának, hogy képviseltették magukat drága, jóságos uram sírkövével. Az Ég áldását kérem minden munkájukra. Hálás hívük: özv. dr. Gombos Albinné».

VI. *Örvendetes esemény* gyanánt jelentjük, hogy 1939 július 22-én XII. Pius Pápa Özszentése négy magyar megyéspüspököt nevezett ki. Közülök kettő a Szent István Akadémiának régi érdemes tagjai közül való. Éspedig: a) *Czapik Gyula* veszprémi megyéspüspök úr Öxcancelláriája, aki boldogult Tóth Tihamér örökebe lépett, 1925 óta tartozik tagjaink sorába, míg

b) *Madarász István* kassai megyéspüspök úr Öxcancelláriája már 1916-ban a Szent István-Társulat Irodalmi és Tudományos osztályából lépett át az Akadémia I. osztályába s mint a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium I. Ügyosztályának főnöke, mindenkor hathatósan támogatta Akadémiánkat.

Mindkét kinevezett Püspök Urat Elnökségünk üdvözölte, és Öxcancelláriáik a következőképen köszönték meg üdvözlő iratainkat:

a) «Méltóságos Másodelnök Úr! Igaz hálával köszönöm Méltóságodnak a Szent István Akadémia elnöksége nevében veszprémi püspökké történt kinevezésem alkalmával küldött jókívánságait. A Szent István Akadémia mindenkor nagy tiszteletemnek és becsülésemnek tárgya volt. Az lesz ezután is fokozottabb mértékben. Méltóságodnak mély tisztelettel, Budapesten, 1939 szeptember 2-án. Dr. Czapik Gyula veszprémi püspök.»

b) «A Szent István Akadémia tekintetes Elnökségének Budapesten. Kassai püspökké történt kinevezésem alkalmával kifejezett jókívánságokat hálásan köszö-

nöm. Az Akadémia nemes törekvéseit tölem telhetőleg a jövőben is támogatni fogom. Ószinte tisztelettel és nagyrebecsüléssel, Budapesten, 1939 augusztus 5-én. Dr. Madarász István.»

Megemlíttük még, hogy *Czapik Gyula* Őexcellenciájának püspöki szentelésén, amely augusztus 27-én vasárnap délelőtt volt az Egyetemi templomban, Akadémiánkat *Viszota Gyula* másodelnök, *Pataky Arnold* osztályelnök és *Horváth Konstantin* osztálytitkár urak képviselték.

Madarász István Őexcellenciájának 1939 augusztus 24-én csütörtökön a Szent István-bazilikában történt felszentelésén Akadémiánkat ugyancsak *Pataky Arnold* osztályelnök és *Horváth Konstantin* osztálytitkár urak képviselték.

VII. *Székely Károly* gyémántmisés áldozópapot, a bajai ciszterci rendű főgimnázium nyugalmazott igazgatóját 1939 szeptember 20-án életének 90 éves fordulóján rendtársai és tanítványai köszöntötték. *Székely Károly* jeles fizikust, aki még a Szent István-Társulat Irodalmi és Tudományos osztályából került át Akadémiánk IV. osztályába, örömmünnepe alkalmából Akadémiánk nevében üdvözlöttük. Tudós tagtársunk és nesztorunk az Akadémia főtítkárához intézett levelében köszönte meg az üdvözlő iratot.

VIII. *A Szent István Akadémia kiadványai.* Ez évi kiadványainkat október hónap első hetében küldöttük szét tagjainknak, éspedig a következő füzeteket:

1. *A Szent István Akadémia Értesítője* 1938. évi XXIII. kötetét. A 170 oldalra terjedő vastok füzet a szokott formában tartalmazza az 1938 december 18-i ünnepi ülés beszédeit és azután mind a négy osztálynak bemutatott előadásait. Ezeket négy tábla műmelléklet és 3 ábra-rajz illusztrálja. Ezután a Szent István Akadémia tagjainak névsora, majd az ülések jegyzőkönyveinek kivonata és az Akadémia számadásainak hiteles kimutatása következik. Végül elhunyt tagtársaink névsora és a fölöttük tartott gyászbeszédék szövege zárja le a magyar nyelvű szöveget.

A függelékben négy értekezésnek olasz, francia, illetőleg német nyelvű fordítása olvasható.

Az *Értesítő* kiállításában azt a változást látjuk, hogy a címlapot és a fedőlapokat tisztán hagytuk, továbbá az Akadémia kiadásában megjelent művek jegyzéke után, a füzet végén részletes tartalomjegyzéket nyújtottunk, amely beosztás folytán az *Értesítő* bekötése, a fedőlap eltávolításával is, lehetővé válik.

Az értekezések sorozata a következő műveket tartalmazza:

Az I. osztály értekezéseiből:

III. kötet 3 szám. *Kühár Flóris*: Mária-tiszteletünk a XI. és XII. század hazai liturgiájában, 19 oldal.

III. kötet, 4 szám. *Radó Polikárp*: Az Úr születésének évszaka, 20 oldal.

III. kötet, 5 szám. *Váradai József*: Az emberért vívott harc neveléstudományi következményei, 14 oldal.

A II. osztály értekezéseiből:

II. kötet, 6. szám. *Balanyi György*: Csehországi Boldog Ágnes (1205—1282), 34 oldal.

A IV. osztály értekezéseiből:

III. kötet, 4 szám. *Kadič Ottokár*: A budavári barlangpincék földtani viszonyai. Három műmellékleten 4 ábrával; magyar-német szöveggel 20 oldalon.

III. kötet, 5 szám. *Hoffmann Ernő*: A látásfolyamat dualisztikus elmélete 1 ábrával. A magyar és német szöveg 17 oldalt foglal el.

A negyedik osztály értekezéseit, az osztály egyhangú kívánsága szerint, teljes egészükben idegen nyelven is közöltük. Mindkét szerző német nyelven kívánta értekezésének fordítását, és ennek megfelelően a magyar és német szöveg közé

illesztett ábrákat is, költségkímélés szempontjából, magyar és német felirattal láttuk el.

Papp Károly főtítkár jelentését az együttes ülés egyhangúlag tudomásul veszi.

IX. A Szent István Akadémia vagyoni kimutatása.

Akadémiánk vagyonáról és kiadásairól *Értesítőnk* 1938. évi XXIII. kötetének 144—145. oldalain részletes kimutatás van, amelyet a számvizsgáló bizottság 1938 december 31-i kelettel zárt le.

Azóta az 1939 február 24-én tartott együttes ülés elé egy újabb számadást terjesztettem, amelyhez csatlakozva a mai együttes ülés előtt a következőkben számolok be vagyoni viszonyainkról:

A) Alapítványok:

I. Az Országos Földhitelintézet kezelésében	2.578.— P
II. A Szent István-Társulat kezelésében	3.379.— «
III. Hozzá Várady Lipót bold. kalocsai érsek hagyatéka	50.— «
Összesen...	6.007.— P

B) *Gombos Albin*: Catalogus fontium historiae Hungaricae

3 kötet 27.286.— P

teljesen kifizetve.

C) *Rendes Akadémiai számkimutalás* szerint ez évre elkölthető maradványunk volt 3.988.— P

Ebből kifizetésre került:

1. Kadiő: Budavári barlangok 800 péld.	271.— P
2. Kűhár: Máriasisztelestünk 800 péld.	190.— «
3. Váradi: Emberért vívott harc 800 péld.	57.— «
4. Balanyi: Csehországi Boldog Ágnes 800 péld.	104.— «
5. 1938. évi Akadémiai Értesítő XXIII. k. 800 péld.	1.574.— «
6. Stephaneum nyomdai számlái tartozás	745.— «
7. Irodai s postai kiadások	369.— «
Összesen...	3.310.— P

Összegezés:

Az 1939 február 24-i kimutatás szerint elkölthető összeg	3.988.— P
1939 október 20-ig kifizetve	3.310.— «
Összes maradék...	678.— P

Ezen maradványunkat megerősíti *Takáts Ernő* Szent István-Társulati vezérigazgató úrnak 1939 október 20-án kelt 2721. számú szíves átíratja, amelynek végső sorai így hangzanak:

«A Szent István Akadémiának a most utalt 1574.— P levonása után 1424.— P követelése s velünk szemben 745.— P tartozása van. Ha ez utóbbi összeg is kitalálásra kerül, az Akadémiának nálunk 678.— P követelése lesz».

Ezekből kitűnik, hogy a hátralévő 2 hónap tartamára a fennmaradó 678.— P az irodai és postai költségeket bőven fogja fedezni.

X. Ami már most a jövőt illeti, *költségvetést* mindaddig nem készíthetünk, amíg bevételi forrásainkat nem ismerjük.

E tekintetben a következőket van szerencsém jelenteni.

1939 május 1-én azzal a kéressel fordultam a nagyméltóságú m. kir. Vallás-és Közoktatásügyi Miniszter Úrhoz, hogy a jövő évi költségvetésben Akadémiánknak 20.000 P államségélyt szíveskedjék biztosítani.

Eme kérésünket május 2-án külön is figyelmébe ajánlottam a Miniszter

Úrnak. Kérelmünkre Hóman Bálint Miniszter Úr Őexcellenciája 1939 június 16-i kelettel a következő levélben válaszolt :

«Kedves Barátom ! A Szent István Akadémia segélyezése ügyében hozzám intézett szíves leveledre válaszólag értesítelek, hogy mint a mult esztendőben, úgy ezidén is 5000 P segélyt helyezhetek kilátásba. Ennél nagyobb összegű segély kiutalását azonban megnehezíti az, hogy a Felvidék és Kárpátalja visszacsatolásával a Vallásalap kötelezettségei nagyon megszorodtak. Szíves üdvözzel: Hóman Bálint.»

Eme levél vétele után 1939 június 23-án azt kértem Őexcellenciájától, hogy legalább a Gombos-féle Catalogus pótkötettel való kiegészítéséhez 3500 P rendkívüli segélyt engedélyezni sziveskedjék. Kérésemet Biboros Hercegrímás Elnök Úr Ő Eminenciájához is felterjesztettem, amire Ő Eminenciája 1939 július 15-én a következőben válaszolt :

«Tisztelt Főtitkár Úr ! Június 23-án kelt nagybecsű sorai kapcsán közlöm, hogy a Szent István Akadémia 3500 P külön segélyének ügye a Vallásalapot Ellenőrző Bizottság elé került, melynek döntéséről Méltóságod értesítést fog nyerni.

Amennyiben a költségek biztosítva lesznek, magam részéről Csapodi Csaba közreműködéséhez készséggel hozzájárulok. Kiváló tisztelettem őszinte nyilvánításával, Esztergom, 1939 július hó 15-én. Serédi Jusztinián bíboros-hercegrímás, esztergomi érsek.»

Akadémiai segélyezésünk ügyében sok utánjárásom kapcsán az az érzésem, hogy állami segélyre aligha számíthatunk. Ugyanis Akadémiánkat felekezeti intézménynek tekintik és így segélyünket minden esetben a Vallás- és Tanulmányi Alapból utalják ki.

Ezt megerősítve látom az Állami Költségvetés 1939—1940. évi VII. füzetében is, amelynek 88. oldalán a Magyar Tudományos Akadémia segélyezésére másfél évre 105.000 P van felvéve, ellenben a Szent István Akadémia neve egyáltalán nem szerepel semmiféle tudományos célok támogatása rovatában.

Papp Károly főtitkár jelentését az együttes ülés tudomásul véve, elnöklő Másodelnök felhatalmazást kér arra, hogy Akadémiánk segélyezésének ügyét felterjesztésben úgy a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr Őexcellenciájával, mint Biboros Hercegrímás Elnök Úr Ő Eminenciájával ismertesse.

Az együttes ülés a felhatalmazást megadván, elnöklő másodelnök az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1939 október 27-én.

Jegyezte : *dr. Papp Károly* főtitkár. Láttam : *Viszota Gyula* elnöklő másodelnök. Hitelesítik : *Pataky Arnold*, *Várdai Béla* osztályelnök, r. tagok.

XVII. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia I. osztályának 1939 november 10-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök : *Pataky Arnold* osztályelnök. Megjelentek : báró Brandenstein Béla, Horváth Konstantin osztálytitkár, Ibrányi Ferenc, Iványi János, Kühár Flóris, Pakocs Károly, Várdai József, Várdai Béla osztályelnök, Viszota Gyula másodelnök és *Papp Károly* főtitkár r. tagok ; azonkívül számos vendég *Zemplén György* eldadó cisztercita tanár rendtársai és rokonsága köréből.

Pataky Arnold osztályelnök az ülést a következő szavakkal nyitotta meg : «Tekintetes Szent István Akadémia !

Mielőtt a mai felolvasó ülést megnyitnám, megindult lélekkel emlékezzünk meg a mai nevezetes évfordulóról. Ma egy esztendeje, 1938 november 10-én, a magyar hadsereg bevonult Kassára . . . A hús esztendővel ezelőtt elszakított Felvidék jó része visszatért az ősi hazához, és azóta, éppen a magyar szabadság ünnepe, folytatódott a diadalút. Hálás szívvel mondunk köszönetet a fölöttünk őrködő isteni Gondviselésnek és édes hazánk Nagyasszonyának mindezért, de nem kisebb a hálánk azért sem, hogy a mai történelmi katalizmák között, amikor egy-két nap,

egy-két hét alatt országok és nagyhatalmak tűntek el, Magyarországon nyugodtan tovább folyhatik a rendes munka, és mi a békességnek e szigetén rendszeresen folytathatjuk a tudomány művelését. A magyarok Nagyasszonya védje meg továbbra is az ő hűséges, Benne bízó nemzetét!

* * *

Amióta április végén az I. osztály utolsó ízben tartott felolvasó ülést, sok, az I. osztályt közvetlenül érintő fájdalmas és örvendetes esemény történt.

Kezdem a fájdalmas eseményekkel.

Május 5-én az Úr Jézus az örök jutalomra hívta el *Dr. Tóth Tihamér* veszprémi megyéspüspököt, ki hosszú éveken keresztül a Szent István Akadémia I. osztályának tagja és osztálytitkára is volt. Mint hittanár a magyar ifjúság százait és százait nevelte, mint a központi papnevelő intézet prefektusa, majd rektora, és mint egyetemi tanár a magyar papnövendékek elitjét formálta a magyar katolikus egyház apostolaiává. Az egyetemi hitszónok szavaira egy ország figyelt fel, könyveit tizenöt nyelvre lefordítva az egész világ különböző országaiban ismerték. Azt hittük, hogy mint a magyar katolicizmus nagy nevelője, Prohászka Ottokár művének folytatója lesz. Az isteni Gondviselés másképen határozott, Tóth Tihamér «consummatus in brevi explevit tempora multa». Utolsó útjára az egész magyar katolicizmus gyásza kísérte Tihamér püspököt.

Bitter Illés szeptember végén költözött az örökkévalóságba. A nagy tanár és igazgató egy emberöltőn keresztül tartó tanári pályáján ezeket vértezett fel tudással, vallásérkölcsi elvekkel az élet küzdelmeire és tette őket hazánk hasznos, lelkiismeretes munkásaivá.

Mindkettőjük emlékét kegyelettel őrizi és emlékbeszédben fogja megörökíteni a Szent István Akadémia.

* * *

A gyász után szólaljon meg az öröm hangja. Július 22-én XII. Pius pápa Ó Szentsége a kassai püspöki székbe emelte *Dr. Madarász István* prelátus-kanonok, miniszteri tanácsost, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium I. osztályának főnökét, és a veszprémi egyházmegye élére állította *Dr. Czapik Gyula* apostoli protonotárius, kanonokot. Mindkettő a nagyváradi káptalan stallumából emelkedett az apostolok utódainak a körébe. Mindketten hervadhatatlan érdemeket szereztek a magyar katolicizmus felvirágoztatásában. Madarász István mint miniszteri osztályfőnök számos nagyfontosságú egyházi ügy irányításában vetett tevékeny részt, ez azonban nem akadályozta őt meg abban, hogy a m. kir. államrendőrségnek éveken keresztül, Istenben boldogult Csizsárik János c. püspök halála óta lelkigondozója ne legyen. — Czapik Gyula pedig mint egyházi író, mint szerkesztő, főleg pedig mint az *Actio Catholica* egyik vezető férfia munkálkodott; élete legnagyobb műve az a tevékenysége volt, amellyel a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus előkészítésében fáradozott.

Mindkét egyházfejedelemre és további működésükre a Szent István Akadémia az Úr Jézus legbőszégebb áldását kéri és kívánja!

* * *

Most pedig felkérem Zemplén György cisztercita r. tanár urat, tartsa meg felolvasását a következő témáról: Prohászka és Nietzsche.

Zemplén György dr. S. O. Cist. mint vendég felolvassa «*Prohászka és Nietzsche*» című értekezését.

A felolvasás után *Pataky Arnold* osztályelnök a következő szavakat intézte a Szent István Akadémiához:

Tekintetes Szent István Akadémia!

Mindnyájunk nevében őszinte köszönetet mondok Zemplén György professzor úrnak meghallgatott felolvasásáért. Méltóztassanak megengedni, hogy néhány reflexiót fűzzek a felolvasáshoz.

Mind Nietzsche, mind Prohászka fölött a két bölcseleonek saját élete mondotta ki a legigazságosabb bírálókat. Nietzsche tízesztendei egyetemi tanárkodása után szembaja és agybaja miatt kénytelen volt megválni az egyetemi katedrától, és negyvenöt esztendő korában, 1889-ben végleg elborult az elméje; az örültek házába került, melyet 1900-ban bekövetkezett haláláig nem is hagyott el többé. Istentagadását, a katolikus egyház ellen való fanatikus gyűlöletét szomorúan jellemző világításba helyezi ez a gyászos vég... Ezzel szemben *Prohászka Ottokár* az Istenre tekintő világnézet embere volt, az alkotásnak, az életnek az embere. Aki a budapesti Eucharisztikus Világkongresszuson az egész magyarság hódolatát látta az Eucharisztikus Jézus iránt, ahol Magyarország kormányzójától és hitvesétől kezdve minden rangú és rendű ember nyilvánosan térdreborult a Szentségi Üdvözítő előtt, aki ott volt azon a csodálatos májusi éjtszakán a Hősök-terén, ahol az ország vezető férfaitól kezdve közel kétszázezer férfi járult a szentáldozáshoz, szinte el sem tudja képzelni, ha saját maga nem látta, a mult század végének liberális világát, amikor a katolikus megmozdulásokon — tisztelet a ritka kivételnek — még egy kisebb minisztériumi hivatalnok sem mert részt venni, hogy klerikálisnak ne mondják.

Ebben a légkörben kezdte meg nemzetnevelő munkáját a nagy esztergomi teológiai tanár, Prohászka Ottokár. Még élénken az emlékezetemben van az egyetemi templomban 1902 tavaszán tartott, Áldozócsütörtököt megelőző nyolcnapos konferencia-sorozata, amelyet Schütz Antal és Zimányi Gyula akkori egyetemi hallgató társaimmal hárman gyorsírással lejegyeztünk az egyetemi templom karzatán, amelyet Prohászka aztán ki is adott «Dominus Jesus» címen. Sokan hallgatták a már akkor is hírneves szónokot, de a lelkigyakorlat végén hét — ird és mondd; hét — férfi járult a szentgyónáshoz... És Prohászka mégsem csüggedt el: lankadatlan erővel és bizalommal folytatta a magyar katolicizmus felrázását, egyre több segítő társa támadt a világi és a szerzetes papságban, sőt kinevelődtek a világi apostolok is... És amikor Prohászka Ottokár azon az emlékezetes 1927. évi április 2-án szinte az egyetemi templom szószerkéről, fáradozásainak és legszebb diadalainak a színhelyről lépett át az örökkévalóságba, a magyar katolicizmus már nagy, eleven valóság volt... Nietzsche filozófiája megölt minden természetfeletti a lelkekben, Prohászka szavai nyomán a lelkek örök élete fakadt... Mindnyájunk számára, akik azt hallottuk, felejtethetlen marad Vass Józsefnek egyik legnagyobb szónoklata, amellyel a Déli-vasút pályaudvarán búcsúztatta a Székesfehérvárra, utolsó útjára induló püspököt: «Ottokár püspök felment az egyetemi templom szószerkére, mint máskor, megtartotta lelkigyakorlatát, mint máskor, majd leszállt a szószerkéről és hazaindult székvárosába. De erről az útjáról nem tér vissza többé sohasem...» Ebben az utolsó állításában tévedett a nagy szónok: Prohászka Ottokár visszatért, szelleme itt maradt köztünk; apostoli működésével, élőlőzzel és nagyszerű írásaival halála után is tanítómestere maradt a magyar katolikusoknak. Defunctus adhuc loquitur...

Osztályelnök köszönetet mondva a megjelenteknek szíves figyelmükért, a felolvasó ülést bezárta.

Utána az osztály tagjai részére zárt ülés következett.

Kelt Budapest, 1939 november 10-én. Jegyezte: *dr. Papp Károly* főtitkár.

XVIII. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia II. osztályának 1939 november 17-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Czettler Jenő* m. k. titkos tanácsos, r. tag. Megjelentek: *Anderkó Aurél*, *br. Andreánszky Gábor*, *Balanyi György*, *Friedreich Endre*, *Hültl Dezső*, *Jajczay János*, *Bártfai Szabó László*, *Sziklay János*, *Pakocs Károly*, *Tragor Ignác*, *Váradi József*, *Várdai Béla*, *Viszota Gyula* és *Papp Károly* főtitkár, r. tagok. Azonkívül: *Agárdi László* piarista tanár, *B. Andreánszky Sándor* alsópetényi földbirtokos, *Baintner Ernő* ny. tábornok, *Bereczky Jenő* szövetk. igazgató neje, *Bertalan Árkád* cist. h. h., *Biró János* min. tan. özv., *Bozzay Gyula* m. kir. rendőr-

főtanácsos és felesége, Csath BÉLA m. kir. postaigazgató és felesége, Csolosz Pál h. százados, Farkasfalvi Imre festőtanár és neje, dr. Freysinger István min. o.-tan., dr. Friedreich Endre piarista tanár, dr. Gajáry György sz. főv. tanácsjegyző, Gácsér Emma, dr. Göndör Sándor ügyvéd és felesége, Hirmann István gyáros és felesége, Inczedy-Meiszner Rudolf kereskedő, dr. Kecskeméthy Gyula ny. kúriai bíró és felesége, Kirchner Béla udv. tan. főigazg., dr. Kornis Gyula m. kir. t. t., egyetemi tanár, dr. Korpás Ferenc c. főigazgató, ny. ig., Kövesi Lajos piarista igazg., Kun Zoltán őrnagy és felesége, Kund Elemér min. o.-tan. és felesége, dr. Mihály József ügyvéd, dr. Nagy Sándor igazg.-tanár felesége, Orbók Attila hírlapíró felesége, dr. Panajoth-Fejér Gyula m. kir. rendőrfőkapitányh., dr. Pappné Balogh Margit nyug. leánygimnáziumi tanárnő, dr. Perémy Gábor ny. kúriai bíró, Pintér Imre színművész, dr. Preszly Elemér m. kir. t. t., ny. államtitkár, özv. Salgó Zoltánné, ügyvéd neje, Sándor József ny. huszárezredes és neje, Serédy Géza ny. huszárezredes és két nőtestvére, Sommer Gyula ev. esperes, dr. Soóky József kúriai bíró és felesége, Szenessy Aladár min. tan. és felesége, Szentgyörgyi Gusztáv siketn. igazg., dr. Szilassy Tibor ker. főisk. igazg., Szomolányi József kecskeméti piar. igazg., dr. Tanka Gyula orvos neje, dr. Tápay István min. tan., dr. Tomek Vince piarista, rendi tanácsos, házfőnök, Török Jenő piarista tanár, Tragor János ny. huszárszázados, Tragor Károly ny. huszárezredes, Velbavszky Kálmán legf. áll. számv.-széki tanácsos özvegye, dr. Vékey Károly kúriai bíró és neje, Winkler Aranka, Wolkóber János s. n. tanár, Zsipek Jenő MÁV főellenőr özvegye.

A beteg *Dóry Ferenc* osztályelnök helyettesítésében Czettler Jenő r. tag megnyitja az ülést. Köszönti a megjelenteket és méltatta a sorra kerülő előadó érdemeit. Felkérésére *Tragor Ignác* r. tag *«A renaissance és humanizmus Vácon»* címen tartotta meg székfoglaló előadását.

Czettler Jenő meleg szavakkal köszöntö meg a nagyértékű előadást és miután székfoglalójával előadó az Alapszabályokban előírt feltételeknek megfelelt, Tragor Ignác rendes tagot az Akadémia teljes jogú tagjának nyilvánítja. A megjelenteket köszöntve, az ülést bezárja.

Jegyezte Papp Károly főtitkár.

XIX. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia III. osztályának 1939 november 24-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök. Megjelentek: *Bartha József*, *Birkás Géza*, *Brisits Frigyes*, *Erdősi Károly*, *Friedreich Endre*, *Horváth Konstantin*, *Horusitzky Henrik*, *Pakocs Károly*, *Pintér Jenő*, *Szilky János* és *Papp Károly* főtitkár, r. tagok, valamint számos vendég.

Osztályelnök az ülést megnyitja és felkéri *Birkás Géza* r. tagot felolvasásának megtartására.

Birkás Géza r. tag: A régi Magyarország egy francia tanuja: *Gustave de La Tour* címen tartja meg felolvasását.

Az előadónak elnöklő osztályelnök mond köszönetet.

Elnök felkéri *Brisits Frigyes* r. tagot, hogy olvassa fel *Finta Sándor* r. tag: *Komáromi harangszó* című elbeszélését.

Ez megtörténvén, elnöklő osztályelnök úgy a szerzőnek, mint a felolvasónak köszönetet mond. Egyéb tárgy nem lévén, köszönetét fejezi ki a megjelent tagoknak és vendégeknek és az ülést berekeszti.

XX. jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1939 december 1-én tartott üléséről.

Elnök: *Wodetzky József* osztályelnök. Megjelentek: *Andreánszky Gábor* br., *Deszö Dezsdő*, *Dudich Endre* osztálytitkár, *Horusitzky Henrik*, *Mödlinger Gusztáv*, *Skrop Ferenc*, *Szabó Zoltán* rendes tagok, *Várdai Béla* osztályelnök, *Viszota Gyula* másodelnök, *Papp Károly* főtitkár, és számos vendég.

Elnök az ülést megnyitván, felkéri az előadókat bejelentett előadásuk megtartására.

1. *Szabó Zoltán* rendes tag: «A levélállás újabb elmélete» címen bemutatja újabb vizsgálatainak eredményeit, amelyek csatlakoznak a Szent István Akadémia IV. osztályában 1918 április 12-én bemutatott székfoglaló értekezésének eredményeihez. A szóban forgó tanulmány: «A Dipsacaceák virágzatának fejlődéstani értelmezése» címen megjelent az *Értekezések* II. kötetének 6. számában, s így elsősege ezen elméletben biztosítva van.

2. *Deseő Dezső* rendes tag: «Vizsgálatok a C-vitamin megoszlásáról háziállatainkban» címen értekezett.

Elnök köszönetet mondva mindkét tagtársunknak előadásukért, az ülést bezárja. Jegyezte: *Dudich Endre* osztálytitkár.

XXI. jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának 1939 december 1-én tartott együttes üléséről.

Elnök: *Viszota Gyula* másodelnök. Megjelentek: Pataky Arnold, Dóry Ferenc, Várdai Béla és Wodetzky József osztályelnökök, Horváth Konstantin, Balanyi György és Dudich Endre osztálytitkárok, báró Andreánszky Gábor, Bozóky Géza, Deseő Dezső, Erdősi Károly, Hermann Egged, Horusitzky Henrik, Hüttl Dezső, Horváth Sándor, Kúhár Flóris, Mödlinger Gusztáv, Pázmány Zoltán, Pakocs Károly, Skrop Ferenc, Radó Polikárp, Takáts Ernő, Várady József rendes tagok, és Papp Károly főtítkár.

Elnök az ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére felkéri Pataky Arnold és Wodetzky József osztályelnök urakat.

1. Elnök jelenti, hogy f. évi november 21-én a főtítkárral együtt tisztelgő látogatást tett Hercegprímás Elnök Úr Ófőmagasságánál budavári palotájában, amikor is megbeszélték a december 17-én tartandó ünnep tárgysorozatát. Bemutatja az ülés tervezett meghívóját, amely a következőképp szól: Meghívó a Szent István Akadémiának 1939. évi december 17-én, vasárnap délelőtt 11 órakor a Szent István-Társulat dísztermében (Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz.) tartandó XXIII. ünnepi ülésére, amelyre a tudomány és irodalom barátait meghívja *Serédi Jusztinián* bíbironok-hercegprímás elnök. Tárgysorozat: 1. *Serédi Jusztinián* bíbironok-hercegprímás elnök: Az egyházi törvénykönyv jogforrásait összefoglaló tabellák. 2. *Radó Polikárp* bencés főiskolai tanár, rendes tag: Magyarország legrégibb liturgikus könyve: a Szelepchényi-kódex. 3. *Pakocs Károly* szatmári kanonok, rendes tag: A lélek visszatér (novella). 4. *Papp Károly* egyetemi tanár, főtítkár: Jelentés a Szent István Akadémia 1939. évi működéséről.

2. Elnök jelenti, hogy november hó 15-én a következőkben közölte a betölthető tagsági helyek számát: Körirat a Szent István Akadémia tagjaihoz. Értesít meg Akadémiánk tagjait, hogy az I. osztályban 2 rendes és 2 tiszteleti tagsági hely, a II. osztályban 1 rendes és 1 tiszteleti tagsági hely, a III. osztályban 3 rendes és 3 tiszteleti tagsági hely, a IV. osztályban 2 rendes és 1 tiszteleti tagsági hely üreseedt meg és tölthető be. Az ajánlásokat, az Alapszabályokban körülírt módon a Szent István Akadémia elnökségéhez, Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. szám alá címezve, 1939. évi december 31-ig lehet beadni. Kelt Budapesten, 1939 november hó 15-én. *Viszota Gyula* másodelnök. A bemutatott köriratot az együttes ülés tudomásul veszi.

3. Elnök jelenti, hogy a jövő évi ülések sorrendjét a következőkben tervezük. A Szent István Akadémia rendes ülései az 1940-ik évben:

Január hónapban: 19-én, pénteken, az I. hittudományi és bölcséleti osztály ülése; 26-án, pénteken, a II. történelem-, jog- és társadalom tudományok osztályának ülése.

Február havában: 9-én, pénteken, a III. nyelv- és széptudományi osztály ülése; 16-án, pénteken, a IV. mennyiség-tani és természettudományi osztály

ülése; 23-án, pénteken, az osztályok tagjelölő ülése, az Akadémia tagválasztó és rendes együttes ülése.

Március havában: 1-én, pénteken, az I. osztály ülése; 8-án, pénteken, a II. osztály ülése; 29-én, pénteken, a III. osztály ülése.

Április havában: 5-én, pénteken, a IV. osztály ülése; 12-én, pénteken, együttes ülés; 19-én, pénteken, az I. osztály ülése; 26-án, pénteken, a II. osztály ülése.

Május havában: 3-án, pénteken, a III. osztály ülése; 10-én, pénteken, a IV. osztály ülése; 17-én, pénteken, együttes ülés.

Szünet után:

Október havában: 4-én, pénteken, az I. osztály ülése; 11-én, pénteken, a II. osztály ülése; 18-án, pénteken, a III. osztály ülése; 25-én, pénteken, a IV. osztály ülése és együttes ülés.

November havában: 8-án, pénteken, az I. osztály ülése; 15-én, pénteken, a II. osztály ülése; 22-én, pénteken, a III. osztály ülése; 29-én, pénteken, a IV. osztály ülése és együttes ülés.

December havában: 15-én, vasárnap, délelőtt ünnepi ülés.

A tervezett ülések sorrendjében négy üléssel többet vettünk fel, míg ugyanis 1939. évben 20 ülést tartottunk, addig az 1940. évre 24 ülést tervezünk. Az együttes ülés a tervezethez hozzájárul.

4. Papp Károly főtitkár ezután a következő jelentést terjeszti az együttes ülés elé:

A *foljó ügyek* sorából mai ülésünk tárgya lenne a jövő évi költségvetés összeállítása.

Amiként f. évi október 27-én tartott együttes ülésünkön részletesen kifejtettem: költségvetést mindaddig nem készíthetünk, míg bevételi forrásainkat nem ismerjük. Azóta a helyzet mit sem változott.

Hogy röviden ismételjem az akkor mondottakat, 1939 május 1-én azzal a kéréssel fordultam a Nagyméltóságú m. kir. Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Úrhoz, hogy Akadémianknak 20.000 P államsegélyt szíveskedjék a költségvetésben biztosítani. Ónagyméltósága 1939 június 16-i kelettel, igen szívélyes hangú levélben, arról értesített, minthogy a Felvidék és Kárpátalja visszacsatolásával a Vallás-alap kötelezettségei nagyon megszaporodtak, csak 5000 P segélyt helyezhet kilátásba. Ezután június 23-án arra kértem Hóman Bálint Miniszter Úr Óexcellenciáját, hogy az 5000 P-n felül legalább a Gombos-féle Catalogus pótkötettel való kiegészítésére 3500 P rendkívüli segélyt engedélyezni szíveskedjék. Eme kérelmemet Óexcellenciája áttette Elnök Úr Óeminenciájához, aki azután értesített, hogy a Vallás-alapot ellenőrző bizottság a döntésről értesíteni fog.

Ezekből az tűnik ki, hogy Akadémiánk állami segélyre alig számíthat, amiként a kinyomatott Állami Költségvetésben a Szent István Akadémia segélye sehol nem szerepel.

A kérelmezett 20.000 P államsegély nem tekinthető túlzott kérésnek, ha figyelembe vesszük, hogy a hatalmas vagyonnal rendelkező Magyar Tudományos Akadémia jelenleg is évi 75.000 P államsegélyt kap.

Az említett együttes ülés felhatalmazása alapján f. évi november 21-én, Főmagasságú Hercegprimás Elnök Urunknál tett tisztelgésünk alkalmával, Másodelnök Úr szóváltette államsegélyünk ügyét, amikor is Óméltósága engedélyt kapott arra, hogy az öt év óta elmaradt államsegélyügyet részletesen indokolt felterjesztésben kifejthesse. Most már reméljük, hogy Másodelnök Úr Óméltósága, aki behatóan ismeri az állami ügyvezetés bonyolódott gépezetét, reá fog mutatni azokra a forrásokra, ahonnet remélhetünk némi kevés államsegélyt.

Egyébként az állami költségvetésnek a naptári évre való áttérése tetemes zavart okozott rendes bevételeink sorsában is. Ugyanis tudvalevőleg a Vallás és Tanulmányi Alapot is a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kezeli, s most a csonka félévre járó 2500 P segély kiutalása késik. Azonkívül a Tudományos Tár-

sulatok és Intézmények Országos Szövetségétől járó 900 P kiutalása is elmaradt. Ez ügyben tett fölterjesztéseimre 1939 november 11-én a következő választ kaptam: «A Szent István Akadémia negytekintetű Elnökségének, Budapest.

Hivatkozással f. évi október hó 14-én és 31-én kelt nagybecsű leveleikre, van szerencsénk a Tekintetes Elnökséget tisztelettel értesíteni, hogy az 1938—39. költségvetési évre szolgáló államsegélyek kifizetését a m. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium még nem engedélyezte és így azt kifizetni nem áll módunkban.

Amint a jóváhagyás megérkezik, köriratban fogjuk értesíteni az egyes tagszervezeteket — az előző évekhez hasonlóan —, amelyben a kifizetés módjáról szükséges tudnivalókat idejében közölni fogjuk. Fogadja a Tekintetes Elnökség kiváló tiszteletünk őszinte nyilvánítását. *Gajzágó László* rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, egyetemnyi. r. tanár, elnök, *dr. vitéz Nagy Iván* miniszteri osztálytanácsos, a szövetség titkára.»

Alapítványainkkal sincs sok szerencsénk. Utolsó alapítványunkat *Lukcsics József* veszprémi apátkanonok rendes tagunk 1937-ben tette, amikor Akadémiánknak 1000 P-t hagyományozott. Az oldalági örökösök hosszas bírói tárgyalások után egységet kötöttek s az összeg kifizetésre került. Most jön azután a bonyodalom, amelyet Horváth Béla veszprémi kir. közjegyző úr a következőkben közölt a főtitkarral:

«Veszprém, 1939 október 5. Méltóságos Uram! A Szent István Akadémia nevében írt és f. évi szeptember 25-ről kelt szíves megkereső sorait vettem és arra az alábbiakban van szerencsém válaszolni.

A dr. Lukcsics József hagyatéka ügyében a Szent István Akadémiát megillető 1000 P hagyományi összeg a hagyatéki tömeg felosztása alkalmával tévesen nem a Szent István Akadémia címére lett elküldve, hanem az oldalági örökösök címére. Tekintettel arra, hogy ezen téves kiutalást a kir. járásbíróssággal egyetemben megállapítottuk, felhívtam az oldalági örökösöket, a fenti összegnek hozzám való sürgős befizetésére, hogy a visszatérítendő összeget a Szent István Akadémia címére megküldhessem. Amennyiben az örökösök sürgősen nem tesznek eleget felhívásomnak, a bíróság fog hivatalosan intézkedni.

Tisztelettel kérem tehát, méltóztassanak ezen sajnálatos tévedésből eredő helytelen kiutalás rendbehozásáig türelemmel lenni és amint az összegek beérkeznek, ezt azonnal továbbítom a Szent István Akadémia címére.

Fogadja Méltóságod igaz tiszteletem nyilvánítását és maradtam készséges híve: dr. Horváth Béla kir. közjegyző.»

Többek hozzájárulása után a főtitkár ígéri, hogy alapítványunk behajtását szorgalmazni fogja.

*Vagyon*i viszonyainkról f. évi október 27-i együttes ülésünkön jelentést tettem, amikor is ez évre nézve számadásainkat adósság nélkül zártuk le.

Azóta november havában kiadványok eladásából 210 P folyt be, amelyet *Gudenus Géza*né báróné úrnő irodavezető buzgalmanak köszönhetünk, aki kintlevő követeléseink behajtását szorgalmazza.

Akadémiánk ez évi számadásait az állandó számvizsgáló bizottság a jövő év március havában fogja elnökségünkkel közölni.

A főtitkár jelentését az együttes ülés tudomásul veszi.

Elnöklő másodelnök megköszönve az akadémiai tagoknak szíves érdeklődését, az együttes ülést bezárja.

Kelt Budapesten, 1939 december 1-én.

Jegyezte Papp Károly főtitkár. Láttá: Vízota Gyula elnöklő másodelnök. Hitelesítik: Pataky Arnold, Wodetzky József osztályelnökök.

XXII. jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának a Szent István-Társulat dísztermében 1939 december 17-én, vasárnap délelőtt 11 órakor tartott XXIII. ünnepi üléséről.

Elnök: *Serédi Jusztinián* bíboros-hercegprímás, esztergomi érsek. Megjelentek: *Andreánszky Gábor* báró, *Balanyi György*, *Blazovich Jákó*, *Bán Aladár*, *Barta József*, *Brandenstein Béla* báró, *Czapik Gyula*, *Czattler Jenő*, *Desseő Dezső*, *Divéky Adorján*, *Döry Ferenc*, *Entz Géza*, *Erdősi Károly*, *Éhik Gyula*, *Fodor Ferenc*, *Gerevich Tibor*, *Hóman Bálint*, *Horusitzky Henrik*, *Horváth János*, *Horváth Konstantin*, *Hüllt Dezső*, *Ibrányi Ferenc*, *Jajczay János*, *Kecskés Pál*, *Kenyeres Balázs*, *Kühár Flóris*, *Láng Nándor*, *Lepold Antal*, *Lóczy Lajos*, *Lukinich Imre*, *Marczell Mihály*, *Neubauer Gyula*, *Nékám Lajos*, *Pakocs Károly*, *Papp Károly*, *Pázmány Zoltán*, *Pataky Arnold*, *Pitroff Pál*, *Radó Polikárp*, *Sárközy Pál*, *Schütz Antal*, *Stolpa József*, *Szabó László*, *Szabó Zoltán*, *Sziklay János*, *Szunyogh X. Ferenc*, *Takáts Ernő*, *Tragor Ignác*, *Vargha Damján*, *Váradai József*, *Várdai Béla*, *Viszota Gyula* másodelnök és *Voinovich Géza* rendes tagok.

Azonkívül *Angelo Rotta* pápai apostoli nuncius, *Hóman Bálint* m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszter, *gróf Mikes János* címzetes érsek, *Breyer István* győri megyéspüspök, *Czapik Gyula* veszprémi megyéspüspök, *Meszlényi Zoltán* felszentelt püspök, *Nemes Antal* címzetes püspök, *Uzdóczy Zdravetz István* felszentelt püspök, *Gerinczy Pál* jászóvári prépost, *Sebes Ferenc* kegyestanítórendi rendfőnök, *Niszler Teodor* pannonhalmi főmonostori perjel, *P. Vinkovits Viktor* ferencendi tartományfőnök, *gróf Mailáth György*, a Szent István-Társulat elnöke, *gróf Wenckheim Sándor*, a Szent István-Társulat igazgató-tanácstagja, *báró Skerlecz Iván* volt horvát bán, *gróf Széchenyi Bertalan*, a magyar országgyűlés felsőházának elnöke, *Szinyei Merse Jenő*, a képviselőház alelnöke, *vitéz Somkuthy József* nyug. honvédelmi miniszter, *Karafiáth Jenő* székesfővárosi főpolgármester, *Szendy Károly* székesfővárosi polgármester, *Voinovich Géza*, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára, *Gajzágó László*, a Tudományos Társulatok és Intézmények elnöke, *Kornis Gyula*, az Országos Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság elnöke, *Domanovszky Sándor*, a kir. magy. Pázmány Péter-tudományegyetem rektora, *Wálder Gyula*, a kir. József nádor műszaki és gazdaságtudományegyetem prorektora, *Baló József*, a szegedi Ferenc József-tudományegyetem rektora, *Farkas Béla*, a szegedi F. J.-tud.-egyetem matematikai s természettudományi karának dékánja, *Bozóky Ferenc*, a debreceni m. kir. Tisza István-tud.-egyetem rektorhelyettese, *Gorka Sándor*, a pécsi Erzsébet-tudományegyetem orvostudományi karának dékánhelyettese, *Vitális István*, a soproni bánya-, kohó- és erdőmérnöki karnak dékánhelyettese, *Esty Miklós* pápai kamarás, *Marchi M. Cyrill*, a szervitarend tartományfőnöke, *Barkóczy Sándor* esperesplébános, *Mátray János* kegyestanítórendi kormánysegéd, *Stuhlmann Patrik*, a premontrei rend főigazgatója, *Méhes Ignác* ítélőtáblai tanácselnök, *Stolpa József* államtitkár, *Gévay-Wolf Nándor* nyug. államtitkár, *Zsembery István* nyug. főispán, *Beresztóczy Miklós* miniszteri tanácsos, *Lóczy Lajos*, a m. kir. földtani intézet igazgatója, *Szabó Zoltán*, a kir. magy. Természettudományi Társulat alelnöke, *Hoór Tempis Mór* nyug. műegyetemi tanár, *Hojnos Rezső* székesfővárosi főreáliskolai tanár, *Malsiner Emil*, a Magyar Kurir szerkesztője, *báró Gudenus Gézané*, *Papp Károlyné Balogh Margit* dr., *Reiner Irma*; ezenkívül számos előkelő budapesti és vidéki hölgyvendég és érdeklődő közönség.

1. *Elnöklő Bíboros-Hercegprímás* köszönti az ünnepi ülésen megjelent előkelőségeket, ú. m. az apostoli pápai Nuncius és m. k. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Ónagyméltóságait, a püspöki kar és szerzetesrendek megjelent tagjait, a magyar országgyűlés felsőházának és képviselőházának elnökeit, a székesfőváros főpolgármesterét és polgármesterét, a Magyar Tudományos Akadémia, a kir. magy. Természettudományi Társulat képviselőit, a kir. magy. Pázmány Péter-tudományegyetem rektorát, a szegedi Ferenc József-tudományegyetem, a debreceni m. kir. Tisza István-tudományegyetem, a pécsi Erzsébet-tudományegyetem s a m. kir.

József nádor műszaki és gazdasági egyetem képviselőit s az összes megjelent tagokat és vendégeket.

Elnökölő *Bíboros-Hercegprimás* az ülést megnyitván, ismerteti *«Az egyházi törvénykönyv jogforrásait összefoglaló tabellák»* című munkáját. (Teljes szövege *Értesítőnk* 1—8. oldalain.)

Előadása után *Hóman Bálint* m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr *Őexcellenciája* üdvözölte a *Bíboros-Hercegprimás* *Őeminenciáját* abból az alkalmából, hogy hatalmas egyházi jogi művének kilencedik kötetét befejezte és munkájával világszerte megbecsülést szerzett a magyar névnek.

2. *Radó Polikárp* bencés főiskolai tanár, rendes tag bemutatja *«Magyarország legrégebbi liturgikus könyve: a Szelepchényi-kódex»* c. tanulmányát. (Kivonat szövege *Értesítőnk* 20—22. oldalain.)

3. *Pakocs Károly* szatmári kanonok, rendes tag felolvassa *«A lélek visszatér»* című novelláját. (Teljes szövege *Értesítőnk* 76—85. oldalain.)

4. *Papp Károly* egyetemi tanár, főtitkár betérjeszti jelentését a Szent István Akadémia 1939. évi működéséről. (Teljes szövege *Értesítőnk* 9—19. oldalain.)

Elnökölő *Hercegprimás* köszönetet mondva az előadóknak és az ünnepi ülés résztvevőinek, az ülést bezárta. Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár.

XII. Pius pápa *Őszentsége* köszönőlevele *Serédi Jusztinián bíboros-hercegprimás* *Őeminenciájához.*

Az Akadémiánk XXIII. ünnepi ülésén bemutatott *«Fontes Codicis Juris Canonici»* c. munka IX. kötetét *Bíboros Elnök Urunk* megküldötte XII. Pius Pápa *Őszentségének*, akitől 1939 november havában köszönőlevél érkezett *Esztergomba*, amely magyar fordításban a következőképen szól:

«Vatikánváros, 1939 nov. 14. *Eminenciás Uram!* Az a munka, amelyet most *Eminenciád* a *«Codicis Juris Canonici Fontes»* című értékes gyűjtemény IX. kötetének kiadásával befejezett, méltó koronája egy olyan műnek, amely örökre összeköti *Eminenciád* nevét azzal a nagyszerű vállalkozással, amelyet a megboldogult X. Pius Pápa gondviselészerűen kezdeményezett: az *Egyházi Törvénykönyv* kodifikálásával. Az a hódolat, amelyet *Eminenciád* e kötettel *Őszentsége* iránt kifejez, különösen is kiváló alkalmat nyújt a Szentatyának arra, hogy *Eminenciádnak* még egyszer kifejezze a Szentszék háláját hosszantartó fáradozásáért és annyira értékes szolgálataiért. Azok az évek és erőfeszítések, amelyeket *Eminenciád* annyi buzgalommal és eredménnyel szentelt erre a munkára, ugyanakkor, amikor kivételes érdemet jelentenek *Eminenciád* eredményekben gazdag pályafutásában, az *Egyháznak* új jogcímet szereztek az általános elismerésre és megbecsülésre. Ezért *Eminenciás Uram* méltán adhat hálát az *Úristennek*, akinek az ügyét a megboldogult *Gasparri bíborossal* együtt ilyen fontos munkakörben szolgálhatta. E magasztos érzelmek kifejezésével kapcsolatban a Szent-*atya* *Eminenciádnak* boldogságot, egész főegyházmegyéjének pedig felvirágozást kíván és szívből küldi jóindulatának zálogaként apostoli áldását. Magam is örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy *Eminenciádnak* őszinte hálát nyilvánítsam a nekem megküldött példányért.

A legmélyebb tiszteletem nyilvánításával vagyok *Eminenciádnak* legalázatosabb szolgálója: *Maglione Alajos* bíboros, államtitkár.

B/ A SZENT ISTVÁN AKADEMIA SZÁMADÁSAI.

A) Alapítványok állaga 1939 december 31-én.

I. A Szent István Akadémia vagyona az Országos Földhitelintézet V., Bálvány-utca 7. sz. kezelésében (Fraknói Vilmos alapítványa)	2.674 P — f
II. A Szent István-Társulat kezelésében levő alapítványok (Kollányi F. hagyatéka és Stephaneum részvények)	3.379 « — «
III. Várady Lipót kalocsai érsek hagyatéka	50 « — «
Összes vagyon ...	6.103 P — f

B) Gombos Albin: Catalogus Fontium Historiae

Hungaricae, I., II., III. kötet összköltsége	27.286 P — f
--	--------------

amely összeg teljesen ki van egyenlítve.

C) A Szent István Akadémia zárószámadatai.

Vagyonmérleg számla a Szent István-Társulat kezelésében 1939 december 31-én:

Vagyon.

1. Készpénz a Társulat kezelésében	2.643 P 40 f
2. Értékpapírok a Társulat kezelésében	3.379 « 40 «
3. Könyvkészlet a Társulat kezelésében	1.000 « — «
Összesen ...	7.022 P 80 f

Teher.

1. Stephaneum-nyomda előállításokért	1.498 P 37 f
2. Vagyon 1938 dec. 31-én	1.995 P 80 f
3. 1939. évi szaporulat	3.528 « 63 « 5.524 « 43 «
Összesen ...	7.022 P 80 f

A Szent István Akadémia készpénz számlája.

Bevétel.

1. 1938 december 31-én lekötött készpénzkészlet ..	1.841 P 01 f
2. Támogatásokból: a) Vallás-tanulmányi alpból 9930 P, b) Államsegély 994 P, c) Tudományos Társulatok Országos Szövetségétől 900 P, összesen .	11.824 « — «
3. Várady Lipót kalocsai érsek hagyatéka	50 « — «
4. Divéky Adorján túlfizetése Emlékkönyvre	20 « — «
5. Gombos: Emlékkönyvre 1939-ben befolyt	928 « 26 «
6. Részvényszelvény osztalékokból befolyt	392 « 75 «
7. Eladott könyvekből befolyt.....	104 « 19 «
8. Szt. István-Társulattól kamattérítés	79 « 50 «
Összesen ...	15.239 P 71 f

Kiadás.

1. 1938 dec. 31-én Társulat készpénz követelése ...	380 P 31 f
2. Személyzeti költségekre : a) báró Gudenusné 840 P, b) Reiner Irma 360 P, c) altisztek 276, d) Mabi és újévi ajándékok 212 P 60 f, összesen	1.688 « 60 «
3. özv. Gombos Albinné, tiszteletdíj utolsó része ..	2.000 « — «
4. Posta, telefon és portóköltiségek	265 « 80 «
5. Fizetés a Stephaneum-nyomdának	7.866 « 38 «
6. Kegyeleti költségekre, 7 koszorúra	175 « 50 «
7. Vegyes aprókiadásokra	219 « 72 «
8. Egyenleg, mint készpénz	2.643 « 40 «
Összesen ...	15.239 P 71 f

Kelt Budapesten, 1939 december hó 31-én.

Dr. Ripka Ferenc elnök, *Dr. Rottenbiller Fülöp*, *Dr. Várdai Béla*, *Voit Lajos*,
a Szent István Akadémia számvizsgáló bizottságának tagjai.

Számvizsgálóbizottsági jelentés.

A Szent István Akadémia Tisztelet Együttes Ülésének, Budapest.

Alulírott számvizsgálóbizottság a mai napon tartott ülésében a Szent István Akadémiának a Szent István-Társulatnál kezelt vagyonára vonatkozó, 1939. számadási évre szóló zárószámadását és vagyonmérlegét megvizsgálván, azokat helyeseknek, a vezetett könyvekkel egyezőeknek és a kellő okmányokkal támogatottnak találta.

Megállapítottuk, hogy a Szent István Akadémia vagyonmérlege a Szent István Társulat kezelésében álló vagyonra vonatkozólag 1939 december 31-én 5.524 pengő 43 fillér, az 1938 december 31-én volt 1.995 pengő 80 fillérrel szemben.

Különösen is hangsúlyozzuk, hogy fenti megállapításaink a Szent István Akadémia vagyonának csak arra a részeire vonatkoznak, melyek a Szent István-Társulat kezelésében állanak.

Kelt Budapest, 1940 február 23-án.

Dr. Ripka Ferenc elnök sk., *Dr. Rottenbiller Fülöp* sk., *Dr. Várdai Béla* sk.,
Voit Lajos sk., a Szent István Akadémia számvizsgálóbizottságának tagjai.

IV.

GYÁSZBESZÉDEK.

1. Pataky Arnold osztályelnök búcsúztató beszéde Tóth Tihamér veszprémi püspök sírjánál, Budapesten, 1939 május 9-én.

A Szent István Akadémia utolsó üdvözlését hozom Neked, Tihamér püspök, annak az Akadémiának az üdvözlését, melynek hosszú éveken keresztül osztálytitkára és mint a magyar katolikus tudományos irodalom művelője kiváló büszkesége voltál. Avatott ajkak már megvilágították, emberi, tanári, papi és püspöki ragyogó tulajdonságaidat; a Szent István Akadémia a nagy tudóst, nevelőt és írórt gyászolja Benned. Ezer meg ezer magyar ifjút neveltél a hazának, száz meg száz papnövendéket az Egyháznak. Ezer és százezer ember leste szavaidat a szószékről és amire eddig egyetlen magyar egyházi írónál sem volt példa: műveidet közel húsz nyelven a világ minden részében olvassák és ezek révén ismét számtalan lélek jut közelebb az Istenhez. Az Isten országának voltál fáradhatatlan építője, és munkásságod teljességéből, nagy terveid közepette szólított magához az Úr Jézus. Utolsó teljes beszédorosozatod az Egyetemi templomban az Eucharisztiairól szólt: «Adveniat regnum tuum eucharisticum», — ez volt az alap gondolata minden beszédednek, mely a lelkek világában hozzájárult az eucharisztikus világkongresszus páratlan sikerének az előmozdításához. Utolsó, — fájdalom! — befejezetlenül maradt beszédciklusod ugyancsak az Egyetemi templomban a Miatyánk magyarázatában addig a kérésig jutott: «Jöjjön el a Te országod». Az Isten országának a munkása, a mi nagy nevelőnk maradtál a halálos ágyon is, amikor áldozatos odaadással, hőiesen szenvedted el a legszörnyűbb fájdalmakat is. Rajtad, a Te nemes példádön az isteni Gondviselés meg akarta mutatni, hogy az Isten országának felépítéséhez nemcsak a külső munkára, hanem a szenvedésre, az áldozatra, sőt a vértanuságra is szükség van...

Consummatus in brevi explevisti tempora multa. Rövid idő alatt sokat és maradandót alkottál a lelkek világában is. Benned valóra válik Szent Pál szava: «Defunctus adhuc loquitur», — munkáiddal, írásaiddal még hosszú időn keresztül nevelője maradsz a lelkeknek. A Szent István Akadémia imádságos szeretettel őrzi meg drága emlékedet, és tudjuk, hogy égi dicsőségben Te sem fogsz megfeledezni rólunk, az árván maradtakról.

Tihamér püspök, Isten veled!
Have, pia anima, have et vale!

2. Balanyi György osztálytitkár beszéde, amelyet Gombos Ferenc Albin rendes tagnak a Kerepesi-temetőben állított síremlékénél tartott 1939 szeptember 24-én vasárnap délben:

«A tisztelet és szeretet érzése gyűjtött ma össze bennünket Gombos Albin sírjánál. A tisztelet a fáradhatatlan szorgalmú tudósnek szól, aki egész életét a magyar mult búvárlásának szentelte s aki a szent hajdan askétáinak kemény és következetes lemondásával úgyszólván minden szórakozást megvont magától, csak hogy annál több időt szentelhesen kedves fíliánsainak. Azután szól az eszményi férfinak, aki kora fiatalágától nyílegyenesen haladt a maga elé tűzött úton, nem

tekingetett sem jobbra, sem balra, nem kereste az élet napsütéses oldalát s aki mindig messze került a forum zsváját és a könnyű sikerekre csábító alkalmakat. Mert jelszava a «non ministrari, sed ministrare» elve volt. Nem a mások munkájának és verejtékének gyümölcséből akart olcsó babért fenni magának, hanem ellenkezőleg, maga akart másoknak segítségére lenni. Legfőbb vágya az volt, hogy megkönnyítse a nyomába lépő nemzedékek munkáját. Ezért vállalta azt az irdatlan feladatot, melyet nemzedékéből — ezt bizvást elmondhatjuk — senki sem tudott volna az ővéhez hasonló kitartással és önzetlenséggel elvégezni.

Minket azonban a tiszteleten túl a szeretet is ösztönzött, hogy ideseregeljünk ez elé a szép síremlék elé. Szeretetünk annak a jó embernek szól, akinek hült hamvait zárja magába ez a sír. Mert Gombos Albin valóban jó ember volt ; a legjobb és legszeretreméltóbb emberek egyike, akiket a magyar glóbusz hordozott. Elég volt egyszer látni, egyszer beszélni vele, hogy egész életünkre szívünkbe fogadjuk. Lényegéből, szeméből, mindig mosolygós arcából és lágy, behízelgő muzsikájú szavából ellenállhatatlan varázs áradt, mely megbűvölt és rabul ejtett mindenkit, akit szerencsés sorsa érintkezésbe hozott vele. Nem hiába volt tanár, tanítványainak szeretettel körülrajongott Mentora és cserkész : lényében sokat megőrzött a gyermekkor megejtő egyszerűségéből és bájos naivságából. Valóban Gombos Albint csak szeretni lehetett. És ő iparkodott is méltónak bizonyulni a szeretetre. Barátain, jóemberein mindig őszinte szeretettel csüggött és ha a szükség úgy hozta, semmi áldozatot nem kímélt értük.

A nagy tudós és az Isten szíve szerint jó ember emlékének hódolunk tehát, mikor Gombos Albin emléke előtt, szép és stilszerű síremlékének leleplezésével kapcsolatban, újból lerójuk kegyeletünk adóját. S mikor ezt a Szent István Akadémia, a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Történelmi Társulat nevében tesszük, ismét megfogadjuk, hogy emlékét egész életünkre szívünkbe zárjuk és szellemét hűségesen ápoljuk. Szeretett mesterünk és felejtethetlen barátunk, pihenj békében a szeretet jelképeként sírod fölé állított művészi emlék alatt».

V.

ELHÚNYT TAGTÁRSAINK AZ 1939. ÉVBEN.

1. *Marosi Arnold* cisztercita rendi főgimnáziumi tanár, a IV. osztály rendes tagja, 1939 január 22-én 66 éves korában Székesfehérvárott.

2. *Mohl Adolf* pápai prelátus, gyémántmisés áldozópap, a II. osztály rendes tagja, 1939 április 15-én, 85 éves korában Győrött.

3. *Tóth Tihamér* veszprémi megyéspüspök, az I. osztály rendes tagja és 1926 — 1932 között osztálytitkára, 1939 május 5-én, 51 éves korában Budapesten.

4. *Badiócs Ferenc* nyug. tankerületi főigazgató, a III. osztály tiszteleti tagja, 1939 július 18-án, 85 éves korában Budapesten.

5. *Bitter Illés* cisztercita rendi főgimnáziumi igazgató, az I. osztály rendes tagja, 1939 szeptember 26-án, 71 éves korában Pécsen.

6. *Sigmond Elek* m. kir. József Nádor műegyetemi ny. rendes tanár, a IV. osztály rendes tagja, 1939 szeptember 30-án, 66 éves korában Budapesten.

FÜGGELÉK.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA 1939. ÉVI ÉRTESÍTŐJÉBEN
MEGJELENT NÉHÁNY ÉRTEKEZÉSNEK FORDÍTÁSA

Tabelle Sistematiche delle fonti del Codice del diritto canonico.

Discorso inaugurale presidenziale, pronunciato dall'Eminentissimo *Giustiniano Cardinale Serédi*, Principe Primate d'Ungheria, nella seduta solenne dell'Accademia di Santo Stephano, il 17 dic. 1939.

Spettabile Accademia di Santo Stephano!

Alcune settimane fa la stampa giornaliera ha brevemente ricordato, che anche l'ultimo (nono) volume delle fonti del codice del diritto canonico fosse uscito. Il volume aggruppa queste fonti in diverse tabelle.

Favoriscano permettermi, che nell'odierna seduta solenne, invece di tener un discorso generale inaugurale, mi possa occupare con questo tema: la brevissima recensione delle suddette tabelle. Il tema a prima vista non dice molto e apparisce secco. Ma vorrei sperare, che l'apparenza non copra la realtà.

Spettabile Accademia! Per quanto sia grandioso e prezioso un lavoro scientifico, perde molto del suo valore, se non è ornato con tabelle sistematiche che ne assicurano la perspicuità e l'uso scientifico e pratico.

Quando incaricato da Sua Santità Pio X, morto in fama di santità, nell'autunno di 1908 di fianco al Cardinale *Gasparri* d'immortale memoria, mi sono impegnato al grandioso lavoro codificatorio della Chiesa, oltre il mio lavoro ordinario ricevetti un compito speciale di scegliere e raccogliere nelle biblioteche e negli archivi il testo delle leggi, le quali tra le molti centomila norme legali della Chiesa millenovecentennale sono utilizzabili per duplice fine: appoggiare la codificazione e nell'avvenire facilitare l'interpretazione dei canoni pregnanti

del codice, che verrà promulgato. In dieci anni ho scelto, poi nei progetti del codice e finalmente nella definitiva edizione del codice con le note ho fatto stampare in forma di semplici richiami le leggi antiche in numero prettamente 10.500, utilizzabili quali fonti giuridiche. Queste fonti poi abbiamo usato in 26.000 casi nella redazione del nuovo codice ed in altrettanti casi possiamo usarle anche per l'illustrazione del codice e per la determinazione del suo vero senso. Sotto il titolo *Codicis Juris Canonici Fontes* feci anche accessibile il testo di 6465 di queste leggi antiche, pubblicandole dal 1923—1938 in otto volumi complessivamente con CLXXXIII + 7781 pagine nella Tipografia Poliglotta Vaticana in edizione ufficiale della Sede Apostolica. La pubblicazione delle altre 4000 fonti non sembrò necessaria, perchè queste facilmente si trovano nelle edizioni dell' antico Corpus Juris Canonici, del Sacro Concilio Tridentino e dei quattro libri liturgici : Missale, Pontificale, Ceremoniale e Rituale.

Ambedue le categorie di tutte le suddette fonti ho riassunte nel IX. volume conclusivo dei Fontes in tabelle di 622 colonne, schierate secondo diversi punti di vista, per assicurare meglio la perspicuità come anche l'utilità scientifica e pratica.

La I. tabella anzitutto enumera quegli 854 canoni del nuovo codice rispettivamente i paragrafi di questi, che non si appoggiano su fonti ; poi si riferisce all'edizione con le note del codice, la quale dagli altri canoni e dai paragrafi di questi, in forma di richiamo indica le fonti usate nella loro redazione.

I canoni senza fonti o costituiscono diritto interamente nuovo, o codificano come leggi positive le consuetudini non scritte, le quali però in tempo della codificazione sono state in vigore, o inserivano soltanto per l'introduzione di un titolo come anche per la divisione della materia, rispettivamente si riferiscono semplicemente ad altri canoni.

Quando il nuovo codice dell'imperatore Giustiniano il *Codex repetitae lectionis* è stato fatto dai redattori in capo con Triboniano, molti accusavano i codificatori di quel tempo quasi avessero soppresso i codici rispettivamente le leggi di Teodosio e degli altri imperatori. In tempo della grande codificazione del diritto canonico fummo anche noi accusati come se con indelicatezza e mancanza di pietà avessimo buttato via l'antico Corpus Juris Canonici ed in genere l'antico diritto canonico.

A codeste accuse risponde questa tabella, la quale d'una parte fa vedere, che la codificazione ecclesiastica non ha soppresso affatto il diritto antico, perchè utilizza in 26.000 casi le sue 10.500 norme (fra le quali sono 3000 dall'antico Corpus Juris Canonici), ma dall'altra parte dimostra anche, che la codificazione non ha soltanto sistemato il

diritto antico, ma ha anche portato opportune innovazioni: ha creato anche nuovo diritto, specialmente nel libro IV. nel campo della procedura canonica, perchè il diritto canonico è un diritto vivente, che non aborrisce le innovazioni, se queste sono necessarie.

La II. tabella dall'età di Sant'Anacleto (76—88?) al 1917 (alla promulgazione del nuovo codice) enumera ad una ad una le 10.500 fonti, ed indica a ciascuna quelli canoni ed i loro paragrafi, nei quali ne abbiamo fatto uso. Da questa tabella vediamo con ammirazione, che prudente fu l'antica legislazione ecclesiastica, la quale anche dopo 1900 anni fornisce tante fonti utilizzabili per la codificazione; ma allo stesso tempo possiamo anche constatare il valore giuridico delle singole fonti, perchè la tabella c'indica quale fonte a quanti canoni abbiamo usata nella redazione, cioè quale a quanti canoni abbia esercitata influsso nella composizione e dà certa direzione nella loro interpretazione. Ci sono fonti, che abbiamo usate soltanto in uno caso, ma ci sono anche tali, che furono utilizzabili in 10, 20, 50, 100, anzi in più di 100 casi, p. e. la costituzione *Ad militantis* di Benedetto XIV., in data 30 marzo 1742, abbiamo usata in 140 casi, il Sacro Concilio Tridentino in più di 1000 casi.

Riguardo a questa tabella è interessante di osservare, che le leggi antiche sono in genere brevi e pregnanti; al contrario più si avvicinano alla nostra età, più sono lunghe e diffuse, specialmente quelle decisioni che hanno valore di principio, che sono adunque decisioni le quali costituiscono norme generali. Mentre p. e. nei secoli dopo il Sacro Concilio Tridentino una decisione della S. C. Concilii, che interpreta il concilio, contiene 10—15 righe scritte: dal XX. secolo fa spesse volte anche 100—150 pagine stampate. Come se noi non avessimo già quel disciplinato pensare giuridico tanto caratteristico dagli antichi.

La III. tabella enumera gli autori dei Fontes del codice, indicando esattamente da quali autori le singole fonti derivano. Questa tabella dimostra d'una parte quale autore quale influsso esercitò nel diritto ecclesiastico universale e nel nuovo codice (p. e. il Sacro Concilio Tridentino, Innocenzo III., Benedetto XIV. ecc.), dall'altra parte è una grande apologia per il fatto, che lo Spirito Santo certamente anche nella legislazione guida la Chiesa di Cristo perchè addimostra, che la Chiesa nella sua legislazione ha usato tutto quello che per il buono comune si ha provato opportuno. Ha usato la Sacra Scrittura, assumendone in 9 casi l'intero testo per la legge; ha usato e codificato come legge universale le decisioni di 110 concili particolari. Oltre i canoni apostolici, i 20 concili generali, le costituzioni di 154 papi ed oltre le leggi di 21 sacra congregazione romana, ha preso anche dalle opere di 13 padri

della Chiesa e di 24 scrittori ecclesiastici, di 11 collezioni private giuridiche ecclesiastiche e di 13 collezioni giuridiche profane. Fra queste ultimi troviamo anche le Istituzioni dell'Imperatore Giustiniano, le Digesta, il Codex novus e le Novellae. Sul modo di supputare il tempo, sulle formalità scritte del fidanzamento, sull'adozione, e sul connesso impedimento matrimoniale, sul diritto che riguarda i contratti e sulla procedura oltre le leggi dello Stato Pontificio esercitavano influsso anche le leggi rispettive degli stati moderni (Italia, Germania, Spagna).

La IV. tabella aggruppa le fonti dal punto di vista territoriale. Primo indica quelle, che si riferiscono a tutto il mondo, poi enumera i singoli continenti ed i loro paesi già spariti o tuttora esistenti, le loro provincie, finalmente le loro diocesi assieme con le fonti che le riguardano.

Questa tabella dimostra d'una parte la giurisdizione universale del capo della Chiesa, che si estende per tutti i luoghi del mondo ed anche colle leggi di questo capo viene esercitata; d'altra parte prova, che la Chiesa anche col suo regime monarchico rende possibile, che le parti esercitino influsso all'insieme, specie alla legislazione universale, e questo non soltanto quando la potenza centrale sopprime gli abusi che accadono nella vita ecclesiastica delle parti, ma anche quando generalizza le prudenti leggi particolari scritte o non scritte delle parti, finalmente quando a richiesta o a proposta delle parti crea delle leggi universali.

La stessa tabella per mezzo delle leggi ci manifesta anche la diffusione e la vitalità della Chiesa. La direzione della diffusione è: Asia Minore, Africa Settentrionale, Europa Meridionale, nominatamente la Penisola Balcanica, Italia, Spagna, Gallia, le Isole Britanniche, l'Impero Germanico-romano, Europa Centrale ed Orientale, Asia Centrale ed Orientale, specialmente le Indie Orientali, la Cina ecc., America Settentrionale e Meridionale, finalmente l'Oceania. C'indica poi nei singoli paesi l'antichità e la vitalità della religione cattolica e delle diocesi; finalmente la storia della loro cultura, in quanto ci manifesta i mali e le aspirazioni di questi territori.

Simile è anche *la V. tabella*, la quale — separando i riti latino ed orientali — assieme colle rispettive fonti enumera quelle persone fisiche e morali del clero secolare dei religiosi e dei borghesi per le quali furono date le singole leggi. Per mezzo di questa tabella si può constatare, quale influsso esercitavano le enumerate persone fisiche e morali sulla legislazione universale della Chiesa e su quella sul nuovo codice.

La maggior parte delle fonti naturalmente si riferisce all'Italia ed alle persone fisiche e morali di là; poi seguono la Gallia, la Spagna, la Britannia, la Germania, la Cina, le India Orientali, gli Stati Uniti

d'America ecc. Alla patria nostra si riferiscono in genere 12 fonti, alla Transilvania, 1, alle singole diocesi e badie ungheresi (Bakonybél 1, Esztergom 9, Fogaras 2, Győr 1, Gyulafehérvár 3, Kalocsa 3, Nyitra 2, Pannonhalma 2, Pécs 1, Rozsnyó 1, Somogyvár 1, Szepes 2, Vác 1, Veszprém 1) complessivamente 30, alle diocesi della Croazia 7.

Giacchè durante la vita 1900-ennale della Chiesa nacquero e sparirono stati, diocesi e varie persone morali, ovvero queste ultime in diversi tempi appartenevano a stati politicamente diversi: per adoperare più facilmente i dati delle tabelle IV. e V., *nella tabella VI.* vengono enumerati in ordine alfabetico i nomi locali e personali, indicando esattamente il numero della colonna ove sono reperibili assieme colle rispettive fonti.

Finalmente la *tabella VII.* ed ultima invece d'un indice della materia delle fonti ci dà una breve regola secondo cui servendoci dell'indice del codice si trova facilmente la materia cercata. Cosicchè se questa abbiamo trovata nell'indice del codice, allora nella nota appartenente al canone o paragrafo indicato, troviamo in forma di richiamo quelle fonti, che contengono la materia cercata. Il testo di queste fonti possiamo poi cercare nell'antico Corpus Juris Canonici, o nelle edizioni del Sacro Concilio Tridentino, rispettivamente nei quattro libri liturgici menzionati al principio del mio discorso, ovvero nella collezione di otto volumi delle fonti del codice.

Così diventano le fonti del codice perspicue, e facilmente utilizzabili per l'uso scientifico e pratico. Faccia il Signore, che questa pubblicazione fatta da un ungherese faciliti per secoli il lavoro di quelli che teoricamente e praticamente coltivano il diritto canonico, promuova la giurisprudenza cristiana, e per la patria nostra renda onore.

Con questo desiderio inauguro la nostra seduta solenne chiedendo perdono, se nel mio discorso ho parlato anche di me stesso.

* * *

Terminato il IX. volume delle Fonti del Codice di diritto canonico, S. E. il Signor Card. Maglione, Segretario di Stato di Sua Santità, a nome dell'Augusto Pontefice indirizzò al Cardinale Primate di Ungheria questa venerata lettera :

«*Segreteria di stato di Sua Santità.* No 8170. Dal Vaticano, 14. Novembre 1939. A Sua Eminenza Reverendissima il Sig. Card. *Giustiniano Serédi* Principe Primate d'Ungheria Arcivescovo di Strigonia. — E. mo e Rev. mo Signor Mio Oss.mo, Il lavoro condotto a termine da Vostra Eminenza Reverendissima col IX volume della preziosa raccolta *Codicis Juris Canonici Fontes*, è il degno coronamento di un'opera che lega in

perpetuo il nome della Eminenza Vostra alla grande impresa dovuta alla provvida iniziativa della s. m. di Pio X: la Codificazione del Diritto Canonico. — L'omaggio, che di questo volume Ella umilia alla Santità Sua, offre al Santo Padre l'occasione particolarmente gradita di significar. Le ancora una volta il grato animo della Santa Sede per una così lunga fatica e un così prezioso servizio. — Gli anni e le forze che Ella ha speso in questo lavoro con tanto zelo e successo, mentre segnano un merito eccezionale nella feconda carriera dell'Eminenza Vostra, hanno fruttato alla Chiesa un nuovo titolo alla comune riconoscenza; onde Ella può bene render grazie al Signore, di cui insieme con il compianto Cardinale Gasparri, ha servito la causa in un campo di tanta importanza. — Nell'esprimerLe questi augusti sensi il Santo Padre rinnova a Vostra Eminenza tutti i Suoi voti per la prosperità sua e della intera Archidiocesi, e Le invia di cuore, come pegno di benevolenza, l'Apostolica Benedizione. — Mi è caro significar qui alla Eminenza Vostra la mia viva gratitudine per il cortese omaggio che Ella ha voluto fare anche a me; e baciandoLe umilissimamente le mani, con sensi di profonda venerazione mi onoro professarmi di Vostra Eminenza Reverendissima Umil.mo Dev.mo Servitore vero L. Card. Maglione m. p.»

Das älteste Liturgiebuch Ungarns: das Evangelistar des Erzbischofes Szelephényi.¹

Von *Polykarp Radó* O. S. B.

In der Metropolitan-Bibliothek von Esztergom befindet sich ein Evangelistar des XI. Jahrhunderts, den ich von seinem einstigen Inhaber das Evangelistar des Erzbischofes Szelephényi nenne. Das Buch enthält die Fest- und Sonntagsperikopen.

Im Teile de tempore finden sich einige altgallikanische Reminiscenzen: die wichtigste ist die, das der Kreislauf des liturgischen Jahres mit Ostern beginnt: eine Eigenheit, welche bisher nur im ältesten Liturgiebuch der lateinischen Kirche, im altgallikanischen Lectionarium saec. V—VI. (veröffentlicht von Alban Dold) bemerkt wurde. Im übrigen ist das Perikopensystem genau dasselbe, wie in den Evangelien saec. IX—X. der Abtei Süstern, des Ansfried von Utrecht und des Egbert-Kodex von Trier. (St. Beißel, Entstehung der Perikopen des Römisch. Meßbuches 161 f. Kolonne 12., 164 f. Kol. 12.)

Das Sanctorale des Kodex zeigt klar, daß er für Benediktiner geschrieben wurde, die Menge der Benediktiner-Heiligen beweist das: 21. III. Benedikt — 11. VII. das fränkische Fest des Hl. Benedikt mit Vigil und Oktav — 4. XII. Translatio S. Benedicti, der Jahrestag der Ankunft der Reliquien in Fleury im Jahre 673 und 883) vgl. Zimmermann Kalendarium Benedictinum II, Metten 1934, 434 f.) — 16. X. «S. Michahelis» in periculo maris: das Dedikationsfest der Kirche St. Michel in der Normandie — 15. I. Maurus II. 1. Brigida, Äbtin von Kildare verehrt in Alsace — 10. II. Scholastika — 5. V. Bonifaz — 7. VIII. Donatus, Bischof von Besançon, Gründer von Benediktiner-Klöstern — 2. X. Leodegar, Bischof von Autun, vorher Benediktiner-Abt — 16. X. Gallus — 16. X. Maglorius, seit 960 verehrt in der Abtei St. Magloire in Paris — 7. XI. Willibrord, Apostel der Friesen — 16. XI. Othmar, Gründer St. Gallens — 21. XI. Kolumban, Gründer von Luxeuil und Bobbio — 15. XII. Maximin, Abt von Micy. Es ist also klar, das der Kodex für eine Benediktiner-Abtei geschrieben wurde.

Die fränkischen Heiligen des Sanctorale erhärten noch mehr diese

¹ Vortrag, gehalten am 17. 12. 1939. in der XXIII. Festversammlung der St. Stephan Akademie. Erschienen: Magyar Könyvszemle 1939 (Jahrg. LXIII.) 352—412.

Tatsache : 13. I. Hilarius von Poitiers — 31. V. Petronilla — 11. XI. und 4. VII. Martin von Tours — 22. IX. Mauritius und seine Gefährten von Agaune — 1. X. Remigius — 9. X. Dionys von Paris — 25. X. Crispinus und Crispinianus von Soissons — 13. XI. Brictius von Tours — 17. XI. Anian von Orléans. — Einen mehr lokalen Charakter weisen auf folgende Feste : 8. VI. Medardus von Noyon und Gildardus von Rouen — 18. IX. Lambrecht, bestattet in Liége — 21. oder 23. X. Severin von Bordeaux oder Köln. — Deutsche Heilige fehlen, eine Gruppe von Köln ausgenommen : 27. VII. Pantaleon — 10. X. Gereon — 21. X. Undecim milia virginum, die aber auch in fränkischen Liturgiebüchern vorkommen.

Die Vorlage unseres Kodex ist also zweifellos fränkischen Ursprunges. Der Kodex selbst wurde aber für das neubekehrte Ungarn geschrieben. Der Vergleich, den ich in meiner angeführten Studie erbrachte, mit den ältesten Liturgiebüchern Ungarns zeigt dies. In Betracht kommt : das Sakramentar Zagreb Bibl. Mr 126. (Kodex von Hahót) und der Pray-Kodex. Der Festkalender zeigt auffallende Übereinstimmung mit den Kalendern dieser Sakramentarien, außerdem mit jenem des Sacramentarium Ratoldi saec. IX. aus Corbie, welches nach Karl Kniewald eine Vorlage des Pray-Kodex war. Ausgesprochen ungarische Heilige fehlen im Fest-Kalender, dies zeigt, daß diese noch nicht verehrt wurden. Die «levatio» des ersten heiligen Königes Stephan, des Hl. Imre und Gerhard geschah im Jahre 1083, die ersten Märtyrer Zoerard und Benedikt von Zoborhegy wurden seit 1073 verehrt. Vor diese Zeit muß man die Abfassung unseres Kodex ansetzen.

Hydrogeologie der am rechten Donauufer gelegenen Stadhälfte von Budapest,

In der Sitzung der IV. Klasse der St. Stephan Akademie am 20. Oktober 1939
vorgetragen von *Heinrich Horusitzky*.

Mit Figuren 1—4 auf S. 105—107.

Am Anfang der Arbeit wird zuerst eine kurze Übersicht der Entwicklung der geologischen Erforschung von Budapest gegeben. Man unterscheidet mehrere Perioden. Dann kommt ein Literaturverzeichnis, worin 440 Angaben sowie ein Namenregister zur Fachliteratur und einige Erklärungen zu finden sind. Dann folgt der allgemeingeologische Teil, worin der Verfasser eine Skizze des geologischen Baues und der Entwicklungsgeschichte des Budaer Gebirges gibt. Das nächste Kapitel befaßt sich mit der Hydrologie des Gebietes. Hier werden die Tiefengewässer, Karstwasser, Schichtwasser und Grundwasser besprochen sowie die Entstehung des sulfathaltigen Wassers. Es wird auch der Zweck der Wasser- und Bodenuntersuchungen bekannt gemacht. Hierauf folgt der allgemein-speläologische Teil. Darin bespricht der Verfasser die Korrosions- und Erosionshöhlen, die auf tektonischem Weg entstandenen Höhlen sowie die Höhlenkeller am Várberg.

Außerordentlich ausführlich werden die hydrologischen Verhältnisse der einzelnen Bezirke besprochen. Alle hydrologischen Daten hat der Verfasser sehr ausführlich notiert und auch in zahlreichen Tabellen zusammengefaßt. Während der Untersuchungen wurde im Burggarten auch eine Tiefbohrung abgeteuft, worüber der Verfasser auch sehr ausführlich berichtet.

Von großem Interesse sind die geologischen Verhältnisse der Báthory-Höhle. Diese Höhle liegt an der Ostseite des Nagyhársberges (458 m ü. d. M.). Die Mündung der Höhle befindet sich in 420 m Höhe, also um 38 m unter dem Gipfel. Sie führt in den Dachsteinkalkstein der obertriadischen norischen Stufe. Der Dachsteinkalkstein, der einer der reinsten Kalksteine ist, unterliegt sehr stark der Verkarstung, indem er im kohlenensäurehaltigen Niederschlagwasser sehr leicht löslich ist, sodaß sich die Spalten des Gesteins zu typischen Korrosionshöhlen erweitern können. Die Báthory-Höhle ist aber nicht nur eine typische Korrosionshöhle, sondern auch ein historisches Denkmal, welches in der Literatur bereits seit dem XV. Jahrhundert bekannt ist. Der Pauliner Mönch

L. v. Báthory lebte hier in den Jahren 1437—1457 sein Einsiedler-Leben, übersetzte hier die Bibel ins Ungarische und beschrieb das Leben der Heiligen. Im Vorraum der Höhle ist heute noch der Altar des Einsiedler-Mönches zu sehen. Am 3. Juli 1937 als ich die Höhle besichtigte, zeigte das Thermometer eine Temperatur von 15·5° C, bei einer Außentemperatur von 30° C. Die Höhle und ihre Umgebung wurden im Jahre 1910 reguliert, sodaß heute schon schöne Waldwege zur Höhle führen.

Vor der Mündung der Höhle steht nun ein Eisengitter. Darüber befindet sich eine Marmortafel, deren Inschrift uns erzählt, wer der Pauliner Mönch *L. v. Báthory* war. Die Übersetzung des Textes ist wie folgt: In dieser Höhle lebte als Einsiedler der Pauliner Mönch *László von Báthory*, in den Jahren 1437—1457. Hier übersetzte er die Bibel und schrieb das Leben der Heiligen. Die Höhle wurde auf Veranlassung des Budapest—Zugligerer Vereins vom Magistrat der Haupt- und Residenzstadt im Jahre 1910 wieder eröffnet.

Die monumentale Arbeit, die hier in Kürze bekannt gemacht wurde, erschien im Bande 18 der Zeitschrift *Hidrológiai Közlöny*. Der erste Teil, der die am linken Donauufer gelegene Hälfte der Stadt Budapest behandelt, erschien im Jahre 1935 im Bande 15 derselben Zeitschrift. Beide Arbeiten werden mit kolorierten geologischen Karten, zahlreichen Profilen und vielen Textfiguren ergänzt. So liegt uns nun schon über beide Seiten der Hauptstadt eine ausführliche Hydrologie vor. Mit diesen beiden Arbeiten erfüllte der Verfasser einen Auftrag, der ihm vom ausgezeichneten Bürgermeister der Haupt- und Residenzstadt Budapest, Herrn *dr. Karl Szendy* erteilt wurde. Der Verfasser beendet sein Werk mit dem Satz: «Finis est rei gratia Dei!»

VII.

A Szent István Akadémia kiadásában megjelent művek jegyzéke:

A Szent István Akadémia Értesítője 1916. évi két szám, 1917. évi négy szám, 1918. évi négy szám, 1919. évi 1. szám s 1920. évi 1. s 2. szám, 1921. évi 1. s 2. szám, 1922. évi két szám, 1923. évi 1. s 2. szám, 1924. évi 1. s 2. szám, 1925. évi 1. s 2. szám, 1926. évi 1. szám, 1927. évi 1. szám, 1928. évi 1. szám, 1929. évi 1. szám, 1930. évi 1. szám, 1931. évi 1. szám, 1932. évi 1. szám, 1933. évi 1. szám, 1934. évi 1. szám, 1935. évi 1. szám, 1936. évi 1. szám, 1937. évi 1. szám, 1938. évi 1. szám.	
	Pengő
Kommunista könyvtárpolitika. Gulyás Páltól. 1921.	2.40
Megemlékezés IV. Károly királyról. Gr. Apponyi Albert elnöktől. 1922.	—80
Szent Tamás nagysága. Zubriczky Aladár r. tagtól. 1924.	—70
Lonovics József római küldetése. Várady L. Árpádtól. Függelékül: Lonovics római naplója. 1924.	9.—
A Magyar-Horvát Unió felbomlása. Bajza Józseftől. 1925.	2.—
A Szent István Akadémiának a Magy. Tud. Akadémia alapításának százéves évfordulóját ünneplő ülése. 1925.	2.20
A Szent István Akadémiának Csernoch János bíbork-hercegrímás áldozárrá szentelése ötvenedik évfordulójának ünneplésével egybekötött VIII. rendes ünnepi ülése. 1925.	—80
Gróf Apponyi Albertnek, elnökének születése nyolcvanadik évfordulója emlékeztetere a Szent István Akadémia. 1926.	3.—
A licentiatusi intézmény Magyarországon. Juhász Kálmántól. 1926.	5.—
A csornai kőkori lelet. Horusitzky Henrik r. tagtól. 1926.	—80
A magyar igeidők. Klemm Antal r. tagtól. 1926.	—60
Gróf Apor István. Biró Vencel r. tagtól. 1927.	—40
Ethikai tudomány-e a közgazdaságtan? Heller Farkas r. tagtól. 1927.	—60
A százéves Manzoni regény. Várdai Béla osztálytitkártól. 1927.	—70
Bibliotheca Corvina, Mátyás király budai Könyvtára. Bpest, 1928. Szerkesztik: Berzeviczy Albert, Kollányi Ferenc és Gerevich Tibor. Írták: Fraknói Vilmos, Fögel József, Gulyás Pál és Hoffmann Edith. A magyar példány	100.—
Az olasz példány	125.—
A római kérdés szerepe a Hármasszövetség megkötésében. Balanyi György r. tagtól. 1928.	—80
Észrevétel Kronecker egyik irreducibilitási tételéhez. Grosschmid Lajos r. tagtól. 1928.	—60
A misztikus természetzemlélet alapjai. Kúhár Flóris r. tagtól. 1928.	—70
András herceg tragédiája és a nápolyi udvar. Miskolczy István r. tagtól. 1928.	1.—
Az éterrészekké mozgásáról. Mohorovičić Stjepan vendégtől. 1928.	—60
Keresztény forma és stílus. Pitroff Pál r. tagtól. 1928.	1.—
Az N + M dimenziós euklidesi tér N dimenziós felületei. Suták József r. tagtól. 1928.	—80
Dürer Béla. Várdai Béla osztálytitkártól. 1928.	1.—
Montecorvinoi János. Balanyi György osztálytitkártól. 1930.	—80
A normák alkonya. Bognár Cecil r. tagtól. 1930.	—50
A teljes tudat, tudatvilágunk lelkialapja. Báró Brandenstein Béla r. tagtól. 1930.	1.—
A második aversai tragédia. Miskolczy István r. tagtól. 1930.	—60
Széchenyi, Petőfi és az ellenzéki kör 1848-ban. B. Szabó László r. tagtól. 1930.	—70
Egy kis polémia Croceval a barokkról. Mihályi Ernő r. tagtól. 1931.	—40
Költői szépségek Szent Imre őslendájában. Vargha Damján r. tagtól. 1931.	1.—
A francia nemzet missziós hite és a francia irodalom. Eckhardt Sándor r. tagtól. 1931.	—60

A gazdasági cselédek fajegészsége. Pezenhoffer Antal r. tagtól. 1931.	—60
Az ideák problémája. Somogyi József r. tagtól. 1931.	—80
Szent Imre problémák. Vargha Damján r. tagtól. 1931.	1.—
Pázmány Péter népszövetségi tervezete. Balanyi György osztálytitkár- tól. 1933.	—70
Az individualizmus és kollektivizmus gondolatköre a büntetőjogban. Irk Albert r. tagtól. 1933.	1.—
Magyar inkvizíciós perek Velencében. Kárpáthy-Kravjánszky Mór C. R. P. vendégtől. 1933.	—60
Dramák az orvostudományban. Nékám Lajos r. tagtól. 1933.	—80
Harc a nyugatmagyarországi német helységnevek körül. Schwartz Elemér r. tagtól. 1933.	—60
Érettségizőink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúr- és szo- ciálpolitikai tanulságai. Szandtner Pál r. tagtól. 1933.	1.—
Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király (1533—1586) emlékezete születésének negyyszázadik évfordulóján. Lukinich Imre r. tagtól. 1935.	—60
A bölcséleti megismerés határainak kérdése. Jánosi József r. tagtól. 1936.	1.—
Történezméletünk egysége és a történelmi Magyarország. Karácsonyi és Fraknói szellemi öröksége. Horváth Jenő vendégtől. 1937.	—60
A szentszék és a magyarság szerepe Budavár visszafoglalásában. Balanyi György osztálytitkártól. 1937.	—50
Catalogus fontium Historiae Hungaricae. 800—1301. Gombos F. Albin r. tagtól. 1937—1938. Füzve I., II., III. kötet. Kötetenként.	25.—
Kötte I., II., III. kötet. Kötetenként.	28.—
A nemzetnevelő Pázmány. Schütz Antal r. tagtól. 1938.	—80
A pedagógia válsága és a jövő útja. Padányi Frank Antaltól. 1938.	—80
A „Hahóti kódex”. Zágrábi Mr. 126. kézirat jelentősége a magyarországi liturgia szempontjából Kniewald Károly vendégtől. 1938. elfogyott.	—
A Magyar Katolikus Dante-Bizottság Dante-Emlékkönyve. 1924.	12.—
Szent István Akadémiai <i>Almanach</i> Szent István király halálának 900 éves fordulója alkalmából, a Szent István Akadémia fennállásának 23. évében kiadja az elnökség. Budapest 1938.	1.—

A hittudomány-, bölcséleti osztály felolvasásaiból:

I. kötet.

1. sz. Szent János apokalipsisa és a világtörténet. Székely István osztály- elnöktől.	2.—
2. « A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. I. Rész. A bibliai Jeruzsálem története. Pataky Arnold vendégtől.	2.60
3. « Verworn Miksa pszichonómizmus. Madarász István r. tagtól.	2.—
4. « A haza és hazaszeretet bölcséleti alapjai. Horváth Sándor r. tagtól 1.20	1.20
5. « A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. II. rész. A XIX. és XX. században végzett jeruzsálemi ásatások tör- ténéte. Pataky Arnold r. tagtól.	2.60
6. « Ismereteink egyneműsége és a hittételek. Horváth Sándor O. P. r. tagtól.	3.80

II. kötet.

1. sz. Hám János szatmári püspök és kinevezett primás emlékiratai 1848—49-ből. Scheffler János r. tagtól.	4.50
2. « Adalékok az állami könyvcenzúra történetéhez Magyarországon Mária Terézia haláláig. Schermann Egyed r. tagtól.	2.80
3. « A modern lélektan és a skolasztika. Kecskés Pál r. tagtól.	2.50
4. « A XIII. század bölcséletének válsága és Aquinói Szent Tamás. Erdey Ferenc r. tagtól.	1.20
5. « Szent Tamás apostol cselekedetei. Pataky Arnold r. tagtól.	1.80
6. « Bosszúálló-e az öszövetség Istene? Takáts Ernő r. tagtól.	2.—
7. « Pázmány Péter teológiája. Petró József r. tagtól.	—80

III. kötet.

1. sz. Árpádházi Boldog Margit szenttéavatási ügye és a legősibb latin Margit-legenda. P. Bőle Kornél M. O. P. vendégtől.	2.50
2. « A pedagógia válsága és a jövő útja. Padányi-Frank Antal rendes tagtól 1.60	1.60
3. « Mária-tiszteletünk a XI. és XII. század hazai liturgiájában. Kühár Flóris rendes tagtól.	1.40
4. « Az Úr születésének évszaka (Die Jahreszeit der Geburt des Herrn). Radó Polikárp rendes tagtól.	1.40

5. sz. Az emberért vívott harc neveléstudományi következményei.
Váradi József rendes tagtól —.80

A történelem-, jog- és társadalomtudományok osztályának felolvasásából :

I. kötet.

1. sz. A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei. Iványi Béla r. tagtól 2.50
2. « A király-koronázás eredete, egyházi kifejlődése és ordóbeli kialakulása. Király János r. tagtól 2.—
3. « A katolikus autonómia főbb problémái. Hanuy F. r. tagtól. 2.60
4. « Martinovicsnak istentagadó elveket hirdető, imént fölfedezett francia munkája. Fraknoi Vilmos tiszteleti tagtól —.90
5. « Tudományos történetírásunk megalapítása a XVIII. században. Székfoglaló Hóman Bálint r. tagtól 1.50
6. « A közigazgatás és bíraskodás elválasztása a katolikus egyházban. Stolpa József vendégtől 3.60
7. « A pápai udvar lakásviszonyai a XIII. század második felétől a XIV. század közepéig. Tóth László vendégtől 2.20
8. « Adalékok a káptalanok történetéhez. Báró Forster Gyula t. tagtól 2.20

II. kötet.

1. sz. Br. Sennyey László S. I. nagyszombati rector római utazásai (1687, 1693, 1696). Iványi Béla r. tagtól 3.—
2. « A kánonjogi tanulmányok fontossága. Meszlényi Zoltán r. tagtól 1.—
3. « A jogfolytonosság helyreállításának jogelvi szükségessége és lehetősége. Molnár Kálmán r. tagtól. 1.—
4. « A clunyi reform hatása Magyarországon. Galla Ferenc vendégtől 4.—
5. « Egykorú vélemény II. József reformterveiről. Miskolczy István r. tagtól —.80
6. « Csehországi Boldog Ágnes (1205—1282). Balanyi György osztálytitkártól 2.—

A nyelv- és széptudományi osztály felolvasásaiból :

I. kötet.

1. sz. Cervantes élete és művei. Kőrösi Albin r. tagtól 3.—
2. « Magyar könyvtermelés és világgönyvtermelés. Erdősi Károly r. tagtól —.60
3. « Kódexeink legendái és a Catalogus Sanctorum. Vargha Damján osztálytitkártól 2.—
4. « Kemény Zsigmond munkássága a szabadságharcig. Szinnyi Ferenc r. tagtól 1.20
5. « Klasszicizmus és romantizmus. Zlinszky Aladár r. tagtól 2.60
6. « Egy középkori Sibylla-vers régi magyar irodalmunkban. György Lajos r. tagtól 3.—

A mennyiségtan-, természettudományi osztály felolvasásaiból :

I. kötet.

1. sz. Konstant görbületű felületek a Bolyai-féle geometriában. Vörös Cyrill r. tagtól 1.20
2. « A görbék abszolút elmélete. Suták József r. tagtól 1.80
3. « A régi Szechenyi-lánchíd anyagának kimerülése. Rejtő Sándor r. tagtól —.60
4. « Adatok a Mátrántúli barnaszénterület geológiai alkotásához. Székfoglaló Schafarzik Ferenc osztályelnöktől 1.20
5. « Visszaverődés a kettősen-törő forgató közegek belsejében. Rybár István r. tagtól —.60
6. « Az ólom öndiffúziója megolvastott és szilárd állapotban. Gróh Gyula r. tagtól —.60
7. « Az energia átalakulásának iránya. (A történés törvénye.) Bognár Cecil r. tagtól —.60
8. « A relativitástan csillagászati bizonyítékainak kritikája. Wodetzky József r. tagtól 1.20
9. « Részlet Budapest székesfőváros Dunabalparti területe földtani, talajtani és vízi viszonyainak ismeretéhez. Horusitzky Henrik r. tagtól —.60

10. sz. Folyadékok diffúziós állandójának mérése az interferenciális refrak- torral. Békésy György vendégtől	—60
11. « Magyar planktontanulmányok. (A magyar phytoplankton két új tagja.) Gimesi Nándor O. C. vendégtől	—60
12. « A tervezett mélybevágású Duna—Tisza-csatorna mentén elterülő szikések ismertetése és javítási lehetőségei. 'Sigmond Elek r. tagtól	2.60

II. kötet.

1. sz. A lineáris congruentia-csoport és a négyzetmaradékok eloszlása. Grosschmid Lajos r. tagtól	4.—
2. « A háziállatok zetsétség elleni védőojsága Magyarországon. Aujezsky Aladár r. tagtól	1.—
3. « A budai hegység kialakulása. Vendl Aladár r. tagtól	1.50
4. « A felületek orthoasymptotikus és főtörziös görbéi. Sárközy Pál r. tagtól	2.50
5. « Őstörténei adatok a Balaton környékéről. Laczkó Dezső r. tagtól	2.—
6. « A Dipsacaceák virágzatának fejlődéstani értelmezése. Szabó Zoltán r. tagtól	2.40
7. « Maximális térfogatú hexaéderek a Bolyai-féle geometriában. Vörös Cyrill r. tagtól	1.20
8. « A magyar barlangkutatók ősrégészeti eredményei. Kadlic Ottokár r. tagtól	—60
9. « Miért pusztulnak ki véglénytenyészteteink? Entz Géza r. tagtól	—70
10. « Az állati szervezet őrei a környezetben. Ábrahám Ambrus Andor r. tagtól	2.40

III. kötet.

1. sz. Archimedes Arenarius. Grosschmid Lajos r. tagtól	2.50
2. « A kalocsai csapadékviszonyok. Angehrn Tivadar S. J. vendégtől	1.—
3. « Czirbusz Géza és a magyar geográfia. Haltenberger Mihály r. tagtól	—60
4. « A Budavári barlangpincék földtani viszonyai, 4 ábrával. Die geologischen Verhältnisse der Höhlenkeller am Budavár. Kadlic Ottokár r. tagtól	1.40
5. « A látásfolyamat dualisztikus elmélete, 1 ábrával. Die dualistische Theorie des Sehprozesses. Hoffmann Ernőttől	—60

A Szent István Akadémia Emlékbeszédei :

I. kötet.

1. sz. Emlékbeszéd Dudek János felett. Mihályfi Ákos r. tagtól	—60
2. « Emlékbeszéd Jedlicska Pálról. Zelliger Alajos r. tagtól	—60
3. « Emlékbeszéd Nagy Béniről. Kiss Albin r. tagtól	—60
4. « Emlékbeszéd Némethy Lajosról. Áldásy Antal r. tagtól	—60
5. « Emlékbeszéd Lóczy Lajosról. Papp Károly osztálytitkártól	—60
6. « Emlékbeszéd Ortvy Tivadarról. Márki Sándor r. tagtól	—60
7. « Glesswein Sándor emlékezete. Mihályfi Ákos osztályelnöktől	1.20
8. « Fejérpataky László emlékezete. Hóman Bálint r. tagtól	1.30

II. kötet.

1. sz. Székely István emlékezete. Pataky Arnold r. tagtól	1.50
2. « Rajner Lajos emlékezete. Novák Lajos r. tagtól	—50
3. « Kiss János emlékezete. Trikál József r. tagtól	—60
4. « Békéfi Remig emlékezete. Bártfai Szabó László r. tagtól	1.20
5. « Emlékbeszéd Áldásy Antaltól. Miskolczy István r. tagtól	—60
6. « Emlékbeszéd Kmoskó Mihály r. tag felett. Pataky Arnold r. tagtól	—60
7. « Gróf Apponyi Albert elnök emlékezete. Irták: Mihályfi Ákos osztályelnök, elnökhelyettes, Turi Béla, Kenéz Béla, Czettler Jenő r. tagok és Reiner János tiszteleti tag, főtítkár	1.50
8. « Pály Ede r. tag emlékezete. Várdai Béla osztályelnöktől	—80

III. kötet.

1. sz. Emlékbeszéd Mihályfi Ákos volt osztályelnök, tiszteleti tag felett. Pataky Arnold osztályelnök, r. tagtól	—80
2. « Emlékbeszéd Laczkó Dezső rendes tag felett. Lóczy Lajos r. tagtól	—60

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Előadások.

	Lapszám
A Szent István Akadémiának 1939. évi december hó 17-én tartott XXIII. ünnepi ülése.	
I. Az egyházi törvénykönyv jogforrásait összefoglaló tabellák. <i>Serédi Jusztinián</i> bíbornok-hercegprímás elnöki megnyitó előadása..	3
II. Jelentés a Szent István Akadémia fennállásának 24. évében 1939-ben történt eseményekről. Előterjesztette <i>Papp Károly</i> főtitkár	9
<i>A hittudományi és bölcséleti osztály felolvasásaiból:</i>	
Magyarország legrégebb liturgikus könyve: a Szelepchényi kódex. Bemutatta <i>Radó Polikárp</i> rendes tag	20
Az újabb és legújabb tudományos törekvések a Szent Ferenc-rendben. Felolvasta <i>P. Takács Ince O. F. M.</i> vendég	23
<i>A történelem, jog- és társadalomtudományi osztály felolvasásaiból:</i>	
Szent László király. <i>Horváth Jenő</i> rendes tag székfoglaló értekezése	39
<i>A nyelvtudományi és szépirodalmi osztály felolvasásaiból:</i>	
A lélek visszatér. Irta és felolvasta <i>Pakocs Károly</i> szatmári kanonok, rendes tag	76
Az észk költészet virágai. Irta és a verseket fordította <i>Bán Aladár</i> rendes tag	86
<i>A mennyiségtani és természettudományi osztály felolvasásaiból:</i>	
Budapest Duna-jobbparti (budai) részének hidrogeológiájáról szóló munka bemutatása. 4 ábrával. Előterjesztette <i>Horusitzky Henrik</i> rendes tag.	99
Az éterrészcsek mozgásáról (ultramondán testecskek). Irta: <i>dr. Mohorovičić Stjepan</i> (Zagreb) m. vendég	110

<i>II. A Szent István Akadémia tagjai.</i>	114
--	-----

III. Hivatalos rész.

A) A Szent István Akadémia ülései.

I. Az I. osztály felolvasó-ülése 1939 január 20-án	118
II. A II. osztály ülése 1939 január 27-én	118
III. A III. osztály felolvasó-ülése 1939 február 10-én	120
IV. A IV. osztály felolvasó-ülése 1939 február 17-én	122
V. Tagválasztó együttes ülés 1939 február 24-én	124
VI. Az I. osztály felolvasó-ülése 1939 március 10-én	128
VII. A II. osztály ülése 1939 március 17-én	129
VIII. A III. osztály ülése 1939 március 31-én	129
IX. A IV. osztály ülése 1939 április 14-én	130
X. Együttes ülés 1939 április 28-án	130
XI. Az I. osztály felolvasó-ülése 1939 április 28-án	134
XII. A II. osztály felolvasó-ülése 1939 május 5-én	135
XIII. A III. osztály felolvasó-ülése 1939 május 12-én	135
XIV. A III. osztály felolvasó-ülése 1939 október 13-án	138
XV. A IV. osztály ülése 1939 október 20-án	140
XVI. Együttes ülés 1939 október 27-én	142
XVII. Az I. osztály felolvasó-ülése 1939 november 10-én	148
XVIII. A II. osztály felolvasó-ülése 1939 november 17-én	150
XIX. A III. osztály felolvasó-ülése 1939 november 24-én	151
XX. A IV. osztály ülése 1939 december 1-én	151
XXI. Együttes ülés 1939 december 1-én	152
XXII. A XXIII. ünnepi ülés 1939 december 17-én	155

<i>B) A Szent István Akadémia számadásai</i>	157
--	-----

IV. Gyászbeszéddek.

1. Pataky Arnold osztályelnök búcsúztató beszéde Tóth Tihamér veszprémi püspök sírjánál 1939 május 9-én	159
2. Balanyi György osztálytitkár beszéde Gombos Ferenc Albin síremlékénél 1939 szeptember 24-én	159

<i>V. Elhunyt tagtársaink az 1839 évben</i>	161
---	-----

VI. Függetl.

	Lapszám
A Szent István Akadémia 1939. évi Értesítőjében megjelent néhány értekezés fordítása	162
Tabelle Sistematiche delle fonti del Codice del diritto canonico. Discorso inaugurale presidenziale, pronunciato dall'Eminentissimo <i>Giustiniano</i> Cardinale <i>Serédi</i> , Principe Primate d'Ungheria, nella seduta solenne dell'Accademia di Santo Stephano il 17 dic. 1939	162
Das älteste Liturgiebuch Ungarns: das Evangelistar des Erzbischofes Szelepchényi. Von <i>Polykarp Radó O. S. B.</i>	168
Hydrogeologie der am rechten Donauufer gelegenen Stadthälfte von Budapest. In der Sitzung der IV. Klasse der St. Stephan Akademie am 20. Oktober 1939 vorgetragen von <i>Heinrich Horusitzky</i> . Mit Figuren 1—4 auf S. 105—107.....	170
VII. A Szent István Akadémia kiadásában megjelent művek jegyzéke	172

